

227328
Ionescu
27 Decembrie
CASA COLEGIULUI
BIBLIOTECA PEDAGOGICA
ISTORIA UNIVERSALA.

A 3178
PEDAGOGIEI

CUPRINDEND :

SISTEMELE DE EDUCATIUNE

**SI METHODELE DE INVETĂMÎNT LA POPOARELE ANTICE
SI CONTIMPURANE ;**

Biografiile Pedagogilor celor mai eminenti ; Desvoltarea progresivă a școlilor dela
légănul lor pînă în zilele noastre,

și

**COMPARATIUNEA SI CARACTERISTICA PEDAGOGIELOR
ANGLEZE, GERMANE și FRANCEZE,**

PRELUCRATĂ DUPĂ **JULES PAROZ**

DE

I. P. ELIADE

Profesor și Director la Școala normală din Ploesci.

PLOESCI

1880.

Tote drepturile rezervate.

Preciul unui esemplar 5 lei noi.

77117

CASA ȘCOALELOR
BIBLIOTECA PEDAGOGICĂ

ISTORIA UNIVERSALĂ

A

No 3178

PEDAGOGIEI

CUPRINDÎND :

SISTEMELE DE EDUCATIUNE SI METODELE DE INVETIAMENT

LA POPÓRELE ANTICE ȘI CONTIMPURANE ;

BIOGRAFIELE PEDAGOGILOR CELOR MAI EMINENTI ;

DESVOLTAREA PROGRESIVA A SCOELOR DE LA LÉGANUL LOR

PÎNA IN DILELE NOSTRE,

ȘI

COMPARATIUNEA SI CARACTERISTICA PEDAGOGIELOR

ANGLEZE, GERMANE ȘI FRANCEZE,

PRELUCRATĂ DUPĂ JULES PAROZ

DE

I. P. ELIADE

Profesor și Director la Școala normală din Ploesci.

PLOESCI

1880

Tóte drepturile rezervate.

897 651
159 768

Biblioteca Universitatii Bucuresti
Catalogul Inventarului
Cata : 77117
Inventar : 159.768

1956

Rc 75/1

TYPOGRAPHIA JOAN G COSTESCU
44. Strada Francesă, No. 44.

B.C.U. Bucuresti

C159768

P R E F A Ț Ă

Am Țis în opera mea «*Elemente de Pedagogiă și Metodologiă,*» Cartea I, Partea I, Capitolul I, § 4, că spre a ne forma cea mai fermă convincțiune despre necesitatea Instrucțiunei și Educațiunei, este destul să ne aruncăm privirile asupra celor ce se petrec în natură.

În adevêr, nu este ôre frapantă deosebirea ce observâm între un arbore selbatec și între un arbore cultivat; între un pămênt neîngrijit și abandonat, și între un altul săpat și semănat?

Pêrul, seü mêrul selbatic, abandonat propriei séle naturi și nesupus la nici o cultură, pôte deveni un arbore tare și mare, pôte umbrî în lung și în lat pămêntul, dér de sigur nu va produce fructe folositoare stăpânului seü; altul însă, fiind că s'a supus influinței horticultorului, fiind că s'a săpat, curățit și altoit la vreme, înveselesce, prin fructele séle deliciose, simțurile cultivatorului seü. — Un pămênt neîngrijit și abandonat devine brut și selbatec și se umple de burueni, spinî și mărăcinî; altul însă cu totul asemenea lui, fiind că s'a

supus la o cultură raționată, produce semințe și fructe, se împodobesce cu o plăcută varietate de flori, întrunesc într'un mic spațiu, tot ce poate fi mai frumos, mai rar și mai delicios în natură și devine astfel un buchet superb de toate frumusețile anotimpilor și diverselor regiuni.

Dacă dăr chiar arborii, plantele și pământul au necesitate, spre desfășurarea forțelor și facultăților, inerente naturei lor, de mâna îngrijitoare a omului, *de cultura sa*, apoi nu mai încapă îndoială, cu copilul, care se nasce slab, neputincios și dotat cu un suflet, incapabil a se desvolta prin singura acțiune a naturei, are dreptul la îngrijiri fizice și sufletesci permanente, are dreptul *la educațiunea noastră*.

Afară de acestea, și Istoria ne procură probele cele mai palpabile despre influința salutariă a educațiunei. — Cari au fost popórele cele mai puternice, cele mai mari și cele mai bogate ale universului? — De sigur, acelea cari au făcut, din educațiune, cultul lor suprem. — Și din contra, cari au fost cele mai slabe, mai decădute, mai serace? — Fără îndoială, acelea cari n'au știut ce este educațiunea, seú cari au cređut că ea este un cuvânt van, seú un lux.

Dacă dăr educațiunea înalță pe om, și-l apropiă de ființa divină, asemănându-l ei; dacă ea rădică popórele din légănul naturei și le dă voință și putere de a brava pedecele ce întâmpin în calea lor către mărire și prosperitate; resultă evident, că cultul acestei divinități binefacătoare, trebuie să fie preocupățiunea constantă și continuă a

fiă-cărui individ, a fiă-cărei națiunii, a umanității în fine întregi.

Acésta a fost și preocupațiunea mea când am luat asupra-mi dificila, însă frumoșa sarcină de a prelucra și publica acéstă *Istoriă* a Pedagogiei. Am cređut că, resumând aci principiile, procedările, experiențele, succesele și chiar decepțiunile acelora, cari ne-aũ precedat în sublima sarcină de a educa pe copii, voiũ neteđi fórte mult calea Educatorilor presinți și viitori. Am cređut că fiă-care educator, care doresce serios binele junimeĩ române, care tinde cu fermitate la înălțarea națiunei și printr'ênsa la mărirea Patriei, va lua consiliĩ dela acéstă *Istoriă*, adoptând tóte principiile pedagogice, ce aũ întemeiat mărirea popórelor vechi și noui, și proscriind pe tóte cele ce aũ provocat decadența lor. Am cređut în fine, că, după cetirea ei, fiă-care părinte, fiă-care învățator, fiă-care autor ce lucréză pentru junime și scólă, va privi vocațiunea sa din tr'un punct de vedere mai înalt, se va orienta cu mai mare facilitate din mulțimea dificultăților ce întâmpină în calea sa, se va simți mai independinte, mai liber, mai ferm în mersul seũ, și nu se va mai învărti în cercul adesea steril al empirismului, nu-și va mai slei puterile în încercări puțin fructuóse, și nu se va mai arunca în teorii hasardate.

Acésta a fost, repet, preocupațiunea și intențiunea mea, când mi-am propus a presenta acéstă operă onor. public Român. Décă voiũ fi reușit a pune încă o petró la fundamentul educațiunei naționale; decă voiũ fi reușit a precisa formele exterióre ale acestui Cult, atât de indispensabil po-

pórelor; decă voiu fi reușit în fine, a generalisa arta, care conduce cu siguranță, atât indiviđii, cât și națiunile, la o educațiune bine-înțeleasă și salutară, scopul meú va fi ajuns, ier satisfacțiunea mea, nelimitată.

AUTORUL.

C. Jonescu
1884

PARTEA I

EDUCAȚIUNEA LA POPOARELE NECHRESTINE

CAP. I

POPOARELE SELBATICE

La popoarele selbatice ale Africei, Americii și Oceaniei, precum și la hordele nomade ale Asiei, educațiunea copiilor se face într'un mod cu totul instinctiv. Copiii primesc, este adevărat, ore-cari îngrijiri fizice, necesarii conservațiunii lor, însă aci se mărginesc totul; ei trebuie să-și însușescă limba, obiceiurile, superstițiunile, etc. ale tribului din care fac parte, numai prin instinct și fără operațiunea cuiva.

Se poate considera ca un fel de educațiune fizică, și silința ce-și dau unele horde, de a diforma la copii capul, se'u alte părți ale corpului lor. Unii le strâng capul într'o cutie patrată, spre a-l da forma unei prisme; alții li-l turtesc, comprimând mai cu seamă partea sa de dindărât, spre a-l da o formă lătărăță; alții ier, le mutilez nasul, buzele, etc., se'u le acoper corpul, și cu deosebire obrazul, brațele, peptul și picióarele cu figuri bizare, făcându-le diferite incisiuni în pele.

Aceste diverse obiceiuri, se înțelege lesne, sunt cu desevărsire absurde, și, sub acest raport, n'avem nimic a învăța dela acești barbari. Trebuie însă, în interesul adevărului, să mărturisim, că se găsesc și la noi încă, resturi din acastă educațiune fizică ridiculă, cari constau în a contraria, prin diferite accesorii de îmbrăcăminte, labórea regulată a naturei în desvoltarea corpului fraget

al copilului. Spre a susține această afirmare, voi menționa numai fașia, care privează pe copilașii de miscările scele naturale, și corsetele, cari opresc peptul și talia junelor fete de a se desvolta și fortifica și atrag după sine diferite maladii periculoase.

Afară de aceste îngrijiri curat fizice, trebuie să mai menționăm și atențiunea particulară, cu care aceste popóre selbatice se silesc a desvolta, mai cu sémă la băeții lor, o ardóre nelimitată pentru resbel. Bravura, unită cu disprețul morții, este virtutea cea mai înaltă a selbaticului. Acest principiu conduce pe selbatec a înăspri pe fiul său în contra durerii. Astfel la unele triburi, junimea trebuie să-și facă incisiuni în carne, seú să-și strepungă brațele și alte părți ale corpului, spre a se deprinde cu durerea; la altele ier, tinerii își lipesc brațele câte două două, și pun în meșilocol acestora un cărbune aprins, spre a se vedea care dintr'ênșii póte resista mai mult timp acestei dureri atroce. Și tot pentru scopul de a deveni luptători agerí, ei își essercit unile simțuri, precum vederea, auđul și mirosul și învêț a înota, a alerga, a sări, a trage cu arcul, etc.

Este de remarcat că curagiul în resbel este una din virtuțile capitale ale tuturor popórelor aflate încă în starea naturale, seú unde civilizațiunea nu este destul de avansată. Și această virtute este de ordinar însoțită de obiceiuri aspre și crude. În ȕilele noastre, aceste obiceiuri selbatice au început să dispară; ómenii înțeleg, că ei fiind toți frați, nu trebuie să se extermineze unii pe alții. Un principiu chrestin, pare-se, că a intrat în consciința popórelor, spre a combate acest instinct resbelnic în cea ce el are mai aspru și mai selbatec.

CAP. II

EDUCAȚIUNEA LA CHINEZÍ

Poporul chinez este poporul conservator prin excelință. Acest caracter de conservare și stabilitate, care distinge China, este o consecință a principiului religios, dominant în această vastă monarhiă.

Chinezul n'are nici o noțiune despre Dumneđeu; el n'are vorba

„Dumnezeu“ în limba sa. El scia numai că există o forță universală, *Cerul*, care domină totă natura. Impăratul, fiul acestei forțe, seî al Cerului, este singur în raport cu acesta din urmă. El intrunesc, în modul acesta, puterea spirituală, cu puterea timpurală. Ordonanțele seî sunt ordine divine, pe cari nici un muritor nu îndrăsnesc a le examina. Sub dînsul, sunt *Mandarinii* și diferite alte grade de funcționari, cărora li se datoresc asemenea, ca la reprezentanții seî direcți, un respect și o venerațiune analógă. Tatăl de familie este ultimul grad al acestei ierarchii sântite, care represintă pe Impărat în casa sa. China este astfel o mare familie, în care Impăratul, funcționarii publici și părinții sunt persoanele cele mai sântite și maienerate ale Cultului lor.

Educațiunea Chinezilor s'a comformat naturalmente cu acéstă religiune a lor, după cum se vede din preceptele următoare :

„Când afacerile casei sunt bine regulate, acelea ale Statului vor fi asemenea, căci aceste din urmă repaus pe cele d'ânteiu : Acela care veneráză pe părinții seî, va venera și pe regele seî ; ier acesta va putea atunci recunosce în supuși, pe copiii seî.“

„Nici o pozițiune, nici o demnitate nu póte deslega pe copil de pietatea filială. Supunerea filială se înalță pînă la cer, a le căruia mișcări regulate ea le imită ; ea cuprinde pământul întreg și este imagina fecundității.“

„Puterea tatălui este nelimitată ; supunerea copiilor trebuie să fiă asemenea. Mandarinul este obligat să pedepsescă fără cercetare pe copil, de care se plânge tatăl seî.“

„Părinții nutresc și instruesc pe copilul lor, pînă ce acesta devine om. Prin urmare, virtutea unui tată și a unei mume este infinită, ca și cel mai înalt cer.“

Tatăl, care omórá pe copilul seî, nu este pedepsit ; însă copilul care aduce vre o ofensă părinților seî, se osândesc la mórte. Provincia întregă se pune atunci în miscare, căci crima cea mai odiósă a fost comisă. Impăratul se așegă pe tronul seî, spre a judeca. Toți mandarinii din vecinătate sunt destituiți, căci administrațiunea unui ținut, unde s'a putut comite o asemenea crimă, nu póte fi de cât rea. Vinovatul primesce mórtea cea mai crudă, ier casa sa și a vecinilor seî se ard și se distrug pînă în temelie.

Aceste datorii ale copiilor către părinți sunt basa tuturilor rapórtelor ce essist între prinți și supuși, între înstitutori și elevi, între stăpâni și servitori

Sub imperiul unui asemenea principiu, se înțelege de sine, că

China trebuie să rămână staționară în dezvoltarea sa. De óre ce legile séle, instituțiunile séle, literatura sa, sunt nisce lucruri sacre, urméză neapărat că ele trebuiesc menținute și respectate etern. Studiul Chinezului, nu este prin urmare, ó cercetare liberă și aprofundată a verității în diferitele ramuri ale științei, ci ó simplă învățatură mecanică a ceremonielor, a legilor, a principiilor și a faptelor cuprinse în literatura lor. Acéstă învățatură însă, este întinsă preste tóte clasele societății; căci fiă care Chinez trebuie să devia capabil de a înțelege ordinele Imperatului său. Astfel, China este țera scólelor și a essamenilor, căci aci, numai prin studiu se póte cineva înălța la ierarhia administrativă.

Studiile în China se cuprind în patru grade principale: În primul se învță a ceti, a scrie și-a recita pe din afară precepte, sentințe, etc. — În secundul se esplic preceptele, sentințele, etc., învățate în primul grad. — În al treilea se propun versificațiunea și frumósele forme ale stilului. — În al patrulea se fac disertațiuni și tractaturi asupra subiectelor poetice.

Proponimentele se fac tóte, dupe ó metodă prescrisă: La essercițiile de stil, spre esemplu, elevul trebuie mai întâi să învețe a divisa subiectul său; apoi a desvolta ideile principale, analisând și clasând tóte cugetările pînă la ultima lor ramificațiune; iér la urmă, a întruni aceste cugetări analizate, într'un tot. — Retorica séu studiul formelor stilului are asemenea regulele séle fixe, ca și studiul fondului.

Lectura și scrierea se continuă în tóte gradele învățământului, ca un studiu principal. Lectura, scrierea și ideile sunt în China strâns legate între dênsele, de óre-ce Chinezii n'aú litere, spre a scrie vorbele. Aci, fiă-care idee este represintată printr'un semn particular și esprimată într'un mod deosebit, astfel că fiă-care obiect, séu fiă-care idee are un *semn* pentru scriere și un *cuvânt* pentru vorbire. În modul acesta, învățământul intuitiv, séu studiul ideilor este strâns legat în China cu studiul lecturei și al scrierii. În scólele de primul grad trebuie să se învețe patru caractere pe di. Chinezul, care cunoște optzeci mii vorbe și tot atâtea semne spre a le representa, care posedă prin urmare, optzeci mii noțiuni, séu idei, se consideră ca om fórte învățat.

Instrucțiunea începe într'al cincilea an, și durédă pînă într'al doui spre decelea, séu într'al patru spre decelea an al etății copilului, fără nici ó intrerupere. Vacanțele scolare nu sunt cunoscute în China. Copii sunt datorii să via la scólă îndată ce se face ziua,

și să salute intrând, pe Confuciu, cel mai mare înțelept al Chinei, și pe învățător. Sêra, ei părăsesc scôla cu aceeași formalitate. Copilul n'are voie să se amuze, seû să se jôce pe drum, și, intrând acasă, este dator să salute pe Deii domestici și pe părinți, și apoi să-și citească lecțiunile cu glas tare.

Cântul nu este permis în scôlele chineze. — Copiii n'au voie, nici a cânta, nici a se juca, nici a citi cărți amuzante. Le este oprit chiar de a alerga, seû a sări pe căile publice. Singura recreațiune, ce este, acordată spiritului lor, sunt essercițiile corporale. — În scôlă, copilul leneșiu este aședat pe o bancă îngustă, cu facia în jos, și se bate cu nuele. — Essamenile ordinare se fac în fiă care lună în fația părinților elevilor; essamenile de Stat însă se fac cu ușile închise și sigilate, în urma căroră candidații, potrivit cu rezultatul ce au obținut, primesc rangul lor, costumele lor particulare și semnele demnității lor.

Educațiunea fetelor este foarte neglijată în China. Opera intitulată *Sio-Hao*, seû *Scôla copiilor* dă regula următoare pentru educațiunea lor: „In cât privesce fetele, ele nu trebuie să mai iasă din casă, îndată ce au ajuns etatea de zece ani. Ele trebuie să învețe a fi amicale, a vorbi cu grație, a lucra mătasea și a cöse. La două-deci ani, părinții trebuie să le mărite.“

CAP. III

EDUCAȚIUNEA LA INDIENI

Décă de la China vom trece în India, vom găsi aci o altă religiune și prin urmare o altă educațiune. Cărțile sante ale Indienilor, *Veda*, au essercitat o mare influință asupra vieței acestui popor. Castele, spre essemplu, consacrate de Veda, decid vocațiunea diverselor individe, și prin acêsta, o mare parte din educațiunea lor. Aceste cărți prescriu asemenea și immortalitatea sufletului, precum și essistența penalităților și recompenselor în urma acesteï vieți. Acêstă credință trebuie negreșit să essercite o mare influință asupra vieței morale a Indianului, după cum se pôte înțelege din preceptele următoare:

„Acela care blaméză pe învățătorul seû, chiar când acesta ar fi

comis vre o necuviință, va intra după mórte în corpul unui asin ; de l'ar blama pe nedrept, el va deveni un câne ; decă s'ar servi cu aceea ce i aparține fără consimțimântul seú, el va trece în corpul unui verme ; decă în fine ar invidia meritele lui, el se va transforma într'un purece.“

„Văduvul care se reînsórá, va intra după mórte în corpul unui cal.“

„Acela care onoréză pe tatál seú, pe mamă sa și pe învățatorul seú, va domni peste trei lumí : corpul seú va figlorificat ca acela al unui Deú, iér sufletul seú se va bucura de o fericire eternă.“

„Acela, care onoréză pe mamă sa, câștigă lumea terestră ; acela, care onoréză pe tatál seú, câștigă lumea mediá, seú eteriană, și acela care onoréză neintrerupt pe învățatorul seú, câștigă lumea cerescă a lui *Brahma*.“

Écă acum și câte-va amérunte asupra scólelor indiene, dirijate de Brahminí.

În localitățile, unde locuiesc familii din cele trei caste superióre, se găsesc scóle elementare în cari se învêțiá a ceti, a scrie și a calcula. — Scólele funcționéză, pe timp frumos, la umbra vre unui arbore, și, pe timp réu, sub vre un șopron. Învêțatorul se serveste, spre a pedepsi, de baston și de nua. Lectura și scrierea încep de o dată. Primele litere se însemnez cu un baston pe nisip ; după ce însă elevii s'aú familiarisat cu acest essercițiu, ei le gravez cu un fer ascuțit pe foi de palmieri ; iér la urmă de tot, după ce aú dobândit abilitatea cuvenită, ei le scriú cu cernelá pe foi de plataní. Când scóla este fórte numerosă, Învêțatorul prepară pe elevii seí cei mai mari, spre a instrui ei pe cei alți, și forméză astfel pe Monitori. Acéstă procedurá însă probéză evident, că patria metodei lancasteriane seú a modului mutual este India, de unde apoi a fost transplantată ántéiu în Londra și mai la urmă în restul Europei.

În scólele indiene se mai propun încă, ca esserciții de cugetare și memorie, proverbi și sentințe morale. Afară de acestea, se mai învêță un Catehism buddist, divisat în două părți.

Prima parte cuprinde urmátóarele dece comandamente :

- 1°. Să nu omóri vre o ființă viá ;
- 2°. Să nu furí ;
- 3°. Să nu devii desfrânat ;
- 4°. Să nu comiți in Justiții cu gura ta ;
- 5°. Să nu bea licoruri spirituóse ;

6°. Să nu-ți parfumezi părul din creștetul capului și să nu-ți culorezi corpul;

7°. Să nu ascuți cânturii și să nu asisti la spectacule;

8°. Să nu ședii și să nu te culci pe un divan înalt și lat;

9°. Să nu mănâci după amiazi;

10°. Să nu posedii, nici aur, nici argint, nici or-ce altă avere a ta proprie.

Secunda parte cuprinde regulile de politeță, dintre cari cele mai principale sunt :

1°. Elevul trebuie să respecteze pe Învățătorul său, ca însuși pe Budda; el nu trebuie să-l contradică, nici chiar când n'ar spune adevărul; el nu va vorbi nici o dată de defectele seile; el nu va intra nici o dată la dânsul, când ușa sa ar fi închisă; într'un asemenea cas, el va putea bate de trei ori la ușă, însă decă nu i se va deschide, se va depărta imediat. Când Învățătorul se urcă pe vre un deal, elevul său este dator să ducă după dânsul un scaun, spre a se putea repausa la trebuință.

2°. Când Învățătorul mănâcă, său citește cărțile sacre, său își curăță dinții, său se îmbăiează, său se închină, elevul trebuie să stea departe de dânsul; când însă se îmbracă, el trebuie să-i țină pantofii.

3°. Elevul n'are dreptul să intre în vre o casă, când nu va fi însoțit de Învățătorul său; găsindu-se însă amândouă pe cale, elevul este dator a-l urma liniștit, a nu privi nici în dreapta, nici în stânga, și a-și avea ochii ațintiți la pământ.

4°. O carte de studiu trebuie să fiă cetită și înțelă de la început până la sfârșit, mai înainte de a trece la o alta.

5°. Nu trebuie să tușescă cineva asupra cărților sacre, nici a gusta ceva citindu-le.

6°. Să nu faci pră multă gălăgiă cu nasul, nici să scuipi într'un loc curat. Când cască, ține-ți mâneca hainei, înaintea gurei. Să nu faci multă gălăgiă mănâcând, și să nu te scarpini în cap.

Afară de scólele elementare, mai sunt în India scólele braminiilor și trei scóle de sciință, cu profesorii speciali pentru diversele sciințe. Pe cât timp studiază, elevul trebuie să locuască și să se nutrească la Învățător, care este tatăl său spiritual. Pe tot acest timp, elevul trebuie să plătescă Învățătorului ceea ce i se cuvine pentru pensiune și lecțiunii, dăr nu este obligat a-i face nici un dar; îndată însă ce-l va părăsi, este dator, potrivit cu meștile seile, a-i dărui ceva, precum aur, petrii precioase, o vacă, un cal, o umbrelă, o pereche pantofi, haine său cel puțin un lucru de mănăcare;

căci numai prin tr'acest meșfloc pÓte el remánea în favÓrea Invě-
tătorului seú.

CAP. IV

EGYPTENII VECHII

Egyptenii vechi, a căror civilisațiune se urcă la 2000 ani în-
naintea erei chrestine, au multă asemănare cu Indienii. Ca și aceș-
tia, ei erau divizați în caste. Preuții și rebelnicii lor formați no-
bleța țerei. Intre acestia și între castele populare ale meseriașilor,
păstorilor, agricultorilor, neguțătorilor, etc. era un abis. Această
divisiune a populațiunii în caste, determina, ca și în India, cultura
specială a fiă căreia dintr'ensele. Mai mult încă: aci castele popu-
lare se subdivisau în atâtea clase de meseriași, câte erau și spe-
cialitățile, ier fiul era dator să îmbrățișeze meseria tatălui seú.
Acastă organizațiune socială avea în adevăr beneficiul, ca fiă-care
copil să pÓtă invěța o meserie încă din casa părintescă, și ast-fel
să dobândescă o mare abilitate în specialitatea sa. Dcă însă spe-
cialitățile profitaú din acest sistem, se înțelege de sine, că geniul,
care caută a-și deschide drumuri noi, care crează, care trans-
formă și apropiă orizonturile, era ca și încatenat de aceste insti-
tuțiuni egyptene.

Nu se cunosc încă destul de bine principiile filosofice și religiÓse,
cari serveau de basă instituțiunilor egyptene. Preuții, cari aveau
monopolul sciinței și guvernaú printr'ensa, aveau grije a se ocoli
de mistere, spre a nu putea fi depozdați de puterea lor. Ei între-
buințau între densesii o scriere particulară, ieroglică, și lăsau scri-
erea ordinară pe seama poporului. Ei represintaú religiunea cu nisce
embleme misterióse, pe cari poporul le lua drept divinități. Cu tÓte
acestea, regii și membrii familiei lor erau inițiați, mai mult, seú
mai puțin, în această sciință a preuților. Moise, adoptat de fata lui
Faraon, fu instruit în tÓtă sciința Eegyptenilor, care era destul de
importantă. Eegyptenii, seú mai corect vorbind, preuții egypteni
cultivaú Filosofia, Istoria, Istoria naturală, Medicina, Astronomia,
Astrologia și Magia. Această din urmă sciință, judecând dupě fap-
tele sevărșite înaintea lui Moise de magii lui Faraon, trebuie să fi

fost destul de însemnată. Deosebit de acesta, obelisciî, canalele și piramidele sunt probele cele mai evidente despre știința Egyptianilor în Matematică, în Mecanică, în Arhitectură, în Sculptură, etc.

Principiile religioase ale Egyptianilor aveau ceva de auster, care se refrângea și asupra educațiunei copiilor. Este adevărat, că viața acestora le era sacră; cu toate acestea, îngrijirea lor fizică lăsa foarte mult de dorit. Copiii umblau aproape goi, fără încălțăminte, fără fes și cu capul ras. Nutrimentul lor era foarte simplu: mediul unor plante, crude sevă cöpte în spuză, constituia mâncarea lor obișnuită. În scölä ei învățau să citească și să scrie. Divinul Theut, inventatorul acestei arte, credea a face prin acesta pe Egyptianii mai înțelepți și tot d'o dată a le desvolta și memoria. Afară de acestea li se mai propunea și calculul, prin medflocul unor jocuri foarte interesante. Inșă calculul, precum observă *Gramer*, făcu pe Egyptianii, ca și pe Fenicienii și alte popöre, mai mult șireți, decât înțelepți. El favorisă și desvoltă într'ensii setea aurului, și toate viciile ce decurg dintr'ensul.

Femeia era mult mai favorisată la Egyptianii, decât la cele alte popöre ale Asiei. Preuții cel puțin, nu-și însoțiau decât o singură femeie. Și, lucru de mirare, bărbatul era dator să îngrijescă afacerile interioare ale casei, precând femeia urma să se ducă în târg, să facă comerțiu și să se lupte cu interesele exterioare ale familiei. După *Diodor*, femeia se bucura de o considerațiune mult mai mare decât bărbatul. Acestă schimbare a rolurilor în familiă, trebui neapărat să aibă o influință însemnată în educațiunea copiilor; căci aci nu mai era muma, ci tata, care trebuia să le dea primele îngrijiri, îndată ce ei intrau pe arena acestei vieți.

CAP. V

EDUCAȚIUNEA LA VECHIÎ PERSIÎ

În China, în India și în Egypt, după cum am vedut, educațiunea a fost, și este încă dominată și regulată printr'un principiteocratic. Preceptele vin din Cer, sevă dela Divinitățile superioare recunoscute. În Persia însă, Statul intră ca un factor nou în edue

cațiune ; el împărtășesce cu religiunea dreptul de a regula cultura și moravurile poporului.

Născându-se, copilul urma, după *Zend-Avesta*, Biblia Perșilor, a fi spălat, spre purificare, de trei ori cu urină de boi și o dată cu apă. Un astronom determină în urmă sórta copilului și-i da un nume. La finele anului al treilea, tata oferia ȕeului *Mithra* un sacrificiu. Pînă la al șeptelea an, copilul nu putea fi silit la nimic, și tot ce făcea rēu, cădea în sarcina părinților. Înainte de anul al cincilea, acestia n'aveu voe să-l învețe, nici ce este bine, nici ce este rēu¹⁾; ei trebuiau să se mărginescă a-i da îngrijirile fizice necesarii, și, când cădea în vre o eróre óre-care, a-i ȕice pur și simplu „Numai face nici o dată acésta.“ — Pînă la etatea de opt ani, copilul nu trebuia să fiă pedepsit cu bătăia, afară numai când ar fi devenit nesimțitor pentru cele alte penalități.

Copilul datora o supunere absolută părinților. Acela, care refuza de trei ori a se supune lor, merita mórtea. Elevul era ținut a onora pe Invěțătorul seú—care avea sarcina de a-i cultiva sufletul, cea mai nobilă parte a omului — mai mult încă, de cât pe părinții seí. După următórea rugăciune însă, extrasă dintr'o carte persană, se pare, că acéstă superioritate a Invěțătorului asupra părintelui, n'ar fi fost generalmente recunoscută : „O Mithră“ se ȕice acolo „unesce cu 30 legături pe ómenii cei buní ; cu 60, pe bărbat cu femeia sa ; cu 70, pe elev și pe invěțătorul seú ; cu 100, pe frați ; cu 1000 pe tata și fiú, și cu 10,000 pe cetățeni cu printul lor.“

Pînă aci principiul religios, seú teocratic, pare a fi fost cel dominant în educațiunea Perșilor; însă religiunea lui *Zoroastru*, făcend din Stat reprezentatele lui *Ormuzd*, aruncă un nou factor în viața lor socială. Acum Statul nu se mai găsesce sub dependința totală a preuților, ci este o putere separată, care trebeu să combată pentru *Ormuzd* și care prin urmare voesce a essercita o influință însemnată asupra națiunei ; de aci însă, resultă o educațiune națională, adică o educațiune influențată, nu numai de religiune, dór și de Stat. Sub acest raport, Persia forméază tranșițiunea între Asia și Europa antică, unde principiul național absórbé principiul teocratic.

Xenofonte în *Chiropedia* sa descriă educațiunea națională a Perșilor, după cum urméză : „Legile Persiei îngrijesc de educațiune

¹⁾ Vom regási acest principiu în Jean-Jacques Rousseau.

nea morală a cetățenilor. Un loc depărtat de orî ce sgomot și ocolit cu edificii publice servește pentru întrunirea și scóla Perșilor. Acest loc este divizat în patru părți, destinate, una pentru băeții de la șese, pînă la șese spredece ani; alta pentru junii dela șese spredece, pînă la două decî și șese ani; a treia pentru bărbații dela două decî și șese, pînă la cinci decî ani, și cea din urmă pentru bătrâni. Băeții și bărbații se întrunesc aci în tóte diminețile, înainte de a se face ȓiuă. Junii, afară de cei ce sunt însurați, dorm în tóte nopțile, bine armați, înaintea edificurilor publice.

Bătrânii sunt liberi de a veni la locul întrunirii, seú de a rămănea acasă. Fiă-care secțiune este dirigiată de ȓece șefi; aceia ai băeților se aleg dintre bătrânii, cari au fiii cei mai buni. Essercitiile băeților constau în a trage cu arcul, a arunca darda seú săgéta, a călări, etc. Șefii, seú învățătorii acestei secțiunii consacru o parte din ȓi, spre a judeca delictele ce se comit, precum hoșiele, minciunile, calomniile, etc. Ingratitudinea și minciuna se pedepesc fórte aspru. Băeții cei mai învârstați, sunt adesea chiămați a se pronuncia asupra abaterilor celor alți, după regulele justiției, și a face astfel o scólă de drept practică. În această secțiune se mai depune o silință extremă, spre a se deprinde băeții cu cumpătatea, cu supunerea și cu veritatea. — Junii sunt datorî să fiă neîncetat la dispoziția superiorilor lor, spre a face tot ce reclamă binele public. Când regele se duce la vânătoare, cea ce se întămplă de mai multe orî în cursul unei luni, el ia cu dănsul jumătate din numărul junilor; această este scóla lor militară, și tot într'un timp o scólă, unde ei se deprind a suporta setea și fómea, căldura și ostenelele de tot felul. Cei ce rămân îndărăt, se essercit cu arcul, cu darda, cu alergarea, și la cas de trebuință plec spre a lua la gónă și a urmări pe făcătorii de rele ce s'ar ivi în ținutul lor. — Bărbații fac serviciul militar, seú sunt întrebunțați ca șefi ai junilor și ai băeților. — Bătrânii sunt dispensați de servicii și întrebunțați ca judecători, administratori, etc.

Ecă după Xenofonte un scurt resumat al educațiunei naționale la Perși. Femeiele n'aveau nici o parte la această cultură națională; ele împărtășiau, după mai mulți autori, pozițiunea inferióră ce le este creată la popóarele Orientului.

S'a ȓis că Chiropedia, nu este de cât o poesiă, o istoriă, scrisă cu scop, de a stimula educațiunea națională la Greci. Nu mă voi încerca de a discuta contradicțiunile ce essist între diversi autori; cea-ce țin însă a observa, este, că în Persia, chiar după expunerea

de sus, trebuie să fi essistat mai multe moduri de educațiune, și că acea, despre care vorbesce Xenofonte, urmăzează să se fi întins numai asupra unei singure clase de cetățeni; căci altfel, nu s'ar înțelege, cum o națiune întrégă ar fi putut fi aruncată într'un sistem de educațiune unde nu este loc, nici pentru agricultură, nici pentru comerciū, nici pentru arte, ci numai pentru funcționarii publici și pentru militari. Un popor întreg nu-și póte petrece tótă vieța sa pe o piétă publică; nici jumétate junimei unei națiunī, nu póte în-soci tot d'auna pe regele seū la vânătoare.

Terminând acéstă aruncătură de ochi asupra educațiunei vechilor Perși, trebuie să mai adaog, că ei, chiămați de religiunea lor a combate pe Ahriman, până în ânima sa, urma neapărat, spre a deveni bunī resbelnici, să se deprindă cu austeritatea. Invétând a-și înfrina pasiunile, moliciunea, sensualitatea, etc. și a brava deserturile, imperiul vast al lui Ahriman, Persiī deveneauă forți, îndrăzneți și curagioși. Numai o asemenea educațiune putu să producă pe Chirn și să facă din Perși un popor concherant. Austeritatea moravurilor întăresce și înalță o națiune; moliciunea și luxul din contra, o slăbesc și o înjosesc.

CAP. VI

EDUCAȚIUNEA LA FENICIANI

Fenicianii ne ofer imagina unui popor comerciant, care se abandona cu curagiū pe nestatornicele unde ale Oceanului, spre a întinde în depărtare comerciul seū și spre a-și mări bogățiile. Resultă de aci, că educațiunea sa a trebuit să fiă mai liberală, de cât acea a celor alte popóre ale Asiei. Principiul utilității domina la Feniciani, ca la tóte popórele comerciante. Cunoștințele lor se raportaū la comerciul lor, și morala lor se acomoda cu interesele lor. În Cartaginea, oraș fundat de Feniciani, băeții învețaū a ceti, a scrie și a calcula; afară de acestea, ei trebuiaū să învețe mânăuirea armelor, o meseriă óre-care și datoriele religiunei.

Aceste sunt singurele cunoștințe ce avem despre educațiunea acestui popor; încolo, nimic nu se cunoșce, nici despre principiile lor, nici despre procedările lor particulare în educațiune.

CAP. VII

HELENI

§ 1. — *Educațiunea lor în genere.*

Părăsind Asia, spre a trece în Europa, intrăm pe un nou teren pedagogic. Acolo, preocupațiunii sincere pentru viața viitoare, și precepte absolute emanând dela cer; aci, popóre, cari nu trăesc decât pentru viața presentă, și o morală extrasă din chiar viața omului. Acolo, omul gravitând împrejurul Deului său, spre a ajunge la fericire; aci, omul căutând norocirea sa în sine însu-și și în dezvoltarea propriilor séle forțe.

Așia dér civilisațiunea Helenilor, ca și a Romanilor, repausa pe o basă cu totul umană. Aveau și ei, fără îndoială un Cult și Deï; însă, după cum vom vedea mai la vale, mithologia lor nu era de cât un produs al dezvoltării lor fizice și morale.

Acéstă basă a civilisațiunei heleno-romane cuprindea două elemente bine destinse: un element social, și un element individual. Cu toate acestea individul urma să aparțiă mai mult Societății séu Statului, decât sie-însu-și: cetățenul avea precădere asupra individului. Helenul și Romanul erau înainte de toate cetățeni, însă cu caractere diferite: primul alerga după *frumos* și după *bun*, și secundul, după *util*.

Spre a ajunge la destinațiunea sa, Helenul era stimulat prin trei meșii, intim legate între dênsele, și ca să đic așia, confundate cu viața acestui popor: religiunea, musica și gimnastica.

Religiunea Helenilor nu era, decât un produs al dezvoltării lor fizice și morale. Deïi lor era omul ideal, scuturat de miseriele omenesci. *Olympul* cu deïi săi essista în sufletul Helenului, înainte de a se fi încorporat în cultul și literatura lor. Personificațiunea *frumosului* și *bunului* în ființe nemuritoare și fericite de perfecțiunea lor, astfel era înțelesul intim și profund al religiunei séu mithologiei helene. Și acéstă mithologieă, eșită din geniul poporului, cu toate că n'avea nici cărți sacre, nici precepte divine, influința foarte puternic asupra acestui popor. Helenul vedea în statuele Deilor săi, rădicate în templuri magnifice, imaginea viaă a perfecțiunei ce el căuta; el urma dér să se influințeze direct de acesti Deï, a căror acțiune era cu atât mai reală și mai puternică, cu cât ea

se adresa la sentimentul cel mai răspândit la Heleni, la sentimentul *frumosului*.

Musica asemenea susținea un foarte mare rol în educațiunea lor. Ea avea misiunea de a cultiva sufletul, purificându-l prin armoniă și rimă, și dezvoltându-l printr'o poeziă plină de farmec și de instrucțiune. Ea era atât de intim unită cu viața, încât nimeni n'ar fi putut'o modifica, fără a modifica în acelaș timp și caracterul poporului. Helenii priviau această artă ca primul și principalul mediu de educațiune. Filosofia, dice Socrate, nu este decât punctul culminant al muziceii. — Precum însă Helenii, spre a exprima ideea lui frumosului, pe care imaginațiunea lor îl crea, aveau, după diversele lor caractere, diferiți Deii; tot asemenea, și *Musica* varia la densii, după caracterele diverselor populațiuni: *Musica* frygiană era esențialmente religioasă. — *Musica* doriană era gravă, calmă și armonioasă. — *Musica* ionică era mlădiósă și pasionată. — Ea servea, mai cu sémă în Sparta, a inspira patriotismul și bravura, a celebra pe eroii morți pentru patrie și a blasfema pe cei lași. Se cântau asemenea și legile lui Licurg puse în versuri, poemele lui Omer și alte istorii eroice. Sub influința unei muzice așa de instructive, de puternice și de armonioase ânimile se inflăcărau de amorul Patriei și al virtuții.

Gimnastica era pentru corp, ceea ce *musica* era pentru suflet, adică mediul de a-l desvolta. Fortificându-l, mlădiându-l și însușindu-i graciositatea în miscările séle, ea trebuia să facă din corp un învelișiu demn al sufletului. Printr'ânsa numai, omul se rădica la acea frumoasă armoniă, care era ținta principală a educațiunii helene. — În Sparta, principalele esserciții gimnastice erau alergarea, lupta, și călăria, cari, împreună cu *musica* și cu cântul, constituiau fundamentul tuturilor serbărilor populare. — În Atena, *gimnastica* era mult mai variată: pe lângă essercițiile de mai sus se mai obicnuia săritura, lupta cu pumnul, înotatul și alte mai multe. — Danțul era onorat și iubit de Grecia întregă. Ca expresiune a sentimentelor interne, acest essercițiu întrunea într'ânsul *musica* și *gimnastica*. Arcadianii primiau, pînă în etatea de treizeci ani, lecțiuni de danț cu spesele Statului; ei însă erau datorii să dea într'un teatru public, probe de progresul lor. Danțul doric avea ceva de grav și de bărbătesc, ca și *musica* și *gimnastica* lor. Băeții începeau să învețe danțul dela etatea de cincini ani; ier părinții lor n'aveau altă plăcere mai mare, de cât a-i vedea danțând la serbările publice. De ordinar fetele nu se admiteau

la această petrecere; însă erau și unele danțuri, unde amândouă sexele se găsiu întrunite.

După ce am aretat în trăsuri generale, figura poporului helen și am vorbit de principalele medii de educațiune pe acest pământ clasic al frumosului, ar trebui să intru și în ore-cari amărunte asupra dezvoltării acestei civilizațiuni, atât de remarcabilă în toate privințele; însă acesta m'ar atrage în dezvoltări, cari n'ar mai fi în proporțiune cu limitele acestei Istorii. Mă voiu mărgini dér a dice câte-va cuvinte asupra celor două popore mai principale ale Greciei, asupra Spartanilor și Atenianilor, după care voiu termina prin expunerea sistemului de educațiune a lui Platon și Aristotel.

§ 2. — Spartanii

de

Educațiunea avea la Dorienu un caracter cu totul particular. *Lycurg*, născut la anul 926, înainte erei chrestine, marele legislator al Spartei, vedea în obiceiii mediul de a moralisa pe cetățeni și un sprijin puternic al Statului. În consecința acestui principiu, el supuse educațiunea junimei la legi speciale și o făcu uniformă, comună și publică. Scopul seü fiind de a constitui un mic popor puternic și invingibil, el își puse toate silințele de a dirige toate dorințele, toate interesele toate ambițiunile și toate forțele națiunei, către un singur centru, către Stat. Drepturile individului erau dominate și absorbite prin elementul social, Fiă-care cetățean aparține Statului, și Statul i da o educațiune comformă cu scopul seü. Acest scop însă fiind de a forma resbelnici bravi și devotați, silința principală a educațiunei trebuia să fiă de a desvolta forțele fizice ale junimei, adică perseveranța, bravura și patriotismul. Mediile de educațiune erau toate în armoniă cu acest scop. Indată ce un copil se născia, cea d'ântăiü grijie a educatorilor era să se încredințeze, déca el da speranțe de a deveni un resbelnic brav. Déca ar fi fost debil, seü diform, îl făceau să dispară de pe pământ. Spre a obține copii frumoși, se proclamară legi, cari regulaü condițiunile căsătoriei. Acela care se căsătoriea pré târziu, seü nu se căsătoriea de loc, era pedepsit.

Pină la etatea de șapte ani, băetul era îngrijit acasă, de mamă sa. Cu toate acestea, el era adesea luat de tatăl seü și dus la prânzurile publice, destinate bărbaților, unde, seșend lingă densus pe un scaun mai înalt, primia o jumătate porțiune de supă. Se lăsa,

din principiu, băeților cea mai mare libertate posibilă, și se depărta dela densii tot ce i-ar fi putut deprinde cu frica și moliciunea.

Dela al șeptelea an începea educațiunea publică, obligatorieă pentru toți. Un cetățean respectabil era însărcinat cu supraveghierea conduitei morale a copiilor și cu direcțiunea essercițiilor corporale; el avea sub ordinile séle căți-va cetățeni mai junți însărcinați a aplica pedepsele, decretate de densul. Copiții erau ușor îmbrăcați și umblau cu picioarele góle; ei trebuiau să se scalde în tóte zilele și să dórmă nóptea pe un așternut de trestia, culcați, unul lângă altul. Nutrimentul lor era puțin în cantitate, și fórte prost în calitate. Vénătórea și hoția, care în Sparta nu erau pedepsite, decât în cazul când hoțul se prindea asupra faptului, i deprindea cu ostենéla, cu căldura și cu frigul, și-í făcea îndrásneții și abilit. După doui-spre-dece ani, disciplina era încă și mai mare și essercițiile și mai variate. La opt-spre-dece ani, băetul își lua rangul între junți; iér la trei-deci ani, el devenia bărbat. Respectul, de care se bucurau bătrânii în Sparta, era o consecință naturală a acestui sistem de educațiune. Bătránul, care trecuse prin tóte gradele acestei educațiunii, fără a fi cădút în nici o eróre, contrariă onórei, era, pentru junți, o persónă demnă de venerațiune, un model demn de imitat, în fine un tată, căruia i erau datorii supunere.

Instrucțiunea publică cuprindea gimnastica, care se învăța în piețe numite gimnasii, cântul, musica și danțul. Sciința nu era onorată în Sparta: Lycurg nu voise să formeze, nici savanți, nici oratori; chiar elocința era meprisată, de óre ce ea se considera ca o artă de a minți. Cu tóte acestea, spiritul Spartanului nu rămânea necultivat, căci el trebuia să se deprindă a se exprima prin frase scurte, frapante, în fine, *laconice*; iér acéstă manieră de a vorbi, i ascutea cugetarea, făcându-i-o clară și penetrantă.

În Sparta, educațiunea se întindea și asupra fetelor, de óre-ce dela densele depindea în mare parte frumuseția și sănătatea generațiunilor viitoare. Ele aveau prin urmare propriile lor gimnasii, unde se essercitau la fugă, la luptă, etc. ca și băeții.

§ 3. — *Athenianii*

Independința și forța Statului erau, după cum am vădút mai sus, scopul către care tindeau tóte legile lui Lycurg. În Sparta, libertatea individuală era absorbită în unitatea socială, reprezentată prin Stat: aci, individul nu era, decât cetățean; el nu aparținea, nici

lui însuși, nici familiei sële. — În Athena din contra, găsim un principiu cu totul opus : aci forța și independința Statului nu sunt, decât mediul de a asigura libertatea individuală și de a o apăra. Acastă diferență în modul de a înțelege libertatea și chiamarea Statului, urmă neapărat să modifice educațiunea în Athena. Și în adevăr, de și principiul, *că copilul aparține Statului și că el trebuie să fiă crescut pentru dēnsul*, prevala în Athena ca și în Sparta, însă aci el nu era înțeles într'un mod așa de absolut ca acolo. Statul Athenei se mulțumia a înființa câte-va instituțiuni publice, proprii a cultiva patriotismul și moravurile naționale, dēr nu-și însuși nici o dată monopolul educațiunei.

Solon (638—559 înaintea lui Isus Christ), cel mai însemnat legislator al Athenei, considera educațiunea junimei ca o parte esențială din prerogativele Statului ; însă cu toate acestea, el se mulțumi a regula și a ameliora educațiunea domestică. El obligă pe părinți să învețe pe fiii lor o meserie, seú o artă, prin meșilocol căreia să-și potă câștiga, într'un mod onest, necesariile traiului. Tatăl, care-și îndeplinea acastă datoriă, avea la rōndul seú dreptul de a cere de la fiul seú, ca să fiă și el îngrijit de dēnsul la bătrânețe. — Solon regulă asemenea și Instrucțiunea. Băieții erau datorți înainte de toate, să învețe a înota și a ceti ; decât ei erau sēraci, trebuia să învețe, afară de acestea, agricultura, comerțul, seú vre o artă óre-care ; decât din contra, erau bogații, avea datoria a învăța musica, călăria, vênătorea și filosofia. Cultura generală era în sarcina Statului ; tatăl însă era în urmă liber de a da fiului seú o educațiune mai înaltă. Și fiind că în Athena, Instrucțiunea era foarte aprețiată și onorată, nu se găsia nici un părinte, nici chiar cel mai sērac, care să nu-și impuie bucuros tot felul de sacrificiuri și de privațiuni, spre a putea da fiului seú și lecțiuni de artă și de sciință.

Individul avea, dupe cum am mai dis, o mult mai mare valóre în Athena, decât în Sparta ; de acea și copiii erau supuși aci la o disciplină mai dulce și mai puțin severă, de cât acolo. Cu toate acestea, femeiele atheniene aprețind avantajiele educațiunei spartane, își aduceau bone pentru copiii lor, cu preferință din Sparta.

Copilașul locuia, cei d'ânteu șapte ani ai vieței sële, cu mama sa în apartamentul femeielor. El trecea apoi, spre a-și începe studiile, sub priveghiărea unui sclav bătrân și fidel, numit pedagog, care-l însoția pretutinden și-l conducea la scólă și mai târziu la gymnasiu. În scólă, copiii primiau lecțiuni de lectură și de scriere ;

câți-va ani însă mai târziu ei învețau și musica. Dela scólă ei treceau în gymnasii, unde petreceau pînă la etatea de opt spre deuce ani. După acesta, junele, conformându-se voinței tatălui seú, învêța, seú o meseriă, seú o artă. La douê deçi ani, educațiunea sa era terminată; el devenia cetățén și prin urmare supus serviciului militar.

Educațiunea femeielor era neglijată în Athena; ele nu se essercitaú, decât în arta de a place: ocupațiunea lor principală consista în a-și arangia o taliă sveltă, a-și essercita corpul, spre a-și apropria o înfățișare graciósă, și în fine, a-și îngriji përul, ungându-l cu pomadă și cosmetic, spre a însuși persónei lor un mai mare farmec. Femeiele atheniane, și mai cu sémă fetele, se ocupaú fórté puțin cu grijele casei lor; unele dintr'ensele însă învêțau a ceti, a scrie și a cânta. Acésta era singura lor cultură intelectuală. Incât privesce educațiunea lor fisică. ea era cu desevărsire neglijată: junele fete, în temerea lor, de a nu-și vătăma pelița, nu se expuneaú, nici rađelor sórelai, nici suflării vëntului; ele steteau mai tot d'auna închise în casă.

Acest mod de educațiune; pe cât timp Athenianii se aflară sub influința înțeleptului Solon, și pe cât timp legile séle se aplicară în litera și spiritul lor, próduse rezultate destul de mulțumitóre. După câte-va decenii însă dela mórtea lui Solon, idea greșită a Athenianilor despre libertatea individuală, începu să slăbescă, puțin câte puțin, legăturile sociale. Diversitatea individualităților dărímă unitatea națională și provocă o sete nelimitată de inovațiune, care fini prin a nimici tot bunul ce venia din trecut. Cultura intelectuală, ajunsă la apogeul seú, deveni o stâncă, în contra căreia urma să se sfărâme simplitatea moralisátóre a lui Solon. Deii nu mai erau respectați, decât de poporul ignorant; moralitatea și patriotismul făcură loc licenței, iér sofistii își băteau joc de tóte frumo-sele sentimente și de tóte convincțiunile. Junimea nu mai respecta pe părinți și pe bătrâni și se abandona la tot felul de desordine și chiar la viciul beției, necunoscut pînă atunci în Athena.¹⁾ Resultatul însă final al acestei licențe imorale, nu putu fi decât decadența Atheniei.

Socrate (469—399 înainte a lui Isus Christ), un cetățean virtuos și martor al acestei decadențe generale, se încercă din tóte

¹⁾ Români! — Ce diceți despre acest tablou al Athenianilor? — Nu este el imagina adevărată a stării noastre sociale de astăzi? — Desteptați-vé Români, pînă mai este încă timp!

puterile, spre a readuce pe concetățenii seî pe calea cea bună. Spre a-și ajunge scopul, el se aplică, pe de o parte de a combate pe sofisti; ier pe de alta, de a reaprinde, în animile junimeî atheniane, amorul virtuții. Contra sofistilor, el recurse la o formă particulară de raționament, care constă în cestiuî adresate adversarilor seî și prin cari el i silia de a admite principiile seî ca adevăruri. Acestă manieră de a raționa și tot de o dată de a instrui, s'a numit *forma, seî methoda socratică*. Spre a ajunge la al douilea scop al seî, el aduna împrejuru-î o tinerime, cu dispozițiunî mai bune și mai generose, și prin discursurile și essemplele seî, i da diferite învățături folositoare, silindu-se a o face mai raționabilă, mai morală și mai patriotă. Se sciă sfârșitul acestuî înțelept: el fu condamnat la mörte și essecutat prin venin; principiile seî însă nu periră, ci urmară a trăi. Discipoliî seî, Platon, Xenofonte și alți lucrară în urmă-î, spre a respândi ideele seî asupra educațiunei și avură fericirea de a essercita prin scrierile lor pedagogice o influință destul de mare asupra concetățenilor lor. Sistemele lui Platon și ale lui Aristotel sunt încă și astăzi förte demne de atențiunea ómenilor de bine; nu ne este prin urmare permis, într'un studiu pedagogic asupra Heladeî, de a le trece cu vederea; să le facem dér o scurtă analiză:

§ 4. — Platon și Aristotel

Platon și Aristotel plécă și unul și altul dela principiul că educațiunea este afacerea Statuluî; că ea trebuie să fiă comună, publică și aceeași pentru toți cetățenii. Gimnastica, musica și gramatica (lectura, scrierea, literatura, etc.) cuprindeau pentru dênșii principalele obiecte și međii de instrucțiune și educațiune. Inșă primul din acesti filosofi se alipesce la sistema austeră și aristocratică a Sparteî, pre când secundul se apropiă de ideele democratice ale Atheneî. Dupě Platon, individul trebuie să dispară în Stat; Aristotel însă, de și ține cõmpt de drepturile primitive ale Statuluî, vede tot d'auna pe om în cetățen și voesce ca drepturile vieței private să fiă respectate.

Platon, în sistemul seî de educațiune, plécă dela idea preesistenței sufletelor. Intrând pe scena lumii, fiă-care om aduce în sufletul seî imagina natureî seî primitive. Sarcina educațiunei este de a da vieță acesteî imagine, pentru ca omul, atras printr'ensa, să pótă reintra pe calea sa naturală, singură în stare de a-l con-

duce către înalta sa destinațiune. Fără educațiune, omul se depărtază de natura sa primitivă și devine creatura cea mai neperfectă; prin educațiune din contra, el devine o ființă divină. — Educațiunea este basată pe obiceiuri, și acesta se dobândește prin esemple, prin instrucțiune și prin viața practică; din această cauză, primii ani ai copilăriei sunt cei mai importanți în educațiunea sa. — Copilul trebuie să fie tractat tot d'una într'un mod uniform, fără asprime, însă și fără slăbiciune. — Gimnastica este primul obiect al instrucțiunii; ea dezvoltă în corp forța, sănătatea, adresa și frumusețea. — Cultura intelectuală cuprinde artele și mai cu seamă musica, științele și în fine filosofia. Această cultură începe pe la al doilea an al etății copilului, cu scrierea și citirea; pentru aceasta din urmă însă, se alege cu grijire scrierile celor mai buni autori. La al treilea spre doilea an, începe instrucțiunea musicală pe lyră; apoi urmăzează aritmetica, geometria, economia, astronomia și filosofia.

Platon nu permite a se neglige educațiunea femeieilor; el voește din contra, a li se da lecțiuni de gimnastică și a se deprinde cu mănuierea armelor, spre a putea și ele la trebuință apăra patria lor.

Aristotel în sistemul său, pleacă dela principiul, că omul este făcut, spre a trăi într'un Stat. Spre a putea trăi afară din Stat, el ar trebui să fie mai mult decât un om, adică un Dumnezeu, seú mai puțin decât un om, adică un animal. Așa dar virtutea omenescă, în înțelesul complect al cuvântului, nu este posibilă, decât în Stat și prin Stat. Virtutea repausând pe științe și obiceiuri, Statul dă și pe unele și pe altele, prin instrucțiune și educațiune. Astfel însă, el își atinge scopul; căci pe de o parte, face pe cetățeni, prin supunerea lor la legi, virtuși, și prin virtutea lor, fericiți; iar pe de alta, își asigură și el esistența, dobândind, în acesti cetățeni virtuși, cari știu la necesitate, nu numai a se supune, dér și a comanda, sprijinul cel mai eficace. Tot din punct de vedere educativ, Statul trebuie să întindă supraveghierea sa și asupra căsătoriilor, ce se contract. Membrii familiei trebuie să-și aibă locul lor legitim în societate, și fie-care dintr'ênșii să-și îndeplinească cu strictetă datoriile ce-l privesc. Bărbatul urmăzează a governa, și femeia a se supune, fără însă a-i fi sclavă; copiii sunt datorți a iubi și a onora pe părinții lor. Este dreptul legislatorului de a determina regulele generale ale educațiunii, și datoria părinților de a le pune în practică după circumstanțe.

Prima educațiune trebuie a se da de mamă, după următoarele re-

gule : o alaptare cât de scurtă ; o activitate continuă , întreținută prin jocuri și prin mici ocupațiuni ; o hrană sănătoasă , însă nici de cum delicată . Până la al cincilea an al etății copilului , nu trebuie să se cêră nimic dela densus , nici vre un studiu , nici vre o lucrare serioasă . Dela cinci ani înainte , trebuie să se deprindă a privi și a asculta . La al șeptelea an începe gimnastica , nu însă acele exerciții savante ale atleților , ci simplu acelea ce sunt proprii a dezvoltă forța și frumuseția . Cultura morală , după Aristotel , repausă cu totul pe obicei , ier cea intelectuală , pe imitațiune . Cultura intelecțiunii , fără obiceiuri morale , nu servă , decât a corupe pe om . Spre a deveni cineva virtuos , trei lucruri i sunt necesarii : dispozițiuni naturale , obiceiul și cultura intelectuală ; ier pentru a contracta bune obiceiuri , trebuie să fugă de esemple rele și să caute societatea ómenilor de bine . — Obiectele instrucciunii se divid în două categorii : acelea cari fac pe copil apt pentru viața civilă , și acelea cari au de scop cultura omului . Dintre arte , Aristotel recomandă mai cu deosebire musica și acesta din cauza influinței selege bine-făcătoare asupra moralei . El voesce încă , ca învățătorii , în predarea diverselor lor lecțiuni , să facă să reiesă partea lor estetică ; și fiind că la matematiche lipsesce acest element el nu le dă decât o importanță secundară .

Aceea ce s'a dis despre educațiunea Helenilor în general , și a Spartanilor și a Athenianilor în special , cuprinde toate principiile și toate faptele esențiale , proprii a ne interesa și a ne instrui ; aceea ce s'ar mai putea adăoga vorbind , spre esemplu , de Arcadiani , de Cretani , de Thebani , de Thesaliani , de Macedoneni , etc. , n'ar fi decât o repetițiune a acestor principii și fapte , grupate , pôte , într'un mod diferit , dér în or ce cas identice . Nu voi face dér acesta , însă voi încheia acest capitol prin câte-va reflessiuni asupra principiilor și faptelor cari caracteriză această remarcabilă educațiune a Helenilor .

Oamenii adăpați cu literatura acestui popor , dic , că civilizațiunea helenă , cuprinde un element de cultură , care nu se găsesce la nici o altă națiune . Eú din parte-mi cred , că se află ceva în viața poporului helen , ce noué ne lipsesce , și acest ceva este sentimentul și necesitatea frumosului . Provedința , în înțelepciunea sa , dă fiecării națiuni o fisioniomă proprieă , un caracter particular și órecari aptitudini , cari determin rolul seú în sinul marei familii a umanității .

Între principiile cari serviau de basă educațiunii helene , trebuie

să remarcăm superioritatea elementului social, asupra elementului individual. În lipsa unei teocrații, seú unei religii raționate, societatea helenă, nu-și putea găsi forța necesară, decât într'un Stat, care să absorbă pe individ, fără însă a face dintr'ensul un sclav. Prin urmare, Lycurg și Platon, în circumstanțele în cari se găsea, aveau multă dreptate, când întemeiau astfel forța Statului helen. Din nenorocire, această forță n'a putut dura, decât numai timpul, cât a domnit și principiul social, asupra celui individual, adică Statul, asupra omului. Rezultă însă de aci, că aceea ce a constituit forța Heladei, nouă nu ne pôte fi astăzi, decât de o importanță secundară, pre când partea umanitară a civilizațiunii se continuă a ne instrui; cu alte cuvinte, Lycurg și Platon sunt pentru noi mult mai puțin instructivi, decât Solon și Aristotel.

CAP. VIII

R O M A N I I

Caracterisând la începutul Capitolului precedent civilizațiunea helenă, aretam că poporul helen, ca și cel roman, era înainte de toate cetățeni, însă cu caractere diferite: cel d'ânteiú tindea către *frumos*, către *bun*; ier cel d'al douilea, către *util*. — Poporul roman, în adevăr, era un popor practic prin excelență. El a cultivat, între altele, Dreptul cu o superioritate, ce nu i se pôte disputa; și nu numai că a supus, prin puterea armelor, aproape lumea întrégă, dér a și organizat'o într'un mod, încât instituțiunile sele aú putut trăi mult timp încă, chiar dăpă căderea imperiului. Limba Romanilor, legile lor, instituțiunile lor, căile lor, orașele lor, etc., se pot considera ca nisce materialuri, cu cari evul mediú și-a organizat învățământul, instituțiunile sele civile și eclesiastice, municipiile sele, comerțul seú, etc.; dreptul roman, maximele guvernamentale ale poporului-rege, guvern încă și astăzi o parte din lume; ier Papalitatea actuală se pôte privi, din mai multe puncte de vedere, ca continuațiunea imperiului roman.

Noi găsim în istoria poporului roman o explicațiune suficientă a geniului seú practic.

Aventurierii adunați de Romul n'aveau timp să stea cu mâinile

în sin; ei erau siliți de diferite necesități a lucra mult și a căuta serios tot ce le putea fi util și practic. Necesitatea de a se apăra contra inamicului comun, i făcea să caute siguranța în forța Statului și în devotamentul lor către binele public. Individul avea necesitate de cetățean, spre a-i conserva independența și libertatea. Interesul lor era identic. Astfel însă, și prin concursul circumstanțelor, se formă la Roma un Stat pentru cetățeni, și nu ca la Sparta, unde cetățenii nu esistaă, decât pentru Stat. Statul roman nu apăsa pe om: el nu era, decât garantul drepturilor și libertăților acestuia. Cetățenul roman era un om liber; și decă cu toate acestea, el nu era mai puțin devotat, decât Spartanul și Athenianul lucrului public, cauza este că acest lucru făcea parte integrantă din bunul său, din proprietatea sa, din viața sa în fine. Instituțiunile romane n'au eșit ca în Sparta și Athena din capul unui filosof, ci din preocupățiunea poporului pentru o viață practică și din necesitățile cotidiene ale acestuia; acesta însă ne explică de ajuns caracterul lor practic.

Este de remarcă, și acesta este un fapt nou în viața popoarelor antice, că dezvoltarea poporului Roman, nu s'a operat, ca în Grecia, său ca în Orient, prin instituțiuni sociale, cari influențiau asupra individului; ci esențialmente prin familiă. Poporul roman este singurul dintre popoarele antichității, care a cunoscut viața de familiă; singurul asemenea, la care această instituțiune a servit de basă Societății și Statului. Cu toate acestea, după cum s'a mai spus, Romanul nu era din această cauză mai puțin bun cetățen; din contra, s'ar putea susține, că el era mai bun, căci familia dezvoltă tot atât de bine virtuțile civice, ca și cele private.

Familia, fiind dér la Roma factorul principal al educațiunei, urmăză neapărat să ne oprim puțin asupra ei.

La popoarele ce am studiat, femeia jucând un rol cu totul secundar, ier viața sa fiind, spre a mă exprima astfel, separată de aceea a bărbatului său, ea nu-și putea desfășura virtuțile séle într'o familiă, unde lipsia unitatea și forța. Nu este acelaș cas la Roma. Aci femeia se bucură de o considerațiune excepțională, și activitatea sa se unesce su aceea a bărbatului. Emanciparea sa, recunoscerea drepturilor séle, libertatea ce i este acordată, de a desfășura facultățile séle, avură cea mai mare influință asupra destinului poporului roman, și fură pentru densul sorgintea mai multor virtuți, necunoscute de cele alte națiuni.

Și mai înteiū de toate, poligamia, care este atât de fatală edu-

cațiunei copiilor și care sfăramă familia, era și trebuia să fiă necunoscută la Roma, unde legăturile căsătoriei erau considerate ca sacre. Când soții aveaū vre o neînțelegere între dēnsii, mergeaū de se explicaū înaintea Deei, protectórea legăturilor conjugale, de unde se întorceaū acasă mai tot d'auna reconciliați. În cursul celor d'ânteiū secole după civilisațiunea romană, divorțul era necunoscut la Roma. Primul se întâmplă în al șeselea secol după fundarea acestei cetăți, (231 ani înainte erei chreștine) care, de și motivat prin sterilitatea femeiei, circumstanță care autorisa separațiunea, fu însă sever blamat de popor.

Sânțenia căsătoriei, și a vieței domestice era protegeată la Roma prin o instituțiune particulară, prin stabilirea *Censorilor*. Acestia, nu numai că împedeaū divorțiul, dér încă aveaū ochii deschiși și asupra celibatarilor, pe cari i siliaū, prin tóte međiile permise, de a se căsători. A da copii Statulū era o datoriă pentru cetățean. Metelu, supranumit Lacedemonianul, censor la an. 622, ar fi voit să siléscă pe toți cetățenii de a se căsători; la anul 350, censorii Camilu și Posthumiū pedepsiră cu o amendă considerabilă pe toți celibatarii; alții ier i siliaū de a se căsători cu veduvele aceloră, cari muriaū combătēnd pentru patriă.

La Romanii ca și la Israiliți, căsătoriile se făceaū fórtē de timpuriū. Acestei circumstanțe atribuia Plutarch, intimitatea și înflința bine făcétóre a familiei romane. Tinerii lor nu perdeau, înainte de a se căsători, inocința animei și a moravurilor lor în diverse aventuri.

Sensualitatea sub tóte formele séle, acest păcat, care sapă bazele căsătoriei și sécă isvórele vieței unui popor, era condamnat la Roma de morala publică, și vechii Romanii consideraū pudórea ca cea d'ânteiū virtute. Pudórea trebuia să fiă respectată, cu deosebire la femeii, în gradul cel mai înalt: acela care ar fi atins pudórea unei femeii prin vorbe, séu și numai prin semne, merita mórtēa. Se scia că o familiă regală fu expulsă din Roma pentru atentat la pudóre. Decemvirul Appiū Claudiū cădu într'acelaș mod. Se póte prin urmare susține, că adorațiunea acestei virtuți la Romanii mergea pînă la extremitate; părinții evitaū de a se scálda cu copiii lor; nimine nu intra în baie cu pelea góla, chiar décă ar fi fost și singur; ier austerul Cuton goni din Senat pe un patrician, care îndrăsnise să sărute pe socia sa, în fața ficeii séle.

Castitatea, pe care Romanul o considera ca pe protectóra tutor virtuților, era adorată la Roma sub numele de *Vesta*. Ea avea

un templu, unde era servită de feciore, numite *Vestale*, cari se bucurau de cea mai mare venerațiune. Criminalul, ce se conducea la locul de supliciu, era liberat îndată, ce întâmplarea i-ar fi scos înainte o vestală. Chiar Consulii se închinau și aplecau însemnele dregătoriei lor, înaintea acestora. Tote familiile sacrificau acestei Divinități adorate, cu singurul scop, de a fi manținute de densa pe calea castității, pe calea bunelor moravuri. Din nenorocire, această frumoasă virtute nu se susținu mult timp în Roma: decădinta moravurilor începu înaintea constituirii imperiului.

Istoria educațiunei la Romani s'ar putea divisa în doué perióde: cel d'ântéiu, cuprindénd timpurile regalității și ale republicei; și cel d'al douilea, care este acela al decădintei, pe acelea ale imperiului. Inșă, de óre ce tranșiunea între aceste doué epoce este pré lungă, credem mai preferabil a nu stabili nici o divisiune, ci a indica într'un mod general, atât modificațiunile importante, ces'au succedat după timpuri în domeniul educațiunei, cât și progresele reale, sevărșite pe câmpul instruciunei.

Educațiunea copiilor se făcea la Roma în familiă, seú prin familiă. Statul nu se amesteca de cât indirect, prin Censori și prin promulgarea unor legi, destinate a preveni arbitrariul în esserciul datorielor domestice.

De și Deii Romei erau muți ca și aceia ai Greciei, însă Romani i adoraú printr'un cult voluntariú, punénd toate actele vieței lor, și cu deosebire acelea cari se raportaú la educațiunea copiilor, sub protecțiunea lor. În timpul lèhuziei, ei invocaú pe Dea *Lucina*, căreia i preparaú un prânz. După nascere, se punea copilul pe pământ, și nu se recunoscea legitimitatea lui, de cât după ce-'l rădica de jos tatăl, seú reprezentantele seú. Dea *Levana* presida la acest act. *Canina* și *Uba*, divinități tutelare ale celor ce dorm, protegeau pe copil în légănul seú. El era recomandat lui *Vatican*, când începea să țipe; *Rumiliex*, când mama sa i da sînul; *Edulinei* și *Potinet*, când începea să mănce.

La a șéptea di după nascerea sa, decă era băét și la a noua di, decă era fată, copilul primia numele ce trebuia să pórte pentru tot d'auna. Acéstă di, numită „dies lustricus,” di de purificațiune, era o serbare pentru familia întregă.

Romulus dete tatălui o mare autoritate asupra copiilor seú. Tata putea să pue la închisóre pe copilul seú, să-'i impue lucrul cel mai aspru și mai dificil, să-'l dea amanet și chiar să-'l vëndă pînă în trei ori. Un tată putea să și omóre pe copilul seú, decă nu l'ar fi

234-145
 emancipat mai 'nainte: *Brutus* condamnă pe fiul seî la mórte, în puterea acestuî drept, și numai pe cel alîi conjurați, în puterea dreptuluî demnității seî de Consul.

241
 Cu tótă acéstă mare autoritate acordată taților asupra copiilor lor, se pare, că, în genere, acestia aveau sentimente pré umane, ca să useze de dênse. *Caton* dicea, că acela care bate pe femeia sa, seú pe fiul seú, bleséză sentimentele cele mai sacre ale umanității; și că, prin urmare, el stiméză mai mult pe un bun tată, decât pe un bun senator. Era cu tóte acestea un punct, — obiceiul adică de a lepăda copiii de curénd născuți —, asupra căruia mai în urmă s'au introdus abuserile cele mai revoltătóre.

Se sciă, că mai tóte popórele păgâne aruncau, seú și chiar omorau pe copiii, ce nu voiau să crească. Un misionar catolic afirmă, că el ar fi botezat în China sutimî de asemenea copii lepădați. Acest obicei barbar și-a luat începutul în timpurile cele mai antice, și el era răspândit în Italia, înaintea fundațiunei Romei. *Romulus* însuși fusese un copil lepădat, și, după cum ne spune Istoria, crescut de o lupă. Se înțelege dér de sine, că Roma urma să fiă și ea atrasă în acest corent, unde se prăvălia aprópe întréga umanitate; cu tóte acestea, necesitatea de a avea cetățeni pentru apărarea patriei, îndemnă pe *Romulus* să iea măsurî severe în contra acestuî obiceiú funest. El ordonă dér părinților de a cresce pe toți băieții lor și cel puțin pe ficia cea mai mare. Nu se mai putéu prin urmare expune, seú lepăda, decât copii diformi; însă și acestia numai după găsirea cu cale a vecinilor. — Mai la urmă însă, *Decemvirii* permiséră iér lepădarea fără consultațiune prealabilă, și acéstă lege introduse din nou abusul.

Între locurile, unde era obiceiú a se expune, seú a se lepăda cei mai mulți copii, cel mai cunoscut era piéta legumelor, unde se găsia columna *Lactaria*. Se spera, că copiii, expuși pe acéstă piéta, s'ar putea hrăni cu lapte, de persóne compătimitóre. Acéstă piéta póte fi dér considerată ca prima casă a copiilor găsiți.

Spre a preveni acest abus, care se făcea cu lepădarea și uciderea copiilor, Statul, mai cu sémă dela *August* încóce, dispuse a se accorda recompense familielor, cari aveau mulți copii. Însă nici acéstă măsură nu putea împedica, ca crima în cestiune să nu iea din ce în ce proporțiunii mai îngrozítóre.

Autoritatea absolută a taților, corespundea cu supunerea pasivă a copiilor. Censorii țineau fórte mult la îndeplinirea acesteî virtuți. O dată, patru sute de tineri, cari serveau ca cavaleri în ar-

mată, fură lipsiți de caii lor și degradați, pentru că negligeaseră a essecuta un ordin; ei suportară această penalitate a Censorului cu resemnațiune și paciență. Un alt essemplu de severitate, ni-l dete consulul Titu-Manliu Torquatu, care, după ce încoronă pe fiul seü pentru bravura aretată în resbel, apoi puse de-l omori în fruntea armatei séle, pentru că îndrăsnise, în contra voinței séle, a se bate cu un alt tēner într'un fel de duel.

Respectul copiilor pentru părinții și superiorii lor, trebuia să se întinđă și asupra bătrânilor. Acela, care nu se scula în picioare înaintea pērului alb, era demn de mōrte. Inșă și bătrâni, din parte-le, trebuiau să evite cu îngrijire de a scandalisa pe tineri. Aceeași prudență era recomandată și părinților, cari nu mâncau și nu beau, decât în societatea copiilor lor, spre a fi reținuți, prin presința lor, în marginile moderațiunei.

Intre virtuțile, cari făcură forța Romei antice, se mai pot enumera simplitatea și cumpătatea. Copiil trebuiau să se deprinđă a se mulțumi cu puțin. Bēutura vinului nu era permisă, decât dela al trei-decilea an înainte.

Ingrijirile educațiunei se împărțiau, după circumstanțe, între tată și mamă. Nu se pōte crede că Veturia, mama lui Cariolan, care conservase o influință atât de mare asupra fiului seü, să nu fi luat și dēnsa o parte considerabilă în educațiunea lui. Se scia asemenea aceea ce fu Cornelia, mama Grachilor, pentru fiil seü. Femeia lui Caton, censorul, avu cea mai mare îngrijire pentru fiul seü. Nu numai că ea îl alăptă singură, dēr ea hrănea cu laptele seü și pe copiil sclavilor seü, spre a-i dispune în favorul fiului seü. Este de cređut, că, făcēnd acesta, ea urma după o credință respāndită în popor, și pe care nu trebuie să o privim ca o superstițiune, că laptele unei nutrițe comunică copilului pe care-l nutrește, trāsurile principale ale caracterului acesteia. O mamă, careia i stă pe ānimă educațiunea copilului seü, nu trebuie să confieze unei streine alăptarea sa, fără a fi silită la acesta de circumstanțe. Dēr și Caton, din parte-i, nu negligia nimic, spre a da o bună educațiune fiului seü. Indată ce ajunse în stare de a studia, el îl învēță însuși a ceti și a scrie, și mai pe urmă inotatul, mănuierea armelor, călăria, deprinđēndu-l tot d'odată a suporta frigul și căldura, fōmea și obosēla. În presința fiului seü, el se conducea și vorbea cu atāta circumspectiune, ca înaintea unei Vestale; și spre a-i forma ānima și tot d'o dată a-i infiltra sentimente, cari urma să împodobēscă pe cetățēnul roman, el se servia, ca și mama

Grachilor, mai cu sémă de Istoria strămoșescă. Altfel, Istoria era un međiu de educație foarte respândit în Roma; ea provoca în tineri entuziasmul pentru mărețele fapte ale strămoșilor lor și făcea să se nască într'ênșii dorința de a călca pe urmele lor.

Usul de a crește și a instrui, părinții însuși pe copiii lor, se conservă mult timp încă în Roma. Astfel vedem pe Cicerone instruind el însuși pe fiul seú, și pe Impăratul August dând lecțiunii fiicei și nepótei séle. Cu tóte acestea, pe acel timp decadența Romei începuse de mult. Moliciunea, care cuprinsese pe Romani, după victoriile lor reputate asupra vrășmașilor exteriori, nu întârziă de a slăbi legăturile lor morale și prin urmare și pe acelea ale familiei. Matrónele romane nu-și mai puneau gloria în a alăpta ele însile pe copiii lor, a-í crește și a dirige primele lor ocupațiuni, împedcând astfel relele influințe ce puteau să-í corupă; ele găsiu, din contra, mai comod de a confia acéstă grijă sclavelor, séu la domestici greci, cari însuffiau copiilor sentimentele cele mai comune. În modul acesta însă, virtutea cetățenescă decădea din di în di, și cu dënșă, puterea vitală a Romei.

Să trecem acum la instrucțiune.

În domeniul Instrucțiunii mai cu sémă, se manifestă simțul practic al poporului roman. Musica și gymnastica, atât de populare în Grecia, nu erau de loc populare în Roma. Musica era aci înlocuită prin lectură, scriere, calcul și elocință; gymnastica, prin înotat și esserciții militare. Frumósele arte remaseră pentru mult timp straine în Roma; cele utile însă prosperară de timpuriu.

Instrucțiunea copiilor, după cum s'a văđut, se făcea ca și educațiunea, în familiă și mai cu sémă de tată. Cu tóte acestea se găsiu la Roma și scóle — scholæ, ludi — în capul cărora erau nisce învățatori, numiți magistrii de jocuri — ludi magistri —; aceste scóle însă erau private. D'abia sub imperiú învățământul dobândi o organizațiune propriă, iér instrucțiunea deveni publică.

Obiectele de studiu difereau fără îndoelă după timpuri și după învățatori. Afară de lectura, scrierea, calculul practic și cântul, care se introduseră puțin câte puțin, se mai propunea copiilor diferite jocuri, precum și danțul. Caton critică cu asprime introducerea în scóle a cântului și a danțului. „Se propune,“ dicea el, „băeților și fetelor patricianilor nisce arte încelătóre și desonorante. Eí merg cu jucători, cu musicanții și cu cântăreții de profesiune în scólele comedianilor; eí înveț aci a cânta, ceea ce după opiniunea strămoșilor nostri, este desonorant pentru un om liber.

Nu voisem să cred, că patricianii ar fi putând da o astfel de educațiune copiilor lor; însă intrând de curiositate într'o scôlă de danț, am vădut acolo mai mult de cincî sute tineri de ambe sexe, și între dênșii un băiét, abia de douî-spre-dece anî, essecutând un danț, pe care sclavul, cel mai nerușinat, n'ar fi îndrăsnit să-l essecute."

Din aceste vorbe ale lui Caton se vede, că educațiunea ómenilor liberi, diferia în principiile sële, cu totul de aceea a sclavilor, séu a poporului de jos. Aceea ce ținea de petreceri, era o afacere a sclavilor, séu a poporului de rînd. Patricianul trebuia să fiă un om grav, care 'și ar fi compromis demnitatea, déca ar fi luat parte la esserciții, ce n'ar fi avut alt scop, decât petrecerea.

Sub imperiū, care sistematisă și organisă Instrucțiunea, scólele cuprindeau douë grade: gramatica și retorica.

Primul grad se divisa în douë clase: *litteratorii*, cari învățau a ceti și a scrie, și *litteratiți*, cărora se explica autorii latini și heleni. Acestia făceau asemenea și diverse traducțiuni, precum și alte esserciții scrise.

Lectura, care se incepea la al șéptelea an al etății copilului, se învăța, după tóte probabilitățile, prin methoda silabismului. Aci se alipea și studiul vorbelor, séu gramatica. Scrierea mergea în paralel cu lectura. Se ținea fórte mult la o scriere frumoasă. Elevii se serviau pentru acest essercițiu de nisce tăblițe de lemn séu de os, asternute cu un strat subțire de céră albă; ei scriau pe dênsele cu vérful unui instrument — stylus —, care avea cea altă extremitate a sa lătărăță, spre a putea desființa cu dênsa scrierea ce nu mai trebuia. Aceea însă ce urma să se conserve, se scria pe o fóe de hărțiă séu de pergament.

Învățătorii se serviau une ori, în propunerea lecțiunilor lor, de subînvățători, séu de monitori; acesta însă probéză, că învățământul mutual nu este o invențiune modernă, după cum s'a cređut pînă acum.

Din cauza lipsei de cărți și a puținului progres, ce se făcuse în arta scrierii, învățatura nu se putea primi, de cât numai oral. Memoria dér, juca atunci un rol mult mai însemnat, de cât în ȕilele nóstre: ea era, pe lingă puținile suluri de pergament, singura depositară a tradițiunei și a sciinței. Acéstă facultate se essercita fórte mult; unii ómeni o desvoltau în gradul cel mai înalt; se ȕice despre un Impérat roman, că scia pe din afară numele tutor soldaților sei.

Disciplina era destul de severă. Elevul trebuia să viă la scóla în cea mai mare liniste, îmbrăcat curat, peptenat și spălat. Modestia și supunerea erau calitățile séle cele mai preferate. Penalitățile corporale erau în us. Instrumentul cel mai mult întrebuințat pentru a pedepsi, era *ferula*, un fel de lopățică, cu care se bătea copilul preste degete. Biciul era rezervat pentru erori grave și mai mult pentru sclavi. Orbillus Papillus, vechiú soldat, devenit Invățător — grammatist — remase celebru prin severitatea sa: Cicerone i dete numele de bătăușiú. Din parte-í, Orbillus, care, ca cei mai mulți din confrății séi, remase sărac tótă viéta sa, se plângea amar de injustiția, ce gramatiștií aveau a suferi din partea părinților. Dupé cum se vede, pozițiunea precariă a Invățătorilor și superările diverse, ce ei au a suporta din partea părinților, nu datéză de astăzi; réul essistă de sigur în natura lucrurilor, și el trebuie să fiă acceptat ca inherent acestei profesiuni. Cu tóte acestea se găsiu și între gramatiști unii, cari aveu venituri fórte ífrumóse. Pedantul și viciosul Remius Palamon era fórte bogat; însă afară de gramatist, el era și neguțator de haine, și podgorean abil. Altul, Lucius Apulejus trăgea din scóla sa, un venit anual de 400,000 sesterțe, séu aprópe 80,000 lei noui.

Al douilea grad al Instrucțiunei, retorica, se divisa asemenea în doué clase: băeții — *pueri* — și adolescenții — *adolescentuli* —. În prima, se învăța compositiunea discursurilor, cu un caracter curat didactic; în secunda, se essercitau la discursuri de controversé.

La început, retorica se preda de gramatiști ca un compliment al gramaticéi; însă, puțin câte puțin, retorica se separă de gramatică, precum și oratorul — *rhetor* —, de gramatist. Acéstă separațiune începu să se efectueze încă de pe timpul republicei, nu însă, fără a întâlni o viă opozițiune. Romanii, cari iubiău elocință, ca singurul mediú de ale asigura funcțiunile cele mai importante ale Statului, detestau pe rhetori și arta lor, ca pe unii ce tindeau a înlocui elocința lor simplă, veră și naturală, prin discursuri complicate și meșteșugite. Astfel, scólele rhetorilor essercitau la Roma aceeași influință, ca și scólele sofistilor în Helada. Spiritul lor analytic rescolea tóte cestiunile, semăna indoiala, sguduia convicțiunile și făcea să se nască o filosofie periculósă, care compromitea viitorul Statului. Acesta era spiritul Heladei, care se introducea în Roma.

În anul 593 dela fundarea Romei, o ordonanță a Senatului o-

pria pe rhetori și pe filosofi de a locui în Roma; însă această ordonanță nu fu mult timp respectată. Șaptezeci ani mai târziu, censorul Domitius Aenobarbus dă un blam public tuturor rhetorilor și tuturor acelorora, cari mergeau să-î asculte. Crasus, sub cuvânt că acestia împiedică dezvoltarea interioară a omului, și că înlocuiesc studiile solide, prin vorbe vane, pretențioase și insolente, opri pe rhetori de a mai ține școală. Iulie Cesar însă reabilită în opinia publică, atât pe rhetori, cât și pe gramatiști, cari erau adesea confundați în aceeași condamnare; iar dela această dată încetă orice persecuție în contra-le. August încredință gramatistului Verrius Flaccus instruirea nepotului său. Acest Verrius este primul învățător, cunoscut de Istorie, care, în scopul de a excita emulațiunea, stabili premiile școlare. August dă pentru școala lui Verrius o subvențiune anuală de 100,000 sesterțe, sau aproape 20,000 lei noi. Filosofi fără mai puțin norociri. Vespasian gonă din Roma pe toți filosofi stoici și cynici; și douăzeci ani mai târziu, adică la 94, Domițian opri pe filosofi de a mai locui Roma și Italia. Antonin din contra, îi favorisă; el stabili în toate provinciile Imperiului rhetori și filosofi cu apunamente fixe.

Pe lângă școlile gramatiștilor și a le rhetorilor, Impărații fundară încă diferite instituțiuni de instrucțiune, între altele și bibliotecile publice. Adrian fundă o școală pentru frumoșele arte, numită Atheneu. În fine, Theodosiu și Valentinian terminară edificiul instrucțiunii publice, creând două universități în Roma și Constantinopole, unde se învăța limba helenă și latină, rhetorica, medicina, filosofia și dreptul. Romanii aveau dispozițiuni înăscute pentru justiție, legi și administrațiune. Dreptul roman este, poate, hereditatea cea mai importantă, ce ne putea transmite civilizațiunea romană.

După cum am văzut, multe lucruri au fost încercate și realizate în câmpul Instrucțiunii, de poporul Roman. Acest popor, și mai cu seamă cel antic, provacă, cu drept cuvânt, prin înțelepciunea sa, admirațiunea noastră: el este cel d'ânteu, care s'a apropiat mai mult de morala cea adevărată și care a desfășurat în educațiunea sa, mai multă viață și mai mare forță.

Cu toate acestea, decădinta sa, nedemonstră pînă la evidență. Că umanitatea abandonată în propriile sepe forțe, nu poate susține cu succes mișcarea civilizațiunii. Numai christianismul singur este în stare de a opri perirea popoarelor și de a conserva în om viața sa morală, lăsându-î tot d'o dată usul liber al facultăților sale. —

„Eú sunt sarea pământului, adică eú sunt acea ce preservă de corupțiune,“ díse divinul fundator al christianismului. Și acéstă sare sosi tocmai în momentul, când imperiul roman cădea în ruine. O nouă, viéță, eșită dintr'un popor mic și meprisat, nasce civilizațiunea cea mai extraordinară și cea mai bogată din câte s'a vedut pînă astăzi. O parte dintr'énsa s'a desfășurată deja înaintea nóstră; noi vom vedea dér mai la vale, principiile ce ea a proclamat în câmpul educațiunei, procedările ce ea a încercat și urmat și rezultatele ce ea a obținut, dela începutulu ei și pînă în dílele nóstre.

CAP. IX

MAHOMEDANIÍ

Intre popórele nechrestine, urméză neaperat să menționăm și despre popórele mahomedane. Ce să dícem însă despre densesle? Mahomedanií, cu poligamia lor, aú lucrat fórté puțin pentru educațiune. *Coranul* lor nu cuprinde mai nimic într'acéstă privință. Avem dér dreptul a trece repede asupra educațiunei musulmane, fără să ne temem că vom lása priptr'acéstă o lacună simțitóre. În cât privesce Instrucțiunea, scólele arabe din Ispania ar presenta óre-care interes, spre a fi studiate; însă limitele acestei istorii, nu ne permite a aborda acest subiect, de un interes particular; trecem dér înainte.

CAP. X

EDUCAȚIUNEA LA EVREI

Precând tóte popórele antice se orientaú din medílocul complicațiunilor vieței lor sociale, prin singurele lumini ale rațiunei naturale, copiii lui Avram primiaú, prin ministeriul lui Moise, de-a dreptul de la Iehova, instrucțiunii precise asupra cultului lor vii-

tor, și legi morale, civile și politice, cari urmau să facă dintr'ensul un popor izolat, însă privilegiat.

Acastă theocrație sub care fu pus poporul evreu, theocrație, care-l rădică mai pre sus de natură și-l punea în raport drept cu Dumnezeuul său, cu Iehova, care-l guverna, 'l pedepsia și-l erta, după cum erau și acțiunile séle, este o faptă foarte însemnată și prea extraordinară în Istoriă. Acastă theocrație care se întindea preste tótă vieța poporului, i imprimă un caracter curat religios și făcu din educație o datorie sacră pentru familia israelită.

Indată după nascere, noul născut era înbăiet, frecat cu sare și infășurat în pânze. În a opta zi, decă el era băiet, se însemna cu sigiliul circumcisiunei. Lepădarea și uciderea copiilor mici, us foarte răspândit la popórele din antichitate, erau necunoscute la Evrei, unde fiă-care copil aparținea lui Dumnezeu. Afară de acésta, cel d'antéiu născut trebuia să-î fiă consacrat într'un mod special, astfel în cât părintele, care ar fi dorit să-l revédă, era obligat să-l rescumpe de la posesorul său legitim. În regulă, mama alăpta ea însă-și pe copilul său; iér înțărcatul se celebra totd'auna printr'o serbare domestică. Din acest moment, copilul se măria în casa părintescă, supus la tóte prescripțiunile legéi; el lua parte la tóte ocupațiunile familiei, și ducea o vieță mai mult dură, decât delicată.

Părinții trebuia să privescă o familiă numerosă ca o benedictiune particulară a lui Iehova, și avea datoria a învăția pe copiii lor să cunoscă legea Domnului și minunile operate, în favorul națiunei lor, de Acela, care a scos-o din Egypt „*cu mâna forte și cu brațul întins.*“

Copiii erau obligați să asiste cu adulții la tóte serbătorile mari, religiose-naționale, unde primia diferite învățături de ocaziune: „Când veți fi intrat în pământul făgăduinței, și când, serbând Paștele, copiii vostri, vă vor întreba: Ce însemneză acest serviciu? Voi le veți răspunde: Acesta este sacrificiul ce aducem de Paște Domnului, care, voind să pedepsescă Egyptul, trecu preste casele copiilor lui Israil, preservându-le.“ Învățături de asemenea natură li se da în tóte circumstanțele; acestea însă constituia o Instrucțiune basată pe vieța practică, astfel după cum o înțelegea și Pestalozzi în vorbele séle adesea repetate: *Vieța cultivă.*

Cu tóte acestea, aceste îngrijiri materiale și spirituale ce trebuia să se dea copiilor, nu era tocmai basa, pe care se reținea succesul educațiunei. Acastă basă trebuie să o căutăm în porunca ur-

mătore dată copiilor : „Onorează pe tatăl teú și pe mamă ta, decú vreaí să trăești aní mulți pe acest pámént, pe care Domnul, Dumnezeul teú, îți-i dá ție.“ Da, în supunere a circumscris Dumnezeú dezvoltarea copilului. El voește, ca copilul să subordoneze voința sa, voinței părinților, spre a se deprinde astfel, de a se supune și voinței supreme, care trebuie să domine omenirea întregă. În planul lui Dumnezeú, părinții nu sunt decât intermediarii între voința poporului și a sa; nenorocire dér acelor părinți, cari, greșind drumul, ar circumscri pe copilul lor într'o voință, care n'ar fi în armonie cu aceea a lui Dumnezeú.

Copilul nesupus trebuia să fiá certat și pedepsit. Nuéua juca un rol însemnat : „Pedepsește pe copilul teú, díce Solomon, pínă ce este încă speranță de îndreptare; nu merge însă pínă a-l omóri. Nu căuta să aperi pe copil de corecțiune; el nu va muri de câte-va nuele. Corpul seú va simți în adevér nuéua ta, dér sufletul seú se va mántui.“

Când un copil nu voia să se supună părinților seí, acestia aveau dreptul, seú mai bine datoria, de a-l dá în mâna justiției. „Când un părinte ar avea un copil réutácios și rebel, care nu s'ar supune, nici la vocea tatálui seú, nici la aceea a mamei séle, și care, după ce ar fi fost pedepsit, s'ar obstina a remánea nesupus, atunci tatál și mama, il vor lua și-l vor duce înaintea bátrânilor orașului, cărora le va díce : Acest fiú al nostru este réutácios și rebel; el nu se supune voinței nóstre; el este lacom și vicios. Și toți ómenii orașului se vor lepáda de dânsul, iér el va muri. Tu însă vei fi scos pe cel réutácios din meșlocul casei téle, ca întreaga seminția a lui Israil să audă și să se témă.“

Instrucțiunea propriú díșá, era la Evrei esencialmente religioasă și istorică. Copilul trebuia să învețe de timpuriú lectura și scrierea, spre a fi pus în stare de a ceti și scrie legea și de a putea lua parte la serviciul divin și la serbătorile naționale. Prescripțiunea de a se scri pe stálpii porților fragmente de legi, cuprindea implicit și pe aceea de a învăța a ceti și a scrie. Methoda era mecanică : tóată cestiunea era de a grava în memoriá aceea ce era scris. Cântul și musica erau populare. Gymnastica n'avea nici o însemnătate la Evrei. Instrucțiunea fetelor era și mai neglijată ca aceea a báeșilor. Ele învățau cu tóte acestea, a tórce, a țese, a cóse, a vopsi, a broda, a găti bucate, a prepara parfumuri și a danța. Ele trăiau retrase în sinul familiei, unde mamele lor le esercita la curățenia, la pietate și la modestia. Pínă în timpul Mân-

tutorului, Evreii n'aveau școle pentru copii. Școlile profeților fondate de Samuil, nu erau destinate, decât pentru tinerii, cari voiau să studieze muzica și poezia religioasă. Numai după întorcerea lor din captivitate, știința rabinilor deveni celebră. Atunci se fundară și școle științifice, precum și școle rabinice, spre a forma pe șefii, seii învățătorii synagogelor. Fiă-care sat seii orașel avea cel puțin o synagogă, la care se găsea alipită o sală, în care se preda, în zilele de Sâmbătă și de serbătoare, o instrucțiune publică. Prima din aceste școle rabinice, trebuie să fi fost fundată în Ierusalim, care avea 400 pînă la 500 synagoge, puțin timp înaintea distrucțiunii acestui orașiu. În aceste școle se învăța înțelesul scripturei, morala, calendarul, poezia, dreptul și intriga. Învățămîntul era oral. La finele cursului, elevul era sacrat prin punerea mâinilor Învățătorului seii : „De acum înainte, dicea el, tu ești rabin și învățător,“ și tot d'o dată i remitea o cheie și o tăbliță, simbolul dreptului de a explica scripturele.

Literatura antică a Evreilor nu cuprinde nici o scriere asupra educațiunii; însă proverbiile lui Solomon și cartea lui Isus, fiul lui Sirah, cuprinde un număr destul de mare de sentințe pedagogice. Vom cita d'er din acestea pe cele mai importante :

Din proverbiile lui Solomon :

„Fiul meii ascultă învățătura tatălui teii, și nu nesocoti pe aceea a mamei teie.

„Copii, ascultați instrucțiunea tatălui, și fiți atențivi spre a cunoște înțelepciunea.

„Ascultă pe tatăl teii, care ți-a dat viața, și nu meprisa pe mamă ta, când ea va fi devenit bătrână.

„Copilul înțelept este bucuria tatălui seii ; cel neînțelegător însă, desperarea mamei seie.

„Copilul prudent adună véra ; acela însă care dórme pe timpul secerișului, face rușine părinților seii.

„Copilul înțelept ascultă instrucțiunea tatălui seii ; cel neînțelegător însă n'ascultă nici reprimanda.

„Copilul înțelept investește pe tatăl seii ; ier cel neînțelegător meprisă pe mamă sa.

„Copiile copiilor sunt coróna bătrânilor ; ier onórea copiilor sunt părinții lor.

„Copilul nebun este rușinea tatălui său și amărăciunea aceleia, care l'a născut.

„Copilul netrebnic este o mare nenorocire pentru tatăl său.

„Fiul meu, încetază de a asculta ceea ce te ar putea face să te întorci dela cuvintele științei.

„Oh! cât de fericiți vor deveni, în urma lui, copiii Justului, cari merg pe aceeași cale de integritate!

„Lampa aceluia, care blestemă pe tatăl său, său pe mamă sa, se va stinge în întunericul cel mai înfricoșat.

„Corbii cerului vor scóte ochii aceluia, care își ar bate joc de tatăl său, său care ar meprisa învățătura mamei séle; iér puil vulturilor îl vor mânca.

„Fiul meu, dă-mi ânima ta, iér ochii tei să bage de sémă la câile mele.

„Nebunia este legată de ânima copilului; însă vérga pedepsitoare o va face să se depărteze de densusul.

„Vérga și reprimanda înțeleptesc; copilul însă abandonat propriei séle voințe, va face rușine mamei séle.

„Pedepsesce la timp pe copilul teú, și el îți va da pace în viitor și-ți va umplea sufletul de bucuriă.

Din cartea lui Isus :

„Copii, ascultați consiliile tatălui și urmați-le, spre a fi mântuiți.

„Dumnezeú voesce ca tatăl să fiă onorat de copii, și el a confirmat autoritatea mamei asupra copiilor.

„Acela care onorează pe tatăl său, își expiază păcatele, și va avea tot ce doresce; acela însă care onorează pe mamă sa adună comori.

„Acela care onorează pe tatăl său, va avea bucuriă dela copiii săi și va fi auđit în ceasul din urmă.

„Acela care onorează pe tatăl său, va prelungi vieța sa; și acela care ascultă pe *Domnul*, va respecta pe mamă sa.

„Acela care se teme de Dumnezeu va onora pe tatăl său și va servi pe părinți, ca pe Domniul său.

„Onorează pe tatăl teú și pe mamă ta, atât prin vorbe, cât și prin fapte, ca benedicțiunea ómenilor să viă asupra ta, și ca ea să rămăe asupra-ți pînă la finele vieței téle.

„Benedicțiunea tatălui întăresce casele copiilor; însă maledicțiunea mamei le desrădăcinază temeliele.

„Nu te glorifica nici o dată cu desonorea tatălui tău, căci desonorea sa nu te ar putea readuce la onoare. Gloria copilului vine de la onorea tatălui; este dér o pedepsă pentru copii de a avea o mamă cu reputațiune urită.

„Copilul meu, ajută pe tatăl tău în timpul bătrâneței sële și nu te supăra nici o dată pe cât timp va trăi.

„Chiar când i-ar lipsi rațiunea, ertă-l, și fereste-te, din totă puterea ta, spre a nu-l meprisa.

„Căci bunul traiu făcut tatălui, nu va fi nici o dată uitat. În ziua supărărilor tele, Dumnezeu își va aduce aminte de tine, încât toate păcatele tele se vor nimici ca gheața, care se topesce într'o zi cu sóre.

„O, cât este de blamat acela care abandonă pe tatăl seü! Și blestemat de Dumnezeu este acela care irită pe mamă sa.

„Ai tu băeți? înveță-ți și aplécă-le capul încă din juneția lor.

„Ai tu fete? păzeste corpul lor, și nu le areta o față veselă.

„Mărită-ți féta și veți fi făcut o mare afacere; dá-o însă unui om cunoscut.

„Onoréză pe tatăl tău din totă ânima ta, și nu uita nici o dată durerile mamei tele.

„Este mai bine să n'aibă cineva copii, decât să aibă copii rei.

„Băeții reü nărăviți sunt desonorea tatălui, iér féta ignorantă nu este stimată.

„Acela care iubesc pe fiul seü, îl va face să simță adesea nuéua; astfel însă va avea bucuriă la fine.

„Precum un cal, care nu se domptéză la timp, devine furios, tot asemenea și un copil, care se lasă în voea sa, devine rebel.

„Flatéză pe copilul tău și el îți va cauza mari supărări; jócă-te cu dânsul, și el te va întrista.

C. Ionescu

PARTEA II

EDUCAȚIUNEA SUB INFLUINȚA CHRISTIANISMULUI

EPOCA I. — EVUL MEDIU

CAP. I

CONSIDERAȚIUNI GENERALE

Am vădut că la tóte popórele nechrestine, educaȚiunea lor era dominată și regulată de ceea ce ele aveaú mai sacru, de credinȚele religióse, și în lipsa acestora, de spiritul naȚional și de maximele Statului. Tot asemenea se întâmplă și la popórele chrestine : educaȚiunea lor fiind în genere basată pe idei religióse, ea s'a desvoltat și s'a modificat de o dată cu dênsele. Vom vedea, în cursul acestei istorii, aplicaȚiunile diverse ale acestor idei, precum și inovaȚiunile și sistemele, bune séu rele, ce aú fost propuse în interesul educaȚiunii și instrucȚiunii.

Nu este necesariú a vorbi aci cu de ameruntul de caracterele educaȚiunii chrestine, ca când ar fi în cestiuone o civilizaȚiune streină. Fiă care din noi are asupra acestei educaȚiunii destule noȚiuni, spre a înȚelege faptele ce urméză. Mă voiú márgini dér a areta aci numai doué trăsuri, cari o deosibesc de acele ale popórelor ce deja am studiat.

Și mai ántéiu, educaȚiunea chrestină, în opoziȚiune cu cele alte, n'are un caracter exclusiv naȚional. Acéstă educaȚiune aparȚine tuturor popórelor chrestine. Ea tinde, dinpreună cu religiunea care o domină și o reguléză, a trasforma umanitatea întrégă într'o

singură familie. Acesta este efectul credinței într'un singur Dumnezeu, tatăl tuturor oamenilor. Nu putem der susține că există o educațiune proprie română, o educațiune proprie italiană, o educațiune proprie franceză, etc. de și christianismul respectă naționalitățile, precum respectă și individualitățile.

A doua trăsură, care deosibesce ierășî educațiunea chrestină de tôte cele alte, este că ea acordă o egală atențiune ambelor sexe. Ea este singura care recunósce pe deplin drepturile individului și care favoriséză desvoltarea tuturor facultăților séle. Ea este tot d'o dată cea mai morală și cea mai pricepută de a regula desvoltarea și întrebuințarea diverselor nóstre facultăți.

CAP. II

MONACHISMUL

Decadința moravurilor în sinul imperiului roman, și pericolele morale, la cari erau expuși chreștinii în contactul lor cotidian cu păgânii, făcură să se simță necesitatea de solitudine. Acestă necesitate, fortificată prin slăbiciunile vieței omenesci și prin concepțiunea eronată a fericirei chrestine, dădu nastere monachismului.

S'a susținut de mulți, că influința acestei instituțiuni fu defavorabilă, atât familiei, căreia i înjoșia sanctitatea opuinđu-i o stare essepțională, celibatul; cât și societății, căreia i răpia elementele cele mai sănătóse și mai productive. De și acestea pot fi adevărate, însă trebuie să recunóschem, că, cu tôte relele séle. Monachismul aduse servicií eminente și reale, atât Instrucțiunei, cât și Educațiunei, preparând și fundând scóla chreștină. Fundațiunea scólelor chrestine, alături cu scólele păgâne, în cari copiii chreștinilor erau expuși la diferite pericole, fu un progres însemnat. Putem der afirma, fără temere de a fi contradis, că atât în biserica orientală, cât și în cea occidentală, monachismul se aretă, în raportul pedagogic, practic și binefăcător.

În decursul mai multor secole călugării fură pionerii civilizațiunei. Ei fundară în al cincilea și șeselea secol, scólele mănăstiresci séu abatiale, în cari se învăța esplicațiunea bibliei, istoria sântilor,

polemica, tradițiunea, regulele bisericesci și diferite arte. Din aceste scóle, resări mai în urmă scóla parohială, mama scólelor primarii.

Mănastirile însă, mai au și un alt drept la recunoștința noastră: Din ele au eșit acei întrepridți misionari, cari au convertit la christianism popóarele păgâne; din ele au resărit acei sublimi Mitropoliți și Episcopi, cari, prin înțelepciunea și curagiul lor, au conservat intactă moșia cea mare a națiunii lor. Cine n'a auzit de Dositei, Damaschini, Filareți, Veniamini, Columbani, St. Galii, Wilbrađii, a căror activitate fu atât de mare și de bine-cuvântată?

Aceste sunt, în puține cuvinte, serviciile ce a adus Monachismul, atât religiunii și instrucțiunii în parte, cât și civilizațiunii în genere. Decă el a fost întrecut mai târziu prin progresele societății civile și de institutorii seî laici, nu trebuie să uităm, că lui i revine onórea, de a fi cultivat ánteiu pământul.

CAP. III

CAROL CEL MARE

Opera civilizațiunii, începută de monachism, găsi în Carol cel mare un auxiliar inteligent, care sciu să-i dea o impulsivne vigorósă. Prin caracterul seú, limba sa și moráurile seúe, el era și nu voia să fiă, decât german; însă, invidiând civilizațiunea romană, el nu negliăă nimic, spre a face să înfloréscă literile și sciințele și între supușii seî. Chiar el însuși era fórte avid de instrucțiune.

„În etatea de trei-deci și doui ani,“ istoriscesce D. Vuillet „el se iniții în primele elemente de litere, prin Petru de Pise, care-l dete lecțiunii de gramatică și de limba latină și-l prepară ast-fel pentru lecțiunile celebrului Alcuin. Acest învățat, pe care Carol cel mare îl stima în gradul cel mai înalt, și care mai 'nainte fuse director la scóla cea mare din York, în Angletera, îl învăță rhetorica, calculul, astronomia și scrierea. Carol cel mare strânse în prejurul seú pe principalii învățați ai tuturor țerilor, cari formară un fel de academiă, dirigiată de Alcuin, Acéstă era presidată de rege, sub numele de David; membrii seî aveaú asemenea câte un

nume de predilecțiune, împrumutat de la ómenii cei mari ai anti-chității, ast-fel ca Omer, Horace, Socrate, etc. "

„Afară de acéstă academiă, Carol cel mare stabilise la curtea sa, o scólă pentru junime, pe care o inspecta și o încuragia el însu-și. Se dice că într'o ȝi, puind pe elevii cei bunți la drépta și pe cei alți la stânga sa, observă că aceștia din urmă erau aprópe toți fii din cele mai bune familii. Atunci, întorcându-se către aceea cari lucraseră bine, i felicită și-i asigură de înalta sa bună-voință; apoi adresându-se către cei alți, le făcu o aspră reprimandă, amenințându-i, în cas când nu s'ar grăbi a repara negligența lor printr'o aplicațiune ardentă, a-i depărta dela dânsul cu tótă nobleța originii lor. "

„O circulară trămisă la toți episcopii și egumenii, i invită a deschide pe lângă bisericile catedrale și mánastiri, scóle asemenea cu acea din palatul imperatorului. Aceste instituțiuni, în cari se învăța gramatica, rhetorica, dialectica, aritmetica, geometria, astronomia și musica, deveniră nisce mici centruri, unde, cu tótă barbaria și întunerecul în cari fu aruncată Europa după mórtea marelui împărat, se conservă cu tãriă cultura literilor. Principalele scóle mánastiresci, Fulda, St. Gall, Osnabruck, Lyon, Tours, Bologna, Pavia, etc, remaseră nisce puncte luminoase, în tot timpul nopței celei lungi și întunecóse a evului meȝiu. "

CAP. IV

CAVALERISMUL

Cavalerismul, al căruia înainte-mergător fu Carol cel mare, essercită asupra educațiunii o influință destul de importantă, spre a merita o mențiune onorabilă în acéstă istoriă.

Junele, căruia nașterea i da dreptul a deveni cavaler, trebuia să se prepare de timpuriu pentru essercițiul virtuților cavaleresci. Cele mai principale dintr'acestea erau : manierele nobile imitate dela curte, și o bravură încercată, pusă în serviciul religiunii, onórei și al femeielor. Meȝiile, prin care se prepara pentru vocațiunea sa, erau o disciplină severă, un nutriment simplu, diverse esserciții de pietate și jocurile cavaleresci. În etate de șapte an,

copilul părăsia casa părintescă și mângâierile mamei sele, spre a intra la vre un cavaler cu titlu de pagiū, unde avea diferite funcțiuni de îndeplinit. Cavalerul, pe care-l servia, era modelul, dupe care trebuia să-și formeze manierele, bravura și sentimentele.

Dómna casei priveghia moravurile lui și-î inspira un zel ardent pentru religiune. In serviciul seū, el se deprindea asemenea de a îndeplini și óre-cari datorii către dame. Jocurile sele, cari erau un preludiū al bărbătescilor esserciții cavaleresci, aveaū de scop, pe de o parte, a-î fortifica corpul și a-î desvolta curagiul ; iér pe de alta, a-î inspira dorința de a se distinge prin fapte mari. Intre al șese spre decelea și opt spre decelea an, pagiul dobândia sabia și era ridicat, printr'un act solemn, la gradul de armator ; de atunci înainte, el trebuia, să se formeze specialmente pentru serviciul militar, pînă ce ajungea în etatea de două decii și unu ani, când se arma cavaler. In această cualitate, el era dator să jure de a iubi adevêrul, de a servi dreptatea și justiția, de a protegia religiunea și pe servitorii seī, de a ajuta pe cei oprimați, pe vèduve și pe orfanii, de a apêra onórea damelor nobile, și de a combate pe vrășmașii christianismului.

CAP. V

B U R G E S I A

Burgesia, acest al douilea copil al evului mediū, avu și ea partea sa de influință asupra educațiunei. Burgesia născu din necesitatea, ce simțiau ómenii liberi, risipiți pe locurile câmpene, de a se retrage în dosul zidurilor, spre a se putea apêra în contra bandelor nedisciplinate, cari devastaū așa de des diversele ținuturi ale Europei. Ea nu întârziă de a recunósce, că vocațiunea sa specială era comerciu!, artele și meseriile. Regularea activității lor făcu să se nască diverse corporațiuni de meseriași, precum se mai găsesc și astăzi încă în orașele germane, și precum se găsia și la noi, pînă mai în anii trecuți. Aceste corporațiuni de meseriași, destinate a evita concurența, aveaū încă de scop de a favorisa învățătura profesiunilor, la cari se deosibeau trei categorii de lucrători : ucenicii, lucrătorii seū calfele și stăpânii seū meșterii. Ele stabi-

liră, spre acest sfârșit, din oraș în oraș, și din țară în țară, legături de fraternitate între artizanii acelorași meserii, și facilitară astfel foarte mult călătoriile lucrătorilor, cari făceau ocolul Europei, spre a pune la meșiloc și în profitul tuturor, experiențele, descoperirile și procedările culese de densii. Această organizațiune însă, nu favorisă numai meseriile; ea fu încă favorabilă și virtuților domestice. Șeful familiei întrunea, séra și dimineața, pe copii, ucenici și lucrători, și făceau rugăciunea în preună. Mama întindea îngrijirile seale asupra tuturilor. Copiii erau ținuți într'o disciplină severă; ei erau datori să ducă o viață pacinică și să se obișnuască cu o supunere absolută. Simplitatea moravurilor, economia și activitatea domniau în toate casele, și aceste trei virtuți, cari caracterisau burgesia, i asigurară o essistență mult mai lungă, decât cavalerismului, care, cu toate virtuțile seale strălucitoare, era departe de a avea aceeași soliditate.

CAP. VI

FILOSOFIA SCOLASTICA

Această știință luă naștere în școlile abatiiale și episcopale, și ajunse la apogeul dezvoltării seale, mai cu seamă, în universitățile din Paris și Oxford. Caracterul seü essențial consistă în a subordina orice știință, teologiei, a căreia unică sorginte era Biblia, explicată de cler și mai cu deosebire de Papa. Ea n'avea dreptul de a examina veritățile proclamate de teologie; singura sa cădere era de a le coordina într'un sistem filosofic. De aci dér adagiul: Filosofia este servanta teologiei. — Philosophia theologiæ ancilla.

Acea ce nu ținea de dogmă era seü neglijat, seü tractat după ideile antice, și mai ales după acelea ale lui Platon și Aristotel. Scrierile acestui din urmă dobândiră încetul cu încetul o autoritate absolută. Acest filosof făcuse din inimă principiul nervilor: mintea n'avea dreptul să revendice această onoare. Sângele, după aceeași autoritate, nu circula prin corp, după cum se înveță astăzi. În-drăsnețul, care ar fi avut temeritatea de a eși din acest cerc tras de teologie și de Aristotel, era imediat denunțat și pedepsit. Se știă, că Galileu, care avu imprudina de a proclama revoluțiunea

pământului, trebui, spre a eși din închisore, a-și lua cuvântul îndărăt și a reda pământului repausul său. Însă, decă cercul tras împrejurul theologiei și științei era pré strâmt, activitatea interioară era cu atâta mai intensă : Învęțații clasaū, sistematisaū, subtilisaū.

Theologii, aședeați toți împrejurul scrierilor St. Augustin, se despărțiaū în trei scôle : cea dogmatică, cea mistică și cea sceptică. Cea d'ânteiū, care numără între principalii seī capi, pe Anselm de Cantorbéry (1033—1109), pe Albert cel Mare (1205—1280) și pe Thoma d'Aquin (1227—1274), basa sistemul seū pe cunoscința faptelor istorice; cea de a doua, cu St. Bernard (1091—1153) și St. Bonaventura în cap, se sprijinia mai cu sémă pe sentimentele animei. Cea d'a treia scólă, a căreia reprezentanți sunt Abeilard (1079—1112) și Duns Scott, debita prin indoială și negațiune. — Pe terenul filosofic, Învęțații se divisaū în două scôle, ostile una alteia. Către finele secolului al un-spre-đecelea, Jean Rossullinus formulă doctrina, că ideiele generale și universale eraū pure abstracțiuni, și că individualitățile singure aveaū o realitate. Acéstă doctrină luă numele de *Nominalism*. Thoma d'Aquin și Duns Scott, — cu opiniuni identice, însă de diferite nuanțe, și cari, din acéstă caasă, formară două scoli, a *Thomistilor* și a *Scottistilor*, — susțineau din contra că nu numai individualitățile, dér și ideiele generale eraū o realitate. Doctrina lor constitui *Realismul*. Nominalismul fu condamnat la Soissons; el însă rădică în al trei-spre-đecelea secol éráși capul, și termină prin a pune sub picioarele seīe realismul.

Decă dela theologie și filosofie vom trece la științe, ne vom mărgini a constata, că gramatica, retorica, dialectica, aritmetica, geometria, musica și astronomia eraū destul de bine cultivate; filologia însă era neglijată. Autorii greci nu se citiaū în original, și limba latină, acéstă limbă a științei, era atât de depărtată de formele clasice, în cât i se deduse numele de *latinitatea basă*.

Matematicile fură mai bine tractate, decât filosofia, și acéstă pôte din caasă, că științele essacte se potriveau mai bine, decât limbele și științele naturale, cu aspirațiunile evului međiū, către supra-natural și metafisic. Fiind că matematicile eraū la Arabii din Spania în flórea lor, invęțații din Occident mergeau de le studiaū în scólele lor. Acolo dobândi *Gerbert* multele seīe cunoscințe matematice. Acest Gerbert deveni mai târđiū Papă, sub numele de Sylvestru II. Lui însă, și nu Arabilor, se datoresce vulgarisațiunea

sistemului nostru de numerațiune. El este cel d'ânteiū matematic, care întrebuiță cifrele, nu numai cu valoarea lor absolută, dér și cu valoarea lor relativă a locului ce ocup; el pôte prin urmare fi considerat, ca fundatorul sistemului decimal, care constituie basa numerațiunei nóstre. *Campano de Novara* și benedictinul anglez *Athelard* traduseră în al doui-spre-đecelea secol, din limba arabă, *Elementele* lui *Euclide*. Se sciă, că *Euclide* era un celebru geometru grec din scóla *Alessandriei* (320 ani înainte de *Isus Chr.*) și că el redigiase sub numele de *Elemente* o encyclopediă a sciințelor matematice, a căreia parte geometrică servește și astăzi încă de basă la studiul ei; ceea ce însă nu se cunoște de toți, este, că numai prin Arabi, scrierile acestui învățat veniră a înbogăți sciința mediului ev. *Alphons X*, *Astronomul*, regele *Castiliei*, făcu prin Arabi table astronomice, cunoscute sub numele de *Table Alphon-siane*. În fine, între produțiunile matematice ale evului mediū, trebuie să mai cităm încă o *Aritmetică* în ștece cărți, scrisă de *Jordanus Nemoratus*, și o mică carte de astronomiă de *Jean Sacrobusto*, întrebuițată în scóle pînă în al șese-spre-đecelea secol, și care fu retipărită încă o dată la anul 1531 cu o prefață de *Melanchton*.

Sciințele naturale, intrând mai special în sfera *Nominalismului*, fură proscrise împreună cu acesta din urmă, pînă pe la finele evului mediū. S'ar părea că pe atunci lumea n'ar fi avut ochi, spre a observa natura. Lucrurile cele mai absurde se studiaū cu asigurarea cea mai absolută. Un singur om se rădică, prin cunoscințele séle în sciințele fisice și naturale, mai pre sus de timpul seū, și acesta fu franciscanul anglez *Roger Bacon d'Ilchester* (1214—1294). El descoperi, decă nu *theoria*, cel puțin principalele proprietăți ale telescopului. Se pare a fi cunoscut asemenea și érba de pușcă. Vederile séle clare și juste asupra naturei, făcură dintr'ensul pre demnul precursor al lui *François Bacon*, despre care vom avea ocașiunea a vorbi mai târziu.

Acea ce s'a đis despre starea sciințelor în evul mediū, nu ne pôte forma o opiniune destul de mulțumitoare despre dênsele. Cu tóte acestea, decă vom considera că *imprimeria* nu *essista* pe acel timp, și că mediile de comunicațiune erau fórte dificile, vom recunoște lesne, că evul mediū merită a se vorbi de dênzul cu mai multe considerațiune, după cât se face în general. Evul mediū a săpat fundamentele și a zidit petrele unghiulare ale civilizațiunei actuale. Acéstă lucrare de preparațiune însă, decă n'au dat róde

imediat, a fost cu atâta mai utilă viitorului. Cu toate acestea, evul mediu nu este cu totul lipsit de creațiuni; el ne poate presenta opere, d'inaintea cărora trebuie să ne oprim cu mirare și admirațiune. Latinitatea basă a creat cânturile nemuritoare, ca *Dies irae* și *Media vita*, etc. dintre cari, un singur hymn, ecuivalză cu toate imitațiunile lui Horace și ale altor poeți mai noui. Epopea germană *Nibelungenlied*, este una din producțiunile cele mai remarcabile ale geniului literar. Dér cea mai frumoasă flóre de la coróna evului mediu, este arhitectura gothică, cea mai sublimă creațiune artistică. Cu ce s'ar putea compara domul Coloniei și cathedra la Strasburgului? — „Ce impresiune neașteptată, dice Göthe, fu aceea care produse asupra-mi cathedra la din Strasburg. O mare emoțiune, pe care nu puteam să mi-o esplic, de óre ce ea era produsă prin armonia a mii de amărunte, cuprinse sufletul meu. M'am întors de multe ori înaintea acestui monument, spre a continua să mă bucur de nisce sensațiuni aprópe ceresci, și să admir în acéstă operă gigantul spirit al fraților mei mai bătrâni.“

CAP. VII

REFLESSIUNI ASUPRA FILOSOFIEI SCOLASTICE

Mai înainte de a trece la Răsărire, care a preparat reformele timpurilor mai noui, să ne oprim un moment asupra caracterului acestei prime epoci a civilizațiunei chrestine și să facem reflessiunile nóstre, asupra principiului care o va face să intre într'o noué fasă.

Cum s'a ȓis mai sus, caracterul propriu al scolastice, este subordinarea sciinței la teologiă, și a acesteia, la biserică. Evul mediu este geniul biserice, dominând, regulând și penetrând societatea întrégă. Mari și mici, învățați și ignoranți, toți se curbau înaintea autorității suverane a biserice, și nu voiau să crédă, să cugete și să lucreze, decât în limitele ce ea le determina.

Este adevérat că se ivia, ici și colo, câte o sectă, care refusa a se pleca înaintea Romei; însă numărul membrilor ei fiind într'o proporțiune pré mică, acésta nu schimba fața lucrurilor.

Pe cât timp, cercul tras de scolastică împrejurul religiunei și al

sciințelor, satisfăcea necesitățile spiritului, nu vom examina decât el era un bine, seú un rău; noi însă înțelegem cu toții astăzi, că cu progresul științei, acel cerc urma să devie din ce în ce mai strâmt, și că el trebuia seú să se lărgescă gradat, seú să se rupă. Acesta se și întâmplă. Timpurile renascerii începură a cere, în numele științei, o lărgire a cercului. Scolastica recunosc, în câteva puncte, erorile seú; îndoela intră în spirite; discuțiunile începură, nu numai asupra faptelor de o ordină științifică, dér și asupra verităților religiose, și cea d'ânteiú crisă aduse o reformă, care n'avea la început altă țintă, decât a lărgi cercul de fer al evului mediú. Miscarea însă nu se opri aci: Spirite curagiose și temerarii nu se sfiră de a ataca și de a tări prin noroiú veritățile cele mai sacre ale religiunei chrestine și de a basa pe natură și rațiune o filosofie îndrăsnéță, care lepăda tot ce părea neînțeles și supranatural în religiune. Acesta însă, nu este, după cum se vede, de cât o nouă scolastică, tot atât de strâmtă și tot atât de exclusivă, ca și cea d'ânteiú; dér mult mai periculosă, decât acea. Prima lepăda tot ce nu era basat pe religiune, însă cu acesta chiar ținea sus morala poporului incult; cea din urmă, lepădând tot ce nu este basat pe natură și pe rațiune, expune morala aceluí popor, care n'a ajuns încă a raționa și a raționa drept. — Și sub despotismul acestei scolastice moderne, care numeră între luptătorii seú mai mulți pedagogi, altfel destul de eminenti, se cresce astăzi o mare parte din junimea țerilor celor mai civilizate din Europa. Să sperăm însă, că ea nu va întârzia de a dispere, ca și cea d'ânteiú.

EPOCA II. — RENASCEREA

CAP. VIII

RENASCEREA IN ITALIA

§ — I GENERALITATI

Am vădut care a fost câmpul studiilor în evul mediú, și cari erau caracterele acestei epoce din istoria noastră. Vom asista de aci

înainte la o nouă fașă a dezvoltării societăților creștine. Lingă învățătura, basată pe bibliă, ce se da de biserică, vor veni să-și ia locul studiile clasice, cari vor fini, prin a coplesi totul. Acesta fu timpul de gloriă pentru litere și arte, însă tot d'o dată și timpul de decadență pentru credință și moravuri.

§ 2 — DANTE

Cel d'ânteiu pionariu al timpurilor moderne și al studiilor clasice în Italia fu *Dante*, născut la Florența în 27 Maiu 1265. El studiase câți-va clasici romani, mai ales pe Horace și pe Virgiliu, și acești autori essercitară o mare influință asupra geniului său literar. Virgiliu, între alții, fu conductorul său în compozițiunea *Infernului* și *Purgatorinului* său. Studiile clasice însă, cari erau pe atunci abandonate, se găsiră din nou recomandate prin această *Divină Comediă*, care avu însemnătatea sa, și din alt punct de vedere. Dante scrise această poemă în limba italiană, o limbă în care pînă atunci, nu se făcuseră de cât nisce încercări literare la curtea siciliană a Hohenstaufenilor, sub Francisc II-a. În *Divina Comediă*, Dante dădu Italiei o limbă națională. Mai târziu, el scrise o operă, în care expunea principiile cari l'au condus la formațiunea limbii italiene. El separa cu totul limba italiană de cea latină; și pre când cea d'ânteiu devenia o limbă a națiunii, el făcea din cea de a doua o limbă pentru scôlă. Clasicii însă trebuiau să servescă pe viitor numai la studiul limbii latine.

§ 3 — BOCCACE

Boccace, acest învățat Florentin, care s'a născut în anul 1313, făcu pentru prosa italiană, acea ce Dante făcuse pentru Poesiă — *Decameron*, opera sa principală, numeră preste una sută edițiuni. Stylul lui Boccace este bogat în armoniă și graciă, însă adesea și în licență. El se căia la bătrânețe de retăcirile juneței séle și conjura pe părinții, de a nu pune în mâinile copiilor lor această operă a sa.

Boccace lărgi câmpul studiilor séle clasice, făcând colecțiuni de autorii vechi, și puind să i se scôță copie dupe acei ce nu-î putea avea. — El scrise asemenea și o genealogiă a Deilor. — El învă-

ția încă și limba helenă, spre a putea studia clasicii greci, ce nu erau încă cunoscuți, de cât din nise traducțiunii vechi.

§ 4. — PETRARCA

Petrarca (1304—1374), fiul unui notar florentin, se născu și trăi în exil. El studiază gramatica, dialectica și retorica la Carpentras, aproape de Avignon, unde rezida pe atunci Curtea papală. El fu trimis apoi de tatăl său, spre a studia Dreptul, la Montpellier, și mai în urmă la Bologna. Însă, în loc de a învăța Dreptul, Petrarca studiază pe Ciceron și pe Virgiliu, ceea ce întristă foarte mult pe tatăl său. Reîntors la Avignon el îmbrățișiază cariera preuțescă.

Petrarca nu întârzie de a se distinge prin poeziile sale italiene și latine. Universitatea din Paris și Senatul roman, i oferă în aceeași zi coróna Poetului celebru.

§ 5. — ALȚI ÎNVETIAȚI

Autorii clasici, pe cari Dante, Boccace și Petrarca i desgroapă din pulberea bibliotecelor părăsite, aduseră în curând discreditarea și părăsirea limbei italiene, pe care acești trei ómeni de geniu o formaseră din limbele lor. Trecu mai mult de un secol, pînă ce să se mai vedă o operă italiană, de óre-care valóre. Sub Laurent de Medicis care domni cu un secol în urma morții lui Petrarca, părinții și învățătorii opriău pe copiii și elevii lor de a ceti opere scrise în limba vulgară. Studiile clasice absorbeau totul.

Oamenii mai însemnați, cari după Dante, Boccace și Petrarca, contribuiază mai mult la înflorirea studiilor clasice, fură :

Jean Malpaglino, (1353—1420), discipulul lui Petrarca, care fu însărcinat în anul 1412 de a ceti și de a explica în biserică Divina Comediă a lui Dante;

Emanuil Chrysoloras, cel d'ânteu Grec de nascere, care profesă în Italia pe la anul 1396. El fu trimis mai în urmă de papa Ioan XXIII la sinodul din Constanța, unde și muri;

Cosma, Laurent și papa *Nicolae V* de Medicis, contribuiază puternic la înflorirea studiilor clasice, adunând manuscrite și fundând biblioteca și academia platoniană din Florența;

Francisc Philelphé, filolog învățat, care se născu la anul 1398,

profesă în diverse urbe ale Italiei și traduse în latinesce mai multe opere de ale lui Aristotel, Xenofonte și Plutarh;

Paggius Bracciolini, filolog destins (1380—1453), aduse literaturii un mare serviciu, descoperind o mulțime de manuscrise vechi;

Laurent Valla (1415—1465), latinist celebru, traduse pe Herodot și pe Thucydid. El fu cel d'ânteu care aplică studiile clasice la explicațiunea noului testament;

Angel Politien (1454—1494), a fost un filosof în totă întinderea cuvântului. Compatrioții săi îl comparați cu Ciceron;

Ioan Pic de la Mirandole (1463—1494), copil celebru, filolog, istoric, orator, poet, filosof și theolog, pare a fi fost minunea seculului său. În etate numai de deuce ani, el trecea deja ca poetul și oratorul cel mai destins al Italiei. Acest învățat de și recunoscă valorea studiilor clasice, însă scia tot d'o dată, mai bine ca orî și cine, să aprețieze înțelepciunea timpurilor trecute. În anii din urmă ai vieții săle, *Pic de la Mirandole* arse poesiele ușurele ale junetei săle și se consacră studiilor seriose, și unei vieți sante;

Leon X (1475—1521), fiul lui Laurent de Medicis și elevul lui Angel Politien, era un om foarte învățat și dotat cu o dulcătă și o afabilitate remarcabile. Ca om liberal, în tot înțelesul cuvântului, el favorisă din toate puterile săle sciințele și artele și făcu din Roma locul de întâlnire al învățaților și al artistilor.

§ 6. — VICTORIN DE FELTRE

În meșlocul acestei mare mișcări, produse prin studiile clasice, întâlnim un om ocolit de o gloriă meritată, întâlnim pe Fenelonul italian, pe *Victorin de Feltre*, cu care vom și încheia ochirea noastră asupra Italiei.

Victorin se născu la anul 1378, în micul orașu de Feltre, situat la patele Alpilor. Născut din părinți sermani, el nu putu dobândi decât o cultură elementară. În etate de două-deci ani, el se duse la Padua, unde, dând lecțiuni de lectură și de scriere la câțiva copii, ce i se confiaseră, își putea câștiga pâinea de toate zilele. Avându-și astfel asigurată essistența, Victorin se puse în raport cu celebrul Ioan de Ravenne, discipolul lui Petrarca și cu alți profesori destinsii, și făcu, sub direcțiunea lor, studii regulate, încât după câțiva ani, el putu obține licențele academice.

După întorcerea sa din Veneția, unde se dusese pentru cât-va timp spre a învăța limba helenă, el fu numit profesor de filosofie și de retorică la universitatea din Padua; însă, neputându-și disciplina elevii, după cum doria, își dete demisiunea și se duse la Veneția, unde fundă un institut de educațiune. După cât-va timp, prințul de Mantua, Ioan-Francisc Gonzague, căruia fusese recomandat, îl chiâmă la Curtea sa, spre a-i face educațiunea copiilor sei. Victorin primi, însă cu ferma rezoluțiune, de a se retrage îndată ce ar întâlni obstacule serioase în împlinirea plaurilor sele de educațiune.

Victorin, înainte de a procede la reforme, incepu prin a studia terenul; însă îndată ce se orientă, congediă pe servitorii periculoși și neutili, suprimă pompa ce domnia preste tot, reformă masa, și, fără a-i consulta, supuse pe tinerii prinți la ocupațiuni regulate. Prințul Gonzague avu înțelepciunea de a aproba toate dispozițiunile luate de densusul.

Cei două fii mai mari ai prințului, Ludovig și Carol aveau o turnură foarte neplăcută. Cel d'ânteiu era gros, gras, greoi și foarte mândăcios; cel de al douilea, mare, osos, slab și foarte stângăciu în mișcările sele. Victorin combătu aceste mari defecte naturale, și, printr'o mare frugalitate și diverse esserciții corporale, variate și numeroase, reuși a le suprima, înlocuindu-le cu o taliă svelță și flessibilă, astfel în cât cu tot dreptul i putea numi mai târziu: Hector și Achile.

Essercițiile corporale, la cari Victorin supunea pe junii prinți, erau mai ales înotarea, călăria, cursa, scrima, etc. Afară de acestea, el i mai deprindea de a suporta frigul și căldura, și de a se mulțumi cu haîne ușoare; „câci trebuie să vă obicinuiți,“ le dicea el adesea, „cu intemperiiile aerului și cu toate incomoditățile vieții, de ore ce nu scitiți în ce pozițiuni vă veți putea găsi o dată.“

Nutrimental ce le da era simplu, solid și întăritor; vinul și verce digestiv erau proscrise dela mésa lor. De ore ce Victorin se supunea la acelaș regim cu elevii sei, acestia i urmau essemplul fără a murmura.

Însă Victorin nu se mulțumia de a cultiva numai facultățile fizice ale junilor prinți și ale altor elevi pe cari i intrunise în jurul sei; el avea aceleași îngrijiri și pentru desvoltarea facultăților lor morale și intelectuale. Și aceste îngrijiri, el le împărția cu aceeași plăcere și sollicitudine, nu numai celor mari, dér și celor mai mici,

ceea ce ne dovedește că el era dotat cu calitățile unui adevărat amic al copiilor, unui adevărat pedagog.

Victorin se silea din toate puterile spre a-și face învățătura agreabilă, cu singurul scop de a preveni desgustul și descurajarea elevilor. El credea, că plăcerea studiului face pe copil să-și uite ostenețele ce-și dă cu acest studiu. La studiul lecturii, spre exemplu, el se servia. după recomandățiunea lui *Chintilian*, cu litere mobile, desemnate cu culori pe niște tăblițe mici; el le arăta elevilor și-și deprindea să le cunoască; apoi se amusa cu densii făcând cu ele diferite combinațiuni și formând diverse vorbe. Caracterul învățăturii lui Victorin n'avea nimic de comun cu procedările confrăților săi contimpurani, ceea ce i asigură o considerațiune bine-meritată. — Următorele vorbe a le învățatului *Michel Montaigne*, scrise în contra școlilor de atunci, ne poate da o idee exactă de efectul multumitor ce a trebuit să producă metodele lui Victorin: „Veniți părinți și conducători ai poporului,“ exclamă Montaigne, „veniți și priviți cum se instruesc copiii vostri în școle. Uitați-vă în untru și nu veți vedea, decât învățători vineți de mână, cari nu mai sunt stăpâni pe sine; uitați-vă în untru și nu veți auzi decât suspinele fără sfârșit ale copiilor, bătută fără milă de învățătorul lor. — Ore, acesta este mediul, prin care se speră a se inspira gustul studiului junei noastre generațiuni? — Ore, nu s'ar putea ea conduce altfel, decât numai cu mâna armată de o vârgă?... Aceste procedări, cari sunt cu totul neumane, nu mai au rațiunea de a continua, etc.“

Victorin se distingea încă, și prin îngrijirea particulară ce-și da, de a studia caracterul elevilor săi și de a pătrunde totă individualitatea lor; și acesta, nu numai spre a avea o busolă, care să-l conducă în alegerea penalităților și recompenselor, dar încă spre a găsi și un sprijin, care să-l ajute în determinarea viitoarelor vocațiuni ale elevilor săi. El avea cea mai mare temere, de a nu se încela asupra acestui ultim punct, căci el scia că fericirea și nenorocirea multor oameni, depinde dela alegerea, bună sau rea, a vocațiunii lor.

În educațiune, Victorin unia essemplul cu preceptul; el învăța și educa prin presința și persoana sa. Methoda sa de învățatură era investită cu acelaș caracter, adică ea era o comunicațiune dreaptă a personalității sale. El învăța fără genă și fără afectațiune; și fiind că era pătruns de amorul misiunii sale, el găsea tot d'a una modul de comunicațiune cel mai înlesnicios, ca învățăturile sale să

pătrundă pînă în anima elevilor seî. Acest zel, acéstă amóre pentru ocupațiunile sele, îl făcea, ca, cu tótă sciința sa cea mare, să nu intre nicî o dată în clasă mai 'nainte de a-și fi preparat bine lecțiunile; atunci însă el făcea prelegerile sele, fără a lua în ajutorul seî, nicî cărți, nicî caiete, nicî notițe. Acéstă procedare el o recomanda tuturor junilor, cari doriau să se devoteze învățămîntului. În lecțiunile sele, Victorin nu se mulțumia de a fi înțeles, numai de elevii seî cei mai capabili; el stăruia din contra, ca să-l înțelegă toți, și chiar cei mai slabi. În acelaș timp el corigia orice pronunție urâtă și combătea cu energiă tot accentul comun, reu și strigător; după idea sa, era o mare nenorocire că se găsiau atâtea persoane, chiar între învățați, a căroră vorbire era desagrabilă și chiar repusantă.

Victorin iubia foarte mult ca elevii seî să-î céră deslușiri asupra lecțiunilor ce nu înțelegeau bine, și să-î aréte îndoielele lor întâmplătoare, asupra explicațiunilor ce el le făcea. El examina cu îngrijire tóte lucrările lor și le corecta cu atențiune; apoi le distribuia laudă seî blam după merit, însă cu cea mai mare dreptate. El nu încurajia, dér nicî nu blama încercările poetice, atunci foarte la modă.

Victorin reclama cea mai mare atențiune la lecțiunile sele și remarcă distracțiunea la singura ținută a elevilor seî; cu tóte acestea, el nu negligia nicî o dată de a pune pe elevi să repetescă ceea ce ei învățaseră, să le resume sistematiceste și să lege tot d'au-na necunoscutul de cunoscut. El iubia foarte mult, după ce făcea explicațiunile cuvenite, și după ce acestea erau bine înțelese de elevii seî, să-î puie să învețe și pe din afară, bucăți alese din scrierile poetilor, filosofilor și oratorilor celor mai însemnați, și mai ales din Virgiliu, Ciceron, Horace și alții.

Cu acest zel și cu acest devotament, Victorin făcea progrese foarte însemnate cu elevii seî. Reputațiunea sa bine-meritată nu întârziă de a se întinde preste tótă Italia. Papa Eugeniū IV îl stima așa de mult, în cât, prin escepțiune, el permise canonicului Iacob de Cassanio de a intra în Institutul laic, ce Victorin fundase în Mantua. „Du-te, fiul meū“, i dișe papa; „am deplină încredere în acest om drept și pios, care onorează de o potrivă și sciința și religia.“

Victorin muri la anul 1446 în etate de șesze decî și șese ani.

CAP. IX

GERMANIA ȘI ȚERILE DE JOS

§ 1 — JEROMITII

Maî 'nainte ca nașterea literaturii în Italia să-și fi întins influința asupra Germaniei, Gérard Groot, numit Gerhard Magnus, născut la Deventer în Holanda în anul 1340, fundă congregațiunea *Fraților vieței comune*, numiți de ordinar *Jeromiști* sau *Grigoriani*, după numele St. Ieronim și St. Grigoriu, patronii comunității. Această congregațiune, a căreia primă casă se deschise pe la anul 1384 la Deventer, se întinse, puțin câte puțin, peste Țerile de jos și nordul Germaniei, încât la anul 1430, ea număra patruzeci și cinci mănăstiri.

Ocupațiunea principală a Jeromiților era instrucțiunea poporului, nu însă în sensul ce i se dă astăzi, ci într'o proporțiune măsurată cu slabele mijloace ale acestor timpuri depărtate. Școala populară propriu zisă nu-și luă nașterea, de cât de o dată cu *reforma*.

Instrucțiunea ce se da de Jeromiști era curat religioasă. Ea cuprindea, înainte de toate, *studiul Bibliiei*, tradusă în limba vulgară, și ca obiecte auxiliare, *lectura și scrierea*. „Basa studiilor tere și oglinda vieței tere, scria Gerard Groot, trebuie să fie, mai întâiu de toate, Evangeliat, de ore ce ea cuprinde viața lui Isus Christ; apoi epistolele St. Paul, faptele Apostolilor, viațele și învățăturile sântilor Părinți, etc. Nu da timpul tei, nici geometriei, nici aritmeticei, nici retoricei, nici dialecticei, nici gramaticiei, nici poesiei nici jurisprudenței, nici astrologiei. Aceste lucruri nu sunt de nici un folos pentru pietate. Printre științele profane, acelea cari se ocup cu morala, sunt mai puțin de temut. Tot ce nu ne poate face mai bun, sau nu ne poate deturna de la rău, ne este vătămător. Cu scop de a sonda secretele naturei, nu trebuie să citim nici cărțile păgâne, nici sânta Scriptură.”

Oamenii cari, după Gerard Groot, contribuiau mai mult a întări și a întinde această comunitate, fură *Florentin Radwin*, succesorul lui Gerard, apoiu *Gerald Zerbolt*, sau *Gerard de Zutphen*,

și mai cu deosebire *Thoma A' Kempis*, sėu *Thoma de Kempen*. Acesta din urmă, care fu discipolul lui Radwin, se născu la anul 1380 și intră, în etate de douăzeci ani, în mănăstirea Mont-Saint-Agnés, de lângă Zwoll, unde petrecu șeptedeceți și unu ani. Thoma, care fu un model de pietate, muri la anul 1472, în etate de nouăzeci și două ani. El lăsă în urmă-și biografiile celor două Gerarđi, a lui Radwin și ale mai multor alți Jeromiți. El scrisese asemenea mai multe cărți religioase și între altele celebra *Imitațiune a lui Isus Christ*, o operă care fu tradusă în diverse limbi, și care numeră în curėnd aprópe două mii edițiunii diferite.

Nu este lucru ușor de a areta diversele modificațiuni ce au primit, după locuri, după circumstanțe și după individualitățile directorilor, școlele fraților vieței comune; însă un fapt este constatat, că ele menținură ferm baza chrestină ce le-o dedese Gerard Groot, astfel că când renașterea pătrunse și în Germania, ea întâmpinând un element chrestin puternic, fu silită a lua un caracter religios, a reține știința sub imperiul ideilor chrestine și a se mulțumi cu introducerea unei simple reforme: Spre a învedera acestea, vom face un studiu repede al ómenilor, cari s'au destins mai mult în această epocă, începând cu

§ 2 — IOAN DE WESSEL

Ioan de Wessel se născu în Groningue în anul 1420, și începu studiile șele în școla Jeromiților de lângă Zwoll, în Holanda. El studiă apoi în Colonia și plecă către anul 1452 pentru Paris, unde făcu cunoscință cu Francisc de Bovère, care deveni mai târziu papă, sub numele de Sixtă IV. La anul 1470, el se duse în Italia, urmă la Florența școla platoniană și obținu la Roma, dela papa Sixtă IV, ca o grație particulară, o bibliă heleno-hebraică. Întorcėndu-se în anul 1473 la Paris, el făcu acolo cunoscința lui Reuchlin și a compatriotului sėu Agricola, asupra căruii essercită o influință destul de însemnată. În fine Wessel se întórse în patria sa și-și fini zilele la 4 Octombrie anul 1489, în aceeași mănăstire, unde-și începuse studiile. Compatrioții sėi, pentru marea influință științifică și theologică, ce essercitase, atât asupra școlilor lor, cât și asupra celor din Germania, i deteră supranumele de *lumina lumem*, — lux mundi —.

§ 3 — RUDOLF AGRICOLA

Agricola se născu la Baflo, lângă Groningue, în anul 1443. Nu se știe, unde și-a făcut primele sepe studii; dér este sigur, că el petrecu câțiva ani la universitatea din Louvain, întâi ca student, și apoi ca profesor. El se duse mai târziu la Paris, unde studiă sub Ioan de Wessel. La 1476, el merse în Italia la Ferrara, unde se legă cu Guarino. În fine, el se întorse în patria sa și merse în anul 1482, după invitațiunea lui Dalberg, Episcopul de Worms, a se fixa în Heidelberg. Erasm dice de Agricola, că el întrecea în cultură și în știință, tot ce se găsea pe atunci dincóce de Alpi; că el vorbia limba latină și cea helenă, ca și limba sa maternă; că el sondase toate misterele filosofiei și că cunoscea fundamental musica. La finele vieții sepe, el se puse cu totă stăruința de a mai învăța și limba hebraică.

Agricola fu marele pionariu al studiilor filologice — clasice în Germania. Sub raportul theologic și religios, el era asupra tuturor punctelor în deplin acord cu vechiul său învățător și amic Wessel.

Spre a caracteriza și mai bine pe Agricola, vom reproduce aci câte-va rânduri din două epistole ale sepe, adresate amicului său Barbirianus. — Invitat de acesta din urmă ca să mERGă la Anvers, spre a dirige o scóla și a ține cursuri publice, el i respunse între altele :

„Imi dice să primesc a dirigia o scóla; acésta ar fi o afacere pré dificilă pentru mine. O scóla sEMănă cu o închisóre : aci se ved lovitură și se aud plânsete și gemete fără sfârșit. Décă un lucru are pentru mine un nume contradictoriu, acesta este de sigur scóla. Grecii au numit'o *sholeion*, adică recreațiune, și Latini, ludus litterarius, adică joc literal; însă nimic nu este în lume mai depărtat de recreațiune și de joc, ca scóla. Aristofane a numit'o *frontiserion*, adică loc de grije, și acesta este numirea ce-i convine mai bine.“

Și mai la vale :

„Ar trebui să dirigez o scóla, imi dici tu? Dér unde mi-ar re-mănea atunci timp spre a studia, și repaus spre a medita? Când aș mai putea scri seú prepara vre un curs public? Elevii mi-ar lua cea mai frumoasă parte a timpului meu și m'ar pune într'o astfel

de agitațiune, încât ar trebui să întrebuințez orele mele de recreațiune spre a respira și spre a-mi redobândi calmul.“

„Tu crești, că primind această sarcină, aș putea duce o viață mai linistită. Te înceli însă și aci; căci decât eu mi-aș domoli acțiunea, colegii mei ar face asemenea și, pôte și mai rău; căci ei ar arunca lenea lor în propriul meu compt.“

Intr'a doua epistolă, Agricola i dă diferite consilii interesante asupra modului de a studia :

„Te consilies de a studia filosofia, adică știința aceea, care ne învătă de a judeca drept și de a ne exprima cu essactitate cugetările noastre.“

„Filosofia se divide în filosofia morală și în filosofia naturală. — Prima nu trebuie să fiă extrasă numai din scrierile lui Aristotel, ale lui Ciceron și ale lui Seneca, dér încă și din faptele cuprinse în Istoriă, și mai cu sémă, din preceptele divine, aflate în Bibliă, cari urmez să servescă de regulă vieței noastre. Or-ce alt mod de studiu, care n'ar avea în vedere ținta vieței, ar fi o lucrare eronată. — Filosofia naturei, nu este atât de necesară, ca cea morală; ea nu se pôte considera de cât ca un meșloc de cultură.“

„Amândouă aceste ramuri ale filosofiei trebuie să se studieze în autorii anticii; urmând astfel se va învăța tot d'o dată și arta de a vorbi bine.“

„Te consilies să traduci clasicii în limba maternă, pe cât se pôte de essact. În modul acesta te vei deprinde a găsi expresiunile latine necesarii, spre a reproduce aceea ce cugești în limba maternă.“

„Trebuie mai întâi să meditezi bine în limba ta, ceea ce ai voi să scrii în latinesce; și înainte de a căuta ornamentele stylului, trebuie să te deprinzi a scri corect.“

„Acela care vrea să studieze cu succes, trebuie să se essercite la aceste trei lucruri : a înțelege bine, a grava în memoria sa aceea ce a înțeles, și în fine, a produce ceva și din propriul său fond.“

„Este necesariu de a te essercita la compozițiune : tot ce ai fi învățat, rămâne ca un lucru mort, decât nu te ai sili a produce și tu ceva. Cunoscințele ce dobândim se pot considera ca o semânță aruncată în pământ, spre a încolți și produce fructe.“

„Însă spre a produce, sunt două lucruri indispensabile : întâi, de a putea dispune după voie de noțiunile confiate memoriei noastre, și al doilea, de a fi capabili ca să scótem ceva nou din aceea ce știm.“

„Spre a inventa ceva, este foarte important de a avea idei generale, sub cari să se poată clasa, într'o ordine ore-care, totă proviziunea cunoscințelor noastre. Apoi este de un mare ajutor, de a sci să analisăm și să considerăm, sub toate fazele seile, un subiect ore-care, astfel după cum am aretat cu de amăruntul în cele șese cărți ale operei mele : *De inventione dialectica*. Acela care sciă bine aceste două lucruri, adică a clasa și a analiza, ajunge la facilitatea elocuțiunii sofistilor greci, și poate, improvisând, să vorbescă or-cât i-ar plăcea, asupra unui subiect dat.“

Terminând, Agricola adangă : „Ce vei crede tu ore de nebulnia mea? M'am decis a învăția și limba hebraică, ca când n'aș avea destul cu cele alte. Am de învățator un evreu convertit, pe care coreligionarii săi îl întrebuntau altă dată spre a disputa cu chreștinii. Episcopul Dalberg, spre a-mi face o plăcere, l'a luat acasă la densus și-l ține pe cheltuela sa. Voiu face ce voiu putea și sper că voiu renși.“

Agricola traduse ceva mai târziu și cartea Psalmilor.

În anul 1485, episcopul Dalberg făcu o călătorie la Roma, unde îl însoți și Agricola. Acesta însă, după întorcerea sa la Heidelberg, cădu bolnav și muri în 28 Octombrie, într'o etate de patru-șeci și două ani.

§ 4 — ALESSANDRU HÉGIUS

Alessandru Hégius, născut la Heek în Westphalia, la anul 1420 sau 1433, profesă la Wessel, la Emmerich și în fine la Deventer, unde stătu Rector în timp de trei-șeci ani. El muri aci la anul 1498, într'o etate foarte înaintată. Hégius vedea adesea la Deventer pe amicii săi Wessel și Agricola. El era un mare admirator al studiilor clasice și iubia cu deosebire limba grecă. „Acela, șicea el, care voesce a înțelege gramatica, retorica, matematicile, istoria și Sânta Scriptură, trebuie neapărat să învețe limba helenă.“

Din scôla lui Hégius eșiră mai mulți omeni celebrii, între alții Herman de Rusch și Erasm, despre cari vom vorbi mai la vale.

§ 5 — RUDOLF DE LANGE

Rudolf de Lange se născu în anul 1439 la Münster, în Vestpha-

lia. El studiază la Deventer, profesă filosofia la Erfurth, făcu o călătorie în Italia și pronunță înaintea papei Sixtu IV un discurs latin foarte remarcant. După ce se întorse în patria sa, el se aședă la Münster, unde se consacră cu totul învățământului.

§ 6. — HERMAN DE BUSCH

Herman de Busch se născu în anul 1480, dintr'o familie nobilă din Westphalia. După consiliul lui *Rudolf de Lange*, el fu trimis să studieze la Deventer, la scóla lui Hégius. Vêđându-l Agricola i dise : „Tu ai un cap poetic ; vei deveni de sigur un poet.“

Busch făcu cursurî asupra autorilor clasici în mai multe orașe ale Germaniei. El muri la anul 1535, după ce îmbrățișese religiu-nea reformată.

§ 7. — ERASM

Erasm se născu la Rotterdam în 28 Octobre 1467, și muri la Bâle în 12 Iuliú 1536.

În etate de nouă ani, el intră în scóla celebrului Hégius la Deventer. Instructorul seú, Ioan Seinthem, un Jeromit, era atât de mulțumit de dânsul, în cât într'o đî îl sărută, dicându-î : Tu vei ajunge trépta cea mai înaltă a sciinței. — Agricola, vêđându-l în etate de douî-spre-đece ani și considerând frumósa sa scriere, forma capului seú și ochiî seî limpeđî, i dise asemenea : *Tu eris magnus*, adică tu vei deveni mare ! — Nu mult dupe aceea, murind mumă-sa de ciumă, el părăsi Deventer în etate de trei-spre-đece ani și intră în casa frașilor vieței comune, la Bois-le-Duc, unde petrecu trei ani. Invêđătorul seú Rumbold, care avea o mare afecțiune pentru dânsul, ar fi voit bucuros să-l facă să intre în comunitatea sa, însă nu-l putu decide. Cu tóte acestea mai târđiú, Erasm se înduplecă și intră, cu tótă forma, într'o mănăstire de lingă Gonder ; însă chilia nu era pentru dânsul, și de aceea el prinse o ură neîmpăcată, atât pe călugări, cât și pe mănăstirî. După trecerea mai multor ani, el fu deslegat de jurământul seú de papa Juliú II. Pus în libertate, Erasm parcurse Francia, Angletera și Italia și fini prin a veni să se fixeze la Bâle, unde muri în etate de șése-đeci și nouă ani.

Scrierile lui Erasm probez o știință imensă, și o capacitate înaltă. El era foarte versat în literatura clasică și în cea religioasă; el cunoștea bine limba greacă și scria cu o facilitate de admirat limba latină. Erasm edită și traduse un mare număr de autori clasici; el publică asemenea scrierile mai multor părinți greci și latini, între altele și pe acelea ale St. Cyprian, ale St. Augustin și ale St. Ieronim. Însă lucrarea sa cea mai importantă fu o edițiune a noului testament, după textul original. Acestea sunt principalele materiale cu cari Erasm dotă literatura teologică și clasică. În cât privește rolul ce el jucă, acesta ne presintă două faze, seú două direcțiuni: una religioasă, și alta profană, seú științifică și pedagogică.

Sub raportul religios, Erasm se însemnă prin atacurile séle violenți în contra mănăstirilor și în contra scolasticeí lor degenerate. Védându-l astfel, orí și cine era în drept să cređă, că el nutria tendința premeditată de a reforma biserica; acesta însă era departe de cugetul seú; căci dupe ce apăru Luther, și după ce fu și el atras, de voe seú de nevoe, în luptă, Erasm se aretă timid și nedecis, și fini, prin a fi respins, pentru duplicitatea sa, de tóte partidele.

Décă însă Erasm era lipsit de principii și de fermitate în mediul luptelor religioase ale secolului seú, el essercită o influință cu atât mai considerabilă pe câmpul studiilor. El publică două opere clasice, una pentru studiul limbei helene, și alta pentru studiul limbei latine, cari avură cel mai mare succes. Însă cel din urmă, intitulat *Colloquia*, nu face de loc onóre tactului pedagogic al autorului seú. Se găsesc aci atacuri violenți în contra călugărilor, în contra mănăstirilor, în contra posturilor, etc., ca când copiii ar fi deja capabili de a se constitui judecători în materii religioase. Se mai găsesc în *Colloquia* și diferite frivolități, proprii a strica âni-ma și imaginațiunea. Paragraful intitulat *Adolescentis et scortí* cuprinde un tablou asupra voluptății foarte periculos. Astăzi, *Colloquia* ar fi imposibilă; căci astăzi domnesce un sentiment mai just asupra cârților ce convin, seú nu convin a se pune în mâna copiilor. Cu tóte acestea și pe acel timp, această carte fini prin a fi proscrisă: Sorbona o condamnă, Franca i opri introducerea în scólele séle, Spania o arse, iér Roma o blestemă. Chiar protestanții i declarară rebel. „Voiú opri pe copiii mei, dise Luther, de a ceti *Colloquia*; căci Erasm scriă aci multe lucruri împii și necuviincioase.“

Geniul lui Erasm însă, strălucese într'o splendoré mult mai pură

În opera sa intitulată *de Ratione studii*, și în dialogurile sele, *de Pronunciatione et Ciceronianus sive de Optimo discendi genere*.

Prima din aceste opere cuprinde consiliu și regule asupra modului de a studia.

În dialogul său *de pronuciatione*, Erasm întinde orizontul studiilor. Până aci, totă știința era cercuită în studiul literaturii clasice sevă profane, și în acela al literaturii religioase. Științele naturale și istorice nu esistaă încă. Erasm recomandă aci studiile di-se reale, precum istoria, geografia, istoria naturală, agricultura etc; însă le subordonază tot d'o dată studiulă autorilor, și nu le reclamă, decât spre a putea fi mai bine înțelesă acestia din urmă.

Dialogul intitulat, *Ciceronianus sive de optimo discendi genere*, unde Erasm se rădică mult mai presus de secolul său, este probabil cea mai importantă din scrierile sele. El combate aci *Cicéromania*, idealul educațiunii de atunci la un mare număr de învățați; arătă usul ce trebuie cineva să facă de studiile clasice și prescriă modul cum trebuie să-și pună omul instrucțiunea sa, în armonia cu societatea în meșlocul căreia trăese.

„Ați luat asupra-vă, dice el Ciceronianilor, o sarcină foarte dificilă; căci, afară de incorecțiunile limbei ce au putut scăpa lui Ciceron, copisii însărcinați cu transcrierea operilor sele, le au semănat cu o mulțime de erori; și apoi, nu toate scrierile, atribuite acestui autor, sunt autentice. Versurile sele, traduse din helenesce, nu valorez nimic. Și voi imitați toate acestea, adică atât ceea ce este bun și autentic, cât și cea ce este rău și neautentic! Fără îndoieală, imitațiunea văstră este cu totul superficială și ea nu poate face onore învățătorului vostru. Imitațiunea văstră este o imitațiune servilă, rece și mortă, fără viață, fără mișcare și fără pasiune; ea este o mașuțerie, în care nu se găsește nici una din virtuțile cari au făcut gloria lui Ciceron, adică, nici inspirațiunea sa fericită, nici înteleginta dispozițiune a subiectelor sele, nici înțelepciunea cu care el tratăză fiă-care obiect, nici marea sa experiență de omeni și de afaceri, nici talentul său în fine, care pasiona pe cei ce-l ascultaă. — Ecă, cea ce ar trebui să imitați dela Ciceron; încolo, identificați-vă, ca și densul, cu epoca în care trăiți, spre a putea apropria imitațiunilor văstre, limbajul actualității. . . . Abandonați dér imitațiunea servilă a marelui orator roman; citiți și studiați pe autorii cei buni, fiă ei păgâni sevă creștini; transformați apoi în propria-vă cugetare ideile juste și bune ce ați găsit,

incât acea ce veți scri să devie opera cugetării vóstre, opera stylului vostru. Asemănați-vă cu albina care, culegând sucurile diverselor plante, le transformă în stomahul seú într'un produs nou, de o aromă particulară, care nu sémănă cu nici una din aromele plantelor din care l'a estras.“

N'am voit să fiú pré laconic asupra ultimei opere a lui Erasm ; am cređut că, de óre ce imitațiunea superficială și servilă a fost și este o maladiă a tuturilor timpúrilor, cugetările lui Erasm dezvoltate asupra acestui obiect, ar putea servi, ca nisce lecțiuni fóрте utile, pentru acei ce sunt obicnuiți a cădea în acest păcat. Se imită și se transcrie în tóte sferele ; numărul acelora a căror cugetare și judecată este naturală și liberă, este fóрте restrâns. Și cu tóte acestea avem datoriă, în interesul veritáții, de a lucra din tóte puterile pentru emanciparea individualitáții ce se găsește în fiă-care om. Imitațiunea este sclavia inteliginței, care degeneréză adesea în afectatiune și în minciună. Imitațiunea falsifică caracterul, precând libera dezvoltare a individualitáții, îl înalță, îl dezvoltă, îl fortifică și îl nobiléză.

§ 8 — IOAN REUCHLIN

Ioan Reuchlin, născut la Pforzheim, în marele ducat deBaden, la 28 Decembre anul 1455, și mort la Stuttgart în 30 Iuniú, anul 1522, se destinsese de timpuriú prin progresele seúe în limbă și în musică. După ce studiă limba helenă și cea latină la Bále, merse de studiá dreptul la Orleans, și Poitiers, după care veni să profeseze la Tubingen cu titlu de Doctor. Intr'o călătóriă ce făcu în Italia, el începu la Roma cu evreul Abdias studiul limbei hebraice. În anul 1506, el publică opera sa *Rudimenta linguae hebraicae*, care introduse limba hebraică, necunoscută pînă atunci, în domeniul studiilor. Înfluința ce aceste studii essercitară asupra interpretațiunei sántei Scripturii și asupra sciinței theologice a fost fóрте mare. Din nefericire, ele provocară mari dispute între invéțați. Domenicianii intentară lui Reuchlin un proces, care dură pînă ce papa Leon X îl suspendă prin tr'un *mandatum de supersedendo*. Spre a susține pe Reuchlin, se formă în Germania faimosul partid al *reuchlinistilor*, care publică în anul 1517 celebrele *Epistolae obscurorum virorum*, dirijate în mare parte contra călugărilor.

Acest rebel al reuchlinistilor contra domenicanilor contribui foarte mult la constituirea religiunii reformate.

§ 9. — THOMA PLUTTER

Thoma Plutter, născut în Valais la anul 1499 și mort la Bâle în anul 1582, fu un institutor foarte distins. El ne lăasă în autobiografia sa un tablou interesant de viața școlilor și a studenților din epoca sa. Schwarz și Raumer citază în istoria lor pedagogică, aproape în extenso, ceea ce el istorisesc despre viața sa de student. Ecă câte-va trăsuri împrumutate din acel tablou :

„Școlile în această epocă erau rare și rele. Cărți imprimate nu se găsiu încă, și de acea elevii trebuiau să scrie, sub dictatul profesorilor, aceea ce urmau să învețe din autori. Metodele erau detestabile. Elevii cei mai junți erau puși sub patronajul celor mai mari, cari erau datorți a-i învăța primele elemente ale științei. În schimb, cei junți avu obligațiunea de a îngriji pentru nutrimentul și întreținerea celor mari ; însă toți elevii aproape, trăiau din caritatea publică. O asemenea viață, după cum se înțelege, era expusă la diferite neajunsuri. Erno, studentii dormiau în sala clasei, și vera, sub stele ; ei suferiau prin urmare foarte mult, de frig, de necurățenie și chiar de fome.“ Platter parcurse dela dece pînă la opt spre dece ani totă Germania, fără însă să fi putut învăța a ceti. Ecă cum istorisesc Plater călătoria sa prin Alsacia : „Ajungând la Strasburg, găsirăm acolo un număr considerabil de studenți, însă o foarte rea școală. Acesta ne făcu să ne decidem de a merge la Schlestadt. Pe drum însă, întâlnirăm un domn, care ne descuragia, spuindu-ne, că la Schlestadt sunt o mulțime de studenți săraci, și pré puținii omeni bogati. Sociul meu se puse pe plâns și cu lacrimile în ochi mă întrebă, cam ce ar trebui să facem ? Să mergem la Schlestadt, i respunsei, căci se găsesce acolo o bună școală ; și decă un singur elev pôte trăi, îți promit că ne vom putea întreține amândouă, căci nimene nu cunósce, mai bine decât mine, arta cerșetorului. Am mers dér și am găsit o locuință la un orb ; apoi ne am prezentat la celebrul magistru Ioan Sapidus. După ce i-am spus cine suntem, el ne dișe : La voi în Elveția sunt omeni răi, cari au isgonit pe episcopul lor ; cu toate acestea vă voi opri și nu vă voi cere nimic, decă vă veți purta bine ; în cas contrariu, vă voi goni ca pe nisce mișei și vă voi lua pe de asupra și hainele

după spinare. Eu aveam atunci opt spre zece ani și nu sciam nimic. Ni s'a dat dér locuri printre cei mai mici scolari. Când Sapidus voi să scriă numele nostru, Thomas Platterus și Antonius Venetus, el exclamă : Cum se pôte ca doui ticăloși ca voi să pórte nise nume așa de frumoșe ? Scóla lui Sapidus fu cea d'ânteiú care mi se páru bine ținută ; ea numără câte o dată pînă la noué sute scolari. "

Platter, spre a-și putea întâmpina cheltueele, fu-silit să învețe o meseriă ; cu tóte acestea, el continuă și studiile séle și încă cu atâta succes, încât ajunsse în fine profesor la universitatea din Bále.

CAP. X

PRIVIRE GENERALĂ

Am ajuns în fine cu istoria nóstră la a doua fasă a civilizațiunei chrestine ; și înainte de a merge mai departe, ne vom opri un moment aci, spre a imita pe călătorul obosit, care ajuns pe culmea muntelui, șéde jos spre a se odihni și aruncă privirile séle, atât asupra spaciului ce a parcurs, cât și asupra aceluia ce-l are înaintea sa.

Primele secole ale bisericéi, a fost secole de preparațiune și de propagațiune : civilizațiunea bătrână a Helenilor și a Romanilor, amestecată cu sângele barbarilor, intrase în scóla christianismului, spre a face să iésă dintr'ênsa civilizațiunea chrestină. Scolastica, care domină evul mediú, fu rezultatul acesteí lungi lucrări. Am vëdut că scolastica, în principiile și în elementele séle, nu era, de cât o organizațiune theocratică puternică, care absorbia și domina totul, politică, sciințe și arte. Cadrul sêu sciințific era fórte restrâns : lingă religiune, care era basa învățământului, el cuprindea : gramatica, rhetorica, dialectica, aritmetica, geometria, musica și astronomia.

Renascerea, despre care am vorbit acum în urmă. este o epocă de transițiune : ea, pe de o parte, dărâamă ; iér pe de alta, pregătesce și lucréză materialul nóu, care trebuie să servéscă la rădicarea edificiului modern. Lucrarea sa de dărâmare consistă de a dis-

cuta opera scolastică, de a o combate din toate puterile și de a o discredita în mai multe puncte ale sale. Numai astfel renașterea a putut înlătura o parte din obstaculele, cari țineau pe om sub dominațiunea scolastică, și mări considerabil orizontul studiilor și ideilor sale.

Acastă mare operă a renașterii ne conduse, după cum se știe, la epoca modernă, al căreia eveniment mai remarcabil este *reformațiunea*. Acesta este punctul, unde am ajuns noi cu această istorie. Un orizont nou se deschide acum înaintea noastră. Am dis un orizont și nu o lume nouă; căci epoca modernă este continuațiunea evului mediu; cadrul s'a mărit în adevăr, dar el este tot un cadru, și chiar acelaș cadru: el a devenit mai mare, mai variat, mai bogat; el permite o libertate mai mare și o dezvoltare mai întinsă; dar și el are limitele sale: și aci încă totul este supus, său, cel puțin, vorbind legalmente, trebuie să se supună *chrestianismului*. Am subliniat aceste ultime cuvinte, pentru că ele sunt caracteristice pentru epoca modernă. Câmpul studiilor se lărgesc considerabil în timpul acestei nouă perioade; nu numai ramurile învățământului se perfecționează și chiar se transformă, precum spre esemplu, muzica; dar ele se și înmulțesc cu studii nouă. Științele naturale, al căror studiu va înlesni artelor și industriei invențiunile cele mai utile și cele mai importante, intru în domeniul învățământului. Însă câmpul studiilor face mai mult decât a se mări; el se popularizează. Școala primară, în sensul modern al cuvântului, se fondează, grația ajutorului ce-i procură invențiunea imprimeriei. Luther și reformatorii pe de o parte, și Jesuiții pe de alta, fac cele mai mari silințe, spre a răspândi, fiă-care din punctul său de vedere, lumina Instrucțiunii.

Acastă epocă însă, despre ale căria lucrări pedagogice vom avea multe de dis în cursul acestei istorii, a trecut de mult și noi am intrat într'o epocă nouă, în epoca contimpurană, care are multă asemănare cu renașterea. De mult timp încă, filosofia lucră din toate puterile sale, spre a resturna *chrestianismul*, sub egida căruia se pusese epoca modernă, și ea reuși, mai mult de cât o dată a-și erige forterețe. Este de ajuns, credem, a aminti ca probă, *Ființa supremă și Rațiunea Francezilor*, *materialismul* și *pantheismul* filosofilor și atâtea alte sisteme, cari au sgduit bazele fundamentale ale *chrestianismului*. Sub acest raport, epoca actuală merge mult mai departe cu resbelul, decât și-a permis a merge

vre o dată Renașterea. Și această filosofie a intrat, mai cu seamă în Germania și Elveția, și în domeniul pedagogiei. Bine este însă, a se elimina religionea, baza moralei și a virtuții, din Educație? Noi credem că nu; ne oprim însă aci.

PARTEA III

EDUCAȚIUNEA IN TIMPII MODERNI :

AL 16, 17 ȘI 18 SECOL.

CAP. I

MISCAREA GENERALĂ A PEDAGOGIEI

Perioda în care intrăm ne prezintă o activitate pedagogică mult mai mare și mai variată, decât precedentele. Trei curinți bine destinși atrag atențiunea noastră : cel d'ânteiu este acela care iese din reformațiunea germană; cel d'al douilea care sosese puțin mai târziu și se desfășură în sinul catholicismului; cel de al treilea în fine este un produs al filosofiei moderne. Cu toate acestea, acești trei curinți nu se pot separa între dênșii, decât în teoriă; căci în practică ei lucrez unii printr'alții, se amestec și se ajut în diferite moduri. Astfel, spre essemplu, Iesuiții profit de progresele protestanților, pre când celebrul Sturm este aprópe un admirator al scólelor iesuite; iér, atât catholicii, cât și protestanții își însușiau ideile fecunde, pe cari unii filosofi ca Montaigne și Rousseau le semănau cu profusiune.

A. — CURINTELE PROTESTANT ÎN AL 16-lea SECOL

CAP. I

MARTIN LUTHER

§ 1. — BIOGRAFIA SA

Începem această epocă prin reformatorul Germaniei, prin Martin Luther, care s'a născut la Eisleben în 10 Novembre, anul 1483, și a murit în acelaș orașiu, în 18 Februarie, anul 1546.

Numele lui *Luther*, ca și acela al *Iesuiților*, despre cari ne vom ocupa mai la vale, este unul din acele, cari întâlnesc în lume cele mai multe simpatii și cele mai multe antipatii. Luther și Iesuiții, cari au ocupat un loc foarte important pe terenul pedagogic, nu s'ar putea omite din această istorie, fără a lăsa o lacună considerabilă; vom supune dér faptele lor unui studiu serios însă echitabil, cu certitudinea, că lectorii nostri ne vor urma bucuroși pe această cale.

Luther s'ar fi destins foarte mult în istorie ca pedagog, decât circumstanțele n'ar fi făcut dintr'ensul pe reformatorul Germaniei; el era făcut spre a fi învățător. În etate de două-zeci și două ani, el începu a preda lecții. În anul 1508, Ioan Staupitz, care era supraveghiătorul mănăstirilor din Saxonia, făcu să se numescă junele călugăr, profesor de ethică și de dialectică la universitatea din Wittenberg. În anul următor, mănăstirea sa îl trâmise în misiune pe lângă Papa din Roma. La întorcerea sa, Staupitz voi să-l încredințeze cathedra de teologie; însă acesta făcea atâtea dificultăți, în cât Staupitz fu silit să useze de totă autoritatea sa pentru a învinge îndărătnicia profesorului. În 19 Octombrie, anul 1512, Martin Luther fu ridicat la gradul de doctor în teologie. Cinci ani mai târziu, adică la 1517, el începu să predice în contra *Indulgențelor*; acesta fu primul pas făcut către reformațiune. N'avem intențiunea să descriem luptele religioase provocate de densul, nici rezultatul acestor lupte, cunoscute de toți; ținem însă a constata, că, cu toate aceste lupte, pedagogul nu fu un moment măcar absorbit de reformator; din contra el continuă a desfășura cea mai mare activitate, spre a organiza o instrucțiune publică, care să co-

respundă cu necesitățile timpului, și spre a ameliora educațiunea domestică. Vom aștepta pe rând activitatea sa în ambele aceste direcțiuni.

§ 2. — INSTRUCȚIUNEA PUBLICĂ

În anul 1520, Luther adresează o scrisoare aristocrației germane, prin care le atrăgea atențiunea asupra relei organizațiuni a universităților, și le propunea reformele ce ele necesitău. Pe acest timp, ruptura sa cu Roma nu era încă un fapt împlinit. În această scriere, el se plângea că păgânul Aristotele domnesce încă singur în universități, și că Isus Christ este lăsat cu totul la o parte, și propunea ca cărțile lui Aristotele, ca *Physicorum*, *Metaphysicæ*, *De anima*, *Ethicorum*, să fiă cu desăvârșire șterse din școle, de ore-ce Aristotele, dupe cum adăuga el cu multă dreptate, nu se pricepe nici asupra lucrurilor naturale, nici asupra celor spirituale; admitea însă din cărțile sêle, acelea cari tratăză despre logică, despre retorică și despre poezie, precum primia și Retorica lui Ciceron, după ce însă i se va șterge comentariile lungi, ce i s'au adăugat în urmă. În această scriere, Luther recomandă studiul limbilor latine, helene și hebraice, al mathematicelor și al istoriei. „Papa și împăratul, Ținea el încheiând, n'ar putea face nimic mai util și mai necesariu, decât a reforma universitățile, și nimic mai rău și mai diabolic, decât a le lăsa așa cum sunt.“

Nu mult după aceea, avu loc adunarea faimosei diete din Worms și captivitatea lui Luther în castelul de Wartburg, unde rămase până la anul 1522. În anul 1524, *Doctorul Martin Luther redigă epistola sa către Consilierii Statelor germane, spre a-și angagia de a funda școle chrestine.*

Acastă epistolă a lui Luther, răspândită în totă Germania, fu primită cu atențiunea ce ea merita; ea exercită o influință foarte mare și deveni punctul de plecare al acestei dezvoltări intelectuale, care a făcut să se dea Germaniei pronumele de „savantă.“ Imediat și ca prin farmec se fundară în toate părțile librării, biblioteci și școle, însă fără regule și fără principii stabilite, dupe cum se întâmplă cu toate lucrurile cari se fac în pripă. Luther vădând acest chaos, recunoscă necesitatea de a răspândi oare-care lumină, și, pentru acest finit, el publică, patru-spre-șapte ani în urma epistolei precedente, adică la anul 1538, *Instrucțiunile sêle către*

Inspectori, instrucțiunii cari pot fi considerate, ca primul pas făcut către organizațiunea unei instrucțiuni publice. Ecă principalele idei ale acestei scrieri :

Preuții trebuie să oblige pe părinți, de a-și trâmite copiii la școală, spre a se putea obține omeni capabili pentru biserică și pentru afacerile publice. Nu este destul, după cum cred unii, ca eclesiasticul său magistratul să știe numai să citească; el trebuie să posedă cunoștințe mult mai întinse. Tot d'o dată însă să evităm de a cădea în abuzul instrucțiunii : sunt învățători cari propun copiilor limba germană, helenă și hebraică; cu acestea se încarcă pré mult memoria acestora din urmă și se face imposibil progresul. Să ne mulțumim cu limba latină și să nu usâm de pré multe cărți. În fine, copiii să se dividă în trei clase, după cum urmază :

Clasa întâi : copii cari învță a ceti. Acestora li se va pune abeceul și tot ce Abecedarul cuprinde; apoi, *Tatăl nostru*, *Credul* și toate cele alte lucruri cuprinse în *Manualul copiilor*. Se va trece apoi la limba latină. Li se va da *Donat* a ceti și *Ca-ton* a traduce. Învțătorul va traduce în fiă-care și unul său două versuri din acesta din urmă, ier copiii le vor învăța pentru a dona și, spre a-și face provisiune de vorbe latine. Li se va da, afară de acestea, și alte vorbe de a învăța. În fiă-care și, copiii se vor exercita la scriere; ei însă se vor deprinde la cânt de o dată cu cele alte clase.

Clasa a doua : copii cari știu a ceti. Cea d'ânteiu oră după amiași din fiă-care și, va fi consacrată cântului; pentru acesta, se vor întruni la un loc toate clasele. După acesta se vor explica *fabulele lui Esop*. Dimineța, copiii vor traduce pe Esop, vor declina și vor conjuga, și, când vor cunoșce regulele construcțiunii, vor face diferite compozițiuni. Acesta este un essercițiu foarte util, însă foarte neglijet. Tot după amiași, li se va explica *Pedagogia lui Mosellani* și bucățile-decente din *Colloquia lui Erasm*. Când aceste cărți vor fi terminate, li se va putea da, din *fabulele lui Platon*, aceea ce se va părea mai cuviincios. Orele de dimineța vor fi tot d'auna consacrate gramaticiei. Sâmbăta său Mercurea, li se va da o instrucțiune religiôsă. Se va recita atunci *Tatăl nostru*, *Credul*, cele *dece comandamente*. Învțătorii vor cresce pe copii în frica Domnului, în credința și în amorea binelui, etc.

Clasa a III. — Cea d'ânteiu oră după amiași, cântul din preună cu cele alte clase. Li se va explica apoi *Virgiliu*, li se va ceti operile lui *Ovid*, și sera, acelea ale lui *Cicerone*. Dimineța, se

va repeta Virgiliu, se vor face compozițiuni, ca essercițiu de gramatică, se va continua cu declinările și conjugările, apoi li se va însuși principalele figuri ale limbajului. Gramatica în fine, se va propune în fie-care dimineță, ca studiu principal, pînă ce copiii vor cunósce bine etymologia și syntaxa. După aceea, li se va explica versificațiunea, spre a-î deprinde să fără versuri. Când copiii vor fi destul de înaintați, gramatica se va înlocui cu dialectica și cu rhetorica. Se vor obliga elevii de a vorbi latinesce; dér și învățătorii, pe cât va fi posibil, nu vor vorbi, decât această limbă.

Acésta fu organizațiunea scolară, eșită din prima lucrare a reformațiunei. Ea nu este în adevăr acea organizațiune științifică pe care o vom vedea eșind din lucrările pedagogice ale lui Trozendorf și Sturm și din scólele Iesuiților; însă, putem afirma, că ea este începutul scólei moderne, prima sa fasă. Scóla primară, pe timpul acestui period, este confundată încă cu învățământul superior și această confusiune va întârđia pentru cât-va timp progresul instrucțiunei populare; căci este imposibil, și, după ideile de astăzi, este chiar absurd, de a face pe copilul poporului să învețe aceea ce Luther reclama de la densus. Basa scólei primare, singura basă asupra căreia ea póte prospera, este limba maternă. De óre ce însă Luther o exclude din câmpul studiilor și o înlocuesce cu cea latină, el care a creat limba germană prin operile séle literale, ca traducțiunea Bibliei, micul seú catehism, cântările séle, și cele alte scrieri, este evident că geniul seú s'a contrađis aci cu sine însu-și: el n'a știut să rupă cu desevărsire cu obiceiurile și prejudiciile secolului seú.

§ 3 — EDUCATIUNEA DOMESTICA

Asupra acestui punct mă voiú mărgini, de a cita, numai câte va sentințe din scrierile reformatorului saxon; însă voiú alege de a-cela cari să exprime mai bine principiile séle de educațiune.

1. Cel d'ântéiu lucru ce trebuie cineva să céră dela copii, este supunerea: *onoréză pe tatăl teú și pe muma ta*, le dice St. Scriptură.

2. Acolo, unde lipsesce supunerea, totul se dărímă; căci când domnesce într'o familiă nesupunerea, ea domnesce și în sat, și în orașiú, și în provinciă și în țera întrégă; guvernământul familiei este basa tuturilor celor alte guvernăménte, și decă rădácina este rea,

rele vor fi și trunchiul, și ramurile și fructele arborelui; căci fiu devine tată, jude, primar, preut, învățător, prinț, rege, împărat, etc. Dacă d'ér el a fost reu crescut, totul este putred, cetățean și Domn, corp și cap.

3. Spre a obține supunerea copiilor, trebuie să-i punem în pozițiune de a cunoște veritățile și datoriele ce recomandă religiunea, și să-i menținem sub o bună disciplină. Din nefericire, sunt puțini părinții aceia, cari se înțeleg în penalități.

4. Sub raportul Instrucțiunei scóla ar putea, pînă la un óre care punct, să suplinescă ignoranța părinților; însă acestia mepriz serviciile ce le oferă scóla și neglige de a-și trãmite copiii la învățatură. Toți populi, fără a excepta pe Evrei, se interesază mai mult de instrucțiunea copiilor lor, decât chrestinii. De acea și merg tótea așa de reu la popóarele chrestine!

5. Forța noastră stă în generațiunea viitoare. Dacă d'ér vom negligea junimea, Biserica va semăna cu o grădină, în care nu s'a lucrat nimic primăvera. Să se spue d'ér copilului acea ce este Dumnezeu și acea ce el a făcut pentru noi. Să-i aretăm în Istoria sacră, cum el protege și mântuesce pe copiii sei, și cum tot el pedepsesce pe cei reii, pe Egipteni, pe păgâni, etc. etc. Numai astfel vom putea desvolta într'ensul amórea și temerea de Dumnezeu.

6. Este o instrucțiune rea, precum este și una bună. Mulți părinți nu se gândesc decât a cresce pe copiii lor pentru lume: ei i învăț a se presenta bine, a danța, a place ómenilor, și caut a le procura haine frumoase, plăceri, bogății și onoruri, d'ér nici de cum salutul lor viitor.

7. Autoritatea părinților asupra copiilor lor vine dela Dumnezeu. Ei trebuie d'ér să useze de d'ensa cu frică, fără mânia și fără capriciú.

8. Trebuie să pedepsim pe copii, d'ér să nu-i maltratăm. Dacă i-am maltrata, ei ar urí casa părintescă, și descuragiarea seú mânia i ar putea impinge la diferite excese.

9. Copilul intimidat prin rele tratamente, este nehotărit în tot ce el face; acela care a tremurat înaintea tatălui seú și a mamei sele, va tremura tóta vieța sa și înaintea unei foirădicate de v'ent.

10. Sunt casuri, cu tóte acestea, unde părintele trebuie să se serve de neua. Acela care iconomisesce nuéua, își urásce copilul și familia. Un amor reu înțeles, orbesce pe părinți, și-i face să prefera mai mult corpul, decât sufletul copilului.

11. Sunt părinți cari ert totul copiilor lor. „Acestia sunt copii,

dic ei, ei nu știu încă a deosebi binele de rău." Acesta este adevărat, d'ér nici cănele, nici calul, nici asinul, nu înțeleg aceea ce fac, și cu toate acestea, ei învță diferite lucruri. De ce d'ér n'ar asculta și copilul, care este mult mai înțelegător, decât aceste animale, de consiliile și învțăturele părinților sei?

12. Spre a cresce cineva bine pe copiii sei, nu este necesariu de a-l închide și de a-l isola de lume. Un copil separat de lume, d'ice Anselm, va semăna cu un arbore plantat într'o 6lă. Nu puneți d'ér pe copiii vostri în coliviă, ci lăsați-l să se misce, căci acesta le este tot atât de folositor, ca și mâncarea, ca și bătura, etc.

CAP. II

FILIP MELANCHTON

Melanchton se născu la Bretten, un mic orașel din marele ducat de Baden, în 16 Februarie, anul 1497. Primul seü învățator fu Ioan Keuther, un moșiu al seü. „El mă puse să studiez serios, d'ice Melanchton, și mă pedepsia tot d'auna când făceam erori, însă cu măsură. După mórtea tatălui seü, Melanchton urmă pe mamă sala Pforzheim, unde învță, cu învțatul Simler, limba helenă. Reuchlin, carele i era unchiu, adică frate cu mamă sa, venia adesea la Pforzheim și simția o deosebită plăcere, vđdend progresele considerabile ale lui Filip. Într'o d'i el i aduse câte-va cărți, și, ca în glumă, o mică pălărie roșă de Doctor. Tot el i traduse în helesce, după obiceiul învățăților de atunci, numele seü primitiv de *Schwazerd*, adică pământ negru, în *Melanchton*.

La două-spre-dece ani, junele Philip intră în Universitatea din Heidelberg. Două ani în urmă, el primi gradul de lauriat; el era atunci deja învățatorul copiilor contelui de Löwenstein. Dela Heidelberg se duse la Tubingen, spre a continua acolo studiile sele. Progresele sele fură atât de repeđi, în cât, în al șapte-spre-decelea an al etății sele, el fu numit magistru. Nici o ramură a cunoștințelor omenesci, nu remase streină de acest june profesor; cu toate acestea, el se consacră mai cu deosobire studiilor clasice.

În anul 1518, Electorul Frederic-Înțeleptul cerend lui Reuchlin un profesor de limba helenă, pentru universitatea sa din Witten-

berg, acesta i recomandă pe nepotul său Filip Melanchton, ca mai superior, după cum se exprima el în epistola sa, tutulor Germanilor. Sosirea lui Filip în Wittenberg fu un eveniment. Luther, între alții, se bucură așa de tare de acesta, în cât nu putea găsi expresiuni, spre a lăuda în destul talentele și cunoștințele noului său coleg. Între acești două oameni, altfel de caractere cu totul diferite, se formă o uniune atât de intimă, în cât ei nu se puteau lipsi unul de altul. Cu toate acestea, după ce Luther cu ai săi se rupseră dela Biserica-mamă, Melanchton, cu caracterul său dulce, moderat și timid se mulțumi a juca, în această mare operă a reformațiunii, rolul de moderator pe lângă infocatul călugăr saxon și amic al său. Dér chiar și acest rol, el îl jucă în contra animei sale; el n'avea vocațiune, decât pentru filologie și învățământ. El nu primi nici o dată să predice, nici să fiă numit doctor în teologie. Ca profesor, Melanchton desfășură o activitate extraordinară și avu un succes imens. Se vedură pînă la două mii auditori la lecțiunile sale. Alergău la cursul său junii din Francia, din Angletera, din Polonia, din Ungaria, din Danemarca, din Italia și chiar din Grecia. Melanchton comentă, publică și traduse un mare număr din clasicii latini și greci. El compuse o gramatică helenă, și una latină, cari se răspândiră în totă Europa. De la anul 1525 pînă la anul 1737, gramatica sa latină se edită de cincîzeci și una ori, și urmele ei se găsesc chiar în gramaticile de astăzi. Această definițiune, spre exemplu : „Gramatica este arta de a vorbi și de a scrie corect,“ vine dela Melanchton, care a dis : „*Grammatica est certa loquendi et scribendi ratio.*“ Melanchton mai compuse și nisce Manuale de învățământ pentru dialectică, rhetorică și fizică. În fine el a mai lăsat în urmă-și și nisce discursuri academice asupra unor subiecte, mai mult, său mai puțin proprii a încuragia studiile și a face să înainteze știința. Consiliile lui Melanchton, în materie de învățământ, erau căutate din toate părțile Germaniei; el essercită prin urmare în organizațiunea gimnasiilor o influență foarte considerabilă. Acțiunea sa pedagogică era astfel una din cele mai întinse, și el merită cu tot dreptul de a fi pus în primul rang al oamenilor, cari, ca Luther, Trotsendorf, Sturm și Iesuiții, au propagat studiile clasice și au făcut să înflorască o cultură, care, decă ar fi fost susținută de studii matematice și fisico-naturale, precum și de elemente naționale, ar fi produs rezultatele cele mai satisfăcătoare.

Melanchton trăi în Wittenberg pînă la finitul vieții sale; el muri în 21 Aprilie, anul 1560, în etate de șeszezeci și trei ani.

CAP. III

VALENTIN FRIEDLAND TROTZENDORF

Valentin Friedland se născu la anul 1490 și muri la anul 1556 ; el fu supranumit Trotzendorf, după numele satului unde se născu ; și care este situat aprópe de Gorlitz, în Silesia. Tatăl seú, care era un simplu țeran, dete după consiliile călugărilor din Gorlitz, pe fiul seú la învățatură. Nu ne vom încerca de a însoți pe Valentin în călătoriile sele ca student, nici a-l urma în primele sele lucrări de profesor ; ne vom opri însă la ultimul seú post, adică la scóla din Goldberg, în Silesia, unde el făcu să strălucescă talentele și cunoscințele sele pedagogice. Scóla sa deveni așa de celebră, încât ea era frecventată de elevi din Austria, din Styria, din Curinthia, din Ungaria și din Boemia. — Écă organizațiunea scólei sele din Goldberg și obiectele de studiu ce se predau :

Scóla era divisață în șese clase, cuprindënd fiă-care mai multe triburi. Unii elevi, îndeplinind diferite funcțiuni, luaú o parte activă la direcțiunea și la mersul regulat al Institutului. *Economii*, făceau să domnescă ordinea în dormitóre, în salele de studiu, etc ; *eforii* presidaú la masă. În fine, fiă-care trib avea *monitorul* seú, care priveghia recreațiunile, stimula pe cei leneși, și împărția themele. Monitorul, eșind din funcțiune, ceea ce se întâmpla la fiă-care opt zile, era dator să rostescă un discurs latin. Preste toți monitorii, era monitorul general, ale căruia funcțiuni duraú o lună întregă.

Afară de acești funcționari administrativi, Trotzendorf mai stabilise un tribunal compus de un Consul, de două spre dece Senatori, și de două censori. Elevul vinovat trebuia să se presinte înaintea Senatului. Opt zile i erau acordate spre a-și prepara apărarea. Trotzendorf asista la desbateri în calitate de „*dictator perpetuus*.” Când culpabilul reușia a se justifica, dér mai cu sémă când făcea un discurs bun, el era achitat ; décă însă discursul seú n'avea nici un merit, el era tot d'auna condamnat, chiar când vina comisă ar fi fost neînsemnată. De ordinar, Trotzendorf confirma sentința Senatului și îngrija pentru essecutarea ei.

O lege scolară, proclamată de Trotzendorf, determina principiile

și modul de viață ce urma să domnească în Institut. Dăm aci câteva din dispozițiunile ei, cele mai interesante :

„Toți elevii trebuie să fie tratați în același mod, fără deosebire de rang său de avere. Amănziile sunt proscrise, de ore ce ele lovesc pe părinți și nici de cum pe elevii culpabili.

„Pepeșele disciplinare sunt : lopățica, lyra său vióra ¹⁾ și carera său închisóra.

„Elevii trebuie să aparțină bisericeii noastre protestante, să învețe veritáțile religiunii noastre, să-și facă regulat rugăciuniile, să meargă la biserică, să-și mărturisască păcatele și să se împărtășească, să se aplice la lucru, să fie supuși și să se abțină de a ține discursuri necuviincioșe. Magia și superstițiunea li sunt cu desevărsire oprite.

Studiile erau în raport cu ideile timpului. Limba latină era ramura lor esențială. În Goldberg, totă lumea vorbea latinesce. Streinul care se ducea acolo, se credea transportat în Lațium. Limba germană era esilată din Institut. Pe lângă limba latină, se învăța și limba grécă, dialectica, rhetorica, musica, aritmetica și religiunea. Aceste diverse cursuri trebuiau să prepare pe elevi pentru studiile universitare, cari cuprindeau atunci theologia, medicina, jurisprudența și filosofia. În clasele inferioare, învățătura se da de elevii mai înaintați și în clasele superioare, de Trotzendorf și sub-învățătorii sei. De aci însă rezultă, că învățământul mutual are o origină mult mai veche, decât cea admisă astăzi; și că rău se atribuie lui Bell său lui Lancaster, lui Pestalozzi său lui Girard, introducerea sa în școlile populate.

În această epocă, educațiunea fizică nu intrase încă în domeniul educațiunii. Cu toate acestea, Trotzendorf nu opria jocurile, cari desvoltau forța și agilitatea; era oprit însă elevilor de a se scărda véra în apă rece, de a se da érna pe ghiață, său de a se juca cu bulgării de zăpadă.

Sub raportul vieții morale și spirituale și sub raportul disciplinei, școla din Goldberg n'a fost nici o dată întrecută de o altă. Avea dér multă dreptate Melancton, când dicea : „Trotzendorf era făcut spre a dirige un colegiu, ca și Scipion Africanul, spre a comanda o armată.“

În ultimii ani ai vieții seé, Trotzendorf avu să sufere multe a-

¹⁾ Lyra său vióra era un instrument de lemn, avénd forma unei lyre său unei vióre, care se trecea împrejurul gâtului și al mânilor aceluia care era pedepsit

mărăciuni. În anul 1549, trei din elevii săi, cari aruncaseră o sticlă de bere în capul unui agent de poliție, fură condamnați, de ducel Frederic III, la mörte. În anul 1552, o fómete nemilósă visită Goldbergul. În anul 1553, o ciumă înfricoșată își întinse devastările séle preste orașiü și locurile de prin prejur. În fine, la anul 1554, un incendiü vast i distruse Institutul de sus pînă jos, și-l sili a se retrage la Liegnitz spre a astepta reconstruirea edificiilor séle. Cruda sörte însă, nu permise infortunatului bătrân de a se mai reintörce la Goldberg. În 20 Aprilie, pe când explica elevilor săi psalmul 23, el fu lovit de apoplexiä. Cädënd, el privi cerul și mai pronunțiä aceste cuvinte: „*Ego vero, auditores, nunc avocor in aliam scolam,*“ adică eü sunt chiämat la o altä scólä. El muri dupë cinci zile în etate de șése-deci și cinci de anü. Trotzen-dorf n'a fost nici o datä cäsătorit; el putu dér să cheltuésä totä averea sa în faceri de bine. — Fäcënd excepțiune de un catehism latinesc și de câte-va cärți de rugäciuni, el n'a läsät nici o scriere în urma lui.

CAP. IV

I O A N S T U R M

Ioan Sturm, cel mai celebru pedagog din al șése-spre-decelea secol, se näsco la Schleiden, din Prusia rhenanä. De öre ce tatäl seü era tresorier al comitelui de Manderscheid, el își făcu prima sa educațiune cu fiul suveranului seü. El frecuentä apoi scóla Jeromișilor din Liège; de acolo se duse la Louvain, unde stätu trei anü ca student și doui anü ca profesor. Din Louvain se duse la Paris, spre a studia medicina; tot d'ö datä însă, făcea și el cursuri asupra clasicilor greci și latini, cari-i întinserä reputäțiunea cu repeđiciune. Erasm, Melanchton și Bucer erau din numérul corespondinților seü. La anul 1537, el veni la Strasburg, unde remase pînä la mörtea sa.

Ajungënd la Strasburg în medülocul miscärii reformätore, Ioan Sturm, deja cäsätigat pentru ideile noi, primi organizațiunea unui gymnasii, care fu și deschis în Maiü 1538. Acest gymnasii, care, prin îngrijirile și măsurile Rectorului seü, deveni atät de celebru,

fu cel d'ânteiu institut științific, ce posedă Strasburgul. În planul organizațiunei, publicat sub titlul de : *De litterarum ludis recte aperiendis*, Sturm pune deja bazele unei academii, destinate a complecta studiile gimnasiului; însă de abia după douăzeci și nouă de ani, adică în anul 1567 putu el termina edificiul său științific. Împăratul Maximilian conferi atunci gimnasiului din Strasburg, privilegiile unei academii, ier lui Sturm titula de Rector perpetuu. Cu toate acestea, Sturm declarându-se în urmă pentru partida lutherană, el fu congediat la anul 1581. Pre bătrân spre a reîncepe o nouă operă pedagogică, el petrecu în liniște ultimii ani ai vieții sale și muri la anul 1589 într'o etate de optzeci și două ani. Resturile sale mortale sunt înmormântate în cimitiriul de St. Gall.

După acest resumat istoric asupra vieții lui Ioan Sturm, ne vom încerca a analiza și caracteriza opera sa pedagogică.

Sturm distinge în educațiune trei graduri, cari corespund la trei instituțiuni diverse : familia, gimnasiul și academia.

Pînă în etatea de șapte ani, copilul trebuie să rămâie în familie, sub egida mamei sale, care-î deslăgă limba, conduce primii săi pași, și-î însușește noțiunile elementare cari trebuie să-l orienteze în viață.

Dela șapte pînă la șese spre zece ani, copilul care vrea să se bucure de foloșele unei culturi științifice, trebuie să frecventeze gimnasiul spre a studia limba latină și spre a învăța să vorbească cu grație. În acest interval, copilul se găsește sub acțiunea directă și constantă a Profesorului care-l înveță, îl chestionează, îl corige, i dă de lucru, îl pune să reciteze, etc.

Dela șese spre zece pînă la douăzeci și unu ani, studenții, cari vor fi percurs diferitele clase ale gimnasiului, trebuie să învețe a se exprima cu mai multă facilitate, și cu mai multă cunoștință de lucruri. În academiă, instrucțiunea trebuie să fiă mai liberă de cât în gimnasiu. Profesorul explică și dezvoltă, ier studenții ascult și ieu note, spre a nu uita aceea ce au auzit.

La început, gimnasiul din Strasburg n'avea de cât nouă clase; însă în epistolele sale clasice, ce Sturm scria în 1565 pentru profesorii gimnasiului, vedem că el numără zece clase. Vom indica aici, ca o caracteristică a studiilor din acea epocă, obiectele de învățatură pentru fiă-care clasă :

Clasa 10. — Forma și cunoșcerea literilor ; lectura ; început de declinări și conjugări ; recitațiunea catehismului german.

Clasa 9. — Studiul declinărilor și conjugărilor regulate și neregulate; recitațiunii de vorbe latine ce se întrebuintează în viața comună.

Clasa 8. — Continuarea vocabularului de vorbe usuale; studiul celor opt părți de cuvânt; declinarea și conjugarea, considerate în propozițiune; lectura și explicațiunea câtor-va epistole de Cicerone; compozițiunii de frase; către finele anului, esserciții de styl.

Clasa 7. — Syntaxa latină; lectura cotidiană a epistolelor lui Ciceron, cu explicațiunea regulilor syntactice; esserciții de compozițiunii preparate cu elevii; Duminica, traducțiune a catehismului german în limba latină clasică.

Clasa 6. — Repetițiunea celor învățate în clasele precedente; traducerea epistolelor lui Ciceron în limba germană; traducere de poeții; urmarea traducerii catehismului; lectura epistolelor lui Ieronim; începuturi din limba helenă.

Clasa 5. — Studiū de vorbe necunoscute de elevii; versificațiunea; Mythologia; Lectură din Ciceron, Caton și Virgiliū; Studiul vocabularului helen; essercițiū de styl și de versificațiune latină; etc.

Clasa 4. — Lectura, recitațiunii și explicațiunii; continuarea gramaticii helene; repetițiunea celor învățate în clasele precedente; Esserciții de styl; Sâmbăta și Dumineca, elevii vor citi și vor parafrasa micle epistole ale apostolului Paul.

Clasa 3. — Repetițiunii; rhetorica; lectura și recitațiunea epistolelor St. Paul; esserciții de styl; traduceri din oratoriū heleni și latini; compozițiunii de epistole, poeții, etc; reprezentațiunea comedielor lui Platon, etc.

Clasa 2. — Explicațiunii din oratoriū și poeții heleni; particularitățile limbajului poetic și oratoric; dialectica și rhetorica studiate asupra discursurilor lui Ciceron și ale lui Demosthene; esserciții cotidiene de styl; esserciții în stylul oratoric; Dumineca, se va citi și se va recita toate epistolele St. Paul către Romani; Reprezentațiunii de comedii; etc.

Clasa 1. — Continuarea dialecticeii și a rhetoriceii; Virgiliū, Horace, Omer; traducerea lui Thucydid și a lui Salust; reprezentațiunii săptămânale; etc.

Academia, care cuprindea cinci ani de studiū, avea trei facultăți: theologia, jurispruduța și medicina; și încă cinci cursuri speciale: mathematicele, istoria, dialectica, rethorica, gramatica și

lectura poezilor. Iși pôte cineva face o idee despre ceea ce se învăța în academia din Strasburg, prin următorul resumat al programei pentru semestrul de ărnă al anului scolar 1578-1579.

Theologia. — Explicațiunea psalmilor, a profetului Daniil, a faptelor apostolilor, a epistolei către Galateni, a cărții judecătorilor. (4 profesori).

Jurisprudința. — Explicațiunea Pandectelor și a Instituțiunilor. (3 profesori).

Medicina. — Explicațiunea lui Galien și a lui Aristotel.

Institutul științific, cu care Sturm dotă orașul Strasburg, dobânda în timpul cel mai scurt o reputațiune extraordinară. În anul 1578, el numeră preste o miă de elevi, dintre cari, vre o două sute aparțineau nobleței, douăzeci și patru erau comiși seii baroni, și trei, fiil de prinți. Germania, Francia, Angleterea, Danimarca, Portugalia și Polonia alimentău cu fiil lor institutul din Strasburg.

Și cu tôte acestea, câte imperfecțiunii în acest system de educațiune, câte lacune în acest plan de învățimânt ! Sturm, cu tótă epoca sa, căduse în *Uiceromania*, atât de just blamată de Erasm; el abandonase calea unei desvoltări libere, naturale și naționale. Germani, Francezi, Anglezii, toți trebuiau să devii Romani și Heleni. Spre a ajunge acest scop, el mergea pînă a represinta prin elevii seii, bucăți teatrale din cele mai licencioase, sacrificând astfel ânima copiilor, pentru forma și eleganța limbajului lor. Dér despre lacunele, ce presenta programa acestui Institut, ce să mai dicem ? Este destul să repetăm, că despre calcul, geografia, istoria, istoria naturală, desemn și limbele moderne nici mențiune nu se făcea într'ânsa, și că tot timpul aprópe era consacrat studiului limbei latine și al celei latine.

Cu tôte aceste imperfecțiunii însă, gymnasiul din Strasburg avea, după cum am vedut, o reputațiune imensă. Nu putem dice tot astfel și de academia sa, al căreia program citat mai sus, este de o sărăciă excesivă. Din această cauză, ea ne având dreptul a libera diplome de doctorii, studenții seii erau obligați să-și termine studiile într'alte părți. Acestă stare de imperfecțiune dură pînă la anul 1621, când Ferdinand II o completea dându-i rangul de universitate.

B. — CURINTELE CATHOLIC IN AL 16-lea ȘI 17-lea SECOL

CAP. V

I E S U I T I I

Ignatiu de Loyola se născu la anul 1491, adică șese ani în urma lui Luther. Fundând ordinul Iesuiților, el își propusese două lucruri : a rădica puterea papală și a converti pe eretici. Instrucțiunea trebuia să serve de mețiu pentru ajungerea acestu scop în-
doit. Dupe bula lui Piu VII, care restabili Societatea lui Isus, pe care papa Ganganelli o suprimase, Iesuiții avea în viitor misiunea „de a predica, de a confesa, de a se consacra la educațiunea junimeii catholice, după principiile credinței și după regulele ordinului, în fine de a dirige colegiile și seminariile.“

Sistemul pedagogic al Iesuiților este cuprins într'un plan de studii intitulat : *Ratio et institutio studiorum societatis Iesu*. Acest plan, elaborat în anul 1588 de cinci părinți, fu mai întâiu pus la încercare, apoi, după ce s'a dovedit de bun, s'a publicat în anul 1599 de generalul ordinului, *Claudia d'Aquaviva*. Acest plan a fost de atunci de două ori modificat : în prima jumătate a secolului trecut, și în anul 1832, generalul Roothann dise cu ocaziunea ultimei remaniări, că nu este în cestiune, de a face un nou plan, ci pur și simplu, de a se apropria vechiul plan, în necesităților epocii noastre. „Nimic essential, adaogă el, n'ar putea fi schimbat într'un plan, care, printr'o experiență de două secole, s'a constatat destul de excelinte.“

După acest plan, studiile la Iesuiți cuprind două grade principale : unul inferior — *studia inferiora* —, și altul superior — *studia superiora*.

Studiile inferioare se subdivid în cinci clase :

1. — Prima clasă de gramatică, seú clasă elementară.
2. — A doua clasă de gramatică, seú simplu clasă de gramatică.
3. — A treia clasă de gramatică, seú clasă de syntaxă.
4. — Clasă de umanități.
5. — Clasă de rhetorică.

Acastă simplă nomenclatură a claselor este de ajuns de a ne demonstra pînă la evidență acordul perfect ce există în materie de învățămînt, între Iesuiți și între pedagogii protestanți din al șese-spre-decelea secol; și dintr'o parte și dintr'alta, se începe cu gramatica și se termină cu retorica; și la unii și la alții, scopul principal al Instrucțiunii este, de a deprinde pe elevi să vorbească bine, înteiu latinește, și apoi heleneste. „Cunoscința syntaxei, dice planul studiilor, nu este scopul gramaticii; scolarii trebuie să învețe latineasca, ca o limbă viă, spre a o putea citi, vorbi și scrie.“

Spre a favorisa limba latină, Iesuiții, ca și Trotzendorf și Sturm, comprimau dezvoltarea limbei materne și obligaă pe elevi să represinte drame latine, însă compuse de ei înșile. Sub acest raport, morala lor era mai pură și mai severă ca aceea a lui Sturm.

Afară de limba latină și helenă, pe cari mai mulți Iesuiți o vorbiaă și o scriaă cu o mare facilitate, ei mai predicaă sub numele de *erudițiune*, diferite materii extrase din diversele ramuri ale cunoscințelor umane, precum aritmetica, istoria, moravurile popórelor, sentințele înțelepților, faptele gloriose, invențiunile, emblemele, arta poetică, tactica, horticultura, etc.; ier în planul din 1832, se dice, că spre a respunde la necesitățile timpului, ar trebui să se adauge pe lingă studiile principale, încă câteva nouă obiecte, ca mathematicele, fizica și limba maternă.

Studiile superioare cuprind un curs de filosofă de doui pînă la trei ani, și un curs de teologiă de patru ani.

Cursul de filosofă are un profesor, care trebuie să urmeze în lecțiunile sepe pe Aristotel, pe căt_ă el nu_ăva cuprinde ceva contrariu religiei :

În cel d'ânteiu an, el va preda logica lui Aristotel;

În cel de al douilea, el va explica cãrțile *de Coelo*, prima carte *de Generatione* și *Meteorologica*;

În al treilea an, el va explica a doua carte *de Generatione*, cãrțile *de Anima* și *Metaphysica*.

Doui alți profesori sunt dați ca ajutóre profesorului de filosofă : unul, pentru *morală*, însărcinat de_ăa explica *Ethica* lui Aristotel; și altul, pentru *mathematici*, însărcinat de a propune fizica, elementele de Euclide, puțină geografă și sfera.

Cursul de teologiă se divide în patru pãrți, confiata fiă-care unui profesor :

Profesorul de sãnta Scripturã are însărcinarea de a explica, Biblia; el trebuie să se conducã esențialmente de *Vulgata* și să

nu recurgă la originalul hebraic seú grec, decât la o absolută necesitate.

Profesorul de limba hebraică trebuie să propună elementele acestei limbi, apoi să citească cărțile facile ale Vechiului Testament, ținându-se însă de Vulgata pentru înțelegerea textului sacru.

Profesorul de theologia scolastică va urma pe sântul Thoma, doctorul ordinului; el este obligat nu numai a expune opiniunile acestuia, dér încă a le și apăra.

Profesorul de casuistică trebuie să facă puțină theologiă; dér cu atâta mai mult, să explice sacramentele și datoriele ómenilor.

Dupé o autorisațiune specială, dată de papa Iuliú III, Iesuiții au dreptul de a conferi gradul de licențiat și pe acela de doctor.

Să trecem acum la caracterul religios și educativ al institutelor Iesuiților și la principalele lor reguli de disciplină.

Religiunea, ȳice planul studiilor, trebuie să fiă baza și vèrful, centrul și sufletul fiă-cărui studiu, fiă-cărei educațiuni. Elevul trebuie, înainte de tóte, să facă progrese palpabile în cunoștința Creatorului și Mântuitorului seú, și apoi să se întărească în moralitate, potrivit cu desvoltarea inteliginței sele; învățatorul însă este obligat a le servi de model și a nu face nimic din ceea ce i-ar putea scandalisa.

Între međiile proprii de a menține pe elevi în limitele datoriei, Iesuiții numérai *emulațiunea și penalități*.

Acela care scia să excite emulațiunea, ȳice planul studiilor, a găsit auxiliarul cel mai puternic în îndeplinirea cu succes a misiunii sele. Învățatorul să aprecieze dér cuviincios acest prețios auxiliar și să se aplice de a face dintr'ensul usul cel mai propriu. Emulațiunea deșteptă și desvoltă tóte forțele omului. Spre a întreține emulațiunea, va trebui ca fiă-care elev să aibă un rival, care să-ı còntroleze și să-ı denunțe conduita; se vor numi dér între dènsii magistrați, cestori, censori și decurioni. Afară de acestea se vor distribui, cu cea mai mare solemnitate posibilă, premiuri la elevii ce se vor distinge la învățatură și moralitate.

Penalități corporale sunt rezervate pentru casuri mai grave. Sunt opriti profesorii iesuiți de a lovi pe un copil cu mâna. Când un elev a meritat nuéua, el se dá pe mâna corectorului, care nu face parte din societate.

O altă penalitate usitată la Iesuiți, consistă în a trămite pe elevul vinovat, să șédă pe o bancă rezervată culpabililor. Într'un colț al clasei, ȳice planul studiilor, va fi o bancă particulară, pe care

se vor trãmite sã şedã elevii, ce nu-şî vor fi îndeplinit datoriele. Acestã bancã va purta un nume urit, spre essemplu, *scara infernului*, etc. Planul studiilor, la pagina 301, dã profesorilor avertismentul urmãtor : „Elevii, chiar şî aceia, cari dupã etatea şî exteriorul lor par debili, neînsemnãtorii seũ meprisabili, vor deveni preste puşin timp junii seũ ómeni, cari vor putea ajunge la demnitãşii, la fortunã, seũ la putere; este important dër a cumpãni bine modul de a-î trata şî da a-î pedepsi, cãci póte sã viã timpul, cãnd sã depindem de voinşa lor, seũ sã fim cel puşin silişii, de a cãuta sprijinul şî favórea lor.“

Chiar confesiunea era luatã în ajutor, spre a cunósce bine caracterul elevilor; tot pentru acest scop, ei n'aveãu dreptul sã adreseze seũ sã primóscã nici o epistolã, care n'ar fi fost mai 'nainte cititã de Director.

Dupã acestã repede expunere a planului de studiũ şî a principiilor de educaşione la Jesuişii, voiũ termina acest capitol printr'o reflexiune, provocatã de consiliul dat profesorilor, de a considera, adicã, pedepsind, acea ce elevii ar putea deveni într'o õi. Ar fi într'acest consiliũ o mare înşelepciune, decã el n'ar cuprinde un calcul interesat. Înşã lãşãnd calculul la o parte, vom avea una din cele mai excelente regule ale disciplinei. În adevêr, noi uitãm fórt adesea, cãnd pedepsim un elev, cã avem înaintea nóstrã un viitor om, care meritã lóttã îngrijirea şî tóttã solitudinea nóstrã. Câşii învêşãtorii nu s'ar ruşina, cãnd ar vedea pe elevi, ce ei mepris astãzi, înfãcişãndu-se de o datã înaintea lor astfel, dupã cum ei vor fi odatã ! Nimic dër nu este mai trist, vorbind moralmente, decãt de a vedea puşinul cas ce fac unii învêşãtorii, cãnd pedepsesc pe elevii lor. Acestã înşã, nu numai din causã, cã acestia din urmã pot deveni o datã bogãşii şî puternici, ci mai mult din causã, cã ei sunt nisce fiinşe raşionabile, create dupã imagina lui Dumnezeu şî chiãmate la destinuri mult mai înalte, de cãt tóte acele mãriri şî bogãşii, pe cari ni le pot oferi posişiunile lumesci.

CAP. VI

CAROL BORROMÉE

Cardinalul și arhiepiscopul de Milano, Carol Borromée, care se născu la Arona, lângă lacul Maggiore în Piemont, la 2 Octobre 1538, și care muri în acelaș orașiū, la 3 Noembre 1584, în etate de patru decī și șapte anī, fu unul din prelații catholici, care a bine meritat dela Instrucțiune.

Rădicat, la anul 1560, în etate de două decī și două anī, la demnitatea de cardinal, el fundă la Roma o societate de ómenī învățați, eclesiastici și laici, pe cari i intrunia acasă la dēnsul și unde se trataū diferite subiecte sciințifice. De la anul 1562 însă înainte, acéstă speciă de academiă nu se mai ocupă, de cât de cestiuni theologice.

Numit, puțin timp după aceea, arhiepiscop al Milanului, Carol Borromée își întorse imediat tótă activitatea în partea instrucțiunei. În urma primului synod provincial ținut la Milano, el ordonă tutul r preuților, fără excepțiune, de a intruni, Duminica, pe toți copiii pentru o instrucțiune religioasă, aretându-le că acesta este una din cele mai sacre datorii ale păstorului și recomandându-le de a îndemna din când în când pe părinți casă-și trămiță copiii bucuros la acéstă învățătură.

Și spre a asigura acesteī opere o regularitate și o consistență, el institui misionari-inspectorī cu însărcinarea, de a priveghia stricta aplicare a acestor dispozițiuni, și tot d'odată făcea și dēnsul, tot pentru acest scop, diferite inspecțiuni pastorale.

Însă zelosul nostru arhiepiscop nu se mulțumi numai cu aceste scóle religiose; el fundă și altele, pentru tóte clasele societății și pentru tóte necesitățile diocesei séle: scóle primare, scólă pentru nobilime în Milano, scóle de meșiloc, seminariī, case de orfanī, scóle superioare; nimic în fine nu fu uitat. Însă cel mai celebru din tóte instituttele séle fu *Colegiul Borromée*, fundat în Pavia pentru studenți sermanī, unde acestia găsiaū o îngrijire gratuită și tot d'odată părintescă. Trei seminariī serviaū de scóle preparatorii pentru acest colegiū.

În urma synódelor provinciale ținute la Milano în anii 1565,

1573, 1579 și 1582, Carol Borromée promulgă mai multe ordonanțe, prin cari regulamentă organizațiunea și direcțiunea diverselor scóle din diocesa sa, instrucțiunea religioasă, propagațiunea cărților bune printre popor și cler, fundațiunea bibliotecelor pentru instituturile sciințifice, etc.

Arhiepiscopul din Milano dădu, după cum se înțelege de sine, scólelor din diocesa sa o basă cu totul eclesiastică; cu toate acestea, corpul învățător trebuia să fiă ales dintre toate persoanele capabile, eclesiastice și laici, căsătoriți și necăsătoriți, bărbați și femei.

Paragrafele următoare, extrase din statutele scólelor lui Borromée, ne procură o idee exactă de spiritul ce el a știut să respândescă într'ensele.

1°. Primul lucru ce trebuie să se ceară dela un institutor, este, ca el să devie, prin credința și conduita sa, *lumina lumii*.

2°. Al doilea lucru, ce se va cere dela dânsul, este, ca el să fiă plin de amóre pentru Dumnezeu și pentru vocațiunea sa; aceea ce se face fără amóre, nu póte să fiă plăcut lui Dumnezeu.

3°. Institutorul trebuie să fiă plin de caritate: el se va bucura de binele ce se întâmplă aprópelui său, și va lua o parte activă la încercările și suferințele séle. El va primi cu amóre pe copiii cari vor veni de bună voe la scóală, dér se va sili tot d'odată, de a atrage prin dulceta sa și pe cei mai îndărătnici.

4°. Institutorul trebuie să se armeze cu paciență, spre a suferi, fără murmură, supărările și ostenețele scólei, erorile elevilor mici și réutățile și aroganța celor mari.

5°. Institutorul trebuie să se acomodeze cu ideile și cu caracterele elevilor séi; el trebuie să se facă mic cu cei mici, și debil cu cei debili; el se va sili în fine de a face progrese reale în essercițiul funcțiunii séle, generalisând amórea pentru Dumnezeu și zelul pentru gloria sa.

Însă piosul nostru Arhiepiscop nu se mulțumia numai de a prescri aceste reguli de conduită; el se silia încă de a le pune și în practică. Într'o di, când o persoană de distincțiune i exprimă miraarea de a-l vedea ziua și nóptea îngrijind un serman preut malad, care se destinsese în misiunea sa de învățător, acesta i respunse: „D-vóstră nu cunoșteți aceea ce valorează vieța unui bun păstor.“

Să spunem terminând, că cardinalul Borromée este autorul celebrului *Catechismus Tridentinus*.

CAP. VII

IOSIF DE CALASENZ

Josif de Calasenz se născu la 11 Septembrie 1556 în Peralta din Spania, dintr'o familie nobile. Tatăl său, Don Pedro, era guvernor al provinciei și doria ca fiul său să îmbrățișeze cariera militară; însă după rugăciunile acestuia, care n'avea nici un gust pentru această vocațiune, fu silit să-l trimită la universitatea din Lerida, unde nu întârziă de a se distinge, atât prin progresele sale în științe, cât și prin conduita sa esemplară și prin influința sa lămuritoare asupra conscolărilor săi. În etate de nouă-sprezece ani numai, el obțină gradul de Doctor în drept; însă nici pentru această carieră, el nu se simțea chemat: în contra dorințelor tatălui său, el n'avea gust, decât pentru cariera eclesiastică. Don Pedro în fine, după rugăciunile insistente ale soției sale Dona Maria fu silit să cedeze, iar Josif fu trimis la Valencia, spre a studia theologia.

O mare tentațiune îl aștepta în acest oraș. O jună văduvă nobilă, ruda sa, aruncându-și ochii pe dânsul, căută a-l smulge de la studiile sale, oferindu-i mâna și înimă sa; el însă, ca un alt Josif, fugi din Valencia ca să scape de această tentațiune, și merse să-și continueze studiile în Alcalá. Nu mult după aceea, fratele său fu ucis într'un rebel cu Portugesii, iar el silit să se întorcă acasă; de aci însă, numai cu mari anevoințe putu el dobândi permisiunea de a se reintorci la Alcalá, spre a-și continua și termina studiile. Aceste în fine terminate cu gradul de Doctor în theologie, tatăl său voia să-l silască de a reintra în sinul familiei, însă, după multe lupte zadarnice, trebui să-i dea permisiunea de a intra într'un ordin eclesiastic.

Calasenz ar fi voit acum ca să ducă o viață retrasă și contemplativă; episcopul său însă, care-i recunoscuse meritele, îl chemă la o viață activă, însărcinându-l cu diverse afaceri ale Eparchiei, pe cari el, ajutat de un zel nemărginit, reuși a le îndeplini, cicatrizând multe răni, uscând multe lacrimi, și ridicând în picioare multe ruine. Episcopul său, spre a-l recompensa, îl numi, spre marea bucurie a întregii Diocese, vicariu general.

Calasenz însă nu era născut pentru demnități ; el nu primi decât această înaltă funcțiune, decât cu mare neplăcere. Totă dorința sa se concentra în a merge la Roma, spre a se închina la mormintele apostolilor, și spre a-și reaprinde focul sacru la picioarele suveranului pontif. El obținu în fine consimțimentul episcopului său și plecă la Roma în anul 1592. Ajungând acolo, el duse la început o viață liniștită și plină de devoțiunii ; mai târziu însă, fu remarcat și întrebuințat la diverse opere de caritate. Această nouă activitate a sa în familii, mănăstiri, spitaluri și închisori, îl puse în contact cu marea demoralizațiune a cetății eterne, pe care el o atribuia, în mare parte, lenei și vagabondagiului, la cari erau condamnați copiii popoului. Calasenz voind a remedia acest rău, hotărî a se ocupa de această junime abandonată, și spre acest sfârșit se adresă către mai multe persoane influente, cerându-le protecțiune și ajutor. Inșă după ce rugăciunile sele, adresate unora și altora, remaseră fără efect, el dobândi încredințarea că nu-î rămâne alt de făcut, decât să puie singur în lucrare această operă filantrropică. Și în adevăr, în toamna anului 1597, el deschise, asistat de prent și de alți două eclesiastici, o școlă într'o suburbie seracă, dincolo de Tibru, unde, deja în prima săptămână, se întruniră preste o sută școlari, cari primiau dela dănsul, afară de instrucțiune, cărți, haine și la trebuință chiar și nutriment. Calasenz și ajutorile sele desfășurau un zel nelimitat în îndeplinirea sarcinei ce-și impuseră ; ei mergeau cu abnegațiunea pînă acolo, în cât după terminarea orelor de studiu, conduceau înșile pe elevi pînă acasă la părinții lor, spre a-î împedica astfel de a face pe drum nebunii.

Renumerele *școlilor pioșe*, după cum se numiau ele, și cari în timpul din urmă se înmulțiseră foarte mult, se răspândi în totă Italia și chiar dincolo de hotarele ei. Philip III, regele Spaniei oferi lui Calasenz un episcopat în regatul său ; acesta însă îl refușă, de și nu se bucura la Roma de vre o considerațiune deosebită. De două ori școlele sele, în urma unor plângeri calomnioșe, fură supuse, sub Climent VIII și Paul V, la ancheta cea mai severă. Resultatele lor însă fură foarte favorabile lui Calasenz, încât Paul V, spre a-l recompensa, găsi de cuviință a-î oferi pălăria de Cardinal, pe care însă cel d'antăiu o refușă. În anul 1614, Calasenz putu cumpăra un palat și întruni într'ensul preste o miie două sute școlari. În anul 1622, George XV constitui pe institutorișii școlilor pioșe într' un ordin religios ; acesta crescă repede, ier școle, dirijate de mem-

brii seī, se fundarā în diferite orașe ale Italiei și pînă în Bohemia și în Polonia

Dăm aci cîteva reguli, ce Calasenz, numit general al ordinului, formulase pentru institutorii școlilor pioșe; ele dă pe față spiritul ce anima pe acest om de bine :

1. Fiți părinți pentru elevii vostri; nu lucrați pentru salarii, căci conștiința de a fi făcut binele valorează mai mult ca tôte comorile lumii.

2. Voi nu sunteți responsabili înaintea lui Dumnezeu nu mai de voi înșivē, dēr și de junimea ce vē este încredințată. Preparați-vē dēr pentru ziua cea mare, cāud veți trebui să dați compt de acțiunile vōstre.

3. Cum este învățătorul, astfel este și scolarul ! Învețați dēr a prețui, după adevărata sa valōre, vocațiunea vōstră : Binele junimei, confiate îngrijirilor vōstre, este în mânia vōstre. Ea vē va binecuvēnta, seū vē va blestema, după cum veți fi știut a o conduce.

4. Este nedemn pentru un eclesiastic de a viețui în moleciune. Acela care caută o mēsă bună și un pat mōle neglige adevărata sa vocațiune; el devine sclavul corpului, precānd n'ar trebui să se îngrijescă de cāt de spiritul seū.

5. Eclesiasticul care n'ar fi făcut nimic pentru Dumnezeu seū, nu va putea muri în pace.

Școlile pioșe prosperau pe cāt timp spiritul fondatorului lor plana asupra lor; îndată însă ce divisiunea își făcu loc între membrii ordinului, îndată ce Calasenz, venerabil bătrān de 86 ani, acusat de slăbiciune mintală și de incapacitate, trebui să părăsescă postul seū, aceste școle nu mai semănaū, decāt cu un corp fără suflet, și decadența lor făcu progrese fōrte repeđi, în cāt înocențiu X găsi cu cale a desființa ordinul în anul 1646.

Calasenz muri la 25 August anul 1648, în etate de nouē-deci și două ani.

CAP. VIII

P O R T - R O Y A L

Prin numele de Port-Royal, înțelegem un grup de solitari în-

vătăfi, cei mai mulți laici, cari făceau din studiu, din învățământ și din pietate, principala lor ocupațiune.

Înainte de a fi devenit o școală de oameni pioși și învățați, Port-Royal era un schit de călugărițe, fundat în anul 1204 lângă *Chevreuse*, la 12 kilometre de Paris.

La anul 1626, acest local găsindu-se prea neîncăpător, comunitatea, compusă de opt-zeci religioase, se mută la Paris, către extremitatea sudică a suburbiei St. Iacob, unde este astăzi situat ospiciul maternității.

La anul 1636, abatele de Saint-Cyran venind la Port-Royal de Paris, știu să obțină îndată confiența stariței, a maicei Angelichi și a celor alte religioase; el stabili dăr în vechia mănăstire, ce deveni Port-Royal de câmp, pe celebrii solitarii, dintre cari cei mai cunoscuți sunt : Arnauld d'Audilly și Antonie Arnauld, frații ai stariței, Lemaistre, Sacy, Séricourt, Nicole, Lancelot, Fontaine, Fillemont, etc.

Saint-Cyran, care se recunosc ca șef spiritual al solitarilor din Port-Royal, era elev și amic al lui Jansénius, doctor și profesor de teologie, și episcop de Ypres dela anul 1636. Acesta din urmă însă, prin scrierile și învățăturile sale, de a căruia școală se ținea și Saint-Cyran, atrăgându-și nemulțumirea Romei, cele două schituri de Paris și de câmp, cari n'aveau pînă atunci, decât o singură administrație, fură în anul 1669, separate una de alta, ier bunurile lor împărțite. În fine, de ore-ce ideile lui Jansénius persistau a domni între călugărițele din Port-Royal de Paris, papa suprimă mănăstirea lor în anul 1708, ier marele rege ordonă să se rădă din temelii.

Nu este însă locul aci de a face istoria religioasă a acestor timpuri; vom trece dăr imediat la lucrările pedagogice din Port-Royal. Spre a face concurență Iesuiților, adversarii lor, solitarii din Port-Royal fundară stabilimente de educațiune sub numele de *Școle mici*, mai înteu în Port-Royal de câmp, apoi la Granges, la Chateau de Trou, la Chesnai și chiar la Paris. Aceste școle durară pînă la anul 1660, când fură desființate, ier solitarii împărțiați. Ele avură ca învățători principalii pe Lancelot, pe Nicole, pe Guyot, pe Coustel, pe Wallen de Beauvais, etc.; ier de elevi, pe Fossé, pe Bignon, pe Harlay, pe J. Racine, etc. O pedagogie serioasă și raționată se dezvoltă în aceste *Școle mici*. *Methoda nouă* lui sylabism, care dă consunelor valórea lor fonetică, fu inventată în Port-Royal : acesta fu un progres foarte însemnat în *Methodo-*

fa dă ch.

logiă. Este încă de însemnat, că în *Scólele micș*, Instrucțiunea se preda în limba franceză și nu în cea latină, după cum se obicinuia pînă atunci în tóte cele alte scóle; putem prin urmare susține, că scóla franceză propriu ăisă este o creațiune a solitarilor din Port-Royal. Omul, care lucră mai mult la acéstă salutariă revoluțiune, fu Lancelot. El începu prin a publica în anul 1644, o *nouă methodă spre a învăța cu facilitate limba latină*. Ea era nouă în adevăr; însă, nu numai prin conținutul ei și metoda urmată, dér și prin aceea că era scrisă în limba franceză, pe când tóte cărțile scolare erau pînă atunci scrise în latinesce. În anul 1655, el publică o *nouă methodă, spre a învăța limba grécă*, scrisă și acésta în limba franceză. În anul 1657, el dete la lumină *Le jardin des racines grecques*, și la anul 1660 o *nouă methodă, spre a învăța limba italiană*, și o alta, spre a învăța pe cea *ispaniolă*; în fine, el făcu să apară și celebra sa *Gramatică generală și raționată*. Solitarii din Port-Royal publicară asemenea și o *Logică* precum și o operă pentru studiul geometriei.

Educațiunea propriu ăisă, solitarii din Port-Royal o basau pe principiile și vederile lor religióse. Spre a sustrage pe copii dela rēu, ei nu-ı perdeau nici o dată din vedere, nici ziua, nici nóptea. Ei se găsiau continuu pe urma lor și împedicau astfel, or-ce impresiune, care le ar fi putut mănji sufletul, or-ce discurs, ce i ar fi putut atrage către păcat. Cu tótă acéstă supraveghiare însă, și cu tóte excelențele lor lecțiuni de morală și de religiune, învățătorii din Port-Royal nu se sprijiniau nici pe vigința, nici pe lecțiunile lor, spre a schimba natura elevilor lor; ei asteptau acéstă metamorfosă, numai dela omnipotența graciei divine, basa principală a systemului lor de educațiune. Saint-Cyran reducea acțiunea pedagogului pe lingă copii, la aceste trei lucruri: „A vorbi puțin, a tolera mult, și a se închina și mai mult.“

La Port-Royal de Paris, după cum s'a putut înțelege din cele ăise mai sus, religiósele se ocupau de educațiunea fetelor. Spiritul, care domnia în scólele de băeți, domnia și aci, însă cu óre-cari modifițațiuni reclamate de natura femeii și de viața monachală. Regulamentul redigeat în anul 1657 de Jachelina Pascal, asupra modului cum urméză să se facă educațiunea fetelor, ne dá proba cea mai patentă, atât despre acest spirit, cât și despre înaltele facultăți și pietatea nelimitată a sorei marelui Pascal. Décă pe de o parte, îngrijirile educative ale acestor religióse ni se par în unele puncte cam *essagerate*, pe de altă parte însă, nu putem lăuda

îndestul amorea lor pentru eleve, solitudinea și devotamentul lor pentru tot ce putea înainta și grăbi dezvoltarea lor morală și religioasă.

Cele ce s'au dis pînă aci, sunt de ajuns, credem, spre a caracteriza opera pedagogică din Port-Royal, și spre a ne face să regretăm finele său tragic și, prematur. Ludovic XIV, persecutând pe protestanții și, năbușind pe janseniști, a răpit christianismului din Franca puterea și libertatea sa, și a preparat calea necredinței legeră din al opt spre decelea secol. Dacă Franca ar fi continuat și dezvoltat opera pedagogică începută în Port-Royal, ea ar fi cu a-prope două secole mai înaintată, după cât este astăzi; din nenorocire însă, ea a lăsat să treacă întreg secolul al opt spre decelea și prima treime a celui de al nouă spre decelea, mulțumindu-se a se ocupa numai cu nisele teoriilor filosofice și politice sterile, a nu face nimic pentru educațiune și a perde astfel un timp precios. Dér să ne mulțumim, că Franca, de și acum târziu, putu în fine scutura această apathia condemnabilă, reîncepe lucrările și scrierile seile pedagogice, de atât timp întrerupte, și reînoda firul tăiat, cu atâta imprudență, de Ludovic XIV.

CAP. IX

IOAN BAPTIST DE LA SALLE

Ordinul fraților Școlélor chrestine, care dirige și astăzi încă în Franca, patru pînă la cinci mii școle, cu preste trei sute mii școlari, avu de fundator pe Ioan-Baptist de La Salle, om cu un devotament și o perseveranță extraordinară. Trebuie să ne oprim un moment asupra vieței și operilor acestui întrepid și neobosit propagator al învățămîntului chrestin și gratuit.

Născut la Reims, în 30 Aprililie, anul 1651, Ioan-Baptist de La Salle se destinse de timpuriu prin progresele seile în științe și prin pietatea sa. La 11 ani el primi tunsura. Când era în etate de cinci spre dece ani, un canonic al cathedralei i cedă locul său, cu toate bogatele beneficii ce erau legate de densus. El studiă apoi cîtva timp la Paris în seminariul St. Sulpiciu, unde avu de conscolar și pe piosul Fenelon, și de unde se reîntorse mai în urmă la

Reims. Aliându-se aci cu canonicul Rolland, care fundase societatea *Surorilor Copilului-Isus*, pentru educațiunea junelor fete, luă și el rezoluțiunea de a renuncia la lume și de a se consacra educațiunei junimii. El se ocupă d'ér de educațiune, și după mórtea abatelui Rolland, el termină organizațiunea Surorilor Copilului-Isus și asigură essistența acestei societăți, obținându-i dela Ludovic XIV, patenta necesariă la essercițiul regulat al învățământului.

Însă abatele de La Salle trebuia să-și îndrepteze și în tr'altă parte activitatea sa. Franția avea mare lipsă de învățători pentru clasele populare. Este adevărat, că unii din eclesiastici cei mai zeloși fundaseră deja ôre cari scóle isolate, că ei încercaseră de a deschide chiar o scólă normală; însă aceste încercări nu găsiră consistența necesariă. Era rezervat abatelui de La Salle de a da acestei opere o impulsione durabilă. În anul 1679, el deschise la Reims, cu concursul unui laic zelos, numit Niel și cu un june de șapte spre deuce ani, cea d'ântéiū scólă de băeți. Graciă geniului întreprindător al lui Niel opera progresă destul de repede, însă ea nu întârziă de a întâmpina dificultăți financiare. Sub acest raport, réul luă proporțiuni și mai mari, când Niel părăsi Reimsul, pentru a deschide și în alte localități scóle. Spre a atenua ôreș cum acest reu și tot d'odată, spre a introduce o solidaritate și o omogenitate de vederi între diversii agenți ai Institutului seú, de La Salle se decisese a întruni, după orele de studiu, pe toți institutorii în casa sa, și a nu-i congedia de cât nóptea. Prin acest meșiloc, influința sa binefăcătoare nu întârziă de a da rezultatele cele mai satisfăcătoare, cea ce îl încuragiă de a face pasul decisiv și de a interna pe institutori cu desăvârșire în casa sa. El putu atunci să-și supună la o regulă fixă și să-și guverneze după placul seú. Un asemenea institut se fundă și la Berthel prin îngrijirea infatigabilului Niel.

Cu tóte acestea, nu trecuse mult timp, și alte nemulțumiri, mult mai serióse, decât cele d'ântéiū, se iviră în meșilocul acestei activități neinteresate: unii învățători începură a se plânge de asprimea essistenței lor, și chiar a observa superiorului lor, *că este mult mai facil de a predica cineva devotamentul, decât a-l pune însuși în practică*. Aceste imputări nedrepte, rânind ânima lui de La Salle, el vându imediat tóte bunurile séle, pentru o sumă de cincî deci mii franci, pe cari-i distribui seracilor. El se puse apoi în capul confrăților seú și împărtăși cu densii, atât ostenelele învățătorei, cât și privațiunile sêraciei. Din acéstă di, consiliile, și in-

vătăturile se le dobândiră o forță neresistibilă. Junii din toate părțile părăsiau studiile, plăcerile și pozițiile lor independenței și veniau la densul, spre a lua parte la această viață de devotament și de sacrificii. Viața acestor luptători însă era atât de dură, încât mai mulți dintr'ei, neputându-o suporta, muriră în flăcările etății lor.

Reputațiunea lui de La Salle se răspândia din ce în ce mai mult, încât oameni din localități foarte depărtate veniau la Reims spre a vedea pe acest om extraordinar. Obosit de aceste onoruri, el se retrase într-o mănăstire și voi să alégă, dintre colegii săi laici, un alt superior în locul său. Însă autoritatea scolastică, neputând primi ca un preot să se supuiă unui laic, sili pe de La Salle să-și reia funcțiunile. De atunci înainte, el începu să primescă acasă la densul junii săteni, din cari să formeze pe învățătorii sătești.

La anul 1688, după mai multe invitațiuni, de La Salle se duse la Paris, spre a funda și acolo școli creștine. Această întreprindere însă, nu fu de loc norocită. Învățătorii laici, îngrijii de viitorul lor, se resculară în contra confrăților lor clerici, jefuind casele lor și-i silind să se depărteze. Pe lângă această trădare, mai veniră apoi diferite maladii, mórtea unora din frați și alte calamități, încă și mai penibile, în cât întréga operă părea a fi în ajun de a se dérâma. De La Salle însă nu-și perdu curagiul; el câștigă pe două din cei mai fideli colegi ai săi, pe Viort și pe Drolin, și făcu împreună cu densii jurământul solemn de a menține școlile creștine și gratuite, chiar de ar rămânea singuri din totă asociațiunea, chiar de ar fi siliți să cerșescă, din ușă în ușă, până cea de toate zilele. După acest jurământ, de La Salle închiriă, într-o suburbie depărtată a Parisului, o baracă miserabilă, spre a primi acolo pe confrății săi malađii, spre a întruni în timpul vacanței pe învățătorii și spre a stabili o școală normală; însă fiind că acest local, pe de o parte, nu era destul de încăpător, iar pe de alta, se găsea pré depărtat de centrul orașului, de La Salle închiriă un altul mai vast și mai în centru, de unde putea supraveghia mai bine școlile ce deschisese.

Opera începu a reînflori. La anul 1700, de La Salle redigiă un regulament pentru directorii școlilor fondate de câți-va ani, și trimise două frați la Roma, spre a transplanta și acolo școlile gratuite. Unul dintr'ei se întorse pe curând îndărât; cel alt însă remase acolo două-deci și șese ani, cu toate privațiunile.

De mai multe ori, de La Salle se încercase de a pune un laic în capul fundațiilor se le; el însă nu putu reuși, decât în anul 1717.

Frații, întruniți atunci în adunare electorală, aleseră ca cap pe Barthélemy, persoana cea mai virtuoasă dintre dânsii. Dintr'această zi, de La Salle consideră opera sa ca terminată, și declară că el nu mai voește să trăească, decât pentru a-și plânge păcatele și a se pregăti pentru morțe.

De La Salle, acest om de bine, acest adevărat apostol al luminei, care suferise toate încercările și toate adversitățile cu o paciență adevărat angelică, muri în Vinerea mare a anului 1719 și fu înmormântat în capela laterală a bisericii de St. Sever.

Fratele, care remase la Roma, obținu, în anul 1724, dela papa Bencit XIII, recunoșterea școlilor creștine și gratuite; ier, în acelaș an, Ludovig XV, regele Franciei, le acordă o patentă, care le asigura protecțiunea Statului. Revoluțiunea franceză desființă, cu toate cele alte, și acest ordin; însă Napoleon cel Mare îl restabili în anul 1808.

Să dăm acum și câte-va date asupra organizațiunei acestui ordin, precum și asupra regulelor și principiilor pedagogice, după cari se conduceau *acești frați* ai școlilor creștine.

Membrii ordinului trebuie să se supună cu trupul și cu sufletul la voința lui Dumnezeu; ei trebuie pe lângă acesta, să fiă geloși pentru binele moral și religios al copiilor. — În capul ordinului, este un superior, numit pe viață de directorii principalelor case; el este asistat de două ajutóre, cari trebuie să locuască cu dânsul; funcțiunile acestora din urmă sunt limitate la zece ani. — O adunare formată din Directori și din trei-șase frați, aleși dintre cei mai bătrâni se întrunesc la fiă-care zece ani; ea poate, în casuri grave, revoca pe superior. — Directorii caselor particulare sunt numiți pentru trei ani. — Superiorii numesc inspectorii, spre a visita o dată pe an diversele case și spre a-i face un raport asupra situațiunei lor. — Nicî un frate nu poate deveni preot, seú îndeplini vre o funcțiune eclesiastică; el nu trebuie să trăească, decât pentru vocațiunea sa. — Frații nu se pot stabili într'o diocesă, decât cu autorisațiunea Episcopului; aci însă sunt supuși, ca și cei alți cetățeni, la autoritatea civilă. Ei sunt datorî să propună lecțiunile lor, după planurile și methódele ordinului și n'au dreptul să introducă nici o inovațiune. — Frații nu trebuie să primescă nici un dar dela elevii lor, nici a le confisca ceva din aceea ce le aparține; ei sunt datorî a-i iubi, însă fără familiaritate; decă le ar da ceva, acesta să se facă fără vre o inclinațiune particulară, ci numai spre a-i încuragia și recompensa. — Penalitățiile trebuie să fiă date și

primite fără mâniă și fără vorbe ofensătore. Penalitățile corporale sunt oprite pe timpul rugăciunii, al catehismului și al scrierii; în-colo ele sunt permise, însă trebuie să se aplice de o altă persoană și nici o dată de învățător.

Dela început încă, acești institutori au făcut us de *învățămēntul simultanēu*, pre când, în tōte scōlele de pe atunci, se întrebuița *modul individual*. Fiă-care scōlă este divizatā în douē clase principale, una inferiōră și alta superiōră, ținută fiă-care de un frate. Intrunindu-le câte douē, douē, scopul a fost de a cōnserva tradițiunea și spiritul corpului. Individul isolat cade mai curēnd în tentațiunī. Fratele cel mai în etate este protectorul și consilierul colegului seū mai june, pe care-l supraveghēză neincetat. Pentru acest sfârșit, salele, în cari propun lecțiunile, trebuie să fiă alătura una de alta, și separate prin o ușiă cu gēmuri, astfel, ca fratele cel mai în etate să pōtă vedea dela locul seū, tōtă clasa colegului seū.

În fiă-care clasă se găsește Christ restiguit, icōna St. Feciōre, a St. Iosif, a angelului păzitor, a St. Nicolae, portretul lui Ioan Baptist de La Salle, și tablourile, cu regulele de conduită cele mai essențiale. De ordinar, în clase domnesce o mare ordină și curățeniă. Comandamentele se dau prin mediul unui mic instrument. La semnalul dat, clasa ascultă, se ridică în sus, séde jos, ingenunchiă, schimbă locul, vorbesce seū tace, seriă seū citește, etc. Acest instrument servă încă a averti, a încuragia, a blama și a lăuda. Notele, bune seū rele, completez mediile de disciplină.

Învățămēntul cuprinde lectura, gramatica și orthografia, caligrafia, dessemul artistic și geometric, geografia, calculul numerilor întregi și fracționare, în fine religiunea. Metodele de învățămēnt sunt determinate prin Instrucțiunile ordinului, iēr Institutoriī n'au dreptul a le schimba. Acēstă stabilitate nu este în adevēr favorabilă progresului, însă ea apēră scōlele de multe încercări nedibace, cari nu pot fi decât vătămătore instrucțiunei.

Instrucțiunile relative la învățători numără trei-spre-dece defecte, de cari acestia trebuie să se ferescă, adică : 1° Mania de a vorbi pré mult; 2° O pré mare vivacitate; 3° Ușurința; 4° Precipitațiunea; 5° Asprimea; 6° Mânia; 7° Parțialitatea; 8° Lenea; 9° Reiele dispozițiunii; 10° Familiaritatea și gluma; 11° Nestatornicia; 12° Necugetarea; 13° În fine perderea timpului.

„Nimic nu este mai necesariū institutorului, dic aceste Instrucțiunii, decât a se observa pe sine, pe timpul când își face lecțiuni-

le; el are atunci atâta observator al conduitei sêle, câți sunt și scolarii, căci acestia primesc și conserv tôte impresiunile ce conduita sa va produce asupra-le. El este dér dator a observa, ca fiă-care vorbă, ce va pronuncia, să fiă o învățatură; ca fiă-care pas ce va face, să fiă un bun esemplu. Nenorocire aceuia, care va scandalisa pe copii prin vorbele și acțiunile sêle.“

Acêsta este pe scurt vieța și opera lui Ioan-Baptist de La Salle, o vieță plină de credință și de devotament, o operă plină de paci-ență și de amóre. Dintr'acest punct de vedere privit, acest studiu pôte deveni un esemplu instructiv și tot d'o dată un stimulent pu-ternic pentru toți aceia cari se devot misiunii de învățători.

CAP. X

F É N E L O N

Fénelon, François de Salignac de la Mothe, unul din cei mai i-lustrii scriitori ai Franciei, pôte fi cu drept cuvânt prenumărat între pedagogi, atât în puterea scrierilor sêle, cât și în puterea funcțiunilor importante ce a îndeplinit ca educator. Născut la anul 1651, în castelul de Fénelon, dintr'o familie nobilă și puternică, el fu destinat de părinții sêi pentru cariera eclisiastică. El făcu studiile sêle theologice în seminariul St. Sulpiciu din Paris, unde-l întâlnirăm deja în societatea lui Ioan-Baptist de La Salle. Rarele sêle talente, unite cu o mare pietate, îl puseră în stare de a înde-plini de timpuriu funcțiunii delicate și importante. El dirigiă pen-tru cât-va timp *casa nouelor convertite*, adică casa junelor fete nobile cari abjuraseră religiunea reformată, ceea ce i procură o-casiunea de a scrie excelentul seü *Tractat de educațiunea fetelor*, pe sare-l vom analiza mai la vale. Trămis, după revocațiunea *Edictului de Nantes*, ca misionar la Aunis, el se destinse prin dulcêta și caritatea sa. Marile sêle talente și vastele sêle cunoscin-țe i câștigară postul de preceptor al ducelui de Burgonia, nepo-tul lui Ludovic XIV, al căruia caracter vehement și autoritar in-spira omare temere națiunii. Graciă influinței unei educațiunii re-ligiöse și unei instrucțiunii solide, unite cu o dulcêta binevoitoare și o conduită esemplară, junele prinț deveni un alt om în mâinile

lui Fénelon. Trăsura următoare ne demonstrează cu câtă înțelepciune își îndeplinea funcțiunile piosul nostru preceptor. Într'o zi, junele prinț dise, într'un acces de mânie, lui Fénelon : „Domnule, ești sciu cine sunt eu, și sciu cine esci domnia-ta.“ Acesta nu-i respunse nimic atunci ; a doua zi însă, apropiându-se de elevul său, care și regăsise calmul, i dise cu un ton liniștit, dér serios : „Vă aduceți fără îndoială aminte de cuvintele ce mi-ați dis erî. Datoria mea mă obligă a vă respunde că voi nu scitiți, nici cine sunt eu, nici cine sunteți voi. Decă vă imaginați a fi ceva mai mult de cât mine, vă încelați ; nasterea vóstră n'a atârnat de voi, și nu este faptul meritului vostru ; eu însă am mai multă prudență și sciință, decât voi. Voi nu știți, decât aceea ce ați învățat dela mine, ier eu sunt mai pre sus de voi și prin autoritatea ce mi-a dat regele și tatăl vostru asupra-vé Prin supunere către dênșii, am luat asupra-mî această sarcină penibilă și, după cum mi se pare, ingrată, de a fi preceptorul vostru ; însă de ore ce voi credeți că această însărcinare este o fericire pentru mine, mă voiú presenta chiar acum, împreună cu voi, înaintea regelui și-l voiú ruga de a mă desărcina de această fericire și de a vé da un alt guvernor.“

Acastă declarațiune mișcă fórté mult pe prinț, care se rugă de preceptorul său de a-i pardona erórea și de a nu-l conduce înaintea regelui. Lacrămî de căință curgeau din ochii săi ; cu tóte acestea, Fénelon nu-i respunse nimic, ci-l lăsă o zi întrégă în incertitudinea asupra rezoluțiunei séle ; în fine, după repetate rugăciuni, el cedă și-l ertă.

Ca recompensă a îngrijirilor séle eminente, Fénelon primi arhiepiscopatul de *Cambrai* ; însă tipărirea furtivă a *Telemacului* său, scris pentru instrucțiunea junelui său elev, i atrase disgracia lui Ludovic XIV : el trebui să se retragă în diocesa sa. Ultimii ani ai vieței séle fură turburați și prin alte încercări încă. *Explicațiunea Maximelor Sântilor*, scrisă sub influința ideilor religióse ale Dómei *Guyon*, îl atrase într'o lungă și penibilă polemică cu *Bossuet*, care reuși în fine a face să se condamne la Roma opera antagonistului său. Nenorocirile Franciei, invadată de strein, i sfâșiară asemenea ánimă. În fine, mórtea scumpului său elev fu ultima lovitură ce primi anima sa simțitóre. El muri la 7 Ianuariu, anul 1715.

Afară de *Tractatul de educațiune pentru fete* și de *Telemac*, Fénelon a mai scris încă, într'un scop educativ și instructiv, și *Fabulele séle*, *Povestile*, *Dialogurile morților*, și *Dialogurile asupra elocinței*. Afară de cea d'ântéiu și cea din urmă, operile lui

Fenelon sunt toate scrise pentru facerea și complectarea educației unui prinț. În tratatul său de educație pentru fete însă, el s'a ocupat mai cu din adinsul de educația generală. De ore ce această operă a devenit clasică, atât prin perfecțiunea stilului său, cât și prin excelența ideilor ce cuprinde, cred de datoria mea a reproduce câte-va din aceste din urmă :

1° Femeile sunt datore a îndeplini ore-cari datorii, cari sunt baza vieții umane. Nu sunt ore ele cari susțin și conduc casele noastre, cari reglez lucrurile domestice și cari prin urmare decid de aceea ce atinge mai de aproape genul uman ? Prin acestea, ele au partea principală la bunele și la relele moravuri ale lumii întregi. O femeie rațională, silitore și religioasă este sufletul casei, unde de sigur va domni o regulă esemplară. Din contra, reaua educație a femeilor face mai mult rău, de cât aceea a bărbaților, de ore ce desordinele bărbaților vin dela reaua educație ce au primit dela mamele lor.

2°. Ignoranța unei fete are consecințele cele mai funeste. Aceasta este cauza, că ea simte uritul și nu știe a se ocupa într'un mod cuviincios. Când feta a ajuns într'o etate ore-care, fără a se ocupa de lucruri solide, ea nu va mai putea avea în viitor, nici gust, nici obicei pentru asemenea ocupații, ci va cădea de sigur într'ole ne absolută. Ea se va obișnui atunci a dormi cu o atreia parte mai mult, decât i-ar trebui spre a-și conserva o sănătate perfectă. Acest somn lung însă, nu-i servește de cât a o moleși, a o face mai delicată, a o expune la revoluțiunile corpului și a-i inspira un amor pernicios pentru petreceri și spectacole. Ea devine curioasă și discretă și se pasionează pentru romanele și comediele acelea, unde este amestecat un amor profan. Și ce desgust pentru dâna de a se cobori din această viață imaginară, pînă în amărunturile menajului !

3°. Trebuie să se începă de timpuriu educația copiilor. Prima etate, care adesea se lasă pe seama unor femei ignorante și neregulate, este aceea, unde copilul primesce impresiunile cele mai profunde. Se poate dirige atenția copiilor și lucra la deslegarea limbii lor, încă înainte de a ști ei să vorbească. Li se poate asemenea inspira de timpuriu o înclinație pentru persoanele oneste și virtuose și o antipatie pentru oamenii răi și perversi. Trebuie să li se fortifice sănătatea printr'un regim simplu și bine regulat. Este încă foarte important de a lăsa să se întărească organele lor, de a nu împinge la început instrucțiunea prea departe și de a evita tot cele poate aprinde pasiunile. — Îndată ce au ajuns într'o etate mai în-

intată, trebuie ca toate vorbele, ce li se adresază, să aibă de scop de a-î face să iubească adevărul. În cât pentru instrucțiune, învățătorul trebuie să se mulțumească a urma natura. Simte copilul trebuința de a observa? Ei bine! să i se procure ocaziunea de a observa, răspundându-i-se la toate chestiunile ce face și conducându-se către altele nouă. În modul acesta spiritul său se va îmbogăți cu diferite cunoștințe, fără a fi încercat ostenețele studiului.¹⁾

4-5°. Disciplina primesce prima și principala sa forță de la esemplele ce se pun înaintea elevilor. Trebuie dăr să se înlocuească, pre cât se poate, obligațiunea și constrângerea absolută, printr'o atracțiune și o încurajere indirectă. O persoană spre esemplu, care mărturisește o eroré în prezența unui copil, va angaja de sigur pe acesta din urmă, de a face și el mărturisirea proprielor sele erori.

6-8°. Toți copiii, fără essepțiune, ascult bucuros narațiunii istorice. Să se profite dăr și de aceste dispozițiuni naturale ale lor, însă să nu li se nareze, de cât istorii instructive. Istoriile cuprinse în Bibliă sunt cele mai bune, căci pe lângă interesul ce excit, ele stabilesc bazele religiunei. Nu trebuie însă să se siléască copiii de a asculta, seú de a reține aceste istorii; și mai puțin încă nu este bine, de a face dintr'ênsele lecțiuni regulate: plăcerea singură să face totul. Nu-î siliți dăr, căci veștiajunge și așa la un bun rezultat, chiar de ar fi spiritele cele mai comune. — Învățătura religiósătrebuie să începă prin destingerea sufletului de corp, și prin cunoștința unui Dumnezeu a tot puternic, creatorul și conservatorul universului. Să li se puiă neîncetat înaintea ochilor vieța și mórtea Mântuitorului nostru Isus Christ. Să li se explice decalogul, sântele taine și rugăciunile.

9°. Să se evite de a cresce fetele într'o moliciune și într'o timiditate cari le ar face necapabile de o conduită fermă și regulată. Să se reprime într'ênsele amiciele tandre, micel gelosii, complimentele excesive, flateriele, lacrămele de crocodil, sentimentele afectate în fine. Este mult mai folositor de a se face educațiunea fetelor de mamă, decât ea se poate face bine, de cât de mănăstire, unde nu se învață a cunoște lumea și de unde fetele se reintorc fără nici o experiență de lume.

10-11°. Temeți-vă de vanitatea fetelor: ele se nasc cu o dorință viă de a place. Excesul vanității însă, merge mult mai departe la națiunea noastră, de cât la or-care alta. Umórea schimbă-

¹⁾ *A lăsa să lucreze natura*, deveni mai târziu principiul pedagogiei lui Rousseau. *A instrui amuzând* fu deviza lui Basedow și a scólei sele.

tóre ce domnesce între noi, provócă o varietate continuă de mode, cari restorn marginile condițiunilor și pun în pericol tóte moravurile. Relele ce decurg din vanitate sunt necalculabile.

12º, Intre datoriele femeilor, trebuie să punem în primul rang educațiunea propriilor lor copii, conduita servitorilor, direcțiunea menagiului și afacerile ce se raport la densusul. Tóte acestea reclam multe cunoscințe, înțelepciune și experiență. Spre a forma pe femeii pentru vocațiunea lor, trebuie să se deprindă junele fete încă de timpuriu cu guvernarea casei, incredințându-le óre-cari ocupațiunii domestice în raport cu capacitatea lor. Cunoscințele necesarii unei femeii sunt : o lectură și o scriere corectă, cunoscința celor d'ântéii patru reguli aritmetice și ținerea unui registru de venituri și cheltueli. Ar fi bine decât ea ar cunósce și principalele reguli ale justiției și ale administrațiunei. Acea care posedă un domen, ar trebui să cunósca și economia agricolă. În fine, femeia trebuie să sciă cum se pot stabili miclele scóle și industrii pentru împuținarea miseriei și prin cari alte medilóce se pot ușura suferințele sermanilor și malađilor. Dupé aceste învățături, cari trebuie să ocupe primul loc, se póte permite fetelor de a ceti Istoria grécă, romană și mai cu sémă cea franceză. Asesta este medilócul de ale desgusta de comedii și de romante. Studiul limbéi italiene și al celei spaniole nu este util : aceste limbi nu posed de cât cărți periculóse ; acela însă al limbéi latine este mai raționabil, de óre-ce acésta este limba bisericeii cari le ar putea procura consolațiunea neprețuită de a înțelege acea ce se ăice cu ocasiunea oficiului divin. Li s'ar putea încă permite, decât ele ar manifesta o plăcere pentru acesta, și cetirea operilor de elocință și de poesiă ; aceste opere însă nefiind tot-d'a-una fără pericol pentru imaginațiunile prea vii, ar trebui să se procedă cu cea mai mare scrupulositate la alegerea celor mai bune. Musica și pictura au necesitate de aceleași precauțiuni. Or-care ar fi însă condițiunea unei fete, ea trebuie să se témă și să fugă de lene ; o vieță laboriósă apropiată de condițiunea în care ea va trebui să trăéscă, este recomandațiunea sa cea mai bună.

Fénelon termină *Tractatul* seú prin nisce consilii asupra modului cum trebuie să se alégă o guvernantă. *Epistola sa către o dómná de calitate*, adăogată la acésta, cuprinde încă multe idei sănătóse și practice.

CAP. XI

R O L L I N

Carol Rollin, fiul unui serman cuțitar, originar din Montbéliard, se născu la Paris, în 30 Ianuariu, anul 1661. Un călugăr benedictin, care-l întrebuița, fiind încă copil, la diferite afaceri bisericești, i procură un loc gratuit la *Colegiul celor opt-spredece*. De acolo trecu la *Sorbona*, spre a studia theologia. La anul 1683, el fu numit profesor la *Colegiul de Plessis* și la anul 1688, el deveni profesor regal la *Colegiul Francieș*. El îndeplini în anii 1694 și 1695 funcțiunea de rector al Universității, desfășurând dela anul 1699 înainte, o activitate foarte mare în calitatea sa de ajutor la *Colegiul de Beauvais*, și redeveni, în anul 1720 rector al Universității. Rollin muri la 14 Septembre, anul 1741.

„Acest om venerabil, țice Vinet, aduse cele mai mari servicii instrucțiunii publice. Religiuinea și știința ocupaă totă cugetarea sa. Anima sa formată de cea d'ânteiu și spiritul seă cultivat de cea de a doua, constituiaă pe Institutorul perfect. Puține opere aă fost primite cu atăta favore, ca *Tractatul* seă *de studiū* în patru volume, ca *Istoria sa antică* în trei spre dece volume și ca *Istoria sa romană* în cinci volume. Stylul seă este limpede și gracios, morală sa, excelentă, ier simțimintele sele despre frumuseșile literariū, juste și vii; în fine, dintre toșii autoriū cari aă scris pentru junime, bunul Rollin este singurul care a avut mai multă vocațiune pentru acestă misiune interesantă.“

Tractatul studiilor, acestă operă importantă a lui Rollin, merită totă atențiunea noastră și prin urmare ar fi foarte folositor de a ne opri puțin asupra lui; însă chiar analisa sa cea mai superficială fiind pré lungă pentru cadrul restrâns al acestei istorii, vom fi siliți a ne mărgini în arătarea obiectelor ce el cuprinde.

Discursul preliminarii, prin care se începe cartea, tratéză despre folosele unei bune educațiunii, și arătă planul opereī.

Cartea anteiū este consacrată primei educațiunii. Capitolul asupra educațiunii fetelor este, în mare parte, o prescurtare a opereī lui Fénelon asupra aceluiaș obiect.

Cartea a doua tratéză despre studiul limbelor franceze, grec și latine. Autorul arătă importanța limbei franceze, pe atunci fôre

te neglijate și cere a se da o îngrijire particulară studiul limbei materne. Trecând la limba helenă, i arată utilitatea și necesitatea, și o presintă ca cel mai facil studiu din toate câte se propun în colegii. „Limba latină, dice Rollin, reclamă mai mult timp; ea face ocupațiunea principală a claselor și se poate considera ca baza es-sercițiilor din Colegiu, unde se învătă nu numai a ceti, dér și a scrie și a vorbi latinesce, etc.“

Cartea a treia este consacrată poeziei.

Cartea a patra, rhetorice.

Cartea a cincia cuprinde cele trei specii de elocință.

Cartea a șese, consacrată Istoriei, este cea mai întinsă, și, poate, și cea mai bine scrisă: se simte de departe, că Rollin se găsește aci în elementul său de predilecțiune.

Cartea a șeptea are de obiect filosofia. „Acest studiu, dice Rollin, când este bine condus, poate contribui foarte mult a regula moravurile, a perfecționa rațiunea și judecata, a orna spiritul cu o sumă de cunoștințe utile și a inspira junimei un respect nelimitat pentru religiune.“

Cartea a opta și cea din urmă, una din cele mai considerabile și din cele mai importante, vorbește de guvernarea interioară a claselor.

Materia acestei ultime cărți este, din punct de vedere pedagogic, foarte importantă; neputând însă da un resumat complet, mă voi mărgini la citațiunea câtorva paragrafe dintre cele mai caracteristice:

1°. Scopul învățătorilor nu este de a propune elevilor lor limba latină sau greacă, de a-i învăța să facă theme, sau poezii, de a încărcă memoria lor cu fapte și date istorice, de a-i pune să facă pe hârtia lini și figuri; aceste cunoștințe sunt în adevăr, utile și stimate, însă ca meșii și nici de cum ca scop. Scopul învățătorilor este de a deprinde pe elevii lor la o activitate serioasă, de a-i face să prețuască și să iubească științele, de a le averta drumul către densesle, de a-i pune în pozițiune să simtă necesitatea și prețul lor și prin acesta, a-i dispune pentru diferitele ocupațiuni la care Providința i va putea chema. Scopul învățătorilor este încă mai mult decât acesta, este de a le forma spiritul și anima, de ale apăra inocența, de ale inspira principii de onoare și de probitate, de a-i face să-și însușască bune obiceiuri, de a corige în fine, prin meșii dulci, relele inclinațiuni ce ar observa la densesii.

2°. Prima îngrijire a învățătorului este de a studia bine și de a

aprofunda geniul și caracterul copiilor. A pune pe toți pe același nivel și a-i supune la aceeași regulă, este a forța natura.

3°. În materiă de educațiune, abilitatea suverană constă în a sci să aliam, printr'un temperament înțelept, autoritatea, care ține în frâu pe copii, cu dulcéța care i atrage.

4°. Singurul viciu ce merită un tratament mai sever, este îndărătnicia în rău, însă o îndărătnică voluntariă, determinată și bine marcată.

5°. Invățătorul nu trebuie nici o dată să pedepsască cu pasiune și cu mânia, mai cu sémă, când erórea ce o pedepsesce l'ar privi pe el personal.

6°. Palmele, loviturile și alte asemenea tratamente sunt cu desăvârșire interdișe învățătorilor. Ei nu trebuie să pedepsască, de cât spre a corecta, și pasiunea nu corige.

7°. Este un defect de a reprimanda pe elevi pentru erori ușóre, cari sunt aprópe neevitabile copiilor; acésta ar fi de a-i lipsi de forța lor și a le pune în joc progresul.

8°. Trebuie să evităm de a excita nemulțumirea copiilor prin asprimea vorbelor nóstre, mânia lor prin essagerațiuni, mândria lor prin semne de mepris. Din contra, să fim economi cu reprimandele cari le rădic speranța de a se putea corige de erorile ce le imputăm.

9. Trebuie să arătăm tot d'auna copiilor un scop solid și plăcut, care să le susțină silința, și să nu pretindem nici o dată de a-i manține pe acéstă cale, printr'o autoritate sécă și absolută.

10. Décă n'am lăuda nici o dată pe copii când fac binele, am risca de a-i descuragia; dér fiind că laudele pot excita vanitatea, trebuie să ne servim de dênsele numai spre a anima pe elevi, fără însă a flata acest viciu.

11. Este o mare fericire pentru elevi de a găsi învățători, a căror vieță să fiă pentru dênșii o învățătură continuă, a căror acțiuni să nu desmintă nici o dată lecțiunile lor, cari fac aceea ce ei consiliéză pe alții și cari evit aceea ce ei blamezá.

12. Se ved părinți, altfel destul de bine intenționați, cari duc ei înșile pe copiii lor la spectaculele publice. Asemenea părinți trebuie să aibă pré puțină cunoscință de spiritul uman, spre a nu vedea, că asemenea petreceri nu vor întârția de a desgusta pe elevi de o vieță ocupată și seriósă, la care sunt destinați, precum și de petrecerile simple și inocente cu cari erau deprinși pînă atunci, etc.

Acest tractat de studii, după cum s'a vădut din puținele cuvinte

disse despre densus, este un conductor prețios, care nu se poate îndestul recomanda părinților și învățătorilor însărcinați cu educațiunea junimii. Fără îndoială el, nu mai este în nivelul secolului nostru, de ore ce nu găsim într'ensul nici caligrafia, nici desemn, nici cânt, nici aritmetică, nici algebră, nici geometria, nici geografă propriu disă, nici științe naturale în înțelesul modern al cuvântului; însă tot aceea, ce concerne educațiunea și studiile literale, este excelent și mai bun, poate, decât aceea ce avem astăzi.

C. — CURINTELE CURAT FILOSOFIC IN AL 16, 17 ȘI 18 SECOL

CAP. XII

SCIINTELE MODERNE

§ 1. — GENERALITATI ASUPRA LOR

Pedagogii din al treilea curinte, pe cari-i vom trece acum în revistă, nu și-au dat osteneța de a pune principiile lor în armonia cu veritățile fundamentale ale christianismului. Cu toate acestea trebuie să exceptăm din acestia pe Comenius și pe Franke, care au fost nisece omenii pioși, Or cum ar fi însă, lucrările esite din acest curinte pedagogic sunt de o mare valoare. Decă acestora le lipsesce sarea evangeliului, ei spre compensațiune, ne pun în pozițiune, mai bine decât cei precedenți, de a cunoște natura copilului. Numai ei ne au preparat der calea către o pedagogia raționată. Insa, înainte de a vorbi de acești pedagogii filosofi, trebuie să dicem câte-va cuvinte despre noile ramuri cari au venit să îmbogățescă câmpul obiectelor de studiu, și cari nu vor întârzia de a-l lărgi și transforma.

În evul mediu, totă știința era concentrată în teologia și în învățăturile bisericeii: am vădut care a fost opera scolasticeii în acest timp. A venit apoi renascerea aducând cu sine o lume nouă, adică bogățiile literarii ale Heladei și ale Romei; îndată studiile se modifice, se transform, și arta, de a vorbi cu gracia unui Ciceron, devine punctul culminant al oricărei culturi științifice.

Insa cultura clasică, unită cu domeniul theologic și eclesiastic nu este termenul desvoltării către care tindem. Alte bogății noi trebuie să viă să se adauge la bogățiile deja dobândite, și aceste

materialuri noi vor transforma din nou planul studiilor, La umbra studiilor clasice se vor naște și se vor desvolta, puțin câte puțin, științele moderne; cancelarul Bacon ne va deschide comóritele naturei, ier Descartes va pune bazele studiilor filosofice.

N'am intențiunea de a face aci istoricul științelor naturale, sêu al filosofiei; cred însă util, spre a caracteriza punctul de plecare, de a dice câte-va cuvinte despre acești doui ómeni mari.

§ 2. — BACON

Francisc Bacon, marele naturalist englez, se născu la anul 1561 și muri la anul 1626. După ce-și termină studiile la universitatea din Cambridge, el însoți pe ambasadorul englez Powlet la Paris. Mai târziu el ajunse pînă la demnitatea de cancelar al Angleterei; însă cu șese ani înaintea morții sële, el fu destituit din această înaltă funcțiune. Bacon nu se ocupă nici o dată direct cu scólele; însă eminențele sële capacități și scrierile sële remarcabile, prin care recomandă studiul naturei, l'au ridicat în rëndul ómenilor, cari au bine meritat de la știință și civilizațiune.

Chiar în al șese spre decelea și al șapte spre decelea secol, după cum am vădut, tóte studiile se concentrau în jurul autorilor greci și latini. Arta de a vorbi bine și frumos constituia idealul culturei științifice. Creațiunea, cu comóritele și minunile sële, era o carte închisă. Nimeni nu se gândea să o studieze. Singur Roger Bacon, un călugăr englez care trăia cu trei secole înaintea lui Francisc, se încercă să atragă atențiunea contimpuranilor sęi, asupra operelor creațiunii; însă apelul sêu remase fără efect, ier el fu declarat de fermecător. Francisc Bacon fu mai fericit. La vocea sa, lumea deschise ochii spre a contempla minunile naturei, chiar în natură; căci dicea el, nu în cărțile bătrânilor tebuie să studiam petrele, plantele și animalele, ci chiar în natură, care singură póte îndrepta erorile și a ne înbogăti cu nouă cunoscințe. Studiind natura în cărți neperfecte și necomplete, noi imprimăm operilor lui Dumnezeu sigiliul propriei nóstre imaginațiuni, și nu luăm în considerațiune pe acela, cu care Dumnezeu le a marcat; procedând însă astfel, suntem expuși a perde pentru a doua órá imperiul asupra creațiunei.

Systemul lui Bacon pentru studiul naturei se divide în douę părți: una speculativă și alta experimentală.

Partea speculativă cuprinde istoria naturală, care observa faptele, le studiază și le coordonează; *physica*, care caută cauzele fenomenelor particulare, și *metaphysica* care cercetază natura absolută a lucrurilor.

Partea experimentală consistă în a întrebuința forțele seú legile naturale cunoscute, spre a produce un efect determinat. Ea cuprinde mecanica seú *physica practică*, și magia seú *metaphysica experimentală*. Bacon presimțind că studiul naturii va aduce descoperiri importante asupra puterilor ei ascunse, s'a servit de vorba *magiă*, spre a exprima efectele extraordinare ce ar decurge dintr'ensele.

Bacon compară știința cu o piramidă, a căreia parte inferioară este compusă de istorie și de experiență; partea mediă, de fizică și de mecanică, și partea superioară, de *metaphysică* și de *magiă*. În vârful piramidei este Dumnezeu creatorul; însă, adăogă el, este îndoios, decă spiritul omenesc se va putea vre o dată urca până la densul.

Să lăsăm însă natura, spre a trece la filosofie.

§ 3. — DESCARTES

Descartes, filosof celebru, care s'a născut la Haye în anul 1596 și a murit la Stockholm în anul 1650, este tatăl filosofiei moderne, precum și Bacon a fost acela al științelor fizice și naturale. Plecând dela singura realitate, despre care el avea o cunoștință directă, imediată, substanțială și prin urmare pozitivă, că el adică, este o ființă cugetătoare, încercă de a ajunge, prin calea raționamentului și al experienței, la o concepțiune filosofică a lumii și a Autorului seú. Legând astfel teoriile seú, mai mult de rezultatele experienței și ale observațiunii, decât de axiomele seú dogmele, a căror essactitudine nu se pôte verifica mai înainte, el a creat adevărata filosofie, care procede dela cunoscut la necunoscut, spre a se urca, printr'o *synthesă* judicioasă, pînă la centru, unde toate se încheiú. Întreprinderea sa era periculoasă; filosofia, în cercetarea adevărului, trebuie să țină compt de tot ce cuprinde natura și istoria, și nenorocire aceluia, care neglijend un singur factor, ar erige în principiu seú în axiomă filosofică, aceea ce n'ar fi de cât o eróre a raționamentului seú. *Methoda* lui Descartes însă era excelentă: înteiú, pentru că nu *contraria theologia*; al doilea, pentru

că ajungea, printr'o cale naturală, de a determina ore-cari verități sociale, precum principiile de libertate, de egalitate, de toleranță, de umanitate în pedepsele legale, etc, pe cari theologia nu îndrăsnise ale aborda; al treilea în fine, pentru că el da o concepțiune mai complectă și mai profundă despre planurile lui Dumnezeu. Din nenorocire, filosofia nu voește încă a cimentă, în fundamentul edificiului său, pétra cea mai prețioasă; Religionea. Ea caută pe Dumnezeu în natura physică, adică în materiă, unde el nu se găsește, și refuză a-l recunósce în istoriă, unde el se produce și se descoperă, într'un mod clar și authentic, mai cu sémă în persóna Fiului său. Dér nu este ore erórea cea mai neertată a rațiunei, de a nesocoti faptul istoric cel mai important ce se întâmplă pînă astăzi în lume, pentru singurul motiv, că el încarcă ore-cum rațiunea și contrariéză ore-cari hypothese rădicate în axiome filosofice? Dér aceea ce este mai presus de rațiune, nu este în contra rațiunei. Altfel totul în acéstă lume este, mai puțin seú mai mult, misterios pentru rațiunea nóstră. Să sperăm însă, că într'o di filosofia va eși din parțialitatea sa și va sci să țină compt de tóte elementele, atât cele istorice și religióse, cât și cele physice și materiale, cuprinse în domeniul observațiunei și experienței.

Am aréat în trăsuri generale perimetrul câmpului studiului, pe care-l cultiv timpurile moderne, un câmp întins, însă necomplect încă, pentru toți aceia cari nesocotesc pétra prețioasă, destinată a deveni pétra fundamentală a ore-cărui edificii, și am vedút, — să ținem minte acésta —, că timpurile moderne simțéu necesitatea, de a preînói tóte sciințele pe basa observațiunei și a experienței. Din acéstă necesitate însă, cel puțin în parte, a eșit *Reformațiunea*; dintr'ênsa s'aú născut sciințele naturale și aplicațiunea lor la arte și meserii; dintr'ênsa în fine provine filosofia cartesiană și mișcarea ce ea a produs. Acéstă necesitate era un semn al timpului, coprindeud tot, întindeudu-se preste tot și petrundeud or-ce lucru. Și pedagogia prin urmare va trebui, sub impulsionea ei, să-și reincepă opera. *Montaigne*, *Locke* și alții vor face preparațiunile necesarii, pentru acéstă mare lucrare. *Rousseau*, puindu-se pe terenul lui Descartes, va lăsa la o parte tóte systemele de educațiune, și va cere naturei ca să se însărcineze, ea însăși, ca educațiunea omului. Pestalozzi, în fine, petrundeud cu ochiul genului natura copilului, i va smulge secretele desvoltării séle și va descoperi procedările ce ea întrebuintéză, spre a-și însuși noué cunoscințe.

CAP. XIII

MIHAIL MONTAIGNE

Montaigne se născu în castelul de *Périgord*, în 28 Februarie, anul 1533. El era dotat cu facultăți eminente și primi o educație îngrijită. În etate de șese ani, vorbia perfect latinesce, *dér* nici o vorbă franțuzescă. Trămis la colegiul din Bordeaux, își termină acolo studiile, fiind în etate numai de trei-spre-dece ani; el luă apoi lecțiunii de drept, în urma cărora obținu un loc de consilier în Parlament. . . Mai la urmă, călători în Italia, unde i se făcură mari onoruri. La întorcerea sa, fu numit primar de Bordeaux; însă după patru ani, el dimisionă din această sarcină, spre a merge să filosofescă după placul său în castelul de Montaigne. Ultimii sei ani fură turburați prin luptele religioase ale catolicilor și protestanților. El muri la Bordeaux, în 13 Septembre 1592, în etate de cincideci și nouă ani.

Montaigne nu este un Pedagog, în sensul restrâns al cuvântului; el este un scriitor filosof, care essamină aceea ce se petrece în societate și exprimă, cu o naivitate adorabilă, aceea ce vede și aceea ce cugetă.

Până la Montaigne și mult timp încă în urma lui, pedagogia s'a ocupat esențialmente de a lărgi câmpul instrucțiunii; ea era concherantă. Studiile clasice, științele naturale, literaturile moderne, au intrat succesiv în domeniul instrucțiunii. Însă a trebuit să sosescă și momentul reflexiunii, momentul unde pedagogii, ne mai având alte conciste de făcut, au trebuit să-și îndrepteze atențiunea lor asupra modului de a învăța, asupra *methodelor* de învățatură, asupra educațiunii, asupra copilului în fine. Montaigne se poate considera ca unul din înainte-mergătorii acestei lucrări, care a dat nascere științei pedagogice.

Ecă criticile ce face el modului de învățatură al timpului său : „Déca avem în vedere modul cu care primim instrucțiunea, nu ne mai putem mira, că atât învățătorii, cât și elevii nu devin mai abili . . . Ingrijirea și cheltuéla părinților nostri n'au alt ceva în vedere, de cât a ne umplea capul cu știință; despre rațiune și virtute, nici vorbă nu e . . . Ei sunt foarte mulțumiți, decât scim latinesce său helenesce, decât scrim în versuri său în prosă; nu se in-

teresază însă de loc, decât am devenit mai bun și mai moral, de și acesta este principalul. Acest rău, foarte prejudiciabil educației, trebuie să dispară : să manifestăm preferința noastră pentru cel ce este *mai bine* învățat, și nu pentru cel ce este *mai mult* învățat; să nu mai lucrăm de a umplea numai memoria copilului, ci să îngrijim și de rațiunea și conștiința sa.“

„Altfel această știință nici nu va putea fi folosită de școlarii; ea va trece numai din mână în mână, fără alt rezultat, decât de a putea face paradă de dânsa, și de a putea exclama din când în când : *Ciceron dice astfel : se că moravurile lui Platon ; se că, aceste sunt propriile cuvinte ale lui Aristotel ; etc.* der atâta ar putea face și un papagal. Să nu împrumutăm prin urmare opiniunile și știința altuia, se că le împrumutăm, să ne silim a le face ale noastre proprii, ale indentifica cu noi. Altfel am semăna cu un om, care, având necesitate de foc, s'ar duce să ia dela vecinul se că ; însă găsind acolo o sobă caldă, s'ar opri să se încălzească, fără a se mai gândi că trebuie să-și aprindă și acasă la dânsul focul.“

Acastă critică a lui Montaigne atinge un punct foarte esențial al pedagogiei, reprodus în urmă și de Pestalozzi. Este cestiunea să nu ne mai mulțumim de a grămădi în memoria elevilor diverse cunoștințe, ci să ne silim din toate puterile, ale însuși forțe intelectuale și morale suficiente, spre a se putea dirigia ei înșile în complicațiunile acestei vieți. La ce le ar servi, spre esemplu, să se știe a rezolva în școală o problemă de aritmetică, după o formulă ore-care, când ei n'ar putea rezolva, prin propria putere a inteligenței lor, o problemă ce li s'ar presenta afară din școală ? Scopul pedagogiei prin urmare trebuie să fie, de a essercita toate facultățile copilului, spre ale fortifica și a face astfel dintr'ânsul un om capabil de a lucra liber și fără ajutorul altuia.

Și în raportul educației, Montaigne avea idei cu totul opuse pedantismului din timpul se că. Găsim aceste idei într'o instrucțiune *asupra educației copiilor*, adresată Dâmnei Diana de Foix, contesă de Gursau.

„În agricultură, dice el, preparațiunile, cari trebuie să se facă înainte semănatului, sunt simple și facile, ca și semănatul însuși; însă după ce planta încolțesce și primește viața, ea reclamă o deosebită îngrijire, spre a cresce și produce fructele ce așteptăm de la dânsa. Tot asemenea este și cu omul : el se nasce, ca să dic așa fără o preparațiune prealabilă; însă, îndată ce s'a născut, trebuie să fie ocolit cu diverse îngrijiri, pline de ocupațiuni și de temeri,

spre a-l crește și educa pentru societatea în mediulocul căreia este chemat a trăi.“

După această introducere, Montaigne dice că este foarte dificil de a cunoaște de timpuriu inclinațiunile naturale ale copiilor, și apoi adaugă, că în vederea acestor dificultăți, ei trebuie conduși tot-d'auna către carierele cele mai bune și mai profitabile, fără însă a contraria natura.

Montaigne consiliază apoi pe Diana de a alege pentru fiul său un conductor cu capul bine făcut, care, potrivit cu capacitatea copilului, să nu caute a-l umplea capul cu abstracțiuni, ci să încerce a-l arăta lucruri, a-l face să-și dea seamă de dăsenle, și a-l pune în stare de ale clasa și judeca prin el însuși; etc.

Mai departe, Montaigne reclamă exercițiul înțeligenței, precum și acela al corpului.

Montaigne recomandă cu deosebire istoria; însă înainte de toate, el cere ca copiii să se deprindă a aprea istoriele. „Această mare lume, dice el, este oglinda în care trebuie să ne ațintim privirile spre a ne cunoaște bine. Cer dăr ca Istoria să fiă cartea scolarului meu.“

Am putea găsi încă multe idei utile și originale în scrierile lui Montaigne, însă cele duse pînă aci sunt de ajuns spre a caracteriza tendința sa; ne oprim dăr aci.

CAP. XIV

WOLFGANG RATICH

Wolfgang Ratich se născu la anul 1571 în Wilster, ducatul de Holstein. După ce studia filosofia, theologia și mathematicele în Hamburg, Rostock și Amsterdam, și după ce se perfecționă, în particular, în limba arabă și hebraică, el se presintă lumii ca un inovatoriu al instrucțiunei, promițend :

1°. De a face să învețe fiă-cine într'un scurt timp, latinesce, helenesce, evreesce și alte limbi încă;

2°. De a funda o școlă germană, în care să se învețe toate limbele și toate științele;

3°. De a introduce în totă Germania aceeași limbă, același guvernământ și aceeași religie.

După aceste promisiuni, Ratich atacă modul cum se da învățătura pe timpul seii. „Este în natura lucrurilor, dice el cu drept cuvânt, să se începă întâi cu cetirea, cu scrierea și cu vorbirea corectă a limbei materne. Biblia germană poate servi foarte bine pentru acest scop. Se va învăța apoi evreesce și helenesce, pentru cuvântul, că în aceste limbi a fost scrisă mai întâi Biblia ; ier în urmă se va trece și la limba latină.“

Unii din prinții germani încurajară pe Ratich, care fundă la Coethen o școală, unde se adunară, preste puțin timp, preste cincisute copii, băieți și fete. Ratich însă nu putu să-și realizeze promisiunile făcute. Acastă împrejurare, precum și o conduită puțin corectă, îl siliră ca să ceară scuze prințului, care-l protegiase, și duseși de Weimar, care se interesase de proiectele sele și să părăsescă Coethen. Ratich duse de atunci înainte o viață nomadă și metoda sa cădu în domeniul polemiceii.

Să essaminăm acum principiile pe cari erau basate metodele lui Ratich și să încercăm a extrageși din acestea ceea ce ne poate fi de folos. Ele sunt în număr de nouă :

1°. *Faceți totul cu ordine urmând cursul naturii. Aceea ce forțază seii contrariază natura nu poate de cât a o slăbi și a o retăci.* — Acest aforism conține în sine totă pedagogia modernă ; cu toate acestea Ratich nu putu descoperi calea naturală în predarea lecțiilor sele.

2°. *Nu faceți de cât un singur lucru de o dată. Nu se ferbe la un loc și în același vas carnea, laptele, peștele, legumele, etc.* — Regulă excelentă, însă nu vom putea mânca în timp de mai multe luni succesiv, întâi carne, apoi lapte, apoi pește și apoi legume. Un lucru de o dată este bine ; însă ne va trebui în fiecare zi mai mult de cât un fel de bucate pentru mâncarea noastră. Unitate și varietate, uniformitate și urmare, ast-fel este legea naturii.

3°. *Faceți să se repete adesea același lucru.* — Foarte bine, însă păzind o măsură dreptă.

4°. *Faceți să se învețe totul întâi în limba maternă.* — Acesta fu o inovațiune mare și fecundă, care făcu să se surpe și durile de separațiune, rădicate de limba latină între popoli și litere.

5°. *Faceți totul fără silă. Siluirea și penalitatea, contrarii naturii, desgust junimea de studii. Spiritul omului încetă*

cu plăcere tot ce i este de folos; însă învățătorul să nu se ocupe decât cu învățătura, lăsând disciplina pe seama corectorului. — Sunt în acest aforism germenii unei erori, pe cari-i vom vedea mărindu-se în școala modernă și cari vor merge pînă în a resturna bazele christianismului, susținând că omul este din natura sa bun și bine-voitor, și că prin urmare el n'are nevoie, nici de siluire, nici de concursul supranatural al naturii, spre a ajunge la destinațiunea sa. Și apoi unde ar merge școala primară, decât comunele, Statul seî particularii ar fi siliți să dea fiă-cărui Institut cât un ajutor spre a aplica pedepsele?

6°. *Nu lăsați să se învețe nimic pe din afară. Recitațiunea din memorie este un ultragiū adus naturii și rațiunii. Nu trebuie să se confieze memoriei, de cât aceea ce ajunge la deînsa prin canalul inteligenței.* — Acest principiu este o reacțiune cam exagerată în contra abuzului ce se făcea mai 'nainte de memorie.

7°. *Uniformitatea în toate lucrurile.* Acastă regulă se aplică mai cu seamă la studiul limbilor; trebuie mai înteiū să se învețe părțile gramaticii comune tuturor limbilor, și în urmă numai, să se trecă la particularitățile lor. Acastă regulă, care cuprinde principiile gramaticii generale, conține în sine o altă regulă curat pedagogică: *A merge dela cunoscut la necunoscut.*

8°. *Studiați înteiū obiectul în sine însuși, și în urmă modificațiunile acestui obiect.* În studiul unei limbe, spre essemplu, trebuie să se învețe înteiū materialul acestei limbe, și apoi să se trecă la gramatică. Regulă excelentă, der care reclamă multă inteligență.

9°. *Totul trebuie să fiă fundat pe observațiune și experiență.* Acest principiu, proclamat mai înteiū de Bacon și de Descartes, este în adevăr un principiu foarte bun, însă Ratich îl aplica într'un mod pré radical. „*Vetustas cessit, ratio vicit*“, era massima scrisă pe toate operile seile, ca și cum antichitatea și rațiunea ar fi fost opuse una alteia. Der ore trecutul nu cuprinde bazele prezentului, și prezentul nu este pedestalul viitorului? Să esaminăm prin urmare totul, să verificăm regula în essemple și să respectăm aceea ce ne a remas din trecut, pînă ce vom fi dovedit, necontestabil, neexactitatea lor. A condamna însă totul de mai 'nainte este opera unei rațiuni arogante și nesocotite.

Ratich, după cum s'a vădut, fiind nemulțumit de trecut, începe în Germania reacțiunea în contra systemului defectuos inangurat

și perfecționat de Lutheri, de Trotzendorfi, de Sturm și de Jesuiți, system al căruia basă, meșloc și vârf era limba latină. Însă încercările sele fiind nedibace, ier principiile sele în mare parte esagerate, el nu reuși în acéstă întreprindere, mai pre sus de puterile sele, mai cu sémă că avea și secolul în contra sa.

Cu tóte acestea, ca și Montaigne, el puse în relief o veritate, pe care nici o putere nu o va mai putea resturna : că methódele vechi, decă se póte numi astfel o invēțătură empirică, basată pe memoriă și pe imitațiune, erau defectuóse, și că era indispensabil de a regenera studiile prin methóde fundate pe natură și prin introducearea de noui elemente, astfel ca limba maternă, etc. Raticn muri în anul 1635, în etate de șese decii și patru ani.

CAP. XV

IOAN AMOS COMENIUS

§ 1. — BIOGRAFIA SA

Ioan Amos Comenius se născu la Niwnitz în Moravia, la anul 1592. El, perđēndu-și părinții fiind încă mic, nu-și putu începe studiile, de cât în al șese-spre-decelea an al etății sele. El percurse, ca student, Germania și Holanda și se reintórse la anul 1614 în patria sa, unde fu numit rector al scólei din Prerau. La anul 1616, el se consacră bisericei, ier la anul 1618, fu numit pastor la Fulneck, centrul protestanților. Aci, pe lingă funcțiunea sa eclesiastică, Comenius indeplinia și pe cea de Institututor și scria diferite cărți scolare; însă în anul 1621, Ispaniolii luând și ocupând Tulneckul, el își perdu în acea ocașiune tóte manuscriptele. Nu mult după aceea avu să deplângă mórtea femeii sele și a copilului seú. La anul 1624, Impēratul ordonând tutor predicatorilor evangelicți de a părăsi Statele sele, Comenius se retrase în munții Bohemiei, la baronul Sadowski de Slaupna, unde se ocupă cu educațiunea. În anul 1627, toți protestanții primiră ordiun de a părăsi Statele austriace; în urma căruia emigrară numai din Bohemia preste trei decii mi familii, dintre cari cincii sute, nobile.

Comenius retrăgēndu-se la Lissa în Polonia, îmbrăcișă profeso-

ratul și publică în anul 1631 opera sa : *Janua linguarum re-
serata*, care-î fundă reputațiunea și care fu în urmă tradusă în
cinci spredece diferite limbi.

Succesul acestei opere fu atât de mare, încât Suedia, pe de o
parte, și Anglaterra, pe de alta, se grăbiră a chiâma pe Comenius în
Statele lor, spre a le organiza scôtele. El preferi a se duce în An-
gletera; însă, din nenorocire, turburările civile ce întâmpină acolo,
nepermițendu-î a-și realiza planurile, el își îndreptă pașii către
Suedia, unde avu cu cancelarul *Oxenstiern*, mai multe consultați-
uni în privința reformelor ce urmau să se introducă în scôle. În
urma acestora, el trebui, mai 'nainte de a procede la or-ce refor-
mă scolară, să lucreze cărțile didactice. Acéstă lucrare îl ocupă la
Elbing în Prusia într'un timp de patru ani, în urma cărora se re-
întorse în Suedia, unde cărțile sele fură aprobate și puse sub pre-
să. După ce-și termină misiunea, el se întorse în anul 1648 la Lis-
sa, în meșlocul coreligionarilor săi, cari-l numiră Episcop. La a-
nul 1650, după invitațiunea prințului Ragazki, el plecă în Un-
garia și Transilvania, organiză acolo mai multe scoli, compuse cele-
brul său op *Orbis pictus*, adică *Lumea în figurî*, care remase
pînă în ziua de astăzi, cartea favorită a copiilor.

Comenius se reîntorse la Lissa în anul 1654. Două ani mai
târziu, acest oraș fiind incendiat de Poloni, pedagogul nostru își
perdu casa, biblioteca și aprópe tóte manuscriptele. El se retrase
întéiu în Silesia, apoi în Brandenburg, în Hamburg și în fine în
Amsterdam, unde muri în 15 Noembre 1671, în etate de optzeci ani.

Acum după ce am schițat în puține cuvinte vieța agitată a a-
cestui mare om, voiî aborda systemul său pedagogic, începând cu
planul său general al studiilor :

În opul său *Didactica magna*, Comenius pune bazele organi-
sațiunei studiilor, întocmai după cum le avem și noi astăzi, și di-
vide Instrucțiunea în patru grade :

- a. Scóla maternă ;
- b. Scóla populară seu primară ;
- c. Gymnasiul seu scóla latină ;
- d. Universitatea.

Trebuie să fiă, dice el, o scóla maternă în fiă-care familiă, o
scóla populară în fiă-care comună, un gimnasiu în fiă-care orașiu,
și o universitate în fiă-care Stat seu provinciă. Copiîi trebuie să
stea în scóla maternă pînă în etate de șese ani, în scóla populară,

C. Comenius

pînă la două spre dece, în gimnasiu pînă la opt spre dece, și în universitate pînă la douăzeci și patru ani.⁴

§ 2. — ȘCOALA MATERNA

Mama trebuie să se rîde lui Dumnezeu ca copilul său să aibă un spirit și un corp sănătos, (*mens sana in corpore sano*) Chiar, pe cât timp copilul este în pîntecele ei, mama trebuie să se rîde pentru prosperitatea copilului său, să se supună la un regim moderat, să evite emoțiunile, etc. Ea va alăpta însă-și pe copilul său. Obiceiul ce aș mai cu sîmă femeile nobile de a lăsa această sarcină pe sîma unor femei ordinare, este foarte condamabil, foarte vătămător mamelor ca și copiilor și în contradicțiune flagrantă cu voința lui Dumnezeu și a naturii.

În cei d'antîi șase ani ai etății copilului, trebuie să i se însușescă bazele cunoștințelor ce i vor fi necesarii în viața lui viitoare. I se vor arăta în natură petrele, plantele și animale și se va deprinde a face us de toate membrele sîle (physica și istoria naturală); a distinge culorile (optica) și sunetele (acustica); a contempla cerul stelat (astronomia); a observa lîgănul său, camera în care locuiesce, casa, vecinătatea, căile, câmpiile (geografia); a acorda atențiunea sa succesiunii zilei și a nopții, a anotimpilor, a orelor, a săptămănilor, a lunilor, a serbătorilor (chronologia); a cunoște administrațiunea casei (politica); a se familiarisa cu primele noțiuni de calcul, cu cumpărările și vîndările (aritmetica și comerțul), și cu dimensiunile corpurilor (geometria); a cînta și a reproduce sunete și frase musicale (cîntul și musica); a-și forma și desvolta limba (gramatica); a da expresiune cugetărilor și sentimentelor sîle prin gesturi și intonațiunii (rethorica). Prin acest mediu, școla maternă va pune o basă solidă tuturor științelor și tuturor artelor.

În privința educațiunei morale și religioase, Comenius cere, înainte de toate, ca părinții să dea tot-d'auna un bun esemplu copiilor lor, și le recomandă tot-d'o-dată o severitate salutariă. El i mai consiliéză de a essercita pe copii la cumpătate, la curățeniă, la supunere, și de a-î cresce în sentimentul dependenței lor de Dumnezeu. La șase ani, copilul urmînd să intre în școla populară, se vor feri părinții de a-î descri această din urmă ca un loc redutabil;

din contra, i o vor areta ca o intrunire plăcută a copiilor, schi-
tându-o cu culorile cele mai atrăgătoare.

§ 3. — SCOALA POPULARA

Comenius cere a se trâmite toți copiii fără deosebire, la această scôlă, care s'ar putea numi mai propriu, *scôla limbii materne*. Nu este bine a se începe, după cum cer uni, studiul limbii latine pré de timpuriu. De altă parte toți copiii au nevoie de instrucțiune; însă această primă instrucțiune trebuie să se dea în limba maternă. A voi să învățăm pe un copil o limbă streină, înainte de a cunoște limba maternă, este ca când am voi să-l învățăm a călări, înainte de a-l fi deprins să umble. Obiectele de studiu în scôla populară sunt : *lectura, scrierea, calculul usual, măsurătoarea, cântul, studiul catechismului și al cânturilor sacre, cunoscința Bibliiei, o idee generală de istorie, și câte-va noțiuni de cosmografie și de tehnologie*. Tóte aceste lucruri sunt necesarii, nu numai studenților, dér și econemiștilor, comercianților, etc. Scôla primară trebuie să fiă divizată în șese clase, având fiă-care o carte proprie, scrisă în limba maternă.

§ 4. — GYMNASIUL SÉU SCOALA LATINA

În această scôlă se vor propune patru limbi, și încă următoarele obiecte de studiu : gramatica, dialectica, rhetorica, aritmetica, geometria, musica, astronomia, physica, istoria naturală, chronologia, istoria, morala séu ethica și theologia biblică. Scôla se divide în șese clase, de un an fiă-care :

- I. Clasa de gramatică
- II. Clasa de physică
- III. Clasa de mathematică
- IV. Clasa de morală
- V. Clasa de dialectică
- VI. Clasa de rhetorică.

Elevii sunt datorii a învăța perfect limbele : germană, latină, helenă și hebraică, spre a înțelege bine aceste limbi. Comenius prescrie cu intențiune dialectica și rhetorica în ultimele clase, căci, di-

cea el, decât n'ar cunoșce cine-va cele alte studii, n'ar putea vorbi despre acestea în cunoștință de cauză.

§ 5. — UNIVERSITATEA

Comenius n'a urmărit metoda sa pînă la universitate; el se mărginesce numai a dice, că acesta din urmă trebuie să reprezinte universalitatea cunoștințelor. Comenius cere ca să se formeze într'o țără ore-care o Academia de științe; o *schola scholarum*, séu un *collegium didacticum*, legând între sine, într'un interes științific, pe toți învățații lumii. Acesta este prima idee de felul acesta, pe care o întălnim în domeniul pedagogiei. Societatea regală din Londra, a realizat ea cea d'antău această idee a lui Comenius.

§ 6. — CUGETARI PEDAGOGICE

Organizațiunea studiilor recomandată de Comenius, a ramas pînă în ziua de astăzi, basa organizațiunei scolare. Găsim și astăzi prima educațiune în familie; găsim scôla primară, deslipită de studiile superiôre și adusă la adevărata sa destinațiune; găsim în fine scôlele secundare și superiôre, precum și cele alte instituțiuni științifice. Ce este încă și mai mult, el a dat organizațiunei séle o basă psihologică, care ne amintesc lucrările antecedente ale lui Pestalozzi. În planul studiilor séle, el urmăresce dezvoltarea naturală a facultăților nôstre, începând cu cele ce se manifest mai întău, adică cu atențiunea, cugetarea și memoria și terminând cu aceea care nu pôte fi pusă în mișcare, decât prin desfășurarea tuturor celor alte, adică cu voința.

Ar trebui să ne îndreptăm acum privirile și asupra operilor lui Comenius, spre a vedea aplicațiunea ce face el de principiile séle în diversele ramuri ale educațiunei. Acesta însă fiind o materie pré întinsă pentru cadrul acestei istorii, voi termina această scurtă caracteristică a pedagogiei séle, reproducând, sub formă de aforisme, câte-va din cugetările séle cele mai fecunde :

1°. Omul este o creatură raționabilă, regele celor alte creature. Înaintea căderei, tótă ființa sa era atrasă către cunoștințe, către virtute și către pietate. De atunci încôce calea sa s'a întunecat; cu tôte acestea, el pôte fi încă accesibil de aceste trei lucruri prin gra-

cia lui Dumnezeu, care ne a regenerat, prin fiul său Isus Christ, pentru o viață nouă.

2°. Știința, virtutea și pietatea nu sunt conținute în natura omului; ele trebuie să se deștepte prin studiu, prin exercițiu și prin rugăciune.

3°. Instrucțiunea este cu atâta mai facilă, cu cât ea urmăzează mai de aproape calea naturii. Tot ce este natural se face fără mare osteneală.

4°. Instrucțiunea trebuie să fie progresivă și apropiată cu forța crescândă a facultăților intelectuale.

5°. A începe învățătura cu limbele, și a o termina cu lucrurile, cu matematicile, cu istoria naturală, etc. este o eroré fundamentală; căci lucrurile și științele sunt substanțele, sunt corpul; ier vorbele, accidentul, haîna. Aceste două părți sunt unite; însă trebuie să se începă tot d'a una cu lucrurile, cu științele, cari fac obiectul cugetării și al parolei.

6°. Este asemenea o eroré de a se începe studiul unei limbe cu gramatica. Trebuie să procurăm mai întâiu elevilor materialul limbei, și apoi să îngrijim de forma ei.

7°. În studiul intuitiv al obiectelor, se va începe cu cele mai apropiate și se va termina cu cele mai depărtate.

8°. Educatorul este dator a exercita mai întâiu simțurile, apoi memoria și inteligența, și la urmă rațiunea. Căci știința se naște prin observațiune; impresiunile dobândite se gravează apoi în memoria și în imaginațiune; inteligența primesce atunci noțiunile adunate în memoria și extrage dintr'ensele idei generale; în fine, rațiunea formeză concludsiuni despre lucruri îndestul cunoscute și coordonate în inteligență.

9°. Copilul nu trebuie să învețe decât aceea ce i pôte fi util în viața acésta și în cea altă.

10°. Nu este de ajuns de a face pe copil să înțelégă; trebuie încă să-l învățăm de a exprima și de a practica aceea ce a înțeles.

11°. Talentul se dezvoltă prin exercițiu; scrierea se învețe scriind, cântul cântând, etc.

12°. Fiă care limbă se învețe mai bine și mai ușor prin us, prin scriere, prin cetire, etc. decât prin regulé. Acestea trebuie să urmeze usul spre a-i da o mai mare siguranță.

Comenius, după cum s'a vădut din cele precedente, s'a ocupat, mai cu deosebire, de cultura intelectuală a copiilor; cu toate acestea, el n'a nesocotit nici educațiunea lor physică, morală și religi-

oasă. Operile sêle pedagogice cuprind și în această privință regulele și învățăturele cele mai excelinte. El are dër tot dreptul la stima și rëcunoscința amicilor Instrucțiunei.

Bilet

CAP. XVI

L O C K E

§ 1. — BIOGRAFIA SA

Pedagogul și filosoful anglez Locke se născu la anul 1632 în Wrington, aprópe de Bristol : Tatăl seú era, pe timpul resbelului civil, căpitan în armata parlamentului. Junele Locke, după ce a frecventat pină la anul 1651 scóla din Westminster, se duse la Oxford, unde, între altele, studia și medicina. La anul 1664, el plecă la Berlin în calitate de secretar de ambasadă ; însă în anul următor se reîntórse la Oxford. În anul 1666, el acceptă funcțiunea de preceptor la contele de Șaftesbury, care-î încredință educațiunea unui fiú bolnăvicios în etate de cincî spre deuce anî. Acest june prosperă în mânilor lui Locke, se căsătorî la timp și avu șapte copii, dintre cari cel mai mare, un băét, fu crescut tot de pedagogul nostru. La anul 1683, Șaftesbury fiind silit să părăsescă Angletera, Locke îl însoți în Holanda, de unde se reîntórse în patria sa la anul 1689. În anul 1690, el publică celebra sa operă *asupra spiritului uman*, și în anul 1693, *cugetările sêle asupra educațiunei copiilor*. Acéstă operă din urmă, care avu un mare succes, fu tradusă în limbele : franceză, germană și holandeză. Locke consacră ultimii anî ai vieței sêle studiului Sântei Scripturî și religiunei, pe care o negligése pină atunci, și muri în 28. Octombrie 1704, ascultând lectura unui psalm.

Locke nu este un pedagog cu vederî întinse și profunde, ca Comenius, ci un simplu preceptor care a scris asupra educațiunei domestice, ce urméză a se da copiilor din clasele înalte. Privirele sêle asupra naturêi copilului sunt juste și profunde, iér méthódele sêle destul de practice ; judecata sa însă, este, în genere puțin solidă și cade lesne în essagerațiunea principiului seú. — Ecă conținutul prescurtat al pedagogiei sêle.

§ 2 — DESPRE EDUCATIUNEA PHYSICA

Copiii familiilor nobile, trebuie să fiă tratați, în raportul physic, mai într'acelaș mod ca și copiii sătenilor avuți. Nu li se va destina haîne pré calde, nici chiar pentru érnă, și se vor deprinde a umbla cu capul neacoperit, atât ziua și nóptea, cât și pe plóie, séu pe vânt. Haînele strámte în genere și corsetele în particular sunt fórte vătămátóre sănătății.

Laptele este nutrimentul cel mai cuviincios pentru copii mici. Carnea este un aliment pré solid pentru stomahul lor, iér bucatele pré sárate, séu pré piperate sunt vătămátóre. Intre mánkárilor regulate, cari nu trebuie să fiă pré numeróse, să nu se dea copiilor, decât páne góla. Ei pot bea bere, însă cu nici un preț vin și licheruri. Máncarea pepenilor, persecilor, strugurilor și a prunelor trebuie să le fiă oprită; pot însă mánca fragi, cócáze, mere și pere.

Copiii trebuie să-și spele în tóte dílilele mánile și piciórele cu apă rece, spre a le deprinde cu umiditatea. Báile reci fac minuni asupra persónelor debile. Fiă-ce băeat trebuie să învețe a inota și să se deprindă a se mișca în aer liber în tóte anotimpurile.

A se culca de vreme și a se scula de diminétă este o regulă de aur, la care trebuie să se supună toți copiii.

Opt ore de somn li sunt de ajuns; să nu fiă însă nici o dată desteptați într'un mod violent. Așternutul lor trebuie să fiă tare și nici o dată de pene.

Li se va da cât s'ar putea mai puține medicamente și nu li se va aduce medicul pentru or-ce ușióră indispozițiune, ci numai pentru maladii grave.

Locke mai recomandă încă călăria, scrima și danțul, ca esserciții proprii a fortifica corpul.

§. 3. — DESPRE EDUCATIUNEA INTELECTUALA

Programa studiilor, destinată de Locke pentru elevul séu este destul de întinsă. El începe cu *lectura* pe care trebuie să o învețe copilul jucându-se. Un solid cu două decii și cincii fețe, având fiă-care scrisă pe ea o literă a alfabetului, este abecedarul ce pune în mánile elevului séu. Jucându-se cu acest solid, copilul învață succesiv tóte literile. Se trece apoi la *syllabism* și la *lectură*.

Scierea, în raportul methódei, n'are nimic interesant.

Desemnul nu este de cât continuarea scrierii. Elevul trebuie să învețe a desemna case, mașini, peisage, etc., ceea ce i póte fi de mare utilitate în călătorii.

Afară de limbele : *maternă, franceză și latină*, Locke mai recomandă *geografia, aritmetica*, în particular *aritmetica comercială* și *ținerea registrelor, geometria, chronologia* și *istoria, dreptul civil și legile constituționale* ale țerei sële. El prescriă a se învăța *logica și rhetorica* în operele lui Ciceron și nu prin reguli, și recomandă încă *filosofia naturală*, pe care o divide în *metaphysică*, seú *studiul spiritelor*, și în *physică*, seú *studiul corpurilor*. Locke lasă afară din programă *limba elenă, de óre-ce elevul seú*, din care nu vrea să facă un învățat, *o va putea învăța și singur mai la urmă*, decât i va plăcea. El dă *musiciei* cel din urmă loc, *de óre-ce acesta este o artă neutilă*.

Ca și pedagogii precedenți, Locke ține fórte mult la învățătura limbelor : cele alte obiecte de studiu nu sunt în ochii seú de cât nisce accesorii, căroră nu se dă înținderea și importanța ce merit. Ca și Ratic și Comenius însă, el vrea să se învețe întâi limba maternă și apoi cele alte ; el nu permite dér elevului seú a nepri-sa limba angleză, sub cuvânt că este limba poporului. După cea maternă, el pune la rând pe cea franceză, care este limba poporului vecin, și care trebuie să se învețe de timpuriú și într'acelaș mod ca și limba maternă, adică vorbind. Décă copilul n'ar începe de timpuriú această limbă, seú or și care alta, n'ar putea obține o pronunție bună.

Ordinea lui Locke în învățătura limbelor este escelentă, însă a-versiunea sa pentru gramatică merge prea departe. Methoda sa póte fi bună, pe cât timp va fi în cestiune numai conversațiunea ; îndată însă ce vor intra în joc scrierea și lectura, gramatica devine o lumină și un conductor indispensabil. A înainta cineva într'o limbă, fără a cunoște declinările și conjugările, este a se aventura într'o pădure vastă, fără drumuri și fără busolă. Și apoi cum ar scri cineva o limbă streină, fără a cunoște gramatica?—Dér aser-țiunea lui Locke, că elevul seú va putea învăța și singur limba helonă, decât i-ar veni plăcere mai la urmă, nu este óre o essagera-țiune nesocotită? Ne oprim aci.

§ 4. — DESPRE EDUCATIUNEA MORALA ȘI RELIGIOASA

Educațiunea trebuie să fiă domestică, sevă privată, și nici o dată publică. Școla, unde toate se fac după comanda clopotului, essercită o influință vătămătoare asupra caracterului copiilor.

Aceia cari sunt însărcinați a educa pe copii, trebuie să caute mai întâiu a stabili autoritatea lor. La început se va cere dela dănsii o supunere absolută; însă cu cât copilul se măresce cu atât comandamentul trebuie să fiă înlocuit prin consiliu și discutiuni.

Tinta educațiunei este virtutea, care este indispensabilă omului, spre a obține nu numai stima și amorul semenilor sevă, dăr și mulțumirea de sine însu-și. Baza sa este recunoscerea lui Dumnezeu, astfel după cum ni se presintă în symbolul Credinței.

Mediul cel mai eficace de a menține pe copil pe calea virtuții, este de a-l face să simță în gradul cel mai înalt, importanța opiniunei ce-și pot forma semenii sevă de dănsul. Amorul de laudă și temerea de blam trebuie să devină sprijinul cel mai solid al virtuții. Acesta este cel mai mare secret al educațiunei! Lauda, merita-tă de un copil, să i se facă în public, căci acesta îndoesce recompensa; blamul însă, în secret, căci trebuie să ascundem erorile și defectele lui, pînă mai este, pôte, timp de îndreptare.

Nu trebuie să silim pe copii la învățatură prin penalități corporeale, căci acesta i desgustă de lucru, și i face lași și tărători; dăr nici prin daruri de bani, de haïne frumoșe, sevă de lucruri de mâncare, căci acesta i face pretențioși. Să ne mulțumim a influința asupra-le prin *laudă* sevă prin *blam*. Spre a corecta pe un copil, căruia i ar plăcea mai bine să se jôce, de cât să lucreze, trebuie să-i ordonăm a se juca mereu și să nu-i permitem a lucra, de cât ca recreațiune.

Copiii sunt din natură egoiști; trebuie dăr să se combată cu energiă această tendință. Se va remedia copilul de acest viciu, îndemnându-l a face liberarități, și apoi acordându-i laudele meritate.

Minciunea trebuie să fiă represintată copiilor, ca un lucru nedemn de un om de onóre. Minciunea repetată trebuie să fiă pedepsită cu nevăa. Mărturisirea sinceră a unei abateri dela datoriele sevă, va fi tot d'auna urmată de ertare.

Trbuie să avem ochii deschiși asupra tuturilor defectelor unui co-

pil, spre a le combate, și să evităm cu îngrijire de a-î însuși rele obiceiuri, ca minciunea, lăcomia, etc.

Nu trebuie să dăm copilului pré multe regule de conduită, căci, când am vré să le essecutăm pe tóte, am deveni pré severi cu densusul; iér când le am lăsa neobservate, am perde autoritatea nóstră.

Nu trebuie să pedepsim nici odată pe copii când suntem supérați, nici să-î apostrofăm servindu-ne de vorbe injurióse. Numai încăpăținarea și rebeliunea pot fi pedepsite cu nuéua; însă și atunci, să urmăm într'un mod, încât eî să fiă atinși mai mult de rușine, decât de durere. Cu tóte acestea, preceptorul nu trebuie să bată pe elevul seú fără permisiunea părinților.

Locke în fine ne consiliéză de a raționa cu copilul, spre a-l convinge de erórea sa.

Dupé cum fiă-care lector atentiv va fi putut observa, Locke nu este un conductor sigur în educațiune. Instrucțiunea publică, pe care o blaméză el, ne presintă folóse, ce nu ne póte procura instrucțiunea privată. Dér chiar și altfel de ar fi, nu fiă-care părinte posedă međiile necesarii, de a putea avea un guvernor, și nu fiă-care guvernor ar fi capabil de a propune tóte obiectele de studiu, prescise în programa unui liceu. Apói lecțiunile pe ore fixe, pe cari le condamnă Locke, ca unile ce n'ar ține compt de dispozițiunea copiilor, sunt, cât se póte de proprii, de a disciplina pe copii și de a-le lupune activitatea, la o voință superióră. Un june, care a urmat regulat clasele unei scóle, va fi capabil de a-și indeplini și datorie-se vocațiunei séle viitóre într'un mod essact și regulat.

Asemenea nu cred că este bine de a ne grăbi în educațiune, spre a forma mai curénd din copil un om. Acesta este unul din defectele educațiunei americane pe care mulți pedagogi îl combat.

CAP. XVII

AUGUST HERMAN FRANCKE

Precând Ioan-Baptist de La Salle funda în Francia ordinul fraților *Scólelor chrestine*, un om cu un caracter nu mai puțin remarcabil începea în Germania, cu un capital de șapte florini, una din operele cele mai extraordinare, care s'a produs vre o dată pe

câmpul pedagogiei. Acest om este August Herman Francke, predicator și profesor la Hale, care se născu la Liubeck, pe Baltică, în 22 Martie 1663.

Tatăl său, ducându-se în anul 1666, în calitate de judecător, la Gotha, el fu însoțit și de junele Francke, care urmă aci cursurile gimnasiului. În urmă, acesta se duse să studieze la Erfurt, la Kiel și la Hamburg, de unde se întorse din nou la Gotha. După ce-și termină studiile, el se aședîă la Lipsca, unde făcînd cursuri publice asupra Vechiului și Noului Testament, își atrase un numeros auditor și-și puse primele baze la reputațiunea sa. De aci se duse, după chiamarea surintendentului Sandhagen, ca predicator la Lünenburg; ier mai în urmă, la Hamburg, unde fundă o scólă, în care își puse la încercare tótă paciența și amórea sa. Experiențele ce făcu, i descoperiră o mulțime de rāni, în câmpul educațiunei și desteptară într'ensul dorința de a le remedia, operānd reforme utile. Din Hamburg, Francke plecā pentru douē lunī la amicul său Spener din Dresda; de acolo se reîntorse la Lipsca, unde-și reîncepu cursurile, ier la anul 1690 el se duse la Erfurt în calitate de diacon la biserica Augustinilor. Acusat de tendințe sectare, el fu destituit, în Septembrie, anul 1691, din funcțiunile sële. Tocmai atunci, Prusia, fundānd universitatea din Hal, chiamā pe Francke spre a profesa limbele orientale. Acesta primi catedra, precum și misiunea de predicator în suburbia Glancha din Hal, unde ajunse în 7 Ianuariū, anul 1692 și unde remase pînă la mórtea sa, adică într'un timp de trei decī și cincī ani.

În anul 1694, Francke începu opera sa pedagogică în modul următor. Jonia, era obiceiū să se adune sārācī la pórtā parohiei; însă Francke, în loc de a le distribui acolo pāne ca de obiceiū, i silia să intre în untru, unde da o instrucțiune religiósă celor mai tinerī, pe care trebuia să o asculte și cei alți. Și de óre-ce finanțele sële erau fórtē reduse, el se priva adesea de māncarea sa de sērā, spre a putea distribui pāne celor întrebunțați. În anul 1695, el înfință în camera sa o cutiā pentru sārācī, în care găsi, după câte-va đile, șepte fiorinī, depuși de o femeiā caritabilā. „Ecā, đise el, un capital însemnat, cu care se pot face multe lucruri frumóse; mē duc să încep imediat cu acești banī, înfințarea unei scóle pentru sārācī.“ Și în adevēr, el cumperā chiar în acea đī, mobile de scólā, angagiā un student spre a da lecțiuni, și deschise clasa în propria sa casā, alături cu cabinetul său de studiū. Preste puțin timp, numărul elevilor săi se rădicā la șese decī.

În acest interval, binefacerile lui Francke către săraci, nu întârziară de a atrage atențiunea publicului, care, la rîndul seî, se întrecea de a-î trimite diverse daruri. Pedagogul nostru însă, cu cât da de mai mulți bani, cu atîta căuta a-și lărgi planurile. Casa sa devenind pré mică, el închiria o sală într'o casă vecină, unde institui o a doua clasă. Ar fi pré lung de a descrie aci desvoltarea progresivă a operei lui Francke, dela început și pînă ce ea ajunse în gradul cel mai înalt al activității sele; este destul să aretăm, că vederea simplă a edificiilor construite de dînsul pentru diferitele sele institute de educațiune, sunt în stare de a captiva tîtă mirarea și admirațiunea noastră, și că statistica acestor institute din anul morții sele, întamplată în 1727, ne presintă următoarele date :

1. *Lyceul* cu 82 elevi, destinat claselor superioare. Se învăța aci, afară de religiune care trebuia să fiă baza studiilor, limbele : latină, helenă, hebraică, franceză și germană ; aritmetica, geografia, istoria și chronologia, geometria, astronomia, musica, botanica, anatomia și principiile esențiale ale medicinei. — Se vede, din această simplă enumerare, că Francke nu se mai mulțumescă cu o instrucțiune exclusiv clasică, dupe cum se obiceiua atunci, ci că el prepară calea studiilor reale și tehnice, cari erau forțe neglijete pe atunci. Această nouă tendință reese și mai mult încă, din mediile de instrucțiune puse la dispozițiunea lyceului, care poseda o grădină botanică, un cabinet de istoriă naturală, un cabinet de fisică, un laborator de chimică, cabinete de anatomie, ateliere diverse, etc. într'o clasă destinată a prepara pe elevi pentru universitate, se studia în special clasicii latini, rhetorica, logica, metafisica, dogmatica, etc. Elevii erau datorî să facă și discursuri și să discute între dînsii asupra punctelor contraversate.

2. *Scóla latină a orfelinatului*, cu trei inspectori, trei-deci și doi profesori, patru sute elevi și deuce servitori. Această scóla semăna cu gymnasiile latine de atunci, cu deosebire, că pe planul studiilor sele, se găsia și botanica, anatomia și pictura, și că ea prepara pe elevii seî și pentru universitate.

3. *Scólele germane*, (scóle primare), cu patru inspectori, nouă deci și opt învățători, opt institutore și cu 1725 elevi, băeți și fete. Instrucțiunea într'aceste scóle nu trecea preste nivelul unei scóle primare, de și se preda într'ensele istoria naturală și istoria universală.

4. *Orfelinatul* cu 100 băeți și 34 fete, și cu 10 îngrijitori și îngrijitoare.

5. *Pensionatul*, unde luaă prânzul 255 studenți ai universității și 360 scolarî sëraci.

6. *Economia domestică*, *farmacia* și *librăria* ocupaă 53 persoane. Cele două din urmă stabilimente aveaă o importanță foarte mare, pentru fundațiunile lui Francke, de ore-ce ele produceaă pe fiă-care an un beneficiu foarte însemnat, în folosul lor.

7. Institute pentru femeî : *Asylul Domnișórelor* ocupa 15 persoane, — *Pensionatul junelor Domnișóre*, 8, — și *asylul vėduvelor*, 6 persoane.

Personalul întreg al institutelor lui Francke, fără a numera familiile Profesorilor etc., se rădica, după indicațiunii pozitive, la 4,273 persoane.

Francke, după cum am vėdut, fusese chiămat la Hale în calitate de profesor de universitate și de predicator. Nu voiă vorbi de activitatea sa ca predicator, dér voiă spune, că ca profesor, el es-sercită cea mai mare influință asupra universității, atât în raportul studiilor, cât și în acela al disciplinei. În ceea ce privesce studiile, el insista, în particular, asupra necesității de a se învăța mai bine limba germană, și în general de a se prepara elevii mai bine pentru studiile universitare. În raportul religios și disciplinar, el stăruia ca theologia să fiă privită, înainte de tóte, ca o afacere de credință și de convincțiune. „Un grėunte de o adevėrată credință, dicea el, valoréză mai mult ca un cantar de cunoscințe istorice; și o picătură de amóre, mai mult ca o mare întregă de sciință.“ Cu concursul colegilor sei, el puse un friu vieței desordonate a studenților și-i supuse la un regim de ordine și regularitate.

Spre a completa tabloul activității și al operilor lui Francke, trebuie neapėrat să menționez încă două instituțiuni dirijate de dēnsul în Hale. — În anul 1710, baronul de Caunstein angagiă pe Francke să fundeze o imprimeriă pentru propagațiunea sântelor Scripturi, cu caractere stereotipe. Prințul Carol de Danemarka încuragiă acestă întreprindere, trāmițēnd pentru realizarea ei 1,271 ducați. Prima edițiune stereotipă a Noului-Testament apăru în anul 1713; pīnă la anul 1795 însă, se imprimă în casa orfelinatalui 1,659,883 Biblii, 883,890 Testamente-Noui, 16,900 es-semplare Psalmi și 47,000 cārți din Sirah. — Cea altă instituțiune este stabilirea unei misiuni în India, provocată și susținută de Frederic IV, regele Danimarcei. Acestă operă, care dură un secol

întreg, essercită, mai su sémă prin scólele séle înființate de misiionari, o influință forte salutariă în localitățile unde funcționa.

— Francke, după cum s'a vădut, aparține de sigur din acel mic număr de ómenii de elită, a căror vieță lasă o impresiune profundă în istoria umanității. Am descris acțiunea sa imediată! Cine însă ar putea precisa influința salutariă, ce essercită el indirect, prin scrierile, vorbele și institutele séle, asupra societăților contimpurane și viitoare? Studiile luară în Germania o direcțiune mai practică și mai națională, și o mulțime de predicatori, profesori și institutori, crescuți în institutele séle, duseră în depărtare spiritul seú și principiile séle. După modelul institutelor din Hale, se fundară în diferite localități o mulțime de scóle pentru sêracii, de orfelinate, de asyle pentru copii vicioși, etc. — În fine, Francke este promotoriul societăților biblice și al misiunilor protestante, cari au luat astăzi o întindere extraordinară : Biblia este tradusă și tipărită în aprópe o sută limbii diferite; ier pentru întreținerea misiunilor la popórele nechrestine, se consacră la trei-șeci milioane franci pe fiă-care an.

Francke muri în 8 Iuniú, anul 1727, în etate de șese-șeci și patru de ani și câte-va luni. El lăsă două copii, o fetă măritată cu unul din colegii seii, și un băeat, care-í urmă în direcțiunea numeróselor séle institute.

Écă, spre a termina, câte-va din instrucțiunile séle, date invetătorilor, asupra modului de a essercita disciplina în scóle :

1. Înainte de tóte, institutoriul trebuie să se róge lui Dumnezeu, de a-í da, în tot timpul, înțelepciunea de care are trebuință, spre a essercita o bună și înțeleptă disciplină.

2. Institutoriul în particular trebuie să se deprindă, cu ajutorul lui Dumnezeu, a se domina pe sine; altfel cum ar putea el să supuiă pe copii la o disciplină chrestină, pedepsindu-í serios însă părintesce ?

3. Invetătoriul trebuie să ții pe elevii seii sub disciplină, să-í observe și să-í pedepsescă, când acesta va fi de trebuință; cu tóte acestea, educațiunea nu trebuie să fiă, nici pré dură, nici pré severă, ci dulce și părintescă, pentru ca ei să aibă, în aceia ce i instruesc, un essemplu viu de amóre, și să-și pótă implanta, prin acest međiu, în inimele lor, temerea de Dumnezeu și pietatea.

4. Invetătoriul fiind supêrat, nu trebuie să pedepsescă nici o dată pe un copil.

5. Invetătoriul trebuie să fiă tot d'auna cordial și bun cu elevii seii.

6. Când, pe timpul lecțiunei, elevii ar fi nastâmpărați și sgomoșți, învățătorul nu trebuie să strige, seú să-î lovescă, spre a restabili ordinea și tăcerea, ci să se țină liniștit; căci cu cât ar striga mai tare, cu atât i-ar agita mai mult. Décă însă s'ar ține liniștit și decă, fără a se agita, le ar dice : „Aud gălăgiă, cutare seú cutare vorbesc pré tare,“ totul ar reintra în tăcere. Atunci el va continua lecțiunea; însă decă gălăgia ar reincepe, el se va opri ierăși și va restabili linistea în acelaș mod.

7. Invățătorul nu va lovi pe un copil reú, înainte de a-l fi prius de trei ori asupra unui fapt reprimabil.

8. Nu trebuie să se pedepsescă un copil, mai 'nainte de a-î se fi demonstrat culpa; altfel el ar putea crede, că a fost pedepsit pe nedrept, și atunci în loc să se corigă, el s'ar revolta.

9. Când un copil s'a făcut culpabil de o eróre óre-care, trebuie să ne silim a-î demonstra, că cu acésta a călcat și una din comandamentele seú învățăturele religiunei, care reclamă o reparațiune; citându-î dér sentința religiósă care-l condamnă, i vom aplica penalitatea meritată.

10. Nu trebuie să se pedepsescă copiii pentru eróri mici, cari sunt inerente etății lor. În atari casuri este destul de a le recomanda ca să fiă mai disciplinați.

11. De și învățătorul are datoria de a cere dela elevii seí, ca să urmeze toți lectura seú lecțiunea, cu tóte acestea nu trebuie să pedepsescă pré curênd pe acela, care, din causă că a fost distract, nu póte continua lectura, seú nu póte spune aceea ce s'a dis; este destul de a i se observa ca să fiă mai atentiv pe viitor. Décă însă distracțiunea sa s'ar repeta de mai multe ori, atunci, el se va scóte afară din bancă în picióre, ceea ce va destepa de ajuns atențiunea sa.

12. Când un învățător vede pe un elev amusându-se cu un obiect óre-care, nu trebuie numai decât să-l strige pe nume și să-l certe; este destul să dică într'un mod general : „Mai véd un copil care se jócă, și care nu vrea să învețe, etc.“ Cu micii copii mai cu semă, trebuie să avem o mare paciență.

13. Un bun învățător trebuie să se ferescă de a nu deveni el însuși causa desordinelor pe cari ar fi silit să le pedepsescă. Acésta însă se va întâmpla, decă el ar veni pré târđiú la scólă, decă ar eși pe timpul lecțiunilor afară, seú decă ar dormita în clasă. În asemenea casuri, el nu va pedepsi, decât cu mare precauțiune.

14. Nu trebuie să se pedepsescă un copil, chiar de ar exista pro-

bele cele mai palpabile despre culpabilitatea sa, mai 'nainte de a-și fi mărturisit el însu-și culpa.

15. Când un copil acusat ar voi să se apere, învățătorul este dator a-l asculta cu bună-voință și a lua informațiuni esacte despre afacerea în cestiune. În cas când n'ar putea afla adevărul, el va suspenda decisiunea sa, așteptând noui luminii.

16. Nu trebuie să se certe un copil, pentru că nu pôte înțelege lesne aceea ce i se spune. Dacă copilul ar avea concepțiunea rebelă, séu o intilegintă mărginită, acesta ar trebui să fiă un bold pentru învățător de a-și îndoi sollicitudinea și de a repeta de mai multe ori explicațiunile séle.

17. Nu trebuie să se bată copiii cu nuéua, cu bastonul séu cu pumnul, căci acesta ar fi contrariu disciplinei chrestine.

18. Nu trebuie să se pedepséscă copiii, puindu-se în genuchii : acesta ar fi a se profana atitudinea respectuóasă ce iéu chrestinii în fața lui Dumnezeu.

19. Să nu se închiză copiii culpabili în locuri întunecóse, căci cu acesta s'ar putea cauza un mare réu copiilor fricoși.

20. Învățătorul trebuie să se siléscă de a cunoșce caracterul elevilor séi, spre a putea tracta pe fiă-care în consecință.

21. Dacă nu este bine a fi cineva pré sever cu copiii, apoi este și mai réu de a cădea în excesul contrariu, adică de a deveni jucăria lor.

22. Un învățător nu trebuie să mérgă într'o altă clasă, spre a pedepsi pe un elev, care s'a făcut culpabil de vre o acțiune rea ; el se va mulțumi a-l denunța învățătorului de care depinde, spre a-î aplica acesta pedépsa ce merită.

23. Când un elev s'a purtat réu cu învățătorul séu, acesta, spre a nu avea aerul că-și resbună, ar face bine să nu-l pedepséscă el însuși, ci să dea acéstă sarcină unui alt învățător.

24. Când culpa unui copil nu este cunoscută de conscolarii séi, acesta trebuie să se reprime séu să se pedepséscă în particular ; căci astfel, copilul primesce bucuros pedépsa sa, promite a se corigia și nu turbură liniștea clasei.

CAP. XVIII

REALISMUL ȘI ȘCOALELE REALE ÎN GERMANIA

Decă idolul renascerii a fost, fără îndoelă, *studiul autorilor clasici*, apoi acela al timpurilor moderne și pînă în zilele noastre, a fost și este de sigur *studiul obiectelor*, atât naturale, cât și artificiale. În domeniul pedagogic, ultimul studiu are o îndoită aplicațiune : pe de o parte, el ne conduce către studiul naturii și al tuturilor lucrurilor practice, relative la viață¹⁾; ier pe de altă, această necesitate de a studia obiectele, ne apropiă de însu-și obiectul educațiunii, adică de copil, și ne pune în pozițiune de a cunoște organele și facultățile sêle, a observa legile ce presid la dezvoltarea lor și a găsi modul cel mai facil de a-i însuși diversele obiecte ale cunoscîntelor noastre, sêu diferitele ramuri ale instrucțiunii. A fost rezervat lui *Rousseau* și mai cu sêmă lui *Pestalozzi* de a exploata acest ultim domeniu și de a funda, prin acest međiū, sciința pedagogică. Realismul însă are o origină mult mai veche : el a fost introdus, după cum s'a vêdut, în sciință, de Bacon, în filosofie, de Descartes și în pedagogie, de Comenius.

Își aduce de sigur fiă-care aminte, că una din preocupățiunile principale ale lui Comenius a fost de a funda învățatura elementară a limbilor, pe intuițiune. Pôrta deschisă de Comenius se găsi mai largă decăt se credea la început. Puțin câte puțin, cunoscînta obiectelor, care nu era la început, decăt *un međiū*, spre a ajunge la înțelegerea vorbelor și a limbii, deveni *un obiect de studiu*. Se începu a se studia lucrurile pentru ele înși-le; cu acesta însă realismul era înființat. Simler, profesor la Hale, fu unul din cei d'ântîi și din cei mai activi promotori ai realismului, sub influința căruia introduse și Francke, în stabilimentele sêle, studiile reale. La anul 1739, adică două spre de cece ani după mórtea lui Francke, Simler deschise și el la Hale mai multe școle reale, în cari se predau aritmetica, geometria, întrebuintarea riglei și a compasului, mësura, calendarul, astronomia, geografia universală, desenul,

¹⁾. Acesta s'a numit *realism*, ca când numai lucrurile ce cad sub simțuri ar fi reale, ier o limbă ôre-care, spre essemplu, n'ar fi și ea o realitate.

agricultura, horticultura, apicultura, anatomia, igiena, instituțiunile civile, istoria și geografia Germaniei, întrebuintarea metalelor, petrelor, lemnurilor, culorilor, etc. precum și modul de a le lucra.

O dată ce calea realismului se deschise, Germania se aruncă pe dânsa cu o ardere necomparabilă; s'ar fi putut dice, că salutul umanității depindea de această mișcare. Preocupațiunea tuturor era de a lărgi cât s'ar putea mai mult această cale. Hecker organiză la Berlin, în anul 1747, o școală reală pentru toate carierile industriale, comerciale și tehnice. Se țineau aci cursuri pentru industriași, arhitecți, economi, ținători de registre, mineri, etc. Colecțiunile imense serviau ca medii de instrucțiune. Se vedeau aci modele de zidiri, de vase, de instrumente agricole, de mărfuri, de magazii; colecțiunile de minerale, grădini botanice, pepiniere, etc. Afară de acesta se făcea excursiuni prin țară, spre a se areta elevilor în natură, mori, ferestreie, fabrici, mine, etc.

Acastă mișcare, după cum se înțelege de sine, produse o reacțiune puternică în contra studiilor clasice. Limba helenă și latină fură abandonate de o mare parte a junimei; de altă parte se găsi de cuviință a se introduce mai multe studii reale în programa gymnasială clasică. Acastă tentativă de a cuprinde totul avu efectul deplorabil de a încărca clasele cu 11 ore de lecțiuni pe zi. Se recunosc însă îndată, că acesta nu putea merge și că era indispensabil a se pune ordine în acest chaos. În urma acestora, gymnasialul, cu mai mult sevă mai puțin realism, fu conservat pentru junimea ce doria să se prepare pentru studiile universitare; iar școlile reale, paralele cu gymnasialul, primiau pe elevii cari voiau a îmbrăcișia cariere industriale, comerciale și tehnice. Și de ore-ce mulțimea acestor vocațiuni nu permitea a se avea în vedere toate amenunțele lor, se decise, că, precum gymnasialul da cultura generală, necesară studiilor speciale ale universității; tot asemenea și școla reală să dea cultura generală, reclamată de diversele vocațiuni către care tinde, rezervând studiile speciale pentru un institut științific paralel cu universitatea, adică pentru școla politehnică. Ecă în ce mod, realismul stabili un nou system de studii pe lângă cel vechi. Inșă acest îndoit system la care am ajuns, are și el inconvenientele seve. Incă din leagăn, aceste două systeme își declarară resbel unul altuia, și lupta lor este încă chiar și astăzi departe de a fi terminată: *realismul* continuă a cere suprimarea limbii helene și latine, și *clasicismul* ar voi să gonească realismul din școlile secon-

dare, pretindând că el nu cultivă indestul pe om. Nu este aci locul de a face pe larg expunerea acestei discuțiuni, nici de a vorbi despre filosofia care a alunecat la basa realismului; avem datoria a studia mai întâi dezvoltarea cugetării pedagogice, pusă și întărită pe terenul psihologic, ca pe baza sa naturală, de Pestalozzi și scôla sa.

CAP. XIX

JEAN JACQUES ROUSSEAU

§ 1. — VIEATA SI PRINCIPALELE SALE SCRIERI

Rousseau se născu la Geneva în anul 1712, cauzând mórtea mamei sêle. În al șéptelea an al etății sêle, el cetia romănțe cu tatăl sêu. El mărturisesce în *Confesiunile* sêle, că acéstă lectură i fu funestă. El ceti apoi Bossuet, Ovid, Fontanel, La Bruyère și Plutarc, pe cari le găsi între cărțile moșului sêu. Din primii sêi ani încă, după cum ne spune însuși, caracterul sêu, care-l punea în contradicțiune constantă cu sine însuși, era o amestecătură de mândriă și de amóre, de nehotărâre și de curagiù, de moleciune și de virilitate. Era flecar, lacom și la ocațiuni, mincinos. El fura fructe și lucruri de mâncare, dér nici o dată n'avea plăcere de a face rău, de a strica ceva, sêu de a bate pe cineva. Cu tóte acestea, el mărturisesce, de a fi spurcat din simplă rêutate oala unei vecine și rîdea despre acéstă încă în etatea de cincî decî și opt ani, scriind *confesiunile sêle*.

Tatăl sêu fiind silit să părăsescă Geneva, din cauza unei certe, încredințá pe junele Rousseau unui preut de țeră și mai târziù unui gravor din Geneva. Fugind însă de aci din cauza unor ștren-gării, el se duse, după consiliul unui preut, la Annecy în Savoia, unde fu primit de Dómna de Warens, dér trâmisi mai departe la ospiciul unor călugări din Turin. Aci Rousseau, în etate de șése spre dece ani făcu abjurațiunea protestantismului.

Dupé abjurațiunea sa, el fu congediat. El duse cât-va timp o vieță rêtăcitóre, apoi în anul 1732, reveni la Annecy, la Dómna de Warens. Acéstă femeică, care, sub un exterior decent, ascundea o

mare legeritate, nu întârziă de a atrage pe junele nostru filosof către fapte ilicite. Rousseau, cu totă muștrarea conștiinței sële, pe care Dómna de Warens și doi amici ai seș scieură să o aline, petrecu aci șapte ani de șile. In acest timp el studiă limba latină, mathematicile, musica și filosofia în Locke, Leibnitz, Descartes, și Malebranche.

Părăsind pe Dómna de Warens, Rousseau se duse, în calitate de preceptor, la D. M. de Mably în Lyon; însă, neposedând calitățile esențiale ale acestei funcțiuni, nu remase aci, decât numai un an. Când totul mergea bine, ne spune însuși, el se purta ca un angel cu elevii seș; însă când întâlnea dificultăți, natura sa pasionată se transforma în demon. Ignoranța și răutatea elevilor seș îl despera într'un punct, încât i-ar fi putut omori.

La anul 1741. Rousseau plecâ la Paris cu speranța de a pune aci basa fortunei sële cu methóda musicei cifrate ce inventase. Opozițiunea lui Rameau nu-î permise a-și realiza speranța. Cu tóte acestea, decâ Rousseau a avut vre o dată o idee fericită, apoi acesta a fost de sigur reforma semnelor musicei. Cu cifrele sële el simplifica fórte mult musica. Afară de methóda sa, Rousseau a mai scris un *Dicționar de Musică* pentru *Encyclopedia* lui Alembert și Diderot. Acéstă operă, prelucrată și publicată de autor în două volume, probéză cunoștințe mäsicale, întinse și profunde.

Petrecerea lui Rousseau în Paris fu întreruptă prin opt spre dece luni de serviciu la contele Montagu, ambasadorul Franciei la Veneția. Acéstă epocă a vieței sële este plină de întâmplări scandalóse.

Întorcându-se la Paris, Rousseau făcu cunoștința Theresiei Levasseur. El i declarâ, că nu o va lua în căsătoria legitimă, dér că nu o va părăsi nici o dată. Acésta era o femeia comună, pentru care ânima usată a lui Rousseau, după cum ne spune însuși, nu simția nici cea mai mică amóre. El avu cu dënza cincî copii, cari, cu tótă resistența Theresiei, fură trâmși de dënsul succesiv la ospiciul Copiilor-găsiți.

Academia din Dijon publicând la concurs în anul 1749 cestiunea : „*decâ restabilirea sciințelor și artelor contribuise cu ceva la inobilarea moravurilor,*“ Rousseau concură și câștigă premiul. Trebuie să ne oprim un moment asupra acestei scrieri. În prima parte, Rousseau demonstrâ, că națiunile se corrup civilisându-se, ceea ce s'a întâmplat în particular, Egiptenilor, Helenilor și Romanilor. În a doua parte, el se încercâ de a face respon-

sabilă pentru acest trist rezultat numai civilizațiunea, aretând că toate artele și științele își au origina în vicii : astronomia este născută din superstițiune; elocința, din vanitate, din ură, din flateriă; geometria, din avarițiă; physica, din curiositate; morala, din mândriă. Pe de altă parte, arta provăcă luxul; jurisprudența, șicana; istoria, ambițiunea. Acesta este calea pe care conduce civilizațiunea popóarele; ea însă nu póte fi, decât prejudiciabilă moralei în genere și educațiunei în parte. Astăđi nu se mai cresc ómenii spre a deveni buni și virtuóși, ci învėțați și abili. *Frumosul* a înlocuit *binele*. „Dumnezeule a tot putinte, exclamă el, scapă-ne de civilizațiunea și artele corupătóre ale părinților noștri, și dă-ne ignoranța, sėrăcia și inocența, aceste singure bunuri cari ne pot face fericiți.“

În acéstă scriere, Rousseau formulă, pentru prima dată, un sistem filosofic, care nu este alt ceva, decât o ură exagerată în contra vieții sociale și o confiență órbă în starea naturală a omului. El nu înțelegea, sėu mai bine, el nu credea că rėul, de care suferă ómenirea, ar putea fi anterior civilizațiunei și că acesta nu este peiculósă, decât atunci când se depărtėză de principiile morale și reparátóre ale christianismului. Cugetările și acțiunile condamnabile, cari turbur ómenirea, purced din ánima și nu din civilizațiunea individului; el are dér trebuință, spre a se rădica, de un principiu care să-ı preínóescă și să-ı schimbe ánima. Or ce alt međiu este neíndestulător : după ce s'ar despoia omul de civilizațiune, spre a-ı impedi ca a se corrupe, ar trebui să i se mai taiă și membrele, și în fine, să i se rădices și vieța.

În anul 1752, după o maladiă care-l conduse la marginea mormentului, se decise a rupe cu desevrșire cu opiniunea lumei, și a trăi în comformitate cu principiile sėle. El dete dér de o parte sabia sa, órnicul sėu, ciorapii sėi de mėtase și peruca sa cea lungă; un hoș, care-l ușurá de rufăriă, i ajutá a se apropia și mai mult de vieța naturală. El incepu a-și căștiga pánca de tóte dílele, copíând note de musică.

În acest an, Academia din Dijon deschise un nou concurs „*Asupra originei neegalității ómenilor, și asupra cestiunei decă acesta este autorisată de legile naturei.*“ Rousseau concură din nou; de astă dată însă, lucrarea sa nu fu, nici încoronată; nici premială. Se înțelege de sine, după cele ce s'a đis despre principiile sėle, că el atribuia neegalitățile ce domnesc printre ómeni, nu mai civilizațiunei. „La început, díce el, nu era astfel. Ómenii, toți

egali, liberi și fericiți duceau o viață naturală, ca și animalele; ei n'aveau nici haine, nici case, nici familie, nici limbă, nici societate. Bărbatul și femeia întrețineau între dânsii numai raporturi fizice, cari nu-i legaă pe unul de altul. Asemenea și copilul nu mai era nimic pentru mamă, îndată ce el numai avea trebuință de densa. În această stare, omul era sănătos, forte și atât de fericit, ca și maimuțele Guyanei." Rousseau afirmă toate aceste lucruri, fără a ne da altă probă, decât că selbatecii, mai apropiăți decât noi de viața naturală, ar duce o viață mai fericită. Se cunoște însă astăzi de ajuns fericirea popórelor selbatice! Fericirea visată de Rousseau nu există decât pentru copilăria. Acesta singură, în inocența sa, póte găsi fericiri infinite în viața liberă a câmpurilor; îndată însă ce sosese necesitatea muncii, îndată ce vin grijile vieții și pasiunile, ce se aprind în ânima, atât a selbaticului, cât și a omului civilizat, această fericire se evaporă ca fumul.

La anul 1754, Rousseau reveni la Geneva, unde abjură catholicismul. Acesta fu din parte-i un act curat civil : el nu voia să fiă exclus din drepturile séle de cetățean, profesând un cult, care nu era al părinților seii. Rousseau nu remase mult timp în patria sa : incomodat de vecinătatea lui Voltaire, el se reintórse în Franca și se duse a locui, întâi în *Eremitagiul* și apoi Montmorency, aproape de Paris, unde scrisese *Contractul social* și pe *Emil*.

Contractul social, care s'a supranumit *farul revoluțiunei*, este o scriere politică, unde Rousseau se încercă a construi un nou stat social. Simțind imposibilitatea de a face să reintre umanitatea în starea sa naturală, el primesce aci necesitatea civilizațiunei și se silește a o alipi la instinctele primitive ale omului natural, adică la amórea de sine, de conservațiune, de independință și de libertate personală. Omul natural este individualist în înțeleșul cel mai absolut al cuvântului. Spre a nu se desnatura, el trebuie să rămăie și în viața socială egoist, independent și liber. Dacă se asociază, el nu trebuie să o facă, decât în interesul seii propriu, spre a fi mai bine protegiat, mai forte, mai independent și mai liber. Statul trebuie să fiă o instituțiune, care să n'aibă alt ceva în vedere, decât binele cetățenului. Suveranitatea este un drept al fiă-cărui individ în parte. Prințul nu este, decât mandatarul asociaților; Constituțiunea și legile nu sunt, de cât un contract social, încheiat între dânsii, și prin care ei își garantez reciprocamente drepturile lor respective. Rousseau nu se pronunță categoric pentru aici o formă de guvern;

el crede însă, că republica convine mai bine Statelor mici și monarhia celor mari.

Când apăru *Contractul social*, se produse o mare senzațiune. Ideile ce cuprindea, erau atunci cu totul noi. Nu este dér de mirat, decât popórele aveaú cea mai mare dorință de ale vedea aplicate. Revoluțiunea franceză, în particular, avu curagiul a le trece în domeniul faptelor. Trebuie însă să o spunem, că Rousseau pusese degetul pe rană și aretase mai mult decât un remediú. Cu toate acestea, două elemente esențiale lipsiaú systemului seú : *elementul social* și *elementul religios*. Mă explic : Rousseau basase systemul seú asupra individului, asupra egoismului și nu dase nici un loc, devotamentului, virtuței, corpului social, și în fine religiunei. Dacă însă, nu este bine, după cum voesce socialismul, a se absorbi individul în corpul social, cu atâta mai mult, nu trebuie să se supprime acesta, spre a se umplea lumea cu indiviđi, fără alte interese, decât ale lor proprii. Intr'un asemenea cas, unde s'ar mai găsi virtutea, devotamentul și amórea de patriă, cari înalț, măresc și consolidez națiunile? Dér religiunea, pe care asemenea o nesocotesce Rousseau, nu este ea indispensabilă unei națiuni? Care ar fi moralitatea unui popor, fără religiune? A respuns la acestea revoluțiunea franceză dela finele secolului trecut.

În *Emil*, Rousseau caută a alipi educațiunea de instinctele primitive ale naturei, precum căutase a face și cu instituțiunile politice în *Contractul social*. Voiú face mai la vale o analiză a acestei celebre opere de educațiune ; pentru moment însă voiú spune, în aparițiunea ei provocă o tempestă violentă în contra autorului ei. Parlamentul și Arhiepiscopul de Paris, condamnară pe Rousseau, în 9 Iuniú 1762. Sentința, care cuprinde o remarcabilă apreciațiune a principiilor seúe, ordona ca *Emil* să fiă ars, autorul închis la Conciergeriă, și bunurile seúe confiscate. Opt zile mai târđiú, *Emil* fu ars și la Geneva de protestanți.

Înformat la timp despre sentința care-l urmăria la Paris, Rousseau fugi în Elveția, în micul oraș Yverdon ; însă acesta, nevoind să-l sufere pe teritoriul seú, îl sili să se retragă la Motiers, sub protecțiunea Prusiei. La început totul mergea bine ; din nenorocire însă, el nu întârđiă de a intra în cértă cu populațiunea, care-l sili să fugă și de aci. Atunci el se refugiă pe mica insulă St. Petru din lacul Bienne. Filosoful nostru credea a fi găsit în fine un loc sigur, spre a trăi linistit ; însă guvernul din Berna, aflând că el se găsesce pe teritoriul seú, îl somă să părăsescă imediat insula.

Rousseau se reîntôrse la Paris, ajutat de un pasport ce sciuse a-și procura; însă în acelaș an, adică în 1766, după invitațiunea lui David Hume, se duse în Anglaterra, unde neputându-se înțelege cu noul seü amic, plecâ iér în Francia. Rousseau se fixâ în fine în Ermenonville, aprópe de Paris, un sat ce aparținea marchisului de Girardin.

De mult timp încă, Rousseau suferia de o misanthropiă, ale căreia accese devenia din ce în ce mai violente. El credea că tóttă lumea își bătea joc de dânsul, și de aceea se țtenea de a umbla pe stradele frecventate. Sub greutatea acestor cugetări penibile, el scrisse o apologiă a vieței sele cu intențiunea de a o depune pe altarul bisericei *Notre-Dame*, și adause de asupra aceste cuvinte: „Deposit încredințat Provedinței. — Protectorul celor asupriți, Dumnezeuul dreptăței și al veritáței, primesce depositul ce un nenorocit strein depune pe altarul teü.“ Însă când Rousseau voi să ducă manuscrisul seü la locul destinat, găsi biserica închisă. Acest obstacul neașteptat îl umplu de desperare: i se păru că Dumnezeu s'a conjurat cu ómenii în contra lui.

Rousseau muri în Ermenonville, la anul 1778, în etate de șesezeci și șese ani. Nisce bături ce-și preparase însuși, și un semn de o lovitură de pistol ce s'ar fi observat pe fruntea sa, aü făcut să se credă că el s'ar fi sinucis. Domoul de Girardin s'a silit mai târziu a desminți aceste aserțiuni, însă fără a putea rădica tóte bănuielele.

Astfel aü fost vieța și principalele opere ale lui Jean Jacques Rousseau. Să trecem acum la studiul opului seü de educațiune.

§ 2. — EMIL

Cartea I. — Instrucțiune. — Primii doui ani

Tóte ies bune din mânele autorului lucrurilor; tóte degeneréz în mânilé ómenilor: Aceste sunt cuvintele sentențioșe, prin care se începe *Emil*. Rousseau se pune de o dată pe terenul naturei; el vrea o educațiune făcută de natură, seü cel puțin, comformă cu natura: el vrea să aplice thesa sa filosofică la educațiune.

După ce face o expunere scurtă a sistemului seü, Rousseau abordă amenuntele practice ale educațiunei. Copilul, dice el, ar tre-

bui să fiă crescut și hrănit de mamă sa, după legile naturii; tatăl încă ar trebui să se ocupe de dânsul; acela, adaogă el, care nu poate îndeplini datoriile seale de părinte, n'are dreptul de a deveni tată. Societatea însă este coruptă: femeile nu mai voesc a crește pe copiii lor. Rousseau prin urmare iea de elev pe unul din acești mici copilași, aruncați, încă dela nascere, afară din calea naturale și voesc a încerca ca să-l crească într'un mod natural. În acest chip însă, Rousseau se pune cu elevul său, încă dela început, într'o pozițiune *exceptională și nenaturală*. *Exceptională*, pentru că este imposibil ca generalitatea copiilor să fiă creșcuți afară din familie, ca *Emilul său*; și *nenaturală*, pentru că după însuși mărturisirea sa, familiei incumbă datoria de a crește pe copiii seii. De ce n'a ales și el, ca Pestalozzi în *Leonard și Gertruda*, o mamă virtuosă și activă, care să scie a-și disciplina bine copiii, său mai bine încă, o familie onestă și piósă, care să fi putut servi de model celorlalte?

Rousseau în calitatea sa de guvernor, începe prin a căuta o nutriță pentru *Emilul* său, un băet sănătos și viguros. El nu l'a voit altfel; a lăsat altora grijea de a crește copii slabi, maladivi, etc. Și de ore ce hârtia este mult răbdătoare, el făcu să i se presinte nutricea la momentul dat, *devenită mamă de curând și sănătoasă de corp și de inimă*. Aceste calități sunt esențiale. — Spre a obține un bun lapte, el nu dă nutriței seale, decât legume și alte substanțe vegetale. Exemplul vacelor, cari se nutresc de fân și de ierbă și dau un lapte excelent, a indus aci pe filosoful nostru în eróre. Cele mai multe legume și fructe acresc laptele femeielor și provoc colice la copii. Acea ce convine mai bine femeielor ce alaptez, este carnea, laptele și o vieță linistită. — Rousseau vrea ca copilașul său să trăească la țără. — Consiliul este foarte bun, dér câți orașeni pot să profite de dânsul? — Pe nesimțite, și aci are dreptate, el vrea ca să se obicnuască copilașul a se spăla, atât véra cât și érna, cu apă rece. Dela nascerea sa încă, el i acordă libertatea membrilor seale, proscriind fașia. — Ne unim cu acésta și adaogăm că leagănul este asemenea neutil și, poate, chiar periculos; în tot cazul, el dă naștere la numeroase accidente.

Educațiunea copilului începe de o dată cu nascerea. Ea constă la început, în a-l împedea de a contracta obiceiuri, cari l'ar putea domina. Trebuie să se pună în stare de a fi tot d'auna stăpân pe sine și de a face în toate lucrurile voința sa, îndată ce va avea una. Îndată ce copilul simte plăcere a vedea lucruri, trebuie să i se aréte

de toate speciile, și chiar animale urite, desguștante, bizare, precum șerpi, șiopârle, raci, etc. Trebuie să i se arăte și mâșci din ce în ce mai urite, ca să nu devină fricos. Se va obișnui asemenea și cu defonațiunile armelor de foc. Cu o gradațiune bine cumpănită, facem din copil un om întreprinzător.

La începutul vieții seale, copilul se ocupă numai cu aceea ce lovește simțurile seale; să profităm de această dispozițiune naturală a sa, și să-l lăsăm a examina și a pipăi obiectele, căci acesta i va procura primele materialuri ale cunoștințelor seale.

Când copilul plânge și țipă, este o probă evidentă, că el are vre o necesitate, ce ar dori să i se satisfacă imediat. Cu toate acestea, trebuie să se bage de seamă de a nu-l face capricios. Remediu în contra capriciilor se găsește în libertate : Mai puțin contrariați în mișcările lor, copiii plâng mai puțin ; mai puțin amenințați și flatați, ei vor deveni mai puțin fricoși, sevă mai puțin îndărătnici și vor rămânea mai ușior în starea lor naturală. Lungile plânsete a le unui copil, care nu este, nici legat, nici malad, și care n'are lipsă de nimic, nu sunt decât nisce plânsete de obicei și de îndărătnicie. Acestea nu sunt opera naturei, ci a nutriției, care făcându-l să tacă astăzi cu or-ce preț, îl excită să plângă mâne mai mult. Singurul mediu de a remedia, sevă de a preveni acest rău obicei, este de a nu se da nici o atențiune acestor plânsete. Nimeni nu voește a-și da o ostenelă nefolositoare, nici chiar copiii.

După ce mai vorbește de întărcatul lor, și după ce proscribe jucăriile, Rousseau trece la vorbire. El nu voește a se vorbi pré de timpuriu copiilor, a se da o pré mare importanță erorilor ce comit și a li se lărgi vocabularul preste orizontul lor. Cere însă a se deprinde copiii să pronunțe vorbele curat, și pretinde, că la țără ei au o pronunție mult mai fermă și mai destinsă, decât la orașe, de ore ce copiii țărănilor ar învăța să vorbească într'un mod mult mai natural, decât aceia ai orașenilor.

Cartea II. — Copilăria lui Emil, dela 2 până la 12 ani

Când copilul începe a umbla și a vorbi, el intră într'o nouă fasă de dezvoltare. Cel d'antăeu lucru ce trebuie să se observe la începutul acestei nouă ere, este, de a nu-l ocoli de pré multe griji, de pré multe precauțiuni. Dacă copilul cade, se rănesce sevă se taiă, nu trebuie să se alerge în ajutorul sevă. El se va speria, pote, puțin ; dér în modul acesta, se va deprinde a se supune la asprele

legi ale necesității și va deveni pacient, prudent și curajos. Se pot lua, cu toate acestea, ore cari precauțiuni în favorul copilului, însă fără să le simță el; copilul trebuie să aibă sentimentul libertății sêle, al independenței sêle, și să se deprindă de timpuriu a nu avea trebuință de nimeni. Rousseau stabilește teoria sa asupra fericirei, pe acest principiu de educațiune. Copilul este nenorocit, dice el, îndată ce dorințele sêle trec preste puțința noastră de a le satisface. Trebuie prin urmare a împuțina necesitățile sêle și a întinde puterile sêle. Se restrâng însă dorințele, evitând a le satisface; și se fortific puterile, lăsând copilului independența și libertatea sa. În viața socială, dice el, ómenii depind unii de alții; dorințele sunt imense și puterea indiviđilor foarte mărginită; acesta este sorgintea multelor rele, de cari suferă ómenirea. În viața naturală însă este echilibru între dorințe și între puțința de a le satisface.

Trecând la instrucțiune și la morală, Rousseau vrea ca să se întârzieze, cât s'ar putea mai mult, începerea lor. Se póte respunde la cestiunile copiilor, séu li se póte opune un refus formal, după cum se va găsi mai folositor; însă să se evite studiul și siluirea sa, morala și reprimandele sêle. Cunoștința binelui și a rêului va veni mai târziu: Dêcă copilul sparge geamurile camerei sêle, se va închide într'o cameră fără geamuri și prin urmare obscură, și dêcă va voi să afle motivul acestei condamnățiunii, i se va spune, că se închide aci, spre a nu mai avea geamuri de spart. I se va permite însă de a se întórce în camera sa, îndată ce va promete spontaneu, că nu va mai sparge gémurii. Este foarte straniu, dice Rousseau, că pînă astăzi pedagogii să nu fi găsit alte instrumente de a conduce pe elevi, de cât emulațiunea, gelosia, invidia, vanitatea, frica, aceste pasiuni foarte periculoase și foarte proprii de a le corupe sufletul, înainte chiar de a li se fi format corpul. Supuneți pe copil la legile necesității, faceți ca un *nu* al vostru să fiă un mur de granit pentru densusul și veți vedea o schimbare radicală: el va deveni pacient, resemnat, pacinic, chiar când n'ar putea obține ceea ce ar fi dorit; căci este în natura omului de a suferi cu paciență necesitatea lucrurilor, dér nu reaua voință a altuia. — Nu trebuie, dice el într'altă parte, să iea cineva asupra-și crescerea unui copil, dêcă nu sciă să-l conducă unde voesce, prin singurile legi ale posibilului și imposibilului. Sfera și unuia și altuia, fiindu-î de o potrivă necunoscute, ea se póte întinde, séu strânge, după voință, împrejură-î. Copilul se înlănțuesce, se împinge séu se reține, fără să murmure, prin singura legătură a necesității; el devine mlădios și docil prin

singura forță a lucrurilor, fără ca nici un viciu să aibă ocasiunea de a încolți într'ensul. . . . Inșă nu dați elevului vostru nici o lecțiune verbală; el nu trebuie să primescă lecțiunii, decât prin experiențe. Nu-l pedepsiți nici o dată, căci el nu scia ceea ce este erorea, vina seú culpa; nu-l siliți să vă cêră ertare, căci el nu v'a putut ofensa.

Aceste afirmațiuni merg pré departe; este constatat astăzi că fermitatea disciplinêză și moralisêză pe copii, pe când slăbiciunea părinților și învățătorilor i perd.

Rousseau începe studiul moralei prin idea proprietății. Spre a însuși acêstă idee elevului seú, el îl pune să facă o stricăciune în grădină și provocă astfel un conflict cu grădinarul. Acêsta este pórta prin care intră în lumea morală. — Inșă, urmêză el, cu convențiunile și cu datoria nasc încelăciunea și minciunea. Indată ce un copil a făcut ceea ce nu trebuia, el voesce să ascunză ceea ce n'ar fi trebuit să facă. Acêsta este natural; el ascunde și minte.

Dupé principiile ce preced, este evident că Emil n'are să fiă pedepsit, când ar cădea într'o eróre óre-care, în ceea a minciunei, spre esemplu. Pedépsa, dice Rousseau, trebuie să fiă privită de copii, ca o urmare naturală a relei lor acțiuni. Nu trebuie dér să declamați în contra minciunei, nici să-i pedepsiți când ar minți; inșă veți face astfel, că tóte relele efecte ale minciunei să se grămădescă pe capul acelora ce au mințit. Rousseau crede că se póte preveni minciunea, conducându-ne cu copiii într'un mod, în cât ei să n'aibă interes de a minți. Este clar, adaogă el, că de fapt minciunea nu este naturală copiilor; numai legea supunerii, care este fórte penibilă pentru dênșii, produce necesitatea de a minți: ei se dispensez în secret, pe cât pot mai mult, de acêstă lege, și prefer interesul presinte de a scăpa de pedépsă seú de blam, interesului depártat de a expune adevêrul. — Este adevêrat, că severitatea comandamentelor și obligațiunea datorielor póte fórte lesne împinge pe copil la minciună, și că prin urmare, spre a nu-l expune la o pré mare tentațiune, este bine a fi cu dênșul, cât se póte de indulgenți. Inșă și aci, ca de ordinar, Rousseau merge pré departe cu indulgența sa; apói și teoria sa nu ține destul compt de natura copilului. Dispozițiunea la minciună nu se póte stârpi prin mediile ce el indică: ea nu găsesce corectivul seú, decât în recunóscerea erorilor și în căință. Minciuna, și nu trebuie să se uite acêsta, nu este, ca să dic așa, un viciu primitiv: ea este mai mult o perdea ce se aruncă, din mândriă seú din interes, pe o eróre comisă, spre

a o ascunde. Minciuna este o consecință, și nu cauza unei desordine morale. A împedica această consecință este, fără îndoială, un lucru destul de mare; dér a distruge cauza care a provocat'o, este și mai mare.

În privința moralei, Rousseau face următoarea reflecție: Astăzi părinții și educatorii în genere, voind a avea aparința că conduc pe copii către virtute, i silesc a contracta toate viciurile. Dorind a-i face pioși, i duc la biserică, spre a căsca acolo de urât; forțându-i a îngăna mereu rugăciuni, i silesc a aspira la fericirea de a nu mai fi nevoiți să se rîde lui Dumnezeu. Singura lecție de morală, care convine copilăriei și care este cea mai importantă pentru toate etățile, este de a nu face rău nimenui.

Nimic mai capricios, decât stylul lui Rousseau în *Emil*. Spirit independent, el nu poate să țină un system în expunerea sa. Când o idee i se pare interesantă, el se oprește la densa cu o plăcere marcată; și chiar, când a trecut înainte, el se întorțe fără scrupul înapoi, spre a mai dice câte-va cuvinte asupra ei. Astfel, după ce a vorbit o dată de instrucție, el mai revine încă o dată, spre a critica metoda de învățatură, basată pe memorie. El pretinde, că înaintea etății de zece pînă la două spre zece ani, este neutil de a învăța ceva pe copii, de ore-ce ei n'ar putea înțelege, nici lectura, nici geografia, nici calculul. Memoria, dice Rousseau, nu se poate desvolta, înainte de a se fi pus și rațiunea în mișcare, cea ce nu se poate face într'o etate pré crudă, și ar fi contra naturii de a o încărca cu fapte, pe care înțelegința nu le ar putea încă înțelege. *Emil*, prin urmare, nu va învăța nimic pe din afară, nici chiar fabule, de ore ce ele cuprind lucruri mai pre sus de puterile séle, și o morală, pe care nu trebuie încă să o cunoscă. El nu va învăța să citească și să scrie, decât atât, cât curiositatea și trebuința îl vor sili să studieze. El va dessemna, însă după natură, și numai când i va plăcea. Natura va fi singurul său conductor. -- Vom vedea mai târziu, în Pestalozzi, că Rousseau n'a înțeles bine dezvoltarea naturală a copilului, și că acolo, unde era un edificiu complet de construit, el n'a vădit nimic de făcut.

Decă însă Rousseau lasă în urmă dezvoltarea intelectuală și morală a copilului, de temere de a nu strica totul, nu face tot asemenea și cu dezvoltarea fizică. Am vădit deja, cum trebuie să se îngrijescă, după densul, micul copilășu. Reluând îngrijirile fizice, de unde le lăsase, el ne conduce să vedem pe *Emil* dormind pe un așternut tare, culcându-se pe pământul umed, bînd apă rece, fiind

înădușit,¹⁾ și obicînuindu-se a umbla cu capul neacoperit și cu picioarele góle. Hăinele sêle sunt ușióre, însă largi; nutrimentul seî simplu, însă abondent. El nu bea vin, însă primesce, din cînd în cînd, câte o prăjitură ca premiú pentru cursele sêle. El se deprinde a duce greutatea, a se urca pe arbori, a alerga, a înota; decã ar fi posibil, el ar învăța să despice aerul ca vulturul, și să se rostogolască în foc ca salamandru. Emil învêță să măsóre distanța cu ochiul, și 'și formezã urechea și vocea prin cînt. Tactul, mirosul și gustul îl învêță să recunoscã obiectele, și-l pun pe cale a devina întrebuintarea ce se póte face de dênsele. Nóptea și ziua i sunt tot una, cãci el s'a deprins a se mișca în întunerecul cel mai profund.

Urmând calea ce am indicat, Rousseau are, la finele acestei secunde període a vieței, un băét bun, gras, forte și robust, deși cam rustic. El citește mai puțin bine ca alții, în cărți, însă mai bine ca toți, în natură. Spiritul seî nu-î stã în limbă, ci în cap. El n'are noțiunii morale, decãt acelea ce se raport la etatea sa actuală. El n'are nici o noțiune despre Dumnezeu, și nu sciã cea ce este datoria și supunerea; însă decã i dice cineva: Fă-mi cutare plăcere, el se grăbesce a-î deveni plăcut, fără a cere nimic în schimb. Pînă aci, el nu cunósce decãt o singurã lege, acea a necesității. Decã i veți refuza vre o cerere, el se va mulțumi a dice: acésta nu s'a putut face, și nu se va formalisa că a fost refusat.

Cartea III. — De la 12 pînă la 15 ani

Pînă aci Emil a trăit din senzațiunii sub imperiul legii necesității; el a întins în natură cercul percepțiunilor sêle. Acum sosi momentul, de a-l sili să facă un pas mai mult, de a-l învăța să compareze senzațiunile primite, spre a extrage dintr'ênsele judecãți și forma cugetării. Afară de acésta, de óre ce în viitor forțele sêle vor întrece cu mult necesitățile sêle, este indispensabil de a ocupa acest prisos de forțe, spre a face provisiunii de cunoștințe. Aceste studii însă, nu trebuie să se facă dupě întâmplare; se vor preferi acelea, ale căror utilitate se póte apreția de Emil, cãci tóte acțiunile sêle trebuie să fiã libere și raționate.

Emil va fi prin urmare de aci înainte, sub imperiul unei a doua legi: utilitatea se va uni cu necesitatea, spre a-l governa. Și de óre

¹⁾ Nu consiliãm pe nimeni să urmeze aceste două, ultime esemple.

ce este indispensabil, ca el să se fortifice în libertate și în independență, se va lăsa încă în ignoranță asupra raporturilor ómenilor între dênșii, și se va continua a-l ocupa cu lucrurile physice și materiale.

Să vedem însă în ce mod își realiază Rousseau programul său.

Începând cu Cosmografia, el se duce cu elevul său pe o colină, spre a contempla răsăritul și apusul sórelui. Spectacolul este încântător, și Mentorul i face o mică lecțiune despre cele patru puncte cardinale. Emil îl întreabă, la ce-i póte servi aceste cunoscințe? — Aí dreptate, i resgunde Mentorul, nu trebuie să învățăm nimic ce nu ne póte fi util; să lăsăm dér acéstă lecțiune. — A doua zi ei fac o lungă preumblare, se retăcesc, se opresc la marginea unei păduri obosiți, și se pun să se odihnescă pe pământ. Emil, turmentat de fóme și de sete, căci trecuse timpul prânzului, se puse pe plâns. Ce să facă? — Guvernorul aduce atunci aminte elevului său, că ei au vădut erí după colină acéstă pădure care era situată *la Nord* de Montmorency. — Emil privește sórele; decă este așa, dice el, apoi Montmorency este la médiă zi, adică în partea aceea. La aceste vorbe el se scóală plin de curagiú, pornesce ca fulgerul găsesce drumul și ajunge acasă, unde-l așteptă o mesă bună. — Acésta fu prima lecțiune de Cosmografiă. — Rousseau imaginând acéstă anecdotă, a comis o inconsecință: a uitat că elevul său, deprins cu câmpurile și pădurile, nu putea să se rătăcescă ca cel din urmă copil de orașe. Nu este însă scopul nostru de a ne opri la tóte inconsecințele séle; vom merge dér înainte. Urmând cu methoda pe care am caracterizat'o, el întinde cunoscințele geografice ale elevului său, și-l învăță istoria naturală, physica și chimia. El nu-i propune lecțiunii ca în scóală; el i procură numai ocasiunea de a învăța; el observă, face experiențe și studiază cu dênșul: el nu este învățătorul său, ci emulul său.

Pe lingă cartea naturei, Rousseau mai deschide elevului său și pe aceea a artelor și a meseriilor; ei au un atelier cu diferite scule și instrumente. Ei percurg ținutul, spre a visita atelierile. Emil trebuie să vedă tot, să înțelégă tot, să încerce tot. Preumblându-l din atelier în atelier, Rousseau nu se mulțumescă ca elevul său să vedă numai lucrându-se, ci stăruesce ca el să puie însu-și mâna la lucru.

Este de mirat, dice Rousseau, că lumea stiméză mai mult artele de plăcere și de lux, decât artele și meseriile utile. Emil nu trebuie să adopte acest prejudiciú. Spre a-l preserva, Mentorul său citește cu dênșul o carte, o singură carte, *Robinson Crusóe*. E-

mil trebuie să devină un Robinson. Cu acest ideal în cap, el se va feri de a preferi obiectele de lux, obiectelor utile. Ferul trebuie să fie în ochii seî de un mult mai mare preț, decât aurul; și sticla, de cât diamantul. După o lungă tiradă, în contra luxului și trântorilor bogatî, el face o elocință laudă în favoarea egalității și simplității. Rousseau predice, cu ocasiunea apropiatelor revoluțiuni, ruina acestei lumî strălucitoare, însă putrede, care trăește numai din serbătorî, din lux, din scandale, din încelăciunî și din minciunî, în detrimentul lucrătorului și meseriașului. „Ne apropiăm, ȳice el, de o stare de crisă și de un secol de revoluțiuni.“ Această profeciă mi s'a părut demnă de a o reproduce și aci.

Acest al douilea termen al vieții lui Emil trebuie să se termine prin învățătura unei meserii. Emil va fi agricultor, însă acesta nu-î este de ajuns; agricultorul este sclavul pământului seî, și Emil trebuie să fie independent : el își va avea dăr asigurată fortuna sa în brațele sele. „Când Emil își va învăța meseria, ȳice Rousseau, o voi învăța și eu împreună cu densus, căci sunt convins, că el nu o va putea învăța bine, decât atunci când o va învăța împreună cu mine. Vom intra dăr amândouî la învățatură și vom pretinde a fi tratați, nu ca nisce domni, ci ca nisce simplii ucenici. Și de ce nu? Petru cel mare, împăratul Rusiei, n'a fost el ôre tîmplar și toboșar în propriile sele trupe? Nu cumva credeți, că nașterea și meritele acestui prinț, nu egalau pe ale vóstre? — Înțelegeți că tóte acestea nu le ȳic lui Emil, ci vouă cari veți citi aceste rînduri.“

Cartea IV. — Adolescența; dela 15 pînă la 20 de ani

În copilăriă, omul face cunoștință cu sine însu-și și cu lumea fizică; în adolescență, el trebuie să învețe a cunoște pe semenii seî. Aci începe pericolul educațiunei. O ȳi este de ajuns spre a distruge opera celor d'ânteuî cincî spre ȳece ani.

Momentul propice spre a studia societatea este marcat de natură prin desteptarea sentimentului sexual. Acesta singur caracterisă, după Rousseau, etatea adolescenței. „Noî ne nascem, ȳice el, de două ori, o dată spre a exista și altă dată spre a trăi, o dată pentru speciă și altă dată pentru sex.“

De unde însă să începă Emil, spre a studia pe semenii seî? Societatea este pré coruptă, spre a-î o putea areta de aprópe; să se evite dăr societățile lumesci, balurile, teatrurile și tóte vorbele indiscrete. Cu cât Emil va cunoște mai târȳiu relațiunile sexuale,

cu atât se va bucura mai mult timp de o viață calmă și fericită. Precocitatea în această materie slăbește sufletul și corpul și ruinează individul și popoarele.

Neputându-se hotărî de a areta elevului său omenii vii, Rousseau începe să-i vorbească de cei morți. El i desfășoară paginile istoriei, începând cu *Viețile lui Plutarh* și-l învătă să stimeze virtuțile modeste, precum este simplitatea, libertatea, etc. și să urască luxul, ambițiunea, tyrania, etc. Rousseau recomandă și fabule pentru această nouă perioadă de dezvoltare.

Cu toate acestea, Emil nu trebuie să se mărginească de a vedea pe omenii nu mai de departe. O dată ce judecata sa s'a format asupra virtuților și viciurilor sociale, el poate intra în lume, fără vre un pericol excesiv pentru înima sa. Primele erori ce el va comite, i vor servi spre a se corigă de presumpțiunea sa, și-l vor opri de a judeca cu pre mare severitate pe semenii săi.

Rousseau arată apoi cum toate virtuțile sociale se nasc din amorul sexual. Indată ce cineva iubesc pe semenul său de alt sex, începe a-i voi binele, ca pentru sine însuși, și simte necesitatea de a fi bun și just. Bunătatea însă și justiția, născute din amor, se stabilesc în anima sa sub forma unei legi, care constituie conștiința sa. Bunătatea și justiția d'ér, nu sunt nise simple abstracțiuni, nise pure creațiuni ale rațiunii, ci o necesitate, o înclinațiune naturală cuprinsă în afecțiunile noastre primitive.

Acastă manieră de a privi virtuțile sociale și conștiința, este foarte caracteristică. Religiuina ocupă un loc foarte neînsemnat în acest nou system de educațiune. Dumnezeu, pe care-l va face mai târziu cunoscut lui Emil, nu apare de cât ca prima cauză a celor ce essistă. Morala descinde aci la nivelul omului natural, și credința este redusă la un omagiu vag adus Creatorului și la o speranță, mai mult se mai puțin sigură, că sufletul va continua a trăi și dincolo de mormânt. N'am găsit nimic mai mult în *Profesiunea de credință a Vicarului savoyard*, intercalată cu un episod în această parte a lui Emil.

Profesiunea de credință a Vicarului savoyard este un system filosofic, pe care nu voi căuta, nici a-l analisa, nici a-l discuta; d'ér voi adauge că aceea ce lipsesc credinciosului Rousseau, ca și pantheiștilor și materialiştilor moderni este sentimentul păcatului, este necesitatea unei reconciliațiuni cu Dumnezeu. Cu toate erorile se-le, Rousseau s'a crezut, pînă la finele său, just și bun; și, printr'o contradicțiune frapantă, acest om, care nu vedea în se-

colul său, de cât hypocrisiă și corupțiune, acest om, care din desgust către semenii săi, deveni misantrop, afirmă pe toate tonurile că omul este bun ! Negreșit că numai această eroré i-a putut face neînțelesă instituțiunea care conciliază pe om cu Dumnezeu. Cristianismul nu pôte fi construit, filosoficește, de cât printr'o necesitate a conștiinței.

Cu toate acestea Rousseau n'a perdut din vedere, prin această digresiune, obiectul său. El continue a arêta lui Emil pe ómeni, începe a căuta societatea femeelor și se aventurează în fine pină în theatru. El i-ar permite să comită chiar erori, decât natura sa ar cere acesta imperios. Emil însă este docil ; el iubescé virtutea și nu voescé de cât o sóțá demná de densusul, pe lângá care să póttá petrece zile fericite. Rousseau prin urmare, după ce i-a căutat în zadar o femeia în societățile Parisului, părăsesce capitala Franciei, spre a o căuta într'altá parte.

Cartea V. — Sofia séú Femeia

În cartea V și cea din urmă, *Emil* íea în fine o turnură romantiósă ; și în adevér, autorul *Nouvel Héloïse* putea el înțelegé vieța altfel, decât ca un romanț ? Nu voiú urma pe autorul nostru în ceea ce ne spune despre femeí. În ochii lui Rousseau, femeia nu essistá decât pentru bărbat ; prin urmare întréga educațiune a femeielor nu trebuie să aibá altá țintá, decât fericirea bărbaților. A le place, a le fi utile, a fi iubite și onorate de densusii, a-í cresce când sunt mici, a-í îngriji când sunt mari, a-í consilia, a-í consola, a-le face vieța plăcutá și dulce sunt primele datorii ale femeilor.

Resultá din acest principiu, că femeia, contrariú bărbatului, trebuie să fiá crescutá în supunere și dependință. O femeia trebuie să adópte în toate circumstanțele credințele bărbatului său ; ea trebuie să sacrifice totul, principiului său suprem, care este bărbatul. Pentru acelaș cuvânt, femeiele sunt datóre a cultiva arta de a place : aceea ce se crede de dênsele, nu trebuie să le fiá mai puțin scump, decât aceea ce ele sunt în realitate. „Opiniunea publicá, dice Rousseau, devine adesea pentru bărbați morméntul virtuții, pentru femeí însă, totdeauna tronul ei.“ Aceste principii nu sunt tocmai în armoniá cu modestia și virtuțile ascunse, recomandate cu atáta rațiune de religiunea chrestiná.

Cu toate aceste principii false ale lui Rousseau asupra pozițiunii sociale a femeii și asupra modului de a o cresce, principiul său

de a atribui totul naturei, conduce une ori condeiuul său la schițarea unor tablouri foarte alese. „Sofia, ȳice el, iubesc gătela și sciă foarte bine a se găti; mama sa n'a avut altă cameristă, de cât pe dēnsa; ea se imbracă cu mult gust, însă urasce haïnele scumpe; ea intrunesc tot'dauna simplitat'a cu eleganță. Ea nu cunósce cari sunt culorile la modă, dér ea usază tot'dauna de acelea, cari sunt favorabile. — In apartamentul Sofiei nu se vėd alte ape, decât apa cristalină a fontanelor; ea nu cunósce alt parfum, decât acela al florilor, și nici o dată bărbatul său nu va miroși altul măi dulce, decât respirațiunea sa. In fine atențiunea, ce dă exteriorului său, n'o face să uite, că ea este datóre a sacrifica vieța și timpul său altor îngrijiri mult măi nobile. — Sofia nu cunósce in adevėr convenințele lumēi; dér este îndatoritóre, atentivă și pune multă graciă in tot ce face. Un natural fericit o servesc măi bine, decât or-ce artă. Ea are o politețā propriā a sa, care nu ține la formă, care nu este supusă modelor, care nu se schimbă cu dēnsele, care nu face nimic din us, dér care vine dintr'o adevėrată dorință de a place și care place. Ea nu cunósce, decât complimente obicīnuite, și nu caută a inventa altele măi alese; ea nu ȳice că este *forte obligatā*, că i se face *pré mare onóre*, etc.; pentru o atențiune sėu o politețā, ea respunde printr'o reverință, sėu printr'un simplu *vė multumesc*; însă acestā vorbă, ȳisă din gura sa, valoréză măi mult, de cât tóte acele complimente vane, ce se întrebuintez astăzi in lume. Pentru un adevėrat serviciu, ea lasă să vorbescă ānima sa, și acēsta găsesc ceva măi mult, decât un simplu compliment etc.“

Sofia fiind făcută pentru Emil, și Emil pentru Sofia, era natural ca ei să se întâlnească o dată. Inceputul amorului lor fu delicios. Dupē ce petrecură împreună un an de zile și se bucurară de tóte dulcețurile unei frecuențațiunii oneste, ei trebuiră să se separe: Emil urmā să călătorescă încă cu Mentorul său, spre a studia instituțiunile politice ale diferitelor popóre. Inainte de a deveni membru al societății civile, el trebuie să cunósca drepturile și datoriile cetățenului, precum și țera unde ar putea trăi in conformitate cu principiile sėle. Acestā parte a lui *Emil* este puțin interesantă: ea nu cuprinde decât o prescurtare essactă a *Contractului sėu social*. Dupē cum se înțelege, Emil nu găsesce, in nici o parte de loc, idealul social ce caută, și se reînțorce in Franția cu convinșeunea fermă, că el nu trebuie să caute libertatea, decât in sine însu-și, și că înțelepciunea supremă comandă a se supune instituțiunilor sta-

bilite, precum s'ar supune unei necesități indispensabile. El revine astfel ierăși la legea necesității, sub care 'și a început educațiunea.

Cu totă lunga lor despărțire, Sofia și Emil au rămas unul altuia fideli, ier diua căsătoriei lor a sosit. „In fine, dice Rousseau, ved apărând cea mai frumoasă di pentru Emil și cea mai fericită pentru mine; voi încurona opera mea și voi gusta fructele cultivate cu atâta îngrijire.“ — Demna pereche se unesce printr'un lanț indisolubil, gura lor pronunță și anima lor confirmă jurământul sacramental: ei au devenit soț și soție — Câte-va pagini mai departe, Rousseau adaogă: „Puțin câte puțin primul lor delir se calmază și le permite a gusta în pace această nouă fericire a lor. Fericiti amanți! *Spre a onora virtuțile lor, spre a descri fericirea lor, ar trebui să compuiți istoria vieții lor. . . .*“

S'a găsit între manuscriptele lui Rousseau un fragment: *Emil și Sofia, său solitarii*, care nu pôte fi, decât *istoria vieții lor, spre ale onora virtuțile și spre ale descri fericirea. . . .* Da, acesta este istoria vieții lor, însă ce vieți! După câți-va ani petrecuți în solitudine, Emil, spre a distra pe Sofia, care perduse pe fiia sa, o duse la Paris. Acesta fu nenorocirea sa. Aerul capitalei reci pe unul de altul, și Sofia deveni infidelă. Emil care aflând acesta, era momentan să inebunescă de durere, își chiamă în ajutor rațiunea și principiile, recunoscă că nimic nu este schimbat în sine, și, armându-se cu un stoicism ne mai pomenit, părăsi Parisul, singur, pe jos, și fără a lua alt ceva cu densus decât nisce haîne modeste și brațele sële. El căută și găsi de lucru. Când era bolnav, făcea ca animalele: postea și sta liniștit. Nu-î plăcea un loc? pleca și se ducea mai departe. El ajunsese astfel la Marsilia unde intră în serviciul unei nave ca marinar. Din nenorocire această navă fu capturată de piraiți, ier Emil, cu alți soți ai sële, vëndut ca sclav. Sufletul unui om însă nu se vinde. Emil conservă în fierele sële totă libertatea, și avu încă ocasiunea de a se supune și de astă-dată la legea necesității.

Istoria lui Emil se opresce aci; însă, judecând după începutul ei, se pôte admite cu siguranță, că el s'a reîntors în Francia, că a regăsit pe Sofia sa, și că, instruiți amândouă la scôla nenorocirii, deveniră ierăși virtuosi și fericiti; însă mórtea bătând la ușa lor, Emil avu durerea să perdă atât pe fiul său, cât și pe Sofia. El rămase astfel singur *spre a-și termina cariera.*

CAP. XX

BASEDOW ȘI FILANTHROPII

Germania este țera clasică a pedagogiei, unde principiile educațiunii au primit cele mai multe și cele mai serioase aplicațiuni. Cu toate acestea, Germanului i lipsesce geniul creator, căci, dintre omeni care au deschis nouă căi educațiunii, nici unul n'a eșit din Germania. Montaigne este Francez; Bacon și Locke, Anglezi; Comenius, Slovac; Rousseau și Pestalozzi, Elvețiani. Și cu toate acestea, tot în Germania trebuie să revenim spre a studia pedagogia. Decă materia primă n'a eșit din pământul său, ea însă a fost aci lucrată și pusă în practică.

Rousseau aruncase în lume o mulțime de principii noi și fecunde. Din nenorocire, ele erau împestrițate cu atâtea erori periculoase, în cât s'a crezut de cuviință, în Paris și în Geneva, a se arde cartea sa. Însă opera, pe care Francezii și Elvețianii o arseră, găsi un asil bine-voitor dincoace de Rhin: geniul scrutator al Germanilor sciu să descopere, în meșlocul excentricităților filosofului din Geneva, ideile se sale fecunde. Basedow, cel d'ânteu, se aplică a le realiza în patria sa, modificându-le după principiile lui Locke și ale lui Comenius.

Basedow, fiul unui perucar, se născu la Hamburg în anul 1723. Tatăl său, având un caracter preste măsură aspru și sever, ier mamă sa, fiind cuprinsă de o melancoliă excesivă, care degenera câte o dată în nebuniă, el nu se putu bucura de fericirile vieței de familie. După ce a frecventat scólele din orașul său natal, el se duse să studieze theologia la Lipsca. El avea facultăți destinate, însă se aplica puțin la studiū, având tot d'o dată și o conduită neregulată.

Când era în etate de douăzeci și șese ani, el intră în serviciul unui Domn de *Quaalen* din Holstein, spre a face educațiunea unui fiu al său de șapte ani. Basedow conducea adesea pe elevul său afară la țară, spre a-i areta frumusețile naturii și a se întreține cu densusul despre tot ce le eșia înainte. El introduse și o methódă nouă pentru studiul limbelor.

La anul 1753, Basedow fu numit profesor de morală și de li-

tere la academia de Saroë; însă scrierile sële, pline de idei heterodoxe i creară atâția adversari, în cât autoritatea cređu de datoria sa a-î lua cathedra și a-l trâmite să profeseze la Altona. Acest advertisement nu-l descuragiă de loc; el continuă a neliniști pe orthodoxi și fu excomunicat. Pe acest timp el compuse *Cartea sa elementară*, o mică encyclopediă pentru copii, care apăru pentru prima dată în anul 1774, în patru volume, cuprinđend o sută stampe gravate pe oțel. Acastă operă, care în fond nu era decât o prelucrare a cărții lui Comenius : *Orbis pictus*, după planul studiilor propus de Rousseau, făcu o mare senzațiune în public. Și de ôre-ce publicațiunea acestei cărți reclama sume considerabile, Basedow scrisse împăraților, regilor, prinților, academiilor, logelor masonice și altor persoane învățate, cerându-le concursul necesariu pentru acastă utilă întreprindere.

Înainte de a vorbi de faimosul stabiliment *Filanthropinul*, pe care-l fundă la Dessau și prin care deveni atât de celebru, trebuie să mă întrerup pentru un moment, spre a vorbi de Wolke, unul din colaboratoriî seî, care înțelese mai bine cugetarea sa și care sciu mai bine a o realiza.

Născut la Jever în 1742, Wolke nu-și începu studiile, decât în etate de două-deci ani; însă el le urmă cu atăta ardóre, încât câștigă pe curënd timpul perdut. La anul 1770, Basedow îl chemă la Altona, spre a-î ajuta la compunerea *Cărții sële elementare*. El avea atunci o fetiță de nouă luni numită Emilia, nume împrumutat probabil dela elevul lui Rousseau. Wolke avea pentru acest copil o mare afecțiune, și areta, în îngrijirile ce-î da, o deosebită aptitudine pedagogică. În fiă-care ôi i consacra o oră și jumătate. O învățîă să cunoscă și să numescă o mare cantitate de obiecte, evitând cu cea mai mare îngrijire de a-î însuși idei false. Astfel în oglindă ea vedea imagina sa și nu pe sine însu-și; asupra gravurelor i se areta figuri de ômenî și de animale, și nu ômenî și animale; carnea fearță nu mai era, nici puiü, nici găină, nici vacă; păpușa sa nu era un copil. Ea se deprinse astfel, într'o etate de două ani, a judeca cu o justeță perfectă, încât excita admirațiunea tuturilor ômenilor ce o auđia. Ea vorbea asemenea mai destins decât toți copiii de etatea sa. Wolke o învăță să compuiă propozițiunî, după enumerațiunea elementelor lor fonetice. Când, spre essemplu, i ăicea : *E=m-i=l-i=a, e=s=t-e, f-a=t-ă, b-u=n-ă*, ea lega îndată aceste elemente și prônuncia : *Emilia este fată bună*. Astfel preparată, și când ea era în etate numai de trei

ani, el o învăța în cursul unei luni să citească cu facilitățe. El o învăța mai la urmă, în zece săptămâni, să vorbească destul de bine franțuzesce spre a fi înțelesă de or și cine. Lectura franceză nu-l costă mai multă ostenelă și timp, decât cea germană. La patru ani și jumătate ea învăța în câte-va luni să vorvească latinesce. Ea răspundea la mai mult de cincisute chestiuni diverse. În această etate, ea cunoscea întrebuințarea unei mulțimi de obiecte, scia să distingă liniile, suprafețele și solidele regulate, și să numere dela 1 pînă la 100 și dela 100 pînă la 1. Și ea dobândise toate aceste cunoștințe fără silă, fără vre o aplicațiune obositoare, ci numai jucându-se. Wolke i vorbea și de Dumnezeu, aretându-i bunătatea sa în fructele pământului, și puterea sa în vocea tunetului. Ea n'avea frică nici de omidii, nici de paianjeni, nici de șoreci, nici de șerpi, nici de brósce, nici de farmece, nici de morți, nici de diavol, și acesta, pentru că nu i se spusese nici o dată, că aceste lucruri i-ar putea face vre un rău.

Basedow și Wolke, spre a recomanda metoda lor, publicară mai multe raporturi asupra Emiliiei, și o făcură să-și desfășoare de mai multe ori cunoștințele, înainte unui public numeros. — Aceste cunoștințe premature dobândite de Emilia, nu trebuie însă, să ne minuneze și pe noi pré mult : cu mai puține exerciții, și cu o dezvoltare mai naturală, se ved adesea asemenea lucruri la unii copii precoci. Este adevărat, că nimic nu este mai frumos, nimic nu este mai admirabil, decât un asemenea copil, care, d'abia în etate de trei ani și atât de debil, încât nu póte urca singur o scară, ascultă și repetă tot ce i se dice, observă tot ce se face, reține fără silă numele obiectelor ce aude numindu-se, și indică locul unde se pot găsi. Farmecul acestei prime etăți este mai gracios ca florile, mai frumos ca o ți de primăveră ; însă acest farmec este și el întocmai ca o flóre, care n'are o durată lungă, ci, după cât-va timp se vestejesce și cade. Acesta se întâmplă îndată ce începe datoria cu exigențele séle, îndată ce se ivesc relele inclinațiuni și cer a fi reprimate. Atunci ea și rosariul care și-a perdut florile, copilul pare a nu mai fi acoperit, decât de spinii.

Să revenim însă la Basedow. În anul 1771, el se duse, însoțit de Wolke, la Dessau, și trei ani mai în urmă, el deschidea, cu ajutorul junelui prinț Leopold-Frederic-Francisc, stabilimentul, care l'a făcut celebru și căruia i dete numele de *Filanthropinul*. Era vorba să puie aci în practică principiile lui Rousseau. Basedow, plin de confiență și de enthusiasm, se puse pe lucru. El publică în anul

1776, un raport minunat asupra stabilimentului său, care era dedicat imperatorului Iosif II, regelui Danimarcii și imperatriței Ecaterina, și adresat tutorilor, avocaților, bine făcătorilor umanității și cosmopoliților luminați. „Trămiteți-ne, dicea el, elevi; ei sunt fericiți la noi și fac bune studii. Ei învță, într'un mod natural, fără osteneală și fără pedepse, limba latină, germană, franceză, istoria naturală, tehnologia și mathematicele. Le trebuie șese luni la noi, spre a învăța să vorbească o limbă ore-care și alte șese luni, spre a-și însuși și perfecțiunea gramaticală. Méthódele nóstre fac studiile de trei ori mai scurte și de trei ori mai plăcute. În patru ani, un copil de două spre-șase ani este preparat pentru studiile universitare, și nu mai are în urmă necesitate de a mai trece prin facultatea de filosofie. Altfel institutul nostru nu este nici catholic, nici lutheran, nici reformat; el póte conveni chiar Evreilor și Mahometanilor. Noi suntem filantropi și cosmopoliți cari am luat sarcina de a forma ómenii atât de buni și atât de fericiți, pe cât este posibil unui om să devie.” Basedow termină raportul său, invitând pe ómenii competenți din tóte țerile, să vie la essamenul public al elevilor săi, fixat pentru 13 Maiu din anul 1776.

Două rapórté apărură asupra acestui essamen celebru, unul de Basedow și altul de profesorul Schummil din Magdeburg. Acesta din urmă, scris ca din partea fiului său, un copil de două spre șase ani, în formă de epistolă, este fórté interesant. Dám aci un mic extract dintr'ensul :

„*Filanthropinul* dice el, se compune din două case cu totul albe. Înaintea lor este un loc mare, plantat cu arbori. Când ajunserăm, găsirăm un elev din clasa lucrătorilor la pórtă. El ne întrebă decă voim să vorbim profesorului Basedow. Răspundéndu-i că da, el ne conduse la cea altă casă. Băturăm la o ușă : — Intrați, respunse o voce. — Intrarăm și găsirăm pe D. Basedow, în haină de casă, scriind la o mésză. El se adresă către tata, spundu-i că am venit într'un moment réu, că avea mult de scris, dér că va veni spre séră să ne vedă la locuința nóstră; altfel el fu fórté afabil și amical. Eșirăm dér și cerurăm să vorbim D. Wolke. Acesta este un om mare și uscățiv : se dice că el lucréză ziua și nóptea. Este fórté gentil, încât devine dela prima vedere iubit. El ne a primit fórté bine și ne a aretat pe micii filantropi. Ei au toți părul tăiat; nici unul n'are perucă; ei nu port cravată și gulerul cămășii lor este întors pe haină. Fetia D-lui Basedow petrece la un loc cu băeții; ea pórtă o roche albă, și are părul negru ca căr-

bunele. Veșându-mă, ea mă salută, și-mi făcu un semn amical cu mâna.“

„Am văzut lucruri foarte curioase la acest essamen. Ânteu a venit jocul comandantului. Ecă în ce constă acest joc : Toți filantropii s'au pus în linie, ca nisce soldați, și D. Wolke, oficerul lor, le comanda în latinesce. El le dicea, spre esemplu : *Claudite oculos!* și la moment toți ochii se închideau; seú : *Imitamini sartorem!* și toți imitau pe croitor când cose; seú : *Imitamini sutorem!* și toți imitau pe pantofar când își lucrăză pantoful.“

„Într'un al douilea joc, învățătorul scria în dosul tablei un nume : numele unei plante, unui animal, unui oraș, unei țări, etc., și elevii trebuia să-l ghicescă. O dată el scrisse vorba *intestina* și dișe copiilor să devineze o parte din corpul omului. Vorbele curgeau ca plôia! *Caput, nasus, os, manus, pes, digiti, pectus, collum, genu, oculi, dorsum* și o mulțime de alte, pînă ce în fine unul dintr'ênșii strigă : *intestina*; acesta primi, drept recompensă, o prăjitură.“

„Se mai făcu apoi un joc, unde D. Wolke comanda latinesce și elevii imitau sberetile animalelor : era ceva foarte de ris! Auđiași pe unii cãntând ca cocșii; pe alții lãtrând ca câinii seú miuind ca pisicile; și pe alții ier, nechezând ca caii, seú urlând ca lupii. Am ris de m'am prăpădit!“

„Mai pe urmă D. Wolke aduse un tablou mare. — „Scumpi copii, dișe el, fiind că vreaș să vă vorbesc de lucrul cel mai serios ce este pe lume, vă rog să fiți și voi serioși. După cum vedeți, acest tablou represintă o femeie, ce șede pe un fotoliu; ea are aerul foarte trist. Lîngă dênșă stă bărbatul seú și o ține de mână. Pe această mésză sunt două mici bonete.“ Tôtă lumea era foarte atentivă! Atunci D. Wolke întrebă pe copii, cine era această femeie și de ce avea ea aerul așia de trist? — Ei respunseră că ea era o femeie însărcinată, că se afla în mare pericol și expusă chiar a muri. — El întrebă apoi ce însemnau cele două bonete ce se găsiaș pe mésză? — Aci unii din auditorii începură a suride. — Ar fi trebuit să veđi în acest moment pe D. Wolke cu ce ochi ne privia, și cu ce ton ne dișe să nu mai ridem într'o afacere atât de gravă, căci în cas contrariu, va înceta or-ce essamen! — Tôtă lumea redeveni serioasă și el continuă cestiunile asupra celor două bonete. — La urmă, el ținu un discurs pe care nu-l voiș uita în tôtă vieța mea! „Ascultați, scumpi copii, dicea el; decă aș fi capabil să urâsc pe cineva, apoi aș urî de sigur pe acela dintre voi, care ar fi destul de impiu, spre

a se areta ingrat către părinții săi. Cugetați puțin la aceea ce mama voastră a suferit, din amoré pentru voi! Ea a fost în pericol de mórte și a suportat dureri nepomenite; ea și cu tatăl vostru au îngrijit de voi înainte chiar de a vă nasce. Ați putea dér vre o dată să le fiți destul de recunoscători pentru tóte acestea? — Cum pré bine dicea D. Wolke, decă ar fi fost o bérză, care m'ar fi adus pe lume, tot ar trebui să fiu recunoscător acestei berze; acum însă imi pare bine, că sunt dator acéstă recunoscință mamei mele, pe care nu o voiú uita nici o dată.“

Am cređut că este bine să reproduc pasagiul de sus în întregul său, de óre-ce el este fórte caracteristic pentru filanthropii din Dessau. — În raportul său asupra aceluiaș obiect, Basedow dice: „Nu nu ascundem elevilor nostri veritatea asupra nascerii ființelor vii; cu tóte acestea nu ne oprim, decât asupra efectelor: însărcinarea și nascerea“ — Adaog, că tabloul comentat de Wolke era originar din *Cartea elementară*, pre când Rousseau pusese, fórte înțelepțesce, acéstă instrucțiune, care nu s'ar putea transporta fără înconvenient în scóală, în gura unei mame.

Trecénd la aritmetică, junele nostru scriitor dice, că D. Wolke scrise pe tablă un număr lung cât brațul său. „De abia fuse scris și Emilia incepu să-l citescă: o sută patru-đeci și noué patrilióne, și, nu mai sciú, câte trilióne, bilióne și milióne. Apoi ea adițióne cel puțin đece mari numere, cu o rapiditate minunată, și fără a face cea mai mică eróre. D. Wolke puse să facă și alte multe socoteli, pe care auditorul le privia cu mare plăcere“

„Dupé calcul veni desemnul. — Ce vreți să desemnám, întrebá D. Wolke pe elevi? — *Leonem, leonem*, strigară ei toți de o dată. — D. Wolke făcu atunci un cap cu un cioc lung. — Îndată elevii strigară: *Non est leo, non est leo!* — De ce nu? — *Quia habet rostrum*, điseră ei, *leones non habent rostrum* (pentru că are un cioc, și lei n'au cioc!) — Dupé ce corectá gura, Wolke făcu leului său nisce urechi de asin, care provocá noui contestațiuni, și urmá tot așa înainte. Acéstă era fórte amusanț. D. Wolke desemná în urmă o casă.“

„La examenul limbei franceze, D. Simon areta elevilor obiecte, și acestia trebuiaú să le numescă. Aci am învățat și eu o vorbă noué, pe care nu o voiú uita în tótă viața mea.“

„D. Mangelstorf essaminá la istoriá, asupra expedițiunilor lui Alessandru cel mare, însă el cestioná aprópe numai pe unul și acelaș elev.“

„Se începu apoi essamenul limbei latine de D. Basedow, care citia frase, pe cari elevii le traduceau repede în limba germană. El ne spuse că în intervalul unui an, toți copiii traduceau liber și corect or ce operă germană. Auditorii erau foarte mulțumiți de limba latină, afară de unii, cari-și diceau încet, că decă s'ar pune în mâna elevilor Ciceron, Horațiu și Virgiliu, s'ar vedea un rezultat cu totul altul.“

„Nu se făcu essamen, nici din geografie, nici din istoria naturală. Din geometrie, se demonstră theorema lui Pythagora. — După essamen, copiii jucară două drame, una în limba germană și alta în cea franceză. În total, acest essamen, cu tot aerul său cel comic, reuși pe deplin.“

În urma acestui essamen, institutul lui Basedow fu lăudat și încurajat din toate părțile. Filosoful Kant recomandă Germaniei, ca un element de o nouă viață, pedagogia filantropilor din Dessau. Daruri însemnate sosiră din toate părțile. Între donatori figurai și Evrei și franc-masoni, ale căror inițiale, după cum promisese Basedow în discursurile sale, fură gravate în coaja unui teiu ténar, împreună cu o cifră arătând, de câte ori câte cincizeci talere donase fă-care.

Cu toate acestea, caracterul excentric al lui Basedow, îl făcea puțin propriu de a dirige un institut de educație. El nu întârziă de a se certa cu colegii săi și fu silit în anul 1778, a părăsi institutul. Wolke i urmă în direcțiunea lui. În anul 1782, Filanthropinul cuprindea cincizeci și trei elevi, din toate țările Europei. Basedow, după ce făcu cât-va timp rebel vechilor săi colegi și în particular lui Wo ke, cu care avu și un proces, se retrase la Magdeburg, unde și muri la 25 Iuliu anul 1790, în etate de șesezeci și șese ani.

Decă am voi acum să cunoșcem influința acestei școle, care, la prima vedere, pare a nu se distinge de alte, decât prin singularități și spoeli, ar trebui și aci, ca și la Rousseau, să separăm veritatea de eróre, și atunci vom putea înțelege pe deplin succesul filantropilor din Dessau. Ecă în puține cuvinte, serviciile aduse de densii causei educației.

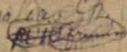
Mai întâiu găsim la învățătorii acestui institut un devotament fără margini pentru cauza educației. Chiar Basedow, cu toate repetatele sale cereri de ajutor, și cu tot aerul său de șiret, nu căută decât realizarea ideilor sale, încât muri sêrac. Prin urmare, essemplul dat de filanthropi în această privință, a desteptat zelul junimeii

pentru educațiune și a învățat pe institutori să se devoteze cu totul vocațiunii lor.

În al doilea plan, scăpând junimea de peruca incomodă, de haine strimte și de o disciplină pré aspră, și procurându-î jocurile și petrecerile, atât de indispensabile copilăriei, și essercițiile corpului cu o activitate măsurată, atât de necesarii educațiunii, ei au adus un mare serviciu educațiunii physice.

În materie de instrucțiune, prin silințele ce și-au dat de a face studiul agreabil, ei au introdus atracțiunea și plăcerea în lucrările elevilor. — Atracțiunea este una din îndemnurile capitale ale activității umane, însă acest mobil nu este de ajuns, după cum credeau filantropiî nostri; pe lângă dânsa, trebuie să se desvolte și sentimentul datoriei; trebuie ca omul să devii capabil de a face ceea ce este bine, chiar atunci când n'ar găsi nici o plăcere de a o face. Și de aceea este bine în educațiune, a se supune copilul la o disciplină fermă, care să nu țină compt de capriciile sële, și să-l deprindă a trece preste neplăcerile și ostenețele unei lucrări seriose. — Altfel, instrucțiunea nu presintă nimic nou la filantropiî nostrii din Dessau.

Pedagogiî, cari eșiră din Filanthropin essercitară e influință mult mai mare și mai durabilă, decât însuși institutul. — *Wolke* se duse mai târziu în Rusia, spre a familiarisa și acolo methoda sa pentru studiul limbelor; el se înălță până la demnitatea de consiliar imperial. — *Iselin*, din Bâle, recomandă prin scrierile sële, și în special prin *Efimeridele* sële, opera lui Basedow. — *Campe*, creatorul literaturii copilărescî în Germania, sciu să evite în scrierile sële excentricitățile institutului din Dessau, și să dea operei filantropilor o direcțiune mai înțelptă și mai practică. — *Salzman*, spirit moderat și practic, se duse, după eșirea sa din Filanthropiă, să fundeze o instituțiune soră la *Schepenthal*: El imprimă operei sële, care prosperă încă și astăzi, un caracter cu totul patriarcal. — În fine, *Schweighauser*, *Simon*, *Olivier* din Lausana, *Trapp*, *Lieberkühn*, *Rochow*, *Greiling*, *Stuve*, și *Weiler* s'au făcut cunoscuți prin lucrările lor în domeniul pedagogiei.

Emmanuel C. P.

*C. Louveaux
1878. April 3. 1. m.*

PARTEA IV

EDUCAȚIUNEA ÎN TIMPII ACTUALI

CAP. I

PESTALOZZI

Cu Pestalozzi, pedagogia intră într'o fasă nouă. Rousseau și filantropiile înțeleseseră deja, că educațiunea trebuie să fiă fundată pe natura copilului, însă era rezervat lui Pestalozzi să explice această natură, precum și legile dezvoltării seile, și să arăte cum pôte și cum trebuie să-și îndeplinească pedagogul opera sa, potrivit cu aceste legi naturale. Cu toate acestea, să nu ne așteptăm de a găsi la Pestalozzi un sistem de educațiune complet și perfect. Pestalozzi era un observator profund al naturii copilului, însă, un reu practicant. El nu ne a lăsat, decât materia brută a sistemului seiu; va trebui prin urmare să căutăm dezvoltarea sa, la discipulii seii.

Henric Pestalozzi se născu la Zurich în Elveția, în 12 Ianuariu, anul 1746. Tatăl seiu, de origină italiană, era chirurg; el muri june, și Pestalozzi fu crescut de mamă sa, o femeie laborioasă, economică și onestă, însă pré slabă, spre a disciplina pe fiul seiu, care era de o natură ardentă, desordonată și neprevăditore. Tot d'au-na trebuia să-î dică a-și lega pantofii, a-și rădica ciorapii, a se ține curat și alte asemenea. I plăcea să-și rôdă căpătâiele cravatei seile. La scôlă nu făcea mai nimic: mâna sa era atât de stângace, în cât nu putea să învețe a scrie. „Nici o dată, dicea învățătorul seiu, nu voi putea face ceva bun din acest copil.“ Cu toate aceste erori, Henric, care era bun, milos și cordial, era iubit de

toți; un verme strivit îl mișca pînă la lacrimi; un cerșetor, turmentat de fîme, îl făcea să-și uite propriile sîle necesități: își scoatea pînea din gură, spre a o da lui.

Cu tôte acestea Henric se măria, și fără să se bage de sémă cum, el deveni un scolar distins, de și adesea distract și visător în timpul lecțiunilor. Aceea ce el aușia, nu-î mai eșia din cap. Unul din profesorii seî, care vorbia reu limba germană, începînd a traduce discursurile lui Demosthene, Pestalozzi cugetă că ar putea face și el acéstă trébă. Se puse dér pe lucru, traduse un lung discurs și-l presentă la cel d'ântêiî essamen. Toți essaminatorii fură de ideeă, că scolarul tradusese mai bine, decât profesorul seî. Cu tôte acestea Pestalozzi nu cunoscea mai de loc limba helenă.

Unii din profesorii universității vorbindu-le adesea cu căldură de vieța austeră și de patriotismul nelimitat al vechilor Romani, Henric și căți-va din camaradii seî fură apucați de un zel excesiv pentru virtuțile antice: ei începură a se culca pe scândurî, a pune o pétră drept căpătêiî, a nu se acoperi decât cu hîinele lor și a nu se hrăni decât cu legume și fructe. Unul din ei muri în urma atâtor privațiuni. De altă parte, ei voiaû să îndrepteze abuzurile ce se strecuraseră în societate. Un institutor, lăsând să cadă clasa sa, printr'o neglijență condamnabilă, într'o mare desordină, Pestalozzi cu soții saî adresară în acéstă privință o plângere anonimă autorității respective. Se făcu o anchetă și se găsi plângerea dréptă. Acest succes i încuragiă. De aci înainte, ei nu mai vedeau decât abus tolerat și drepturi călcate în picîore. Ei se deciseră dér a ataca în public autoritatea suverană; însă o imprudință i trădă: unul din ei fu prins și aruncat în închisóre, ier Pestalozzi scăpă numai cu fuga.

Pestalozzi nu se descuragiă de acéstă întâmplare. El se decise a îmbrățișia misiunea eclesiastică. El credea că ca eclesiastic va putea învăța, îndrepta, corige, și ajuta; el făcuse studii destul de bune; nu-î mai lipsia prin urmare decât puțină teologiă. Momentul de a predica sosi; însă începutul nu-î fu favorabil: el se încurcă de doué orî și nu putu citi corect nici chiar discursul duminical. În urma acestei experiențe nefavorabile, el își schimbă planurile. De óre-ce dorința sa, de a face să triumfe justiția și veritatea printre popor, era încă mai viă ca tot d'auna, el credea că este în interesul causei seîle a studia dreptul, spre a putea deveni un om politic, un om de Stat. Abusul puterei îl revolta într'un grad, în cât i venia să recurgă la meșile cele mai extreme, spre

a-l face să dispară. Se găsia atunci la Grüningen un prefect, care-și permitea acte de o violență revoltătoare. Pestalozzi, cu alți câțiva junți, se presentă înaintea Consiliului, spre a acusa pe prefect și nu se liniști, pînă ce acest magistrat nu fu destituit și trimis în exil. El făcu apoi, cu amicul său Bluntschli, planuri foarte frumoase de reforme sociale : ei sperau a readuce pe pămînt epoca de aur. Însă acest amic al său cădu bolnav, și înainte de a muri, îl conjură să se ferescă de întreprinderi temerarii, și, în or-ce cas, să-și caute un amic înțelept, capabil de a-l dirige.

Mórtea lui Bluntschli resturnă planurile lui Pestalozzi. Afară de acésta, ómenii influinți, cari i-ar fi putut veni în ajutor, se depărtau de dînsul, pentru că el lua tot d'auna partea sêracilor și nepăstuiților ; ier acestia, ómenii ignoranți și necivilizați nu-î țineau nici un compt de frumoșele sêle sentimente. El se încredința dér pe curênd, că calea onorurilor și a funcțiunilor înalte nu era pentru dînsul.

Cu tóte acestea Pestalozzi nu voi să abandoneze cauza ce o îmbrăcișese cu atâtea ardóre. Prin ce cale însă să o facă să triumfe ? De o dată i veni idea, că trebuie să amelioreze instrucțiunea. Ignoranța poporului, nu mai încape îndoială, este sorgintea tuturor miseriilor. — Acum, exclamă el, acum mi-am găsit vocațiunea : *Me voi face institutor*. — Scrierile sêle precedente, compozițiunile, extractele, notele, totul este aruncat în foc ! Pestalozzi nu mai face nimic, decăt cugetă ziua și nóptea la meștile de a ameliora instrucțiunea.

Scóla, ce visa Pestalozzi, era în adevêr o scólă foarte frumoasă ! El nu mai voia să lege pe copii de bîngile unei clase, spre a-î învăța pe A-B-C, nici a-î lovi cu nuéua, spre a-î corige. Pestalozzi voia să fiă în scólă, ca un părinte în meșilocul copiilor sêi ; el voia să deștepte și să desvólte facultățile lor, să-î deprindă la ordine și la activitate, și să facă dintr'ensii ómenii inteliginți, buni și pioși. „Prin acest meșiu, dicea el, voiú ameliora sórtea claselor laborioșe.“

Cugetând din ce în ce mai mult asupra acestui subiect, Pestalozzi recunoscú agriculturêi o superioritate asupra tuturor celor alte ocupațiuni. Voiú forma dér, își dise el, copii țeranî, cari să facă o dată a înflori agricultura. Întreprinderea era foarte dificilă, însă bunul Pestalozzi nu era de acéstă idee ; el nu se gândia nici chiar la baniî ce-î trebuiaú spre a o pune în lucrare.

Spre a se familiarisa cu agricultura, el se duse și se așediá la

un sătean renumit, anume *Tschiffeli* din Kirchberg, cantonul Bern, unde lucra în cursul unui an întreg ca simplu argat. După acesta se întorce în patria sa, plin de curagiu, de speranțe și de frumoase proiecte. Aci se alia cu o casă bogată din Zurich, spre a începe plantațiunea sa și pune în lucrare proiectele séle. Dér unde să 'și fundeze el stabilimentul ?

Spre méđă ți de vechia residență a conților de Habsburg, în Argovia, fórté aprópe de satul Birr, se afla un pământ sêrac și necultivat, care servia oilor de pășune Pestalozzi cumpêrâ o porțiune din acesta, pentru suma de o miâă fiorinî, și se fixâ aci, în etate fiind numai de douê decî și douî anî. Pe acest domeniũ, pe care-l numi *Neuhof* — fermă séu curte nouê —, el construi în stil italian o frumoasă casă, cu mai multe dependințe, totul fórté puțin apropiat scopului ce-și propusese. Aceste construcțiuni absorbirâ totalitatea patrimoniului séu.

Pestalozzi, îndată ce se stabili, luâ decisiunea a se căsători. El cunoscea la Zurich pe féta unui comerciant bogat, care i convenia fórté mult. I scrise dér în acest sens ; i aretâ însă tot d'odatâ, tóte defectele séle morale și fizice, precum și speranțele viitorului séu, cari nu erau tocmai de invidiat. Domnișióra Schulthess, care se interesa fórté mult de întreprinderea din Neuhof, nu cređu de cuviință, pentru considerațiuni exterióre și materiale, să refuze mâna sa unei animî atât de nobile, ca a lui Pestalozzi.

Dér cultura cum mergea ea ? Vai, fórté réũ ! — Plantele nu voiaũ să crêscă și să prospere pe pământul sêrac din Neuhof. Afarâ de acesta, Pestalozzi nu scia să administreze stabilimentul séu. Cutia mesei din sala de mâncare servia de pungă comună, de unde fiăcare putea lua cât i trebuia. El fu încă nenorocit și în alegerea ómenilor séi de serviciũ. Casa din Zurich prin urmare, cu care se asociase, vêđend că întreprinderea merge spre ruină, se retrase cu o pierdere de cincî miî fiorinî, abandonând pe filanthropul nostru în propriile séle forțe.

Acéstâ încercare nu descuragiâ pe Pestalozzi. Vêđend că cultura plantelor de comerciũ nu puteaũ prospera pe acest pământ steril, el se decise a-l întrebuința pentru creșterea vitelor, și spre acest sfârșit, el semănâ tótâ moșia sa cu esparsetâ. Însă și acéstâ nouê întreprindere nu reuși mai bine ca cea d'ântéiũ ; el făcu prin urmare datorii și ajunse într'o mare lipsă, încât chiar fómea veni să batâ la ușa sa. Acéstâ era pe la anul 1775.

Este o faptâ admirabilâ aceea ce am a spune acum ; este atât de

admirabilă, încât la prima vedere, pare a fi o nebuniă! În această extremitate, Pestalozzi face din stabilimentul său o casă de educație pentru copii sărmani și abandonați! El vrea să-î nutrască, să-î îmbrace, să-î crească; el vrea să-î smulgă din brațele miseriei și ale corupțiunii, și să facă dintr'ensii omenii utili societății. „Acești mici cerșetori, își dicea Pestalozzi, vor câștiga viața lor lucrând.“ El urma să dea lumii un mare esemplu. Un plan de educație fu răspândit în public. Pe timp frumos, copiii trebuiau să lucreze pe câmpuri; pe timpuri rele și iernă, ei vor fi ocupați a tórce și a țese bumbac. Băieții trebuiau să cultive câmpurile, fetele să îngrijescă casa și grădinele. — Oamenii bine-făcători trimiseră lui Pestalozzi bani, spre a susține această frumoasă operă. Copii, acoperiți cu sdreunțe, alergau din toate părțile. Institutul se deschise în anul 1775 cu cincizeci copii, o bucătăresă, șese persoane însărcinate a învăța pe copii să tórca și să țesă, și cu patru argați pentru agricultură. Pestalozzi, ajutat de femeia sa se însărcină cu instrucțiunea copiilor. El era, în acelaș timp tatăl lor, institutorul lor și amicul lor. Lucrând, el i învăța a vorbi, a cânta, a socoti și a face us de simțurile lor; el cultiva și încălzea anima lor.

Pestalozzi însă era pré bun, și elevii seî pré șireți și reî; el nu-și putu manține autoritatea asupra acestor copiii sêlbateci și vicioși. Afară de acesta, unii părinți reî scoteau din minte pe copiii lor și-î luaă noptea din institut, săturați și îmbrăcați din nou. Desordinea domnia din nou în toate părțile, fără ca Pestalozzi să o bage de sémă. El nu știa să manipuleze banii și nu ținea nici un registru. Îl încelaă toți din toate părțile. Posițiunea sa devenia din di în di mai rea. Soția sa se înbolnăvi grav. Ajunse timpul să nu mai aibă nici bani, nici pâne, nici lemne. Creditorii seî îl turmentaă în fiă-căre di Pestalozzi fu obligat în anul 1780, a desființa stabilimentul seî, a abandona totul și a remite moșiora sa unui arendașiu.

În urma acestor triste experiențe, Pestalozzi puse pe hărțiă, sub formă de aforisme, principiile pedagogice ce-și însușise, și le publică în *Efimeridele* amicului seî Iselin din Bale. Aceste aforisme, cari au de titulă: *Orele de séră ale unui solitar*, cuprind germenele întregului seî edificiu pedagogic. Dăm aci un scurt resumat:

1. Têranul învêță să-și cunoscă boul, spre a-l putea conduce și face o bună întrebuințare de densus. Spre a dirige bine pe om, *trebuie asemenea să învêțăm a-l cunósce*: trebuie să scim cum se desvoltă, și ce-î trebuie spre a se fortifica, a se satisface și a se per-

fecționa. Acastă cunoștință a omului a fost neglijată până acum, și de aceea, umanitatea rătăcesce încă departe de ceea ce poate fi fericirea sa și asigura prosperitatea sa.

2. Cultura omului, aceea care corespunde cu necesitățile sale și cu destinațiunea sa, are legile în natură însuși; tot aci sunt ascunse și forțele, cari operează dezvoltarea facultăților sale; ier mediul său ocaziunea acestei dezvoltări este *essercițiul*. — Omul care se dezvoltă după legile naturii, este pe calea fericirii.

3. *Essercițiul*, care este mediul de dezvoltare, se naște din necesitățile naturii noastre și din obiectele proprii a le satisface. Rezultă de aci, că dezvoltarea noastră trebuie să se îndeplinească în sfera necesităților vieții noastre, și a obiectelor ce corespund cu dănsese. Tot ce iese din sfera necesităților și experiențelor noastre, ne conduce afară din calea naturii, în întunecatul erorilor și al prejudecăților. *Omul care limitează dezvoltarea sa în sfera necesităților sale, sau a vocațiunii sale, se bucură de plenitudinea forțelor sale.*

4. Locul, unde omul începe dezvoltarea sa, este familia; în familie, omul se prepară pentru viața socială; amorul părintesc formează înima superiorilor și a regilor; amorul filial leagă pe copiii aceeași patrie de tatăl comun; amorul fratern învețe pe cetățeni a se iubi unii pe alții. Așa dă vatra părintească sau familia, este școala umanității.

5. Însă toate aceste raporturi morale, cari se formează în înima omului, purced de la dreptul de la Dumnezeu, care le a făcut să se nască. Înima simplă și inocentă are un simț interior, care o face să cunoască pe Dumnezeu. Credința nu este produsul științei, ci rezultatul unei intuiții interioare. Prin credință, omul devine copilul lui Dumnezeu. Credința ne face egali și frați; credința prin urmare este baza, regula și legătura or cărei societăți; necredința din contra, sorginea tuturor păcatelor, tuturor viciilor, rușinea și ruina unui popor!

După această încercare literară, Pestalozzi, încurajat de librarul Füssli din Zurich, se decise a scrie o carte. Ne având nici hârtie, nici bani. spre a-și cumpăra, el luă un registru vechiu, ce-l dăruie un comerciant, și scrisse, pe margini și pe locurile rămase albe, cincisute istorioare, dintre cari însă nici una nu reuși. În fine, el începu una mai mare, dăruie această curgea din condeiul său ca prin inspirațiune. Cu toate acestea el n'avea nici un plan; când un capitol

se termina, el nu scia încă aceea ce trebuia să urmeze. Din timp în timp el lăsa condeiul la o parte, și se ducea în pădurea vecină, unde rătăcia ziua întregă, fără a mânca și a bea, dăr cugetând mereu la cartea sa. Pe drum, el nu saluta pe nimeni, pentru că nu vedea pe nimeni. Țeranii, vădându-l atât de absorbit în cugetările sele, vorbind singur, gesticulând și roșind căpățelele cravatei sele, dau din umeri, dicând : „Fără îndoială, Domnului Pestalozzi i lipsește o dogă.“ În fine, după câte-va săptămâni cartea fu terminată și Pestalozzi o intitulă : *Leonard și Gertruda*.

Leonard este un lucrător zidar, slab de caracter și bețiv. Gertruda, soția sa, se luptă acasă în contra miseriei cu tot curajul ce-l dă credința în Dumnezeu și amorul pentru ai seî. Lacrămile sele și durerea sa reușesc în fine a atinge ânima bărbatului seî; însă el nu pôte scăpa din mreșile primarului și ale altor ômenî depravați, ce frecuent cărciuma. Gertruda, în desperarea sa, se duce la prefect, spre a cere și obține protecțiune și ajutor. Ea i comunică nelegiuirile primarului și ale acolyților seî, și acesta întreprinde, cu ajutorul preutului, al sergentului Glülphi care devine învățător, al Gertrudei și al altor căți-va țărani onestî, reformarea acestui soț, cădută într'o corupțiune profundă. Opera este mare și dificilă, obstaculile numeroșe, incidentele variate; Pestalozzi însă, cu cugetarea sa, tot d'auna bogată și profundă, cu scopul seî, tot d'auna moral, reuși a eși învingător.

Se regălesc în Leonard și Gertruda tôte principiile cuprinse în *Orele de sêră ale unui solitar*. Învățătura necesariă fiă-cărui copil, i se dă prin căile vieței practice, adică în atelier, în șură, în grajd, pe câmpuri. Instrucțiunea, propriu disă, se mărginesce în cânt, în calcul, în scriere și în cetirea Bibliei, singura carte a școlei și a țëranului. Casa școlei este mai mult un atelier, decât o sală de studiu. Tôtă educațiunea este supusă legilor naturei, astfel după cum o visa în *Orele de sêră ale unui solitar*.

Pestalozzi, după ce refusă a se supune la corecțiunile ce reclama librarul Füsli din Zurich, duse manuscriptul seî la amicul seî Iselein din Bale. Acesta gășind opera excelentă, o trâmise la Deker în Berlin, care oferi îndată câte un ludovic de fiă-care fôia, atât pentru prima edițiune, cât și pentru cele următore. Opera apăru în fine în anul 1781, în patru volume, și făcu o mare senzațiune în Germania și în Elveția. Tôte gazetele, tôte almanahurile erau pline de laudele ei. Societatea economică din Berna trâmise autorului cincî decî ducați și o medaliă de aur cu inscripțiunea : *Civi op-*

timo! Multe orașe căutaă a atrage pe Pestalozzi în mediul lor; dér el nu primi să părăsescă Neuhoful seă : el voia să continueze a scrie cărți. Scrierile sele însă , cari urmară după *Leonard* și *Gertruda*, n'avură decât pré puțin succes.

Un eveniment, care sgudui Europa pînă în temeliele sele, Revoluțiunea franceză , procură lui Pestalozzi ocașiunea de a se pune ierăși pe lucru. Micele cantóne ale Elveției , cari se opuseseră la inovațiunile Republicei franceze, fură fórte aspru maltratate de generalul Schauenberg. Sutimí de cetățeni periră cu armele în mână, sutimí fugiră, abandonând patria lor, alții ier fură aruncați în închisori ; satele fură jefuite și incendiate.

La vederea acestor desastre și a numeroșilor orfaní, retăcind pe ruinele fumegânde ale patriei lor , Pestalozzi se simți mișcat de compătimire și primi cu bucuriă invitațiunea guvernului Elveției de a se duce în Bas-Unterwald, spre a aduna pe copiii abandonati și a îngriji de educațiunea lor. Noua mănăstire de femei din Stanz fu pusă la dispozițiunea sa, însă într'o stare de complectă goliciune : el nu găsi aci nici paturí, nici mobile, nici vase de bucătăriă, nici nimic din ce este indispensabil unei case. Acesta însă nu putu să descuragieze pe bunul Pestalozzi : el primi aci opt-șeci de copii cu aspectul cel mai miserabil și din cari d'abia unul din șeci cunoscea literele.

Și spre a îmbrăca, a îngriji, a hrăni, a disciplina, a educa și a instrui pe toți acești copii, Pestalozzi nu era ajutat decât de o singură femeie. Tot d'o dată învățator și servitor, institutor și pedagog, el era de dimineța pînă sêra în mediul elevilor seí mîncînd și dormind cu ei, rîdînd și plîngînd cu ei. El se scula cel d'înteu, se culca cel din urmă și le da învățături, chiar și când se afla în pat.

Atăta amóre și atăta devotament din parte-í, nu întărdiă de a lucra puternic asupra âmei micilor orfelini; afară de acesta, Pestalozzi profita de tóte ocașiunile ce i se presinta, spre a deștepta într'ênșii simțul moral și a-l desvolta.

Cu tóte acestea , nu era destul de a face să se nască în ânima acestor copii bunele sentimente; trebuia încă să-í deprindă de a lucra în conformitate cu idealul moral ce se forma într'ênșii. Pentru acesta însă, era necesariu o disciplină fermă, ceea ce înțelese de astă-dată și Pestalozzi. „Spre a conduce o trupă de copii vicioși și îndărătnicí, dicea el, nuéua este indispensabilă.“ Și în adevêr, Pestalozzi obținu și în această privință rezultate multumitoare.

Nu trecu mult, și institutul presenta aspectul unei familii, în care toți membrii se trăiau în cea mai perfectă înțelegere.

În cât privesce instrucțiunea, ea nu era supusă la nici o ordine, la nici o metodă aparentă. Camera, pereții, coridorul, uneltele, hainele, câmpul, grădina, etc., erau cărțile introduse în școala lui Pestalozzi. La început, el se încercă de a întruni învățătura cu munca, însă se încredință îndată, că aceste două lucruri nu puteau merge împreună.

Atât la lucrul de mână, cât și la învățatură, Pestalozzi avea în vedere mai mult dezvoltarea organelor și a facultăților, de cât profitul imediat și cunoștințele positive. Lucrul de mână trebuia să facă pe copil abil și prin urmare capabil de a învăța mai târziu o meserie potrivită cu gustul său. Învățătura, din parte-i, urma să cultiveze facultățile seale: atențiunea, reflesiunea, memoria, etc. Această tendință a ramas o trăsură caracteristică a pedagogiei pestalozziane.

Preocupat tot d'auna de idea de a face să intre școala în familie, Pestalozzi începu să se servescă de copiii cei mai mari și mai inteligenți spre a instrui pe cei alții. Această excită o mare emulațiune în institut; astfel însă Pestalozzi ajunse a descoperi *învățătura mutuală*, cunoscută în Didactică sub numele de *mod mutual, lancasterian, seú Bell* — Lancaster, și numită astfel, din cauză că ea fu descoperită în acelaș timp la Madras, în India, de un institutor anume Bel și introdusă mai târziu în Londra, de un altul anume Lancaster, care-i dete numele seú.

Să nu se credă însă, că totul reușia după dorința bunului Pestalozzi. Sarcina sa, după cum lesne s'a putut înțelege, i era pré grea; apoi el avea și un temperament foarte variabil. Afară de aceasta exteriorul seú, tot d'auna neglijat, i atrăgea meprisul și batjocura ómenilor, ce nu-i cunosccea interiorul. Mai mulți îl priviaú ca pe un vagabond, și-l uraú ca pe un partisan al revoluțiunei. Chiar religiunea sa reformată îl făcea nesuferit populațiunei catholice din Bas-Unterwald. Părinții îngrijiți prin aceste sgomote, veniaú în institut, insultaú pe Pestalozzi, și luaú adesea și pe copiii lor cu densii. Această mișcare nenorocită însă, pe care Pestalozzi nu sciuse a o preîntâmpina, produse un mare réu Institutului.

Atâtea neplăceri, unite cu o sarcină pré grea, ajunseră să slăbescă sănătatea lui Pestalozzi; el simția forțele seale părăsindu-l, încât ar fi căđut de sigur la pat, decă o circumstanță neprevăđută nu ar fi întrerupt activitatea sa. În 8 Iuniú 1799, Francezii intra-

ră pentru a doua oră în Bas-Unterwald, aducând cu sine o mulțime de bolnavi. Monastirea fu transformată în spital, iar Pestalozzi trebui să-și congedieze elevii și să-și vedă, după o trecere numai de șapte pînă la opt luni, opera sa din nou nimicită.

După acest desastru, Pestalozzi voind să reinde firul experiențelor sale, solicită favoarea de a da lecțiuni în școala elementară din Berthoud, cantonul de Berna, frecventată de copii dela patru pînă la opt ani, pe care o și obținuu. Însă bătrânul învățător, titularul acelei școle, temându-se că nu cumva inovațiunile lui Pestalozzi să-l facă a-și perde locul, începu să respândescă în orașiu șomotul, că acesta nu scia nici să citească, nici să scrie, nici să calculeze, și că nu respecta învățăturile catehismului. În urma acestora, Pestalozzi fu obligat a părăsi și acest post. El era atunci în etate de cincizeci și cinci ani și se găsea în cea mai mare lipsă. „În timp de treizeci ani, scria el cu această ocaziune amicului său Zschokke, viața mea a fost o luptă desperată în contra celei mai aspre sărăcii . . . Nu scii tu că în timp de treizeci ani am fost lipsit chiar și de strictul necesariu? Nu scii tu că pînă în ziua de astăzi n'am putut frecuenta nici societățile, nici bisericile, pentru că n'am avut haîne, și nici bani ca să mi le procur? O Zschokke, nu scii tu că mergînd pe drum, provoc risul publicului, pentru că sémăn cu un cerșetor? Nu scii tu că mai mult de o miia de ori a trebuit să mă culc nemîncat, și că la ora prînzului, când cei mai săraci chiar șed în prejurul unei mese, eu devoram pe drum câte o bucată de pâine?! Da, Zschokke, și astăzi încă lupt în contra celei mai îngrozitoare lipse . . . și acesta spre a putea veni în ajutorul celor săraci prin realizarea principiilor mele!“

Se afla atunci în castelul din Berthoud un filantrop luminat, numit Fischer, care urmăria acelaș scop ca și Pestalozzi. El se prepara a funda o școală normală pentru totă Elveția, când mórtea veni să-l oprască în essecutarea proiectelor sale. Un institutor numit Krüsi, care lucrase împreună cu Fischer, cunoscea pe Pestalozzi. Devenit liber prin mórtea acestuia, el se asociă cu Pestalozzi, spre a funda împreună un institut. Guvernul elvețian încuragiă această întreprindere, dându-le spre acest sfârșit castelul din Berthoud și o sumă ore-care de bani. Elevii se strânsară imediat. Pestalozzi se asociă succesiv, afară de Krüsi, cu alți trei institutori: Buss din Tübingen, Tobler din Appenzell și Naef, vechiul militar, destul de ignorant, însă amic călduros al copiilor. Acesta din urmă i puneă să facă marșuri cîntînd, se juca cu dînsii, și le istorisa întâmplări-

le sèle militare. Pestalozzi vedea cu plăcere aceste recreațiuni; el lua adesea parte la ele: și séra, când timpul era frumos, pleacău cu toții, spre a urca colinele din prejurul Emmenului, séu a se preumbla în lungul acestui riú, culegând flori, adunând petre și cântând diferite cântece. — Acestea erau frumoșe zile! Pestalozzi, ocolit de afecțiunea și confiența elevilor și colegilor sei, cari ajunsese-ră a-í împărtăși iluziunile și speranțele, credea că în fine și-a atins scopul. — Afară de recreațiunile arătate mai sus, voiú mai menționa încă ca cultură fizică, și ocupațiunile cotidiane ale copiilor. Ei erau însărcinați cu multe lucrări domestice și aveau datoria, în particular, de a procura, institutului tótă apa necesariă, cea ce nu era un lucru facil, de óre ce trebuia să o scótă dintr'o adâncime de patru sute picioare aprópe. Aceste ocupațiuni însă nu împedecău pe elevi, de a fi fericiți și mulțumiți. Copiilor aú necesitate, de activitate, căci nimic nu este mai conform cu necesitățile lor fizice, ca munca. Din nenorocire însă, acésta se uită cu desăvârșire în zilele nóstre.

Pe timpul cât Pestalozzi se afla la Berthoud, el publică sub titlul: *Cum instruia Gertruda pe copiii sei*, o operă care făcu mare senzațiune în Germania. De óre ce ea cuprinde acea ce s'a convenit a se numi *Methoda lui Pestalozzi*, cred că este util a se trece aci substanța ei.

După multe încercări și diverse experiențe, Pestalozzi reuși a-și forma un sistem de studiu, o methodă generală, a căreia principii fundamental se póte formula în acești termení:

Desvoltarea naturei omenesci este supusă legilor naturale, cu cari or-ce bună educațiune trebuie să se conforme.

Prin natură omenescă, Pestalozzi înțelege tot ce ne deosibesce de animale, adică, *ánima, spiritul și talentul*. Acea ce avem de comun cu animalele, *carnea și sângele*, nu constituesc pe om.

Resultă din acest principiu, că, *spre a stabili o bună methodă de învățatură și de educațiune, trebuie să cunoșcem natura noastră și procedările ei generale și particulare în desvoltarea individului.*

Asupra acestei base psihologice, Pestalozzi așeză principiile următoare, relative la natura noastră studiată sub raportul desvoltării sèle:

1. Natura desvoltă de o dată tóte facultățile nóstre. Arta prin urmare, care trebuie să fiă un ajutor al naturei, urméză să le desvolte în armoniă, spre a menține tot d'auna forțele lor în echilibru.

2. Desvoltarea facultăților omului se face într'un mod nesimțitor și progresiv, și acesta în puterea unei forțe proprii și unei necesități de activitate cari se găsesc într'ensele. Educatorul prin urmare, spre a desvolta diversele facultăți, trebuie să urmeze într'acelaș mod; nu trebuie, nici să comprime, nici să grăbescă desvoltarea lor, ci să le lase o libertate convenabilă.

3. Essercițiul este mediul de care se servă natura, spre a fortifica și desvolta facultățile noastre. Sarcina educatorului prin urmare este de a găsi, pentru diversele facultăți, essercițiile cele mai proprii a le desvolta.

4. Essercițiul unei facultăți nu poate avea loc fără intervenirea unui obiect, care să cadă sub simțuri. Așa desvoltarea facultăților noastre este subordonată unei colecțiuni de obiecte proprii a le procura essercițiile necesarii.

5. Natura desvóitã facultățile noastre, procurându-le, spre essercițiu, tot ce ne incunjorã. Educatorul, care nu este decât ajutorul naturei, trebuie prin urmare să caute în obiectele ce sunt în jurul, său în sfera copilului, essercițiile proprii a-l desvolta. Și mai mult încă : el trebuie să se silască de a face sfera, în care trăesce copilul, cât s'ar putea mai propriã spre a-l cultiva cuviincios. Dcă-l va ocoli cu afecțiune, cu bune esemple, și cu tóte mediile ce pot essercita facultățile sële, desvoltarea sa se va face mai repede, ier progresele sële vor fi mai satisfãcétore.

6. La desvoltarea diverselor noastre facultăți, corespund noțiunile și cunoscințele ce ni se însușesc prin obiectele asupra cărora se essercit facultățile noastre și cari urmez aceeaș cale în desvoltarea lor. Tótã învțătura bunã prin urmare, care este în acelaș timp și un essercițiul al facultăților intelectuale, trebuie să fiã nu numai lentã și progresivã, dér încă și apropiatã cu forța facultăților cărora se presintã. Numai când învțătura implinesce acéstã condițiune póte deveni o adevăratã gimnasticã intelectualã, și numai astfel facultățile ce o primesc, și-o pot și apropia.

7. Vedem în naturã, atât la plante. cât și la animale, că or-ce crescere se identificã cu părțile deja formate, ale căror punct de plecare se gãsesc într'un germen imperceptibil. Tot asemenea trebuie să fiã și cu cunoscințele noastre și cu crescerea lor : tóte să începã cu un element, la cari se vor alipi noțiunii noi, și cari la rëndul lor vor suporta altele și mai întinse. Indatã ce învțătura nu s'ar sprijini pe noțiunii deja dobândite, ea ar presenta lacuni, și n'ar mai fi basate pe legile naturale.

8. De ôre ce cunoștințele noastre se nasc din essercițiul facultăților noastre asupra obiectelor ce ne înconjur, rezultă evident, *că observațiunea, a căreia rezultat este intuițiunea lucrurilor, este sorgintea tuturilor cunoștințelor noastre*. Educatorul prin urmare, care va voi să se conforme legilor naturei, va trebui să începă învățătura tuturilor obiectelor de studiu prin medii intuitive și să le continueze pînă ce inteligența va fi devenit destul de forte, spre a se rădica fără silă la noțiunile abstracte, cari reies chiar din esența cunoștințelor dobândite prin intuițiune.

Ecă acum și modul cum proceda Pestalozzi, spre a scôte din observațiune, diversele ramuri ale instrucțiunei.

Spre a ajunge la cunoștința unui lucru ôre-care, cugeta el, trebuie să se studieze, una câte una, toate proprietățile aceluși lucru. Însă proprietățile unui lucru n'au toate aceeași valoare: sunt unele principale, și altele secundare. Studiul proprietăților secundare trebuie să fiă subordonat aceluia al proprietăților principale, seú esențiale, întocmai precum și cultura facultăților secundare trebuie să se subordoneze culturei facultăților principale.

Cugetând mereu asupra acestei materii, Pestalozzi descoperi în fine, că trei calități, cărora se subordonază toate cele alte, sunt esențiale tuturilor obiectelor și lucrurilor:

1° *Numerul*. — 2° *Forma*. — 3° *Numele*.

Când ni se presint obiecte, atențiunea noastră se îndreptază mai cu sémă asupra acestor trei puncte:

Numărul obiectelor ce sunt înainte ochilor nostri;

Forma sub care ni se presint;

Numele sub care ni sunt cunoscute.

Pestalozzi conchise de aci, că studiul *numărului*, al *formei* și al *limbei*, la cari corespund trei facultăți principale, sunt ramurile fundamentale ale instrucțiunei elementare.

Studiul numărului conduce la *arithmetică*.

Studiul *formei* conduce, pe de o parte, la arta de a *mesura*, la *geometriă*, ier pe de alta, la *desemn* și la *scriere*, care nu este decât o aplicațiune particulară a desemnului.

Studiul *numelui* seú al *limbei* se divide în trei părți: *vorbirea*, care se ocupă cu cultura organelor vocale și la care se alipește și *cântul*; *vocabularul*, seú cunoștința vorbelor principale usitate în instrucțiune; și *limba propriu disă*, care înveță pe copil să-și exprime corect cugetările, asupra întregului domeniu supus observațiunei intilegînței sele.

Nu mă voiî întinde asupra amănuntelor metodei lui Pestalozzi, care pôte să aibă și ôre-cari defecte, dér voiî afirma, că ea constitue unul din monumentele cele mai remarcabile ale timpurilor moderne; că ea a deschis calea unei transformări complete a învălământului, unei sciințe pedagogice raționate. Cu drept cuvânt dér s'a dat lui Pestalozzi numele de *Tatăl pedagogicel*. El a fost pentru acéstă sciință, aceea ce a fost Copernic pentru astronomia. Întréga Germania se aruncâ pe urmele lui Pestalozzi și o întrégă bibliotecă scolară, mai mult seü mai puțin în armonia cu principiile ce el stabilise, înlocui vechile manuale de studiü. Franța și Elveția franceză plecară și ele pe acéstă cale, însă merseră förte încet; tot asemenea și România; cu tôte acestea, ele aü ajuns astăzi a avea întréga lor bibliotecă scolară, care umplea pină aci capetele cu vânturi, preinoită cu cârți, cari daü inteliginței și animei nutrimentul de care aü necesitate.

Precând Pestalozzi urmăria încercările sele pedagogice, anarhia mergea crescând în Elveția. Spre a pune capët certurilor vecinilor seî, Napoleon Bonaparte le impuse intervențiunea sa puternică. Acésta era în anul 1803. Pestalozzi, ales deputat, se duse la Paris cu cel alți reprezentanți ai națiunei. Fidel misiunei sele pedagogice, el remise primulü consul un memoriü asupra instrucțiunei populare. Înșä Bonaparte nu făcu cas, nici de memoriü, nici de autorul lui, și întrerupse discursul acestui din urmă, dicându-i că nu este acum timpul a se ocupa de A. B. C. Vêdënd Pestalozzi acésta, părăsi imediat Parisul și reveni la Berthoud, cu totul descuragiat de nesuccesul seü.

În anul următor, Pestalozzi fu obligat a părăsi castelul din Berthoud, spre a face loc prefectului cantonului Berna, care venia să-l ocupe. Institutul fu permutat în Munchenbuchsee, în localul actual al scôlei normale din cantonul Berna, la o depărtare de dece minute de Hofwyl, unde înfloréu deja institutele de educațiune ale lui Emanuel de Fellenberg. Vêdënd buna ordine ce domnia la Hofwyl, institutorii din Munchenbuchsee rugară pe Fellenberg, spre a lua în mâna sa și frânele institutului lor. Pestalozzi consimți de o cam dată a-si da un șef; însă mai târđiü, în anul 1805, el se permută la Yverdon, unde orașul i oferise castelul seü, urmat de opt elevi și de câți-va învățători. Dér nu trecu mult timp și veni și restul institutului după densusul, de ôre-ce ei nu se putuseră împăca cu noul șef ce-si deduseră.

Nu vom putea face aci istoricul complet al institutului din

Yverdon, mai ales că cei douăzeci de ani, petrecuți de Pestalozzi aci, sunt epoca cea mai strălucitoare a carierei sale pedagogice.

Opera, *Cum își instruia Gertruda copiilor*, produsese, după cum am văzut, o mare senzațiune în Germania. Un raport al lui Pestalozzi și al colegului său Niederer asupra mersului institutului din Yverdon demonstra realizarea principiilor metodei sale. În fine faimosul *discurs al lui Fichte către națiunea germană*, din anul 1808, arăta metoda lui Pestalozzi ca singurul mediu de a rădica Germania din decadența sa. Nu trebui mai mult, se înțelege de sine, spre a atrage privirile Europei asupra institutului din Yverdon. Elevii începură să curgă din țările cele mai depărtate; veniau din Germania, din Franța din Rusia, din Italia, din Spania și chiar din Statele-unite ale Americii. Pedagogii, învățății, chiar prinții și regi, fără a ține în seamă pe curioșii de toate specele, veniau cu grămada în acest institut celebru, spre a studia *methoda* la faclă locului și spre a vedea elevi formați printr'însa. Și toți acești vizitatori erau primiți, găsduiți și nutriți în institut. Pe timpul prosperității sale, se găseau adesea peste trei sute persoane în castel, din treze cari două sute elevi și cincizeci instructori. Salele, alele, curtea, ulițele, toate erau pline cu elevi, cu învățători, cu streini. Își putea cineva închipui animațiunea din institut și ordinea ce trebuia să domnescă într'însul sub guvernarea părintească a bunului Pestalozzi!

Îndată ce sosia un strein spre a vizita institutul, Pestalozzi căuta pe unul din cei mai buni învățători, de ordinar pe Schmid său pe Ramsauer, și i dicea: „A sosit o persoană destinsă care doarece să cunoască institutul nostru; iea iute pe cei mai buni elevi ai tăi și vino să-ți arăți acea ce ai învățat.“ În fiia-care moment, instrucțiunea suferia întreruperi de felul acesta.

Cu toate acestea, nu toți vizitatorii se mulțumiau cu aceste lecțiuni preparate și cu învățătorii săi cei mai buni; mai mulți se opriau în stabiliment, spre a studia diversele sale părți: ei voiau să vadă mai de aproape viața unui institut, despre care se spuneau atâtea minuni. Mulți din vizitatori însă descoperiau într'însul atâtea miserie, încât se desilusionau cu desevărsire; numai omenii serioși și cugetători erau în stare a regăsi, în această confuziune generală, bogățiile pedagogice ale lui Pestalozzi. Pentru acestia din urmă, Yverdon era un adevărat focariu al luminelor pedagogice, care a constituit și va constitui, cu drept cuvânt, gloria lui Pestalozzi. Principiile, ce ei studiară aci, atât în viața institutului în-

suși, cât și în întreținerile lor cu Pestalozzi și cu colegii săi, fură transportate de densii în diferite țări, dér mai cu sémă în Germania, unde se puseră din tóte părțile a orgnisa institute după principiile *Méthodex*. Astfel dér, or-care ar fi fost imperfecțiunile institutului din Yverdon, nu este mai puțin adevărat, că el este promotoriul unei mari miscări pedagogice, care a mers progresând și lărgindu-se pînă în zilele nóstre.

Dupé Carol de Raumer, care, la vocea lui Fichte, părăsise Parisul, spre a merge să studieze la Yverdon principiile pedagogice ce trebuia să regenereze Germania, principalele defecte ale institutului erau cele următoare :

1. Amestecarea elevilor germani și francezi, amestecare care impedează progresul și nu permitea să se învețe, nici una din aceste două limbi, bine.

2. Abandonarea copiilor în propriile lor forțe. Vięta de familiă, pe care Pestalozzi o lăuda atât de mult în rapórturile sele, nu essista de loc în institut. Elevii cei mari se puteau óre cum dispensa de acesta; cei mici însă suferiau forțe mult din cauza acestei abandonări.

3. Pré multă ocupațiune a junilor învățători, cari trebuia să lucreze în grădină, să taie lemne, să încăldescă cuptóarele, să copieze diferite scrieri, și să se scóle, atât véra, cât și érna la trei ore diminéța, spre a-și putea implini tóte datoriele lor. Acéstă ocupațiune excesivă însă, nu putea de cât a obosi pe învățator, a-l impedează de a-și face lecțiunile cu plăcere și a-l lipsi de timpul ce i ar fi fost necesariu spre a și le prepara :

4 Lipsa unui curs de pedagogiă. Pestalozzi credea că rolul învățatorului în scóla este secundar, și ca principalul trebuia să viă dela methodă. De acea și învățătorii, lipiți de methodele lor, aveau aerul unor mașini vorbitóre. Raumer ar fi voit un curs de pedagogiă, care să siléscă pe învățator a trece dela rolul seú pasiv, la altul activ, un curs care să-i dea o ideă mai înaltă de vocațiunea sa și să-l libereze de sclavia methodei.

Incât privesce studiul, făcend abstracțiune de arithmetică și de geometriă, el era departe de a fi mulțumitor. Se lăsa într'ensullacune, cari nu s'ar tolera astăzi, nici în cea din urmă scóla de sat. De acea și jurnalele vorbeau adesea despre imperfecțiunile institutului din Yverdon. În anul 1809, fu numită de Dieta federală o comisiune, spre a visita acest institut. Părintele Girard, membru în acéstă comisiune, făcu un raport puțin favorabil institutului.

În celebra sa operă asupra *Studiului regulat al limbii ma-*

terne, părintele Girard ne arătă că el a scris această carte ca corectiv la acele ce a vădut în Yverdon. „Prin opozițiune la cele ce vădusem în Yverdon, dice el, mă decisei de a substitui studiul limbei, instrumentului mathematic, și de a face dintr'ensul o gymnastică progresivă a spiritului.“

Însă rana cea mai mare a institutului din Yverdon erau neînțelegerile seile interne, cari începuseră încă din Berthoud. În ziua anului nou din 1808, Pestalozzi, abordând acest trist subiect dicea colegilor săi : „Opera mea a fost fundată prin amóre; însă amórea a dispărut dintre noi și trebuia să dispară. Ne am încelat asupra puterei ce reclamă această amóre. Eú nu mai sunt în stare de a remedia acest rău. Veninul, care róde opera nóstră la ânimă, face progrese imense în medflocul nostru. Laudele lumei va vivifica acest venin. O Dumnezeule ! nu permite ca să remânem mult timp în ilusiunile nóstre, cari provoc neunirea nóstră !“

Înainte de a merge mai departe cu istoricul acestor miserii interne, cari provocară în anul 1825, disoluțiunea institutului, trebuie să menționez două evenimente remarcabile din viața lui Pestalozzi. Unul este visita sa la Alessandru I, împératul Rusiei, și cel alt, mórtea fidelei seile socii.

În anul 1814, când aliații mergeau în contra Franciei, administrațiunea austriacă reclamă castelul din Yverdon spre a stabili într'ensul un spital militar. Din norocire împératul Alexandru I se găsia la Bale. Orașul Yverdon se grăbi a face în această cestiune o petițiune către împérat și a însărcina pe Pestalozzi ca să i-o presinte. Pestalozzi, om din natură sficios, își iea ânima în dinți, se pune pe cale și ajunge sănătos la porțile Balei. Acolo un bătrân cerșetor i întinde mâna; Pestalozzi își scóte îndată punga din buzunar, însă din nefericire ea era góla : probabil că el ajutase pe alți nenorociți cu conținutul ei; atunci el se plécă, desface catarâmile de argint ce sunt la pantofii seii, le dá cerșetorului și le înlocuesce cu o legătură de paie, fără să se gândescă că are să se presinte înaintea unui împérat. — Pestalozzi fu cu tóte acestea introdus înaintea lui Alexandru. Primirea cordială a împératului i inspiră curagiú și deșteptă solicitudinea sa pentru miliónele de sclavi, ce populez imperiul Rusielor; și écă-l predicând înaintea împératului educațiune și aretându-i cum ar putea face fericirea supușilor seii. Vorbind, Pestalozzi se aprinde și se apropiă tot mai mult de monarch, care începe a se trage îndărăt; pedagogul nostru îl urméză și ei ajung îndată într'un colț al salei. Împératul ne mai pu-

tend scăpa, Pestalozzi vrea să-l iea într'un mod familiar de mână; însă aducându-și aminte că are înaintea sa un împărat, el sărută mâna lui Alexandru. Acesta, atins de sollicitudinea lui Pestalozzi pentru binele imperiului său, îl iea în brațe și-l sărută. Pestalozzi își aduce în fine aminte de misiunea sa; împăratul îi promite de a stabili într'altă parte spitalul militar și pedagogul nostru se întorce, cu înima mulțumită, în institut; ier în Novembre din acelaș an, el primi ordinul St. Vladimir, de a patra clasă.

Cel alt eveniment ce trebuie să menționez este mórtea dómnei Pestalozzi. În timp de patru-șeci și cincî ani, acéstă femeică virtúoasă împărtășise cu soțul său tóte privațiunile și suferințele. Tot d'una bună, blândă și modestă, ea nu-l părăsise un moment măcar, în dîilele séle de adversitate. În fine ea muri, și în 14 Decembre, remășițele séle mortale fură depuse în grădina castelului.

Și cine ar crede! În ziua când acéstă demnă și virtúoasă femeică se coborî în mormént, în ziua când un eveniment atât de dureros ar fi trebuit să dispuie tóte înimelile la pace, chiar în acea zi isbucni între învătători un resbel violent, care nu încetă, în timp de douăspre-șeci ani, de a turbura dîilele nefericitului bătrân.

Cei mai mulți dintre învătători erau în contra lui Schmid. Blochman, Stern, Ackerman, Krüsi, Ramsauer și alții, preste tot douăspre-șeci învătători, subsemnară o plângere formală în contra lui Schmid și în anul următor, de óre-ce Pestalozzi nu voise să depărteze pe Schmid, mâna sa cea dreptă, ei părăsiră institutul. Tot asemenea făcură mai în urmă și M. Julien din Paris și Niederer, capul lui Pestalozzi, cari nu voiră cu nici un preț a mai rămănea în institut împreună cu Schmid.

Nu voiu mai dice decât câte-va cuvinte asupra activității infatigabile a lui Pestalozzi. În anul 1818, Schmid încheiă cu librarul Cotta din Stuttgart un contract, pentru publicațiunea tuturor operelor lui Pestalozzi. Împăratul Rusiei subscrise un ajutor de 5000 ruble, regele Prusiei, de 400 thalere, regele Bavariei, de 700 fiorini. Acéstă întreprindere aduse lui Pestalozzi un profit net de 50 mii franci. La vederea acestui succes, atât de neașteptat, el se decise a funda un noú institut, propriu a forma pe învătătorii claseilor sêrance. Acest institut se și deschise în acelaș an la Clindy, apróne de Yverdon; însă scopul său fu pe curéud deturnat: se începu a se primi elevi de tóte condițiunile și a li se propune, pe lângă cele alte lecțiuni, și limba latină, helenă și chiar angleză. Pestalozzi, vedénd institutul său transformat într'un institut de

lux, se gândi a-l permuta la Neuhof; însă, nici unul din elevii seî, pe cari i crescuse gratuit la Clindy, nu voi să-l însoţescă. El închise dér acest institut în anul 1824. La Yverdon, poziţiunea sa era asemenea insuportabilă : elevii seî îl ocoleau; unii dintr'ensii părăsēju nóptea institutul, spre a nu se mai întórce; alţii îl supranumeau în faţă *Antichrist*. Urmarea naturală a acestei demoralisaţiunii, era închiderea definitivă şi a acestui stabiliment al seî, ceea ce urmă în primăvéra anului 1825. Pestalozzi era atunci în etate de opt-deci de ani.

Dupé disolvarea institutelor séle, el scrise încă doué opere : *Cântul Lebădeî* şi *Destinul meî*. Cea d'ântéiü póte fi considerată, ca testamentul seî pedagogic şi cuprinde ideile, desvoltate deja în prima sa operă : *Cum îşi cresce Gertruda copiî seî*. Cea de a doua este o istoriă a miserieilor din institutele séle.

Pestalozzi n'avu decât un copil, un fiú, care muri în anul 1794, lăsând un băeţel mic încă. Dupé ce părăsi Yverdonul, bătrânul nostru se retrase la acest nepot al seî, care era în posesiunea Neu-hofului.

Între orele séle de lucru, bătrânul visita câmpiele şi pădurile, martorii visurilor séle de altă dată, şi în fiă-care ăi se ducea la scóla din Birr, unde se ocupa cu copiî ceî mai mici, spre a-i învăţa literile.

În 3 Maiü 1825, el asistă la reuniunea *Societăţîi elveţiane* din Schinznach, unde fu ales president pentru anul următor, ceea ce îl mişcă fórté mult.

În 21 Iulie 1826, el visită cu Schmid celebrul institut al lui Benggen, unde fu primit cu tot respectul datorit bătrâneţei şi meritului. Un elev al institutului înaintă spre bătrân şi depuse o corónă de fói de ştejar pe capul seî. Însă Pestalozzi nu voi să o priméscă; el o luă şi o depuse pe capul copilului, ăicénd cu o voce emoţionată : „Nu mie, ci inocenţei se cuvine acéstă corónă.“

Câte-va luni mai târăiü, un pamflet reutăcios, dirigiát în contra sa şi în contra institutelor séle, dete nefericitului bătrân lovitura de mórté. „Suferinţele mele, — se citeşte pe o fóiă scrisă în ultimele séle ăile —, sunt neexprimabile! . . . Să mor nu este nimic; însă să-mi věđ opera coborînda-se cu mine în mormént, acésta nu o pot suferi! . . .“

Înainte de a muri, el ăise către aí seî : „Eü pardonez neamicilor meî; măcar de ar putea găsi şi ei pacea, acum când eü voiü

ntra în repausul etern! În cât pentru voi, copiii mei, căutați pacea și fericirea în cercul liniștit al familiei.”

Pestalozzi muri la Brougg, în 17 Februarie 1827, și fu înmormântat la 19 în Birr, lângă casa scôlei, după cum însuși exprimase dorința. În timp de opt-spre-zece ani, un simplu rosariu marca locul unde repausa acest amic al omenirii. Însă în anul 1845, statul i ridică un monument cuviincios, și, un an mai târziu, fundă la Neuhof o scôlă de agricultură destinată a forma învățatori pentru clasele sêrace, întocmai după cum dorise Pestalozzi când părăsi Yverdonul.

După ce se vor fi citit cele ce preced, mulți, pôte, din onorabili nostri lectori se vor întreba, decă Pestalozzi a bine meritat reputațiunea de care se bucură în lume. — Decă ne vom opri la activitatea exterioră a lui Pestalozzi, la învățătura sa, la stabilimentele sêle de educațiune, la fisicul seû neglijat ca și operile sêle, negreșit că nu vom găsi nimic extraordinar într'ensul. Însă Pestalozzi a aruncat în lume idei noi și fecunde; la cultura superficială și mecanică din al opt-spre-zecelea secol, care nu făcea decât a *dresa* pe om, el a substituit o educațiune în armonie cu necesitățile și cu legile naturei omenesci. Acesta era o lucrare imensă, unde totul trebuia creat: din partea theoretică, urma să se sondeze sufletul omenesc, să se descopere necesitățile sêle și să se surprindă secretele dezvoltării sêle naturale; din partea practică, trebuia să se fondeze stabilimente de educațiune, să se creeze metode pentru studiu și să se facă experiențe, proprii a verifica excelența principiilor descoperite prin observațiunea și reflexiunea sa. În această operă colosală, Pestalozzi este un pionariu care merge înainte pe un pământ necunoscut; el nu urmază un drum bătut, ci își deschide singur o cale. Să nu pretindem dér dela densul un mers pré sigur; să nu-l judecăm cu pré multă severitate pentru obscuritățile și retăcirile sêle; să admirăm însă zelul seû, activitatea sa, geniul seû creator în fine. Pestalozzi, cel d'ânteu, a dat un corp ideii unei culturi naturale; cel d'ânteu, a făcut să iêsă dintr'ensa o sistemă, o lume întrégă; el este prin urmare trunchiul arborelui pedagogic, care a resărit pe pământul curățit de Rousseau. Supuind educațiunea la legile naturei nôstre, el și-a făcut opera nedestructibilă, de ôre-ce ea repausă pe o veritate eternă.

Cu tôte acestea, decă principiile pedagogice ale lui Pestalozzi sunt excelente, aplicațiunea lor cuprinde multe lacune și erori. El s'a întins pré puțin asupra culturei *ânimei* și a *talentului*. El nu

este complect și profund decât în aceea ce privește inteligența. Methódele séle de studiū nu erau decât nisce încercări, din cari Germanii n'au conservat în operile lor, decât spiritul. În general, este bine a ne inspira în propunerea lecțiunilor nóstre și în alcătuirea cărților destinate scólelor, de spiritul principiilor lui Pestalozzi; nu este însă bine a urma aceste principii ad-literam.

Pestalozzi era, după cum s'a vădūt, pedagog din filantropiă. El vedea în desvoltarea raționată a facultăților nóstre, salutul omenirei. Este bun acest principiu, cu condițiune însă, de a se pune *Christul Evangeliei* în fruntea obiectelor ce serv ca esserciții, și prin acésta, ca međii de desvoltare pentru diversele nóstre facultăți. Altfel riscăm de a cădea într'un naturalism, care ne ar depărta de ținta nóstră, în loc de a ne apropia.

A. — PEDAGOGIA ANGLESA

CAP. II

ANDREI BELL ȘI IOSIF LANCASTER

În timpul când Pestalozzi punea în Elveția și în Germania bazele unei culturi raționate a facultăților și ale unei învățături supuse legilor ce presid la desvoltarea lor, Andrei Bell și Iosif Lancaster organisaū, unul în Angletera, și altul în India, învățătura disă mutuală. Acéstă fasă în desvoltarea scólei merită să ne oprim puțin asupra ei.

Învățătura mutuală, care permite unui singur învățător, ajutat de elevii seși cei mai distinși, de a ocupa un fórté mare număr de copii, a fost cunoscută și practicată înainte aparițiunei celor două pedagogi celebrii, cari i-au dat numele lor. Călătorul Della Valle o găsi stabilită în India încă din anul 1623. Și Germania a avut, cu mult înainte lor, scóle organizate după acest principiu, pe care l'am vădūt pus în practică și de Pestalozzi în scóla din Stanz Apoi Franța a întrebunțat învățătura mutuală dela anul 1747 pînă la revoluțiune, atât în *Ospiciul Misericordiei*, cât și în *Institutului cavalerului Paulet* din Paris. Cu tóte acestea a fost rezervat Anglesilor Bell și Lancaster, cari nu cunoseaū, póte, încercările

făcute în alte părți, de a da acestei învățături o organizațiune practică și o impulsione vigorosă.

Systemul lui Bell și acela al lui Lancaster sunt aproape identice; ele nu diferă între dîsele de cât în punctele unei importanțe secundare. Scolarii divisați în mai multe grupe sînt clase, sunt puși sub direcțiunea imediată a elevilor mai înaintați, cari îi înveță a citi, a scrie, a calcula, etc, după cum au învățat și ei dela învățător. Aceste ajutóre port numele de *monitori*. Fia-care dintr'ensii are elevii seși, cari șed într'o bancă, sînt stați în picioare, în semicerc, înaintea lui. Afară de monitori, mai sunt în clasă și alți funcționari: unul este însărcinat a supraveghia pe monitori și grupele lor; altul ține registrul scolar, însemnăză absințele, pune notele; al treilea regulăză caietele, distribue plăcile, modelele, etc. Acest mecanism, pus în lucrare într'o sală vastă, și regulat prin comandamente combinate cu abilitate, permite a se îndeplini, fără desordine și fără șgomot, datoriile scolare, distribuite de mai înainte de învățător monitorilor seși. Un sistem sever de pedepse și recompense manține pe copii sub o bună disciplină. Învățătorul, întocmai ca șeful unei fabrice, priveghăză totul și intervine în casuri dificile. O scólă stabilită după aceste principii și dirigiată de un învățător abil, oferă spectacolul cel mai frumos și cel mai imposant.

Onórea de a fi organizat cel d'ânteu o asemenea scólă, revine lui Andrei Bell, eclesiastic angles, născut în anul 1752, la St. Andrews în Scoția. Prima încercare a metodei se e o făcu în Egmores, lângă Madras în India, într'un orfelinat pus sub direcțiunea sa. Intorcîndu-se în Angletera, el publică în anul 1797, la Londra, un raport asupra metodei se e; în urma căruia se și începură în anul următor a se funda scóle după această sistemă.

Intr'acelaș an, Iosef Lancaster, născut la Londra în anul 1778, deschidea în orașul seș natal o scólă pentru sêraci, întrebunțînd aceleași metode, ca și compatriotul seș. Scóla lui Lancaster nu întă diă de a prospera, găsind protectori pînă și în familia regescă. Zelul ce desfășură, spre a face să prospereze opera sa, îl siliră să facă cheltueli preste puterile se e; însă el fu ajutat la timp de Fox și A. d. ern, cari puseră ordine în finanțele se e. În anii 1810 și 1811, Lancaster percurse Regatul-Unit, spre a provoca fondarea de scóle după systemul seș. Din nenorocire, el perdu puțin câte puțin, prin erórea sa, confiența amicilor și protectorilor seși, și epuisă cu desevărșire resurs-le se e prin creațiunea unui mare stabiliment la Tooting, pe care, nici nu putu să-l termine. Pe de altă parte, ecle-

siasticii anglicani invidiând influința pedagogică a lui Lancaster, i opuseră pe Bell, care se retrăsese la țară, puind-l în capul unei societăți pedagogice, patronată de regele Angleterei, spre a provoca pe o scară largă, fundațiunea de școle noi.

Abandonat de protectorii săi, ruinat și umilit, Lancaster plecă la anul 1820, în America. Primit și protegiat de Bolivar, el fundă mai multe școle în Columbia. Se duse apoi în Trenton din Statele-Unite. În anul 1828, el cădu într'o sărăcie atât de mare, încât trebui să recurgă la generositatea Americanilor. În anul 1833, îl găsim la Montreal din Canada, trăind din lucrul mânilor sële. În fine, la anul 1838, acest celebru pedagog muri la Noul-York, în cea mai extremă sărăcie. — În cât privesce pe Bell, el lăsă la mórtea sa, care avu loc în 28 Ianuariu 1832, o stare de o sută douăzeci mii livre sterlinge, pe cari o legă la diferite stabilimente de instrucțiune.

Dela anul 1814 încóce, s'aú fundat în mai tóte statele Europei și în alte părți ale lumii, un număr considerabil de școle lancasteriane. Numai în Germania ele aú prosperat mai puțin, și acésta, fără indoelă, din caúsă că instrucțiunea primară era pe acel timp mai înaintată acolo, decât or și unde.

Methoda Bell-Lancaster a dat o fisionomiă cu totul particulară școlilor engleze din Angletera și Statele-Unite. Și astăzi încă, institutele de educațiune din aceste țări, dela școla de sat până la gymnasium superior, n'aú de cât o singură sală pentru tóte clasele. Inșă monitorii sunt din ce în ce mai mult înlocuiți prin învățatori și sub-învățatori. În stabilimentele cele mai confortabile se mai găsesc și cabinete alipite la sala generală, unde se întrunesc diversele clase, spre a repeta lecțiunile lor. Cu tóte acestea fondul studiului a ramas acelaș : tablourile și cărțile elevilor, făcute cu cea mai mare îngrijire, aú ramas pînă astăzi pétra fundamentală a învățăturai ; iér rolul învățatorului continuă a fi secundar. De acea nici nu se bagă de sémă în școlele engleze, când se schimbă vre un învățator ; și mai puțin încă în școlele din Statele-Unite, unde se pun catredrele la fiă-care șése seú două spre dece luni, din nou la concurs.

Opera cea mai celebră a lui Bell este : *Elements of tuition* din 1812. Dela Lancaster aú ramas : *Improvements in education* din 1803 și *the British System of education*, din 1810,

CAP III

H A M I L T O N

Pe când Bell și Lancaster se ocupaă cu atâta succes de organizația școlilor engleze, Hamilton, compatriotul și contemporanul lor, propaga cu succes o nouă metodă pentru studiul limbilor.

Hamilton era comerciant. Ducându-se în anul 1798 la Hamburg, el se decise a lua lecțiuni de limba franceză dela un emigrant numit Angely, cu condițiune însă, de a-l dispensa de gramatică, *de ôre ce el avea destule alte lucruri în capul seii*. Angely, în primele sece lecțiuni, i traducea, din cuvânt în cuvânt, mici anecdote germane. După două spre dece lecțiuni, Hamilton era în stare să citască or-ce scriere facilă. „Ecă, dice el, origina metodei mele; dér pe atunci mă gândiam atât de puțin de a deveni învățator de limbă, pe cât mă gândesc astăzi de a învăța să sbor.“

Nenorociri ivite în comerțul seii, siliră pe Hamilton să plece în America. El sosi în anul 1815 la Noul-York, unde se puse îndată a da lecțiuni de limba franceză, cari i se plătiaă cu un dolar pe oră de elev. În anul d'ânteiă, el adună 70 elevi, Hamilton profesă mai târziu la Philadelphia, la Baltimore și în alte orașe cu un succes crescând. La anul 1823, el se reîntorse în Angletera, unde anunția cu mare pompă, că el pôte învăța pe cineva, în câte va săptămâni numai, limba helenă, latină, franceză, italiană și germană, fără să fi avut înainte cea mai mică noțiune de aceste limbă. Într'un timp de opt spre dece luni, el avu 600 elevi. Reputațiunea sa deveni extraordinară. Hamilton muri în anul 1831, după ce profesase în mai multe orașe ale Angleterei, ale Scoției și ale Irlandei.

Ăă acum procedările particulare ale metodei lui Hamilton, precum și principiile ei fundamentale.

Hamilton punea ânteiă în mâinile elevilor seii o carte scrisă în limba ce ei trebuiaă să învețe, și care de ordinar era *Evangelia după sântul Ioan*; apoi începea să le traducă din cuvânt în cuvânt textul original, essercițiū ce ei trebuiaă să repeteze după densusul. Acesta era primul curs. În cel de al douilea, se tracta în acelaș mod alte cărți din *Noul Testament*. În cel de al treilea, el trecea la gramatică. Elevii trebuiaă să învețe a conjuga verbele

regulate și câte-va din cele neregulate. În fine, el i punea să traducă *Evangeliiul după sântul Ioan* din englezesce în franțuzesce, seú în orî-care altă limbă învêțau. Acéstă traducțiune, făcută atât prin viul graiú, cât și prin scris, trebuia să fiă corectă. După șése seú opt essercíțiuni de asemenea natură, elevii erau în stare a vorbi și a scrie fără erori. „Se va continua, ȓice Hamilton, a se traduce în franțuzesce și Testamentul angles, pînă ce elevii nu vor mai avea necesitate de ajutorul invêțătorului. Atunci li se va da în fiă-care ȓi o compozițiune, care pôte fi, seú o epistolă de familiă, seú una de afaceri, seú o narațiune, pînă ce stilul lor nu va mai cuprinde anglicismuri, ceea ce este punctul cel mai dificil, și care nu se pôte obține, decât puțin câte puțin și prin lecturi neîncetate.“

La studiul limbei latine, Hamilton proceda în modul următor : El cetia și traducea, după cum s'a aretat mai sus, *Evangeliiul după St. Ioan*. El consacra trei ore la traducțiunea primului capitul. În a patra oră, el traducea deja 50 pînă la 70 versete. „În a ȓeccea lecțiune, ȓice Hamilton, clasa întregă traduce, fără greutate, *Evangeliiul după sântul Ioan*.“

Într'al douilea curs, care cuprindea asemenea ȓece lecțiuni, el punea să se citescă un *Epitome Historiæ sacræ*, explica declinările și conjugările și punea în mâna elevilor o gramatică ce o imprimase densus, însă fără a-i îndatora de a o invêța pe din afară. — În cursul al treilea, făcea sintaxă citind pe *Cornelius Nepos*. În al patrulea, punea să se citescă *Cesar*; în al cincilea *Virgiliú*, și în al șésele, *Horace*.

Acésta este methóda lui Hamilton, care a făcut atâta sgomot în timp de mai mulți ani și care astăzi este aprópe abandonată. Hamilton, ca mai toți inovatorii, avea o confiență fără margini în methóda sa; și acéstă confiență, unită cu un zel, aprópe exaltat, a putut produce rezultate în adevêr mari. Cu tóte acestea căderea în uitare a acestei methóde, pare a fi óre-cum meritată; ea n'a fost decât un expedient ingenios, spre a face pe elevi într'un scurt timp să înțelegă și să vorbescă, mai mult seú mai puțin corect, o limbă streină. Acest rezultat putea fi de ajuns pentru cel mai mare număr al elevilor lui Hamilton, cari țineaú de clasa industriașilor și comercianților; însă aceea ce este de ajuns pentru un călător, seú pentru un băet de prăvăliă, nu pôte fi de ajuns unui june care face studii într'un colegiú. Nu numai că acesta din urmă are necesitate de a înțelega și de a putea face us de aceea ce invêță, ȓer are încă

și dreptul de a vedea spiritul său cultivat prin mediul acestor limbi. Acest ultim scop este încă și mai important, când sunt în cestiune limbile morțe și mai cu seamă cea latină. Hamilton însă n'a înțeles acesta : el n'a considerat decât partea practică și mercantilă a limbilor.

CAP. IV

SCOALELE ȘI EDUCAȚIUNEA ÎN ANGLETERA

Robert Raikes, născut în 1735 și mort în 1811, trebuie să fiă considerat ca promotorul școlilor primare în Anglaterra. De și în realitate, el nu fundă decât școlile duminicale, de un caracter cu totul religios ; însă aceste școle făcură să se simță îndată necesitatea unei instrucțiuni mai generale, și preparară terenul lui Bell și lui Lancaster, cari apărură la momentul dat, spre a da satisfacțiune acestei necesități.

Școala primară, preparată de Raikes și organizată de Bell și Lancaster, nu întârziă a se desvolta. La anul 1833, Anglaterra numera deja 1 elev la 11 suflete din populațiunea sa. Și totă această cale se percurse fără cooperatiunea guvernului. În Anglaterra, școlile se fundez și se întrețin de diversele biserici și de particulari. Poporul angles este pré gelos de libertatea sa, spre a confia guvernului direcțiunea școlilor séle ; el se teme de influința sa într'un sens, séu în tr'altul. Cu tóte acestea, guvernul incuragéză și reguléză instrucțiunea primară prin subsidiile ce el acórdă, fără deosebire, la tóte școlile, și prin legi și regulamente cari prescriu óre-cari condițiuni pentru perceperea acestor subsidii. La anul 1832, parlamentul votă, pentru prima dată, suma de 20,000 livre sterline, séu 500,000 franci pentru incuragiarea instrucțiunei primare. În 1856, se creă un departament al instrucțiunei, care fu pus sub direcțiunea presidentului Consiliului secret.

Școala primară anglesă figuréză sub diferite forme.

În biserica episcopală, se găsesc *Parish Schools*, séu școlile parochiale. Se învță aci *religiunea, lectura, scrierea, orthografia, geografia*, puțină *botanică, fiziologiă, anatomie, ținerea registrelor și calculul*. *Desemnul și musica* se propun numai copiilor

ce voesc a primi o instrucțiune mai superióră. Se mai găsesc în biserica episcopală și scólele naționale, dișe *National Schools*, organizate după metoda lui Bell-Lancaster, și scólele parohiale de caritate, sėu *Parochial charity Schools*, cari însă nu se vėd, decât în orașele mari. Bisericile indipendinte aű asemenea diversele lor scóle. Afară de acestea, se mai găsesc în Anglaterra și un mare număr de scóle și pensionate private.

Se numesc *Ragged Schools*, scóle trențeróse, scólele fondate pe la anul 1857 pentru micii vagabonđi ai marelor orașe, a căror ocupațiune, înainte de a se deschide aceste scóle, era de a cerși și de a fura. În aceste scóle, copiii sunt spálați și îmbrăcați, nutriți și instruiți; afară de acėsta ei mai învėț și câte o meseriă în diverse ateliere, spre a deveni apoi servitorí, meseriași, mateloți, soldați, etc. În anul 1858, adică un an după înființarea scólei trențeróse din Edimburg, se numeraű încă 550 criminali. În etate dela 14 pínă la 16 ani, în închisorile acestuı oraș; șese ani mai tărđiű, numărul junilor prizonieri scăduse deja la 120. Scólele trențeróse englese sunt prin urmare una din instituțiunile cele mai importante din câte a fundat caritatea chrestină în timpii din urmă.

Pentru clasele de međioc ale orașelor sunt scólele profesionale, sėu *Trade Schools*, cari corespund cu scólele burgese din Germania, cu scólele de međiloc sėu industriale ale Elveției franceze (romande), sėu cu învėțătura specială din Francia și Romania.

Pínă în timpii din urmă, Anglaterra n'avea încă un corp didactic. Se puneaű în capul scólelor bărbați și femei fără cultură specială, și cari adesea nu erau capabili de a essercita vre o altă ocupațiune. *Sir I. K. Schuttelworth* și *C. Tuffnell* fundară în anul 1840, la Battersea, lângă Londra, prima scóă normală din Regatul-Unit. Acėstă instituțiune trecu, patru ani mai tărđiű sub direcțiunea Societății naționale, care înființă încă două asemenea stabilimente, unul pentru formarea de institutori, și altul pentru institutore. Pínă la anul 1860, se fundară de diverse societăți și biserici 45 scóle normale, și anume : 36 în Anglaterra și 9 în Scoția. În prima din aceste țeri, ele pórta numele de *Training Schools*, scóle pedagogice; și în cea de a doua, pe acela de *Normal Schools*, scóle normale. Tóte scólele normale sunt libere; cu tóte acestea ele primesc dela guvern o subvențiune considerabilă, când ele se supun legilor și regulamentelor relative la formarea iustitutorilor.

Institutorul engles începe de ordinar cariera sa prin practică.

Înainte de a intra într-o școală normală, el a predat deja lecțiuni, dela etatea de 13 ani pînă la etatea de 18, sub conducerea unui învățător patentat. El poartă în tot acest timp, numele de *Pupil Teacher*, scolar învățător, și primesce dela guvern în primul an, 10 livr. sterl., în cel de al doilea 12, într'al treilea 15, într'al patrulea 17 și într'al cincilea 20. În fiă-care an este obligat a se supune la un examen înaintea inspectorului scolar.

La finele celor cinci ani, minimum cunoștințele reclamate dela dînsul este cel următor :

1. Lectura expresivă, bine accentuată :
2. Syntaxa engleză, etymologia, prosodia :
3. Compozițiune asupra unui subiect pedagogic ;
4. Cele d'antîi patru cărți ale lui Euclide — seú algebra elementară — seú ridicarea planului unui țînut ;
5. Cunoștința globurilor, și geografia imperiului britanic ;
6. Cunoștința specială a sîntelor Scripturii, a liturgiei și a catehismului ;
7. Elemente de musică vocală.

Începînd, *pupilul teacher* trebuie să fiă capabil de a propune lecțiuni în clasa inferioară a școlii, și terminînd, în clasa superioară.

Dacă, după această lungă preparațiune, *pupilul teacher* intră într-o școală normală, el primesce o *Queen's Scholars hip*, o subvențiune de 20 pînă la 25 l. sterl. și după un an, încă 16, 20 seú 25 l. sterl. după gradul ce obține.

Nici școlile științifice engleze nu depind de guvern. Fiă-care școală formeză un tot. Instrucțiunea, de și diferă dela un institut pînă la cel alt, are cu toate acestea, ca toate școlile engleze, un caracter pozitiv. Profesorii școlilor științifice sunt de ordinar, în Anglettera, teologi, ier în scoția, juriști.

Anglettera are două universități, cu un caracter cu totul particular : *Oxford* și *Cambridge*. Ele se deosibesc mai întîi prin grandoșele lor pensionate, *Colleges* și *Halls*, unde studenții nobili și bogați pot trăi potrivit cu rangul și averea lor. Un student nobil, spre essemplu, trebuie să aibă o seriă de camere confortabile și loc destul pentru caii și trăsurile sêle. Oxford posedă 19 *Colleges* și 5 *Halls*, ier Cambridge, 17 *Colleges* și *Halls*. Ceii alții studenți sunt întruniți într'un stabiliment numit *the Foundation*. Universitățile engleze sunt încă caracterisate prin predominarea studiilor teologice. Într'aceste universități, cultura morală și națională merg înaintea culturii științifice.

Acastă ultimă trăsură este, de altmintrelea, comună tutulor scólor. În Angletera, se ține mai mult la educațiune decât la instrucțiune; instrucțiunea nu vine decât în a doua liniă. Pedepsele corporale sunt încă la ordinea zilei. Injurătura, minciunea, și faptele morale se pedepsesc pentru prima dată cu neúaua, iér la recidivă, cu expulsiunea din scólă. Cu tótă acastă severitate însă, copiii anglesi se bucur de o libertate, care noué ni s'ar părea excesivă. Și acastă libertate ce li se acordă, unită cu considerațiunile de cari se bucur, le însușesc un sentiment profund de demnitate personală și de responsabilitate morală, și forméză acele caractere ferme și independinte, cari nu se găsec decât în Angletera.

Însă, acea ce constituie caracterul educativ al scólelor anglese, nu este numai acea amestecătură de severitate și de libertate, despre care am vorbit mai sus, ci, în primul ordin, vieța de familiă, mai desvoltată în Angletera, decât în or-ce țéră din lume.

Anglesul iubesc familia sa și petrece bucuros în međilócul ei. Cele mai sincere afecțiuni unesc pe părinți cu copiii lor, și modul după cum acestia sunt tractați în scólă și în public, nu este decât un reflect de tot ce se face pentru dênșii în casa părintescă. Acastă frumoasă vieța de familiă, bogată în fructe excelinte, este protegétă și desvoltată prin moravuri severe și prin instituțiuni naționale și religiose. — Să ne gândim numai la influința ce essercită sancționarea Duminecii! În acastă zi, numai bisericile sunt deschise; încolo tótă miscarea comercială, industrială și chiar domestică este suspendată; Anglesul petrece întréga Duminecă în familiă, pre când în alte țeri și chiar la noi, Dumineca este o zi de distracțiune, care face a se risipi membrii familiei, și prin acésta, a se slăbi și a se distruge legăturile, cari ar trebui să-i unescă.

Décă însă instrucțiunea anglesă, lasă, după cum am văđut mult, de dorit, educațiunea sa din contra, presintă calități incontestabile pentru desvoltarea caracterului și a bunelor moravuri. De altmintrelea, nu trebuie să se judece scólele unei țeri numai după rezultatele sciințifice ce ele produc; din contra, trebuie să se considere mai mult după impulsunea ce dă junimeii sistema de educațiune sub care sunt crescuți. Sub acest raport însă, sistemul angles, pe care-l vom regăsi, de și modificat, în Statele-Unite, ar putea fi prenumerat între cele mai excelente.

CAP. V

IMPORTANȚA SCOALEI ÎN UNIUNEA AMERICANA

§ 1. — GENERALITATI

În nici o țară din lume, școala nu ocupă un loc atât de important în instituțiunile și în viața sa publică ca în Statele Unite. Școala este, spre a mă exprima astfel, pétra unghiulară a acestei mari republice. Prima cugetare a colonilor, cari abordară în anul 1619 pe țărmii noiei Angletere, fu, ȓice Fisch, pentru copiii lor.

Două-ȓeci și opt ani mai târȓiu, o lege votată de Curtea generală din Massachussetts cuprinde între altele și ceea ce urmază : „De ôre-ce scopul essential al acestui bătrân încelător, Satana, este de a deturna pe ômenii dela cunoscința Scripturei . . . și de ôre-ce acest sânt studiū nu trebuie să remăie învelit în mormântul părinților nostri, este decretat de acéstă Curte, ca fiă-care comună, cu mai mult de cincȓ-ȓeci căminuri, să fiă datóre a avea pe cineva care să-ȓ învețe copiii a ceti și a scrie.

„*Instruȓți pe popor!* fu cel d'ânteiū consiliū dat de William Penn noului Stat ce organizase în Pensilvania la anul 1681, și a cărui constituțiune deveni modelul celei din Uniune. — *Instruȓți pe popor!* fu cea din urmă recomandațiune a lui Washington către republică. — *Instruȓți pe popor!* era neîncetata recomandațiune a lui Jefferson.“

Solicitudinea poporului american pentru școlă l'a făcut să-ȓ asigure resurse materiale îndestulátore. Guvernul federal mai ȓnteiū consacrá fondurilor școlelor o parte din terenurile ce aparțin Uniunii. Statele apoi trebuie să măréscă și ele aceste fonduri, tot prin dotațiunii imobiliare. „Guvernele, ȓice Fisch, nu se dau îndărât înaintea nici unei cheltueli ce privesce instrucițiunea publică. Budgetul instrucițiunei are precădere înaintea tutulor celor alte. În câteva State a treia parte din produsul impozitelor este afectat pentru școle. Cetățenul american dă, cu o plăcere amestecată cu mândriă, sumele ce-ȓ cere societatea pentru acéstă nobilă operă. Când se formază vre un noū Stat, comunele dotez școlele lor cu terenuri vaste, a căror valóre merge crescând în proporțiune cu înmulțirea popu-

lațiunii sële. Și particularii, din parte-le, se silesc a întrece munificența Statelor. În toate părțile, pe lângă școlile publice, se văd altele fondate de liberalitatea privată. Aci, D. Putnam dă 380,000 franci, spre a se construi o academiă în Newburyport; acolo, cățiva cetățeni contribuiesc între dênșii suma de 425,000 franci, spre a construi o frumoasă academiă la Norwich; dincolo, un neguțător din Noul-York dă, în anul 1860, 2 milioane, spre a se construi pe țărmurile Hudsonului un splendid colegiū de fete.

Locul ce institutorii și institutóarele ocup în societate, este indicele cel mai sigur, despre importanța ce se recunósce instrucțiunii în Uniunea americană. Vocațiunea lor se consideră ca un minister angust și indispensabil. În Noua-Angletera, Institutóarele sunt, în mare parte, eșite din primele familii ale țerei. Se găsesc, în societatea cea mai alésă din Boston, dómne, cari au debutat prin direcțiunea unei școle de sat. Se crede în general, că doui séu trei ani de o asemenea labóre, sunt un stagiū excelent pentru viitórea mamă de familie. . . .

Spre a forma din școlă uă instituțiune națională și democratică prin excelență, ea s'a făcut gratuită, confortabilă și, în mai multe State, obligătoară. În fine s'a scos dintr'ensa învățătura religioasă.

— Gratuitatea învățătorei deschide ușa școlei, atât sêracului, cât și bogatului. — Fiind școlă confortabilă, și făcând dintr'ensa un templu pentru junime, unde fiă-care copil să-și pótă avea pupitrul seū comod, se rețin la un loc diversele clase ale societăței: bogații nu mai au nevoie să fundeze școle pentru copiii claselor superioare.

— Obligațiunea, unde există, previne vagabondagiul copiilor, și asigură tuturora învățătura necesariă pentru o carieră utilă și onorabilă. — În fine, scoțend din școlă învățătura religioasă, s'a prevenit fracționarea școlei prin diversele secte, ce populéază America. După cum se vede, toate aceste principii, luate împreună, au de scop menținerea unităței în școlă, conservarea caracterului seū național și democratic, și formarea acestui spirit public, care caracteriséază pe cetățenul american.

Învățătura religioasă se dá într'un institut particular, în școlă *Duminecór*, care este complimentul necesariū al școlei publice. „Statele-Unite, ȳice Fisch, n'ar putea essista sub forma lor actuală fără școlile de Duminecă. Cel 3 milioane de elevi, ce ele cuprind, și cel 400,000 monitori și monitóre forméază o adevărată armată, perfect organizată. Toți monitorii ai fiă-cărui oraș, se întrunesc în fiă-care an în adunare generală; deosebit de acésta, o *convențiune-*

ne națională, asemenea anuală, se ține succesiv în diversele State ale Uniunii. Acesta este o adunare imensă, unde se discut cele mai grave cestiuni ce pot ocupa un popor, și mai cu seamă viitorul său moral și religios. — Copiii iubesc cu pasiune școala de duminică. Ochiul lor strălucește îndată ce li se vorbește de dânsa. Acea ce înșă, i electrisează mai mult, sunt cânturile, tot d'o dată poetice și simple, cari se schimb neîncetat cu învățătura.

§ 2. — ȘCOALA PRIMARA

Până la începutul secolului prezente, școala primară s'a mărginit la strictul necesariu; în timpul din urmă însă, ea a luat o dezvoltare considerabilă, sub influința binefăcătoare a două pedagogi distinși, *Horace Mann*, secretarul consiliului de educațiune din Boston, și *Henry Barnard*, directorul școlii normale din Connecticut, fundată în anul 1850. Înainte de a proceda la marile reforme ce medita pentru Massachusetts, Mann făcu o călătorie în Europa și studiă în particular școlile din Prusia. Raportul ce publică la anul 1846, asupra călătoriei sale, este o operă pedagogică de cea mai mare importanță. Barnard fu, pentru Connecticut, aceea ce Mann a fost pentru Massachusetts. El a lucrat foarte mult pentru școle. Opera sa clasică, *School architecture*, a transformat arhitectura și mobilierul școlar.

Casele de școală construite în ultimii ani, sunt nise edificii mărețe, nise adevărate templuri ale copilăriei, cu curți pentru recreațiune, cu anticamere pentru depunerea hainelor, cu aparate pentru spălat și cu camere spațioase, bine luminate, bine încălzite și bine aerate, pentru studiu. Ventilațiunea, ca și încălzitul camerilor, se efectuează prin mediul unui sistem de țevi, cari introduc, prin partea de jos a camerei, căldura și aerul curat de afară, și primesc prin partea lor de sus, aerul viciat, spre a-l conduce afară. — Mann, exceptând stabilimentele splendide ale institutelor private de educațiune din Franța și Anglaterra, face o descriere foarte desolantă despre casele de școală din Europa, și atribuie moleciunea caracterului german sălilor rău aerate ale școlilor lor, precum și obiceiului de a dormi între două saltele de fulgi.

Și mobilierul școlar este foarte îngrijit în America. Fiă-care copil are pupitrul său lustruit, care sclipescă ca o oglindă, și micul său scaun pe care poate șede comod. Picioarele pupitrului și ale scau-

nului sunt de ordinar de fer. Pupitrele fiind depărtate unele de altele, elevul este mai puțin expus la distracțiunii. Învățătorii au în loc de cathedre, nisce birouri foarte elegante. Afară de acesta, sălile sunt împodobite cu diferite tablouri, cu harte, cu globuri, cu pendule, cu thermometre, etc.

America n'are pînă în prezent un corp didactic, ca Germania, Francia, Elveția sêu România. Numărul institutorilor, cari au primit o cultură specială este, vorbind relativ, foarte redus. Mai mulți dintr'ensii n'au primit de cât o instrucțiune primară; alții, nu sunt de cât nisce elevi ai colegiilor, cari primesc pentru câte-va luni acestă însărcinare, spre a câștiga astfel meștiile necesarii la continuarea studiilor lor; cei mai mulți sunt nisce juni, pentru cari scôla primară nu este decăt un meștiu, spre a se prepara pentru o profesiune mai lucrativă. Vechii institutori sunt nisce ómeni, cari neputend essercita o altă funcțiune, au fost nevoiți a se mulțumi cu scôla. Certificatele de capacitate n'au valóre decăt pentru un an, și numirile nu se fac, decăt pentru un termen de șese luni sêu cel mult de un an. În chipul acesta însă se face o schimbare continuă între institutori, cea ce nu póte fi tocmai în interesul instrucțiunii.

Nu trebuie să uităm, că astăzi se lucră cu activitate la perfecționarea acestui corp și că acesta se amelioră din an în an. Diare scolare, conferințe și diferite cursuri familiarisă pe tot corpul învățator cu ținerea scôlei și cu methódele de studiu. În fine scôle normale, din ce în ce mai numeróse, se silesc a forma în tóte părțile, institutori instruiți și capabili. Cea d'ântéiu fu deschisă în Massachusetts la anul 1839.

Cele mai multe scôle normale sunt mixte. Etatea de admitere este de șese spre dece ani pentru fete, și de șete spre dece, pentru băieți. Elevele sunt tot d'auna în număr mai mare, decăt elevii. Cursul scôlei este de două ani; însă elevii pot eși din scôlă și la finele primului an.

În scôla din Albany, se învță :

1. Clasa *subjuniors* : lectura, sylabirea, scrierea, geografia, aritmetica, gramatica, istoria, algebra elementară.

2. *Juniors* : aritmetica, geografia și desemnarea hartelor, scrierea, sylabirea, istoria, gramatica, algebra elementară.

3. *Subseniors* : ținerea registrelor, gramatica, aritmetica, geometria, legile constituționale, desemnul, algebra elementară, physica, perspectiva, geografia mathematica și întrebuintarea globurilor.

4. *Seniors* : algebra, [trigonometria, arpentagiu, retorica, logica, compozițiunea, physiologia, astronomia, chimia, chimia agricolă, morală, pedagogia, cântul. — Cursul fiă-cărei clase, de și preste măsură încărcat, se face în șese luni. — Fetele, esseptând aritmetica superiôră, trigonometria, astronomia și arpentagiul, urmază acelaș curs ca și băeții. Pe lângă fiă-care scôlă normală, funcționază o scôlă model pentru essercițiile practice.

La sate, scôla primară este în general mixtă și cuprinde elevi de tôte etățile, dela trei ani, pînă la două decii. Ecă în puține cuvinte modul cum ea este ținută. De o parte stau fetele, ier de cea altă, băeții. Fiă-care scolar își studiază lecțiunea la locul seú, afară de cei mici, cari stau adesea neocupați. La un semnal dat, prima clasă vine de-și iea locul pentru lectură, pe o bancă, pusă înaintea pupitrei învățatorului. Fiă-care elev, citește la rîndul seú, fără a se face nici o explicațiune. Lectura terminată de ordinar într'un quart de oră, vine a doua clasă, apoi a treia, și așa mai încolo. — Se trece apoi la geografiă, care se expediază într'acelaș mod. Fiă-care elev are la sine atlasul seú, cu un text explicativ. — Istoria patriei se înveță în mod analog după o carte particulară. — Calculul mintal și scripturistic vine în urmă; elevii se serv de placă, de tabloul negru și de cărți de probleme. Aceste studii sunt pentru dimineta. După amiadî, se începe cu sylabismul ca un essercițiu de orthografiă. Acest essercițiu este reclamat de dificultățile orthografiei anglese. Methodele de lectură sunt dificile și încă fórte inapoiate. — După orthografiă, se trece la scriere; cei mai mari scriu pe caiete ce au un model lithografiat în susul paginei; cei mici scriu pe plăci, după un model scris pe tabloul negru.

În oraș, scôla primară cuprinde de ordinar trei grade: *scôla primariă* propriu d'să, pentru copii dela 4 până la 8 ani de ambe sexe; *scôla de gramatică*, care pôte fi seú mixtă seú despărțită pe sexe, pentru copii dela 8 până la 14 ani; și *scôla superiôră*, un fel de colegiu, sciințific seú literar. Între scôla primară și scôla de gramatică, se găsește câte o dată *scôla intermediare*, care este ca o clasă superiôră a celei d'ânteiu.

În scôla primară — *Primary School* — se înveță alfabetul, sylabirea, cifrele, calculul mintal, lectura și lucrul cu acul pentru fete. Învățătura orală și diferite esserciții pe tabloul negru ocup o parte din timp.

În scôla de gramatică — *Grammar School* — în diverse mo-

duri organizată, se învță lectura, gramatica, geografia, istoria, scrierea, dessemnul, calculul, algebra și istoria naturală.

În școla superiără, — *High School*, — frecventată câte o dată și de fete, se învță matematicile, științele naturale cu aplicațiunea lor la arte și științe, gramatica, rethorica, literatura, filosofia morală, physica, istoria politică și limba franceză. În secțiunea literară, limba latină și cea helenă, declamațiunea și compozițiunea, completez studiile arătate mai sus.

În fine se mai gădesc în orașe, școlele de seră, — *Evening Schools* —, pentru populațiunea indigenă. Acestea se țin de institutori ordinari, cari primesc pentru acesta un salariu deosebit.

Școla americană, afară de caracterul seș național și democratic, mai are nise trăsuri particulare cari merit a fixa atențiunea noastră.

Acea ce am dis despre localurile de școlă, despre sistemele de ventilațiune, despre pupitrele comode ale copiilor, ne demonștră că Americanii acord cea mai mare atențiune educațiunei physice. Arhitectura și mobilierul școlar sunt calculate în vederea sănătășii elevilor. Să adăogăm încă, că în aceste școle domnesce curățenia cea mai exesivă, și că într'un mare număr dintr'ensele, s'au introdus diferite essercișii, cari amus pe copii, desvoltându-le tot d'odată forțele corporale. „Am vizitat la Noul-York, dice Fisch, o școlă de 1400 elevi. I-am găsit când am sosit, aședașii în colone în sala cea mare : La 9 ore precis, una din institutóre se pune la piano, — instrument care jôcă un mare rol în instrucțiunea publică a Americel, — și execută unul din cele mai frumoșe marșuri ale lui Beethoven. În acelaș moment tôte colonele pornesc și essecut miscările cele mai gracióse, cu o precisiune adevărat admirabilă. Îndată după aceea, un perete mobil se dă la o parte ca priu farmec, și vedurăm în depărtare un amfitheatru, pe care sutimș de copilașii micș repetău aceleaș evoluțiuni. Aceste essercișii intrunesc avantajele danșului și ale gymnasticeș, și sunt calculate pentru a fortifica muschiș, și mai cu sémă pe aceia ai peptului, dând corpului ușurință, forșă și graciă.

Cultura intelectuală din America, ca și cea din Angletera, este mai pușin înaintată, de cât cea din școlele germane și elveșiane.

În școlele din Uniunea americană, unde, graciă pupitrelor separate, copilul se simte ca acasă la el, acesta merge acolo mai mult ca să studieze și să lucreze singur, decât pentru a fi instruit de învțător. Cărșile sunt aci clare și practice și înlocuesc cu folos limbușia pe-

danților. Acesta însă nu împiedică, ca un învățător instruit și inteligent să nu potă da, cu ocasiunea recitațiunilor, ore-cari explicațiuni folositoare, și face desvoltări proprii a forma inteligența și anima elevilor. Or ce s'ar dice, acest system face pe elev mai puțin dependinte de învățător, și provocă neincetat activitatea propriă a individului. Voința sa nu pôte, decât a se forma sub un asemenea system, și pôte, că lui i datoresce răsă anglesă energia, perseveranța, spiritul de independință și caraterul întreprindător, ce i sunt proprii. Și amestecarea sexelor în scólele americane este un fapt, care merită a fi relevat. Scólele separate, dice Fisch, vor fi, pe curënd, o excepțiune în Noua-Angleteră. Decă veți întreba pe institutori, cari sunt rezultatele acestui system, ei vë vor răspunde, că n'aũ constatat pînă acum de cât folóse. Atât instrucțiunea cât și moralitatea se găsesc fórte bine, în aceste scóle mixte. Emulațiunea este mult mai viă aci, decât în scólele separate. Copiil se obicnuesc astfel, din cea mai fragetă etate, a trăi și a se mări împreună; și când ei ajung la șese spre deuce, seũ douë decii anil, relațiunile lor remân tot atât de simple și tot atât de naturale, cum erau când se găsiră pentru prima dată pe aceleași băngi. Respectul femeiei merge așia de departe în America, încât o jună fêtă pôte traversa întréga Uniune cu drumul de fer, fără a aũdi cea mai mică vorbă necuviincóasă. Decă s'ar găsi vre un îndrășneț, care să calce acéstă regulă, el ar fi dat jos din tren, la cea d'ântéiũ stațiune. — „La predicatorul care-mi dăduse ospitalitatea în Westfield, dice Fischer, locuia o jună domnișórá de nouë spre deuce anil, care era profesórá de mathematică la Universitate. Juna Profesórá avea în auditorul seũ ómenil maturil, cãrora le explica probleme de înalte mathematicil cu o simpiitate și o graciă perfectă.“

§ 3. — INSTITUTE SUPERIOARE SI SCIINTIFICE

Se numesc *Academil*, stabilimentele libere, cele mai multe mixte, organizate în moduril diferite, dér în genere paralele cu scólele superióre ale orașelor; asemenea academil se găsesc sutimil în Statele-Unite. În programele lor figuréză studiile următóre :

Mathematicil. — Algebra, physica, astronomia, geometria, arpentagiũ, trigonometria, electricitatea și magnetismul, logaritmil, hidrostatica, mecanica, optica, geometria analytică, navigațiunea,

calculul diferențial și integral, arta inginerului, tehnologia, perspectiva, geometria descriptivă.

Limbă. — Latină, helenă, hebraică, franceză, germană, italiană și ispaniolă.

Istoriă naturală. — Chimia, chimia agricolă, physica, mineralogia, geologia, botanica, zoologia, fiziologia și anatomia.

Filosofă și alte ramuri. — Istoria universală, psihologia, retorica, logica, morala, istoria națională, legile constituționale, istoria bisericeii, probele christianismului, theologia naturală, economia politică, pedagogia, frenologia, fonografia, pictura, mușica, cântul, gimnastica, danțul, broderia.

§ 4. — COLEGIILE

Colegiul este stabilimentul științific al Americanilor. El se compune din edificiul universitar, care are de asupră-î un turn cu un clopot, ier în întrul seü o capelă pentru necesitățile cultului, de unde și-a primit și supranumele de Capelă. De ambele părți ale capelei se află de ordinar două alte edificii, unde elevii au camerele și pensiunea lor. Când colegiul se găsește situat pe o colină, el prezintă un aspect grandios. Uniunea numără 121 colegiuri, cari corespund cu lyceele noastre superioare. Durata cursurilor este de patru ani. Se dau numai trei lecțiuni pe zi, dela 6 pînă la 7, dela 11 pînă la 12 și dela 5 pînă la 6 ore. Studiile clasice sunt slabe, cele alte, bune.

Din colegiü, studentul pöte intra, după un stagiü öre-care la un om competent, de a dreptul în jurisprudență, în cariera ecleziastică, seü în medicină. Vechii elevi, reînțorși în colegiü spre a da un examen, primesc gradurile de Maestru în arte, seü de Doctor în theologiă, în medicină, în drept, fără a fi făcut studii într'o universitate.

Unele colegiuri au clase preparatöre, precum și facultăți de drept, de medicină, de theologiă. Când facultățile sunt separate de colegiü, ele pörtă numele de scöle de drept, de theologiă, de medicină. Cursurile duröză două seü trei ani. Colegiul Harvard din Cambridge, în Massachussets, a luat proporțiunile unei adevörate universități cu patru facultăți : theologia, dreptul, medicina și științele cu artele.

§ 5. — INSTITUTIUNEA SMITHSON

Acastă instituțiune, fundată la Washington din Statele-Unite cu averea Anglesului Smithson, are de scop de a încuragia descoperirile științifice; ea acordă recompense ómenilor de talent, ale căror scrieri dau pe față descoperiri și invențiuni noi; ea pune a se face cercetări științifice sub direcțiunea ómenilor ce se desting; ea publică raporturi pentru diverse cercetări științifice și le trãmite la tóte stabilimentele științifice din lume. — Europa a primit deja șutimi de subvențiuni, trãmise de acastă instituțiune, parte la particulari și parte la societáři savante, spre a le încuragia și susține în cercetările lor. — Bogatele colecțiuni ale acestei instituțiuni au fost incendiate în anul 1865.

§ 6. — STABILIMENTE DE BINEFACERE

Stabilimentele de binefacere pentru copii sunt fórte numeróse în Statele-Unite: se gásește aci un mare numér de orfelinate și de asiluri pentru copii vicioși, idioti, orbi și surdo-muți.

Nu este, cred, necesariu, terminând acest capítul asupra pedagogiei americane, să mai atrag atenziunea lectorilor asupra marelui rudeni, ce essistă între dënse și între pedagogia anglesă: acelaș curinte, aceeași fisionomiă, și, pentru noi locuitorii Europei continentale, aceeași originalitate caracteriséză pe amândouă. Mica deosebire, ce se observă între dënsele, provine numai din instituțiunile politice și religióse ale noúei lumi.

CAP. VI

CARACTERISTICA PEDAGOGIEI ANGLEZE

Vom încheia acest studiu asupra pedagogiei anglese prin expunerea trásurilor séle caracteristice, spre a putea avea nisce puncte de comparațiune cu ideile, principiile, sistemele și tendințele ce mai

avem să studiam. Spre a putea face reflesiunii utile, spre a ne lumina judecata și întinde orizontul nostru, nu este nimic mai propriu, ca comparațiunile. Numai comparând faptele, putem ajunge la ideile generale ce le domin, și descoperi înaltele lecțiuni ce ele cuprind.

Pedagogia engleză cuprinde trăsurile caracteristice următoare :

1. Educațiunea engleză este dominată de familie. La nici un alt popor, nu găsim o viață domestică, atât de dezvoltată, atât de intimă și atât de fericită.

2. Copiii sunt puși sub o disciplină tot d'o dată severă și binevoitoare. Acela care comite o eroré gravă, care minte, care injură, care fură, este pedepsit cu vérga; însă pe de altă parte, el este crescut într'o libertate absolută și tractat cu considerațiune, cari nouă ni s'ar părea excesive. De aci, reese probabil, precocitatea sa pentru afacerile practice ale vieții.

3. Instrucțiunea repausă pe *Manual* și pe activitatea propriă a elevului. Învățătorul are aci un rol cu totul secundar : el nu face decât a recita și a repeta aceea ce este scris în manual. Acest sistem, care se adresază înainte de toate la voința elevului și care face dintr'ensul artistul principal al culturii séle, dezvoltă forțele native, confiența în sine însuși, spiritul de cercetare și de independență, și produce acele naturi forți, energice și perseverante, dintre cari vedem atâtea esemple în rasa engleză, și pe cari, scóla germană, cu totă superieritatea sa în multe privinți, nu sciă să le formeze.

4. Organizațiunea interioară a scólei a conservat trăsurile esențiale ale sist-mului Bell-Lancaster. Diversele clase séu grupuri continuă a fi întrunite în aceeaș sală. Progresul constă în înlocuirea monitorilor cu sub-învățători, și în adăogirea de camere pentru repetițiune la sala comună.

5. Educațiunea fizică este obiectul unor îngrijiri particulare; însă aceste îngrijiri sunt, înainte de toate, de o natură igienică. Localurile de scóle sunt construite, mai cu sémă în Statele-Unite cu o perfecțiune extraordinară. Curățenia saelor și a aerului, comoditatea scaunelor și a pupitelor, mișcările și essercițiile, tind asemenea la acelaș scop. Totalitatea acestor îngrijiri fizice, întinse încă și asupra hainelor, asupra așternutului și asupra nutrimentului, este fără îndoelă superioară gimnasticeii monotone a Germanilor.

6. Scóla engleză, ca și familia, este eminentemente religioasă. Spre a-i conserva acest caracter chreștin și confesional, poporul angles

a depărtat dela densus, pînă acum cel puțin, sistemul ce prealéză în țările continentale, și care constă, în a pune scôla în mînile Statului. În Statele-Unite, elementul național democratic a obținut, în adevăr, o instrucțiune publică; însă el a lăsat de o parte elementul religios, care conservă drepturile sële și independința sa în scôla de Duminecă. Tot de o dată lectura cotidiană a Bibliei, fără explicațiuni se înțelege, în scôla publică, și recitațiunea predicei duminicale, sunt acte cari denot caracterul seü chreștin.

B. — PEDAGOGIA GERMANĂ

CAP VII.

DEȘTEPTAREA CUȚĂREI PEDAGOGICE

Ajungënd la Germania, intrăm pe pămëntul clasic al pedagogiei.

Pestalozzi, este piedestalul pedagogiei timpurilor actuale, însă în particular, al pedagogiei germane.

Resbelele lui Napoleon I^u, făcënd să se simțiă în Germania, atât debilitatea sa, cât și incoherența instituțiunilor sële politice, deșteptară într'ensă sentimentul național și necesitatea unei regenerațiuni. *Discursul către națiunea germană al lui Fichte*, dirigiă acéstă mișcare, către căutarea unei educațiuni naționale. După acest filosof, Pestalozzi era omul desemnat de Providență, spre a opera regenerațiunea dorită. Pestalozzi nu putea să viă mai la timp pentru națiunea germană. Oamenii de Stat și pedagogii însemnați alergară la Yverdon spre a studia *noua methóda*, și consilierii de educațiune cei mai influinți din Prusia, *Weiss* și de *Turk*, ca și principali directorii ai scólelor normale *Harnisch* și *Diestersweg*, se declarară partisanii ai ideilor marelui pedagog elvețian. Cele alte State nu întărđiară de a urma essemplul Prusiei. Se fundară dér scóle normale, frecuentațiunea scólelor primare deveni obligatoriă, și vocațiunea institutorelui fu considerabil ameliorată.

CAP. VIII

SCOALELE GERMANE

§ 1. — SCOALELE POPULARE

Spiritul de inovațiune, îndată ce preînoi și transformă scóla primară din Germania făcu să-î urmeze, și *scólele superióre*. Aceste se înființară în tóte părțile sub numele de *Bürgerschulen*. În Elveția, ele se numesc *scóle secundare*. Aceste scóle, cari nu sunt gratuite, sunt în genere frecventate de copiii claselor de mediu, cari plătesc între trei și dece franci pe lună. Invățătura din scólele secundare este naturalmente mai superióră decât cea din scólele primare; însă scólele d'ântéiú au inconvenientul, de a despărți copiii unei și aceeași localități în două categorii: în privilegiați și în neprivilegiați. În interesul general, ar fi însă mai bine, să se adauge noi clase la scólele primare, decât a funda, alături cu dênsele, scóle secundare numai pentru clasele avute. Viéța poporului ar câștiga cu acésta în forță și în armoniă. Fraternitatea tuturor claselor sociale pe bânșile scólei este un stimulent moral și un element de progres.

Alături cu scólele secundare, și preste scólele primare, s'aú fundat în orașe *scólele de Duminică* pentru lucrători și ucenici, și *scólele suplimentare*, *Fortbildungsschulen*, destinate pentru o vocațiune particulară, ca comerțul, meseriele, industria, agricultura, formarea Institutórelor, etc.

§ 2. — IESLELE. — SALELE DE ASYL. — FROEBEL SI
GRADINELE DE COPII

Educațiunea populară a mai primit și alte desvoltări încă. Nu voiú dice, decât un cuvânt despre *iesle* — *crèches* —, cari sunt de origină franceză. Cea d'ântéiú fu fundată la Paris, în anul 1844, de *Marbeau*. În anul 1855, Franșia numéra deja preste 400. Germania, unde viéța de familiă este mai, desvoltată, se ocupă fórte puțin de acest mod de educațiune; cu tóte acestea se găsesc a-

semenea institute încă din anul 1849, în Viena, Dresda, Lipsca, Hamburg, Berlin, etc.

Salele de asyl presint un interes pedagogic mult mai mare. Primele încercări, făcute după un plan raționat, fură acelea ale prințesei *Paulna de Lippe — Detmold*, din anul 1802; era însă rezervat lui *Froebel*, secondat de Dómna barona de *Mahrenholz*, de a da scólelor micilor copilaș o direcțiune salutară.

Froebel, care se născu la anul 1782 și muri în 1852, fusese discipul al lui Pestalozzi. El credea, că, până când familia nu va înțelege înalta destinațiune a omenirii, și până când mama nu va întrebuinta toate forțele séle, spre a-și desvolta copilul după legile naturei, reformele scolare, or-care ar fi ele, nu-și vor ajunge scopul. Plecând dela acest principiu, și spre a putea indica familiei, mamei, societății în fine, meștiile cele mai proprii de a putea intra pe căile naturei, s'a pus cu totă serioșitatea a studia natura micului copilaș și legile dezvoltării séle. Două lucruri i s'au părut esențiale în viața copilașului: o mare necesitate de activitate și o mare curiositate, care-l atrage către tot ce lovesce simțurile séle.

Activitatea copilașului, nu este la început, decât consecința necesității de mișcare. *Froebel* dă diferite consilii, spre a-l învăța să se servescă de membrele séle. El trece apoi la joc, care este viața exterióră și tot d'o dată fericirea copilului. *Froebel* a observat că copilul nu iubesc jucăriile complicate; el 'i ofera prin urmare jucării simple, din cari să pótă face acea ce-í trece prin cap. I dá dér bile, cilindre, cuburi, scândurele, etc. Copilul petrece bucuros cu asemenea obiecte, căci el póte construi acea ce-í dictéză imaginațiunea și dărâma după plac opera sa. La această primă seriă de essercițiuni, *Froebel* adaogă o a doua, la care ia în ajutor materialuri nedeterminate, ca hărțiă, carton, pământ galben, etc, asupra cărora copilul, ca și asupra celor dântêu, essercită geniul seú creator: el face găurele cu acul, taie, îndoesce împletesc, face bile, vase, etc. Ambele aceste essercițiuni încep cu punctul, forma fundamentală de tot ce essistă.

Oferind mamelor pentru copii lor lucruri în loc de cărți, *Froebel* crede a fi pus viața și faptele, în locul vorbelor și abstracțiunilor. Incoronarea operei lui *Froebel* însă, sunt *grădinele de copii*, unite cu sala de scólă, cari pun la dispozițiunea educatorului o lume întregă de obiecte și de essercițiuni interesante. Copilul face aci cunoștință cu natura, cu plantele, cu culorile, cu insectele, etc. Scopul principal al grădinelor, mai cu sémă în orașe, este de a iden-

tifica pe copil cu natura. „Acea ce Dumnezeu a unit, omul nu trebuie să despartă.“

§ 3. — ORFELINATELE. — CASELE PENTRU COPII VICIOȘI, ORBI SURDO-MUȚI, ETC.

Școala primară, seú mai bine, școala populară, nu se adresează în genere, decât copiilor, cari se bucur de bine-facerile familiei și de plenitudinea simțurilor lor. Pentru orfelini, pentru copii vicioși, surdo-muți, idioți, orbi, ect, a trebuit să se înființeze instituțiuni particulare. Pedagogia germană s'a ocupat cu succes de aceste diferite clase de copii.

Orfelinatele și stabilimentele pentru copii vicioși au fost obiectul unor studii perseverante. Principalul promotor al acestor institute a fost Emanuel Fellenberg din Berna, fondatorul stabilimentelor celebre din Hofwyl. Fellenberg, care s'a născut în 1771 și a murit în 1814, realizând o idee a lui Pestalozzi, a introdus în orfelinate lucrul de mână, și în particular grădiniaria și agricultura, ca medii principale de educațiune. Devisa sa pedagogică era : *rógă-te și lucrăză*. Fellenberg urmări acelaș scop, atât în școala sa de agricultură pentru clasele de mediu, cât și în stabilimentul seú pentru junii nobili, pe cari voia să-i deprindă asemenea la simplitate, activitate și lucru.

Astăzi se găsesc în Elveția și în Germania două feluri de orfelinate și case pentru copii vicioși și junii criminali. Unele, cuprind un mare număr de copii, divid pe elevii lor în familii seú grupe, câte câte seú două-spredece elevi, având fiă-care în capul seú un învățător, seú o învățătoară pentru stabilimentele de fete, cari trăiesc și lucrez împreună cu deșșii sub direcțiunea șefului principal. Cele alte stabilimente compuse de vre o două-șeci de copii, formeză o singură familie sub direcțiunea tatălui de familie, — Hausvater — și a mamei de familie — Hausmutter —. Afară de acestea se mai găsesc și stabilimente alipite la câte o fabrică, care ocup pe copii în tot timpul zilei. Vechiul system, care constă în a întruni un mare număr de copii într'un singur local, și a nu-i ocupa între recreațiuni, de cât cu instrucțiunea, este aproape cu desvârșire abandonat. El este cunoscut sub numele de *system de casarmă*.

Orbil și surdo-muți au fost și ei obiectul unor îngrijiri particu-

lare din partea filantropilor. Valentin Haüy, cel d'ânteiu, fundă la Viena, în anul 1784, un stabiliment, pentru orbi De atunci, aceste stabilimente s'aũ întins preste tótã Germania, încât ea numeră astăzi preste 25. Elveția posedă trei. Orbiĩ, fiind în posesiunea limbii ca și cei alți ómenĩ, ei pot dobândi o dezvoltare destul de însemnată. Mulți orbi devin musicanți excelenți, și reușesc foarte bine în fabricațiunea unui mare număr de obiecte. Ei invetș a ceti cu caractere în relief, a scri, a calcula, etc. Numérul operilor destinate orbilor se mărește din an în an. Întréga bibliã a fost publicatã pentru acéstã clasã de nenorociți In tóte stabilimentele, surdo-muțiĩ invetș a vorbi. Surdo-mutul, în genere, nu scia să vorbescã, pentru cã n'aude; însă, de óre-ce el póte produce sunete, se póte deprinde destul de iute spre a exprima vorbe, făcẽdu-l să observe, prin tact și prin vedere, miscãrile peptului, ale gâtului, ale capului, ale buzelor, ale limbii și ale respirațiunii, prin cari se obține cutare sunet, seũ cutare articulațiune. Resultatele obținute pinã acum sunt destul de mulțumitóre; trebuie însă, când vorbesce cineva cu un surdo-mut, să articuleze vorbele curat și rar, spre a putea acesta observa miscãrile organelor vorbirii. O datã în posesiunea limbii, instrucițiunea surdo-mutului nu diferã în nimic de acea a celor alți copii.

În fine pedagogia ar mai avea să se ocupe de idioți, de junĩ alienați și de copii bolnãvicioși. Pentru cele douẽ din urmã clase de nenorociți, se încep a se deschide spitale, în cari educațiunea merge de mãnã cu îngrijirile fizice.

§ 4. — SCÓLELE DE SCIINTIA

Am vẽdut cum aũ eșit gimnasiul și universitatea din mișcarea renascerii și a reformațiunii. De atunci, civilizațiunea a mers înainte. Limbele, literatura, istoria modernã, înaltele mathematici, sciințele fizice și naturale, aũ venit să-și ia loc alãturi cu studiile clasice și theologice. Vechile cadre se gãsirã pe datã pré strãnte; ier imposibilitatea gymnasiului și a universitãții de a concentra în tr'ensele tóte obiectele de studiu ce reclamaũ a intra în scólã, și tóte noiie carieri ce se deschidea activitãții junimeĩ studióse, a făcut să se nascã scólele reale și scólele politehnice, paralele cu gymnasiile și cu universitãțile. Fondul studiilor în scólele reale este constituit de mathematici, de sciințele naturale și de limbele mo-

derne ; se propune însă într'ensele și religiunea, istoria, geografia, desenul, etc. Școala politehnică, care este o urmare a școlilor reale, intrunesc mai multe facultăți, dintre cari fiă-care ar putea forma un stabiliment special. Aceea din Zürich cuprinde șese divisiuni : școlile de arhitectură, de geniu, de mecanică și de artele tehnice, de chimie aplicată la artele tehnice, de silvicultură, de filosofie și economie politică ; afară de acestea se mai fac și diferite cursuri asupra pedagogiei, asupra agriculturii, etc., etc. Se găsesc școli politehnice la Muni, la Hanovra, la Carlsruhe, la Stuttgart, la Nüremberg, la Augsburg, la Darmstad, la Berlin, la Viena, etc. Alte stabilimente și mai speciale, însă de o mai puțină însemnătate științifică, sunt școlile comerciale, industriale, forestiere, agricole, tehnice, etc.

§ 5. — PLANURILE STUDIILOR ȘI NECESITATEA REFORMEI LOR

Prusia este primul Stat al Germaniei, care a prescriș învățământului limite, în armonie cu capacitățile intelectuale ale copiilor și cu necesitățile poporului, și care i-a imprimat un mers mai regulat și mai bine măsurat. Astăzi, programa școlilor șele normale cuprinde : *Religiunea, arta de a ține școlă, istoria și geografia patriei, limba maternă, calculul, scrierea, desenul și Cântul*. Nivelul cunoștințelor reclamate dela elevii ce se prepară a intra în școli normale, a fost asemenea simplificat și fixat. Programa școlilor primarij este aprăpe identică cu aceea a școlilor normale, însă în proporțiunii reduse : Religiunea, limba maternă, calculul, cunoștința patriei, scrierea, desenul și cântul. Scopul școlei primare a fost determinat după cum urmăză : *A prepara pe copil pentru viața practică în biserică, în familie, în vocațiunea sa particulară, în comună și în Stat*. — Mișcarea făcută de Prusia continuă a se propaga în totă Germania, ca și în Elveția. Se lucrăză în toate părțile la planuri de studii, cari să fixeze datoria școlei și cari să reducă obiectele de studiu la strictul necesariu, dându-le tot d'odată o direcțiune mai practică.

Și învățământul științific este supus la lucrări de reformă ; însă nu s'a găsit, pînă în presinte, mediul de a rezolva fără șguduire, dificultățile ce se presint. În multe orașe, școala reală și gymnasium sunt institute cu totul destinse ; într'alte școli însă, ele sunt contopite la un loc, astfel, încât toți școlarij, fără deosebire, sunt datorj a

începe studiile lor cu clasicismul, . . . și numai în al patru spre decelea an, aceia dintr'eușii, cari se decid a îmbrăcișia o carieră comercială, seú industrială, seú a deveni arhitecți, ingineri, militari, etc., aú dreptul a începe studiile reale pure. Asupra acestor cestiuni de practică, pedagogii germani nu s'aú putut înțelege încă, și de aceea, tóte încercările de reformă n'aú putut avea pînă acum un rezultat decisiv.

Dificultatea semnalată se complică încă și mai mult printr'o cestiune de principiu. Germanii sunt divisați în două părți bine deosebite, în *humaniști* și în *realiști*. Humaniștii pretind, că fără limba helenă și cea latină, nu póte fi o cultură superióră. Ei ar voi prin urmare să se suprimé scóla reală și să nu se permită studiul obiectelor tehnice, decât după absolvirea gimnasiului. — Realiștii, din parte-le, pretind, că nu este altă cultură mai bună și mai adevărată, decât aceea ce ne vine prin studiul ramurelor reale, și că limbele moderne cuprind elemente de cultură tot atât de importante, ca și limbele mórte; ei ar voi dér să suprimé gimnasiul și să nu permită studiul limbelor antice, decât vocațiunilor ce reclam neapărat cunoscința acestor limbi. — Adevărul însă, pe care nici una din ambele părți opozante, nu-l recunosc, este, că studiile reale și tehnice pure conduc pe om la un materialism periculos, și-l lasă fără cunoscința de viața socială și de necesitățile ei cele mai înalte, ceea ce nu póte fi în interesul societăței; n'ar trebui prin urmare să se neglige studiile istorice și literarii în scólele reale și politehnice. Pe de altă parte, vedem că studiile humanitare, când nu sunt regulate și vivificate prin spiritul christianismului, nu pot feri societatea de aberațiuni condamnabile și periculoase. — Acéstă stare de lucruri se simte mult în Germania și produce, în învătămentul ei superior, nemulțumiri fórte mari. Din tóte părțile se ridic plângerii și se cer reforme. — Și sub raportul moral, institutele de sciință nu produc mai puține nemulțumiri. Viața studenților germani este de obiceiú fórte scandalóasă; se póte dér susține, că rezultatele educative ale acestor scóle sunt fórte problematice.

CAP. IX

INVETĂTURA ÎN SCOALELE POPULARE

Miscarea pedagogică, provocată de Pestalozzi, nu s'a mărginit numai la o activitate școlară exterioară, ci a pătruns pînă în fundul educațiunei și instrucțiunei. Germania a reformat studiul tutor ramurilor instrucțiunei, supunindu-l la principiul desvoltării progresive, și apropiându-l la diversele etățî și capacitățî ale copilului. Cărțile școlare germane sunt tôte astăzi basate pe facultățile, etatea și viitorul copilului.

Instrucțiunea populară, ca și instrucțiunea superioară, trebuie să cuprindă cele trei obiecte cu cari se nutrește ființa noastră intelectuală : *Dumnezeu*, *natura*, și *omul*, adică religiunea, noțiunii de istoria naturală, și istoria. Școla trebuie să formeze omeni religioși și să-î prepare pentru viața civilă și pentru essercițiul diverselor lor vocațiuni. Obiectele de studiu, indispensabile spre a obține acest rezultat, sunt după Graefe cele următoare : *Invetătura intuitivă*, *religiunea*, *studiul cantităților*, *istoria naturală*, *geografia*, *istoria*, *instrucțiunea civică*, *cântul*, *scrierea* și *desemnul*.

1. *Studiul intuitiv*. — Mulți copii venind la școlă, aduc cu sine o cantitate ore-care, mai mare seú mai mică, de noțiuni, dobândite în casa părintescă. Ei cunosc o mulțime de obiecte, au noțiuni de Dumnezeu și de semenii lor, știu să numescă, în parte cel puțin, aceea ce au vădut, și pot să se exprime binișior. Și mâna lor este ore-cum essercitată : ei știu să taiă un condei, creion și să tragă linii, să scriă litere, etc. Acest fond de noțiuni și de talente, ce copiii aduc la școlă, este basa tutulor cunoscințelor noastre. Sunt mulți însă, cari, printr'o negligență culpabilă a părinților lor, nu pot aduce în școlă aceste prime fonduri ale cunoscințelor noastre indispensabile spre a se putea începe cu succes invetătura propriu zisă. Acestă circumstanță a dat nascere studiului intuitiv, destinat a constitui seú a întinde aceste fonduri, și din care Germanii, dela Pestalozzi încóce, au făcut o parte integrantă a invetăturei elementare. — Grassmann, Harnisch, Spiess, Wurst, Denzel, Diesterweg, Curtmann, Herder, etc, s'au ocupat cu tótă serioșitatea de acest subiect important. Planul admis pentru coordonarea essercițiilor

intuitive, este cel următor : I. *Cunoscința și numirea obiectelor și ființelor* ; II. *Calitățile obiectelor și ființelor* ; III. *Acțiunile obiectelor și ființelor* ; IV *Descripțiunea obiectelor și ființelor*. — Se poate imputa acestui sistem de a fi pré întins, și de a face intuițiunea, în multe părți, imposibilă. — La acesta însă se poate răspunde, că nimic nu este mai instructiv ca studiul lucrurilor, că în multe cazuri putem apela la memoria copiilor, și că, când nu putem pune însuși obiectul în fața copiilor, ne putem servi de figură, spre essemplu de tablourile lui *Wilke*. Afară de acesta, acest sistem ne procură o basă foarte solidă la studiul limbei; el constituie chiar o învățătură complectă a limbei, începând cu substantivul, trecând apoi la adiectiv, în urmă la verb și terminând cu compozițiunea. — Alt sistem este acela, care cercetază lucrurile, după ordina, în care ele se pun la dispozițiunea învățătorului; astfel, — sala scôlei, — mobilierul, — materialul, — diverse obiecte, — plante, — fructe, — animale, — minerale, — corpul omului; apoi, obiecte pe cari copilul le vede în toate zilele, dér cari nu se pot transporta în scólă ; ca calea, gârla, satul, délul, norii, sórele, luna etc. Invățătorul însă ; spre a putea urma cu succes acest sistem liber, trebuie să fiă foarte bine essercitat asupra modului de a tracta fiă-care obiect. La studiul intuitiv în genere, să ținem tot d'auna minte că scopul seú nu este de a însuși copiilor numai nisce noțiuni asupra unui număr óre-care de lucruri; ci, și acesta este principalul, de a-i deslega limba, de a-i desvolta facultățile intelectuale : atenziunea, spiritul de observațiune, memoria, rațiunea, reflessiunea, și de a-i înobila ânima, prin digresiuni ce permit diversele obiecte.

2. *Lectura*. — Methoda practică, adică aceea care descompune cuvintele în elementele lor fonetice, și dă fiă-cărei litere sunetul ce ea represintă în realitate, este de mult timp adoptată în Germania. *Graser* a perfecționat această methodă unindu-o cu scrierea. Se arăt copilului caracterele scrierii corente, i se spun numele lor, iér acesta se deprinde a le imita pe placă. Se începe prin literile și vorbele cele mai facile și se înaintéză gradat, pînă ce copilul a ajuns să învingă toate dificultățile scrierii și lecturei. Atunci se pun sub ochii seí și caracterele imprimate. — *Seltzmann* a combinat această methodă, cu methoda *Jacotot*. Copilul este pus de o dată la scrierea și cetirea unui paragraf întreg. — *Vogel* din Lipsca a întrecut pe toți, prin methoda următoare : prima carte a copilului cuprinde figură, și ântéiu o *pălărie* Invățătorul numesce obiectul,

o desemnează apoi binișior pe tabloul negru, face descrierea acestei pălării, și la urmă invită pe copii să o desemneze și ei pe plăci. Această operațiune terminată, învățătorul scrie pe tablou vorba *pălăria*, atrage atențiunea elevilor asupra tuturor caracterelor în-trebuințate, arătă cum se pronunță ele separat și colectiv, și-i pune să scriă și ei aceeași vorbă, întâi cu degetul în aer, apoi cu creionul pe plăci. Când s'a învățat destul de bine prima vorbă, se trece la a doua și așa mai în colo. În modul acesta, *Vogel* intruneste în cartea sa de cetire, esserciții intelectuale, esserciții de limbagiū, de lectură, de scriere și de desemn.

În privința lecturii corecte, *Graefe* dă regulile următoare : 1. Explicațiunea vorbelor ; 2. destingerea cugetărilor principale și a celor secundare ; 3. ordinea cugetărilor ; 4. aprecierea cugetărilor ; și 5. planul bucății cetite. — *Lüben* voesce ca copilul să facă cunoscință în cartea de lectură cu marii scriitori germani.

3. *Limba maternă*. — Mai mulți pedagogi destinși, precum *DD. Morf* și *Wackernagel*, partizan ai metodei *Jacotot*, legă studiul limbei de cartea de cetire. Acesta din urmă se consideră, ca procurând elevului cu îndestulare materialul limbei, adică vorbele și frazele. Acest material trebuie să devie mai întâi proprietatea copilului prin explicațiuni și esserciții de memorisațiune. Pentru orthografă, acesta trebuie să copieze séu să scrie pe din afară diferite bucăți. În fine, compozițiunea se învețe schimbând rolul persónelor dintr'o bucată, schimbând timpurile, făcând câte o mică compozițiune asupra fiă-cărei persóne și asupra fiă-cărui obiect cuprinsese într'ênsa și chiar tractând liber diferite subiecte date. — *Hiecke*, *Wackernagel*, *Lüben-Nacke*, *Gude-Gitterman*, *Oltrogge*, au compus, cu cea mai mare îngrijire, cărți de lectură, cari să potă servi cu succes și la studiul limbei. — Alți pedagogi ier, ca *Diesterweg*, *Heyne*, *Wurst*, *Krause*, *Becker*, *Kellner*, *Otto*, *Bormann*, voind ca limba să se învețe în ore speciale, au îmbogățit limba germană cu gramaticile cele mai excelente. Gramaticile germane cuprind de ordinar două părți : *lexicologia* și *frasologia*. *Lexicologia* studiază rădăcinele, derivațiunile, vorbele compuse, flexiunile și clasază diversele specii de vorbă. *Frasologia* studiază propozițiunea și frazele. — *Kellner* represintă o partidă care nu primesce gramatica în primii ani ai școlei, dér o admite în cei următori.

4. *Calculul și Geometria*. — Nică un alt studiū n'a fost supus cu atâta succes la principiile lui *Pestalozzi*. Se începe întâi

cu obiecte reale, precum puncte, linii, degete, nucii, petre, etc. În primul grad se essercit copiii a cunósce numerile dela 1 pină la 10, séu dela 1 pină la 20; într'al douilea, numerile dela 1 pină la 100; într'al treilea, numerile dela 1 pină la 1000, séu 10,000, etc.; într'al patrulea, tóte numerile fără deosebire. În fiă-care grad, se dá mai ântéiú, prin intuițiune și diverse essercițiuni, o ideă clară și precisă a numerilor ce se învêț; apoi se fac diverse essercițiuni, atât prin graiú cât și prin scris, asupra celor patru operațiuni fundamentale. Se trece în urmă la numerile complexe, și la sistemele de măsurii și greutateii, la fracțiuni, la regulele de trei și de interes, la regulele de asociațiune, de escompt, de alia-giú, etc.; tot d'auna însă, theoria să mérgă în unire cu practica, căci aceste două părți sunt intim legate între dênsele.

Geometria se mărginesce, în scóla primară, la cunóscrea liniilor, a unghiurilor, a triunghiurilor, a patruleterelor, a cercului, a principalelor solide, și, în theoriă, la cunósca theoremelor celor mai indispensabile pentru mesurarea suprafețelor și solidelor. Demonstrațiunile se fac într'un mod intuitiv. Pestalozzi începea intuițiunea prin studiul liniilor și al formelor geometrice ale obiectelor; însă pedagogii moderni n'aú perseverat pe această cale. Desemnul figurelor geometrice a fost din capul locului adăogat la studiul geometriei.

5. *Scrierea*. — Scóla lui Pestalozzi începe cu scrierea literilor cari presint mai puține dificultăți. Astfel vin ântéiú literile scurte, apoi acelea ce trec preste linia de sus, al treilea acelea ce trec preste linia de jos, și în fine, acelea ce trec și preste linia de sus și preste cea de jos. — *Methoda americană*, séu *methoda carstairiană*, după numele inventatorului séu, *Carstair*, începe cu scrierea curintă, fără a o supune la nici o ordine și la nici o descompunere. Copilul trebuie să învețe a scri cât s'ar putea mai curând scrierea obicînită.

6. *Desemnul*. — Dela Pestalozzi încóce, desenul a fost introdus în scóla ca mediú de a essercita ochiul și mâna, și de a desvolta spiritul de observațiune și sentimentul formelor. Desenul trebuie să mérgă gradat. Se începe cu linii drepte și cu figurii compuse din linii drepte; se trece apoi la linii curbe și la obiecte compuse din linii drepte și curbe; în urmă vin, cu theoria umbrelor, diferite feluri de desen: desenul tehnic și ornamentele, florile și animalele, capul și omul, peisagiul și perspectiva. — În unile

scôle secundare s'a introdus și pictura, cu uleiü, cu creiöne culo-rate, cu diferite spețe de culori în fine.

7. *Cântul*. — Naegeli, discipolul lui Pestalozzi, este creatorul noului cânt popular. El divide studiul musical în trei părți : *ritmul*, seü valörea notelor ; *melodia*, seü seria sunetelor în gamă ; *dynamica*, seü forța tonurilor, cu elementele ei primitive. Cânturii bine gradate însoțesc această teoriă. — Alți pedagogii voesc ca cântul să precedă teoria, precum limba precede gramatica. Se es-sericită întâiu vocea prin gamă și prin cânturii cu o voce, și mai târ-diü se învêț notele și cânturile cu douë, trei seü patru voci. Theoria urmöză cânturile, spre a face să se înțelegă semnele muzicii. Musica cifrată a pasionat cât-va timp pe Germanii ; astăzi însă, ea este în tôte părțile abandonată și condamnată.

8. *Religiunea*. — Vechia methodă a învățătoreii religiöse, care consta în a memorisa catehismul și biblia, este astăzi cu totul a-bandonată. Dela Pestalozzi încöce, pedagogii s'aü aplicat de a funda învățătura religiösă pe ânimă și inteligință. Dupe Pestalozzi, Dum-nezeü se face cunoscut copiilor, prin solitudinea și amörea părin-ților lor și prin minunile naturei. Dela această basă intuitivă, tre-bue dör să plecăm, spre a ridica pînă la Dumnezeu cugetarea și â-nima copilului. Istoria sacră delä creațiune și pînă la înălțarea Mântuitorului, vine apoi spre a desvolta primele sentimente religiöse ; ier studiul catehismului încuronöză edificiul. — Să nu uităm însă, că lucrul cel mai important în predarea religiunei, nu este metho-da, ci spirițul studiului. Religiunea este un foc sacru, care nu tre-bue să se stingă în ânima învățătorului ; căci când acest foc n'ar anima explicațiunile lui și n'ar sanctifica vorbele și sentimentele se-le, voința și conduita sa, învățătura religiösă ar fi o literă mör-tă, care n'ar produce fructele ce suntem în drept a aștepta de la dën-sa.

Obiectele de studiü, asupra cărora ne am aruncat pînă aci ochii, pot fi considerate ca făcënd parte din domeniul general al scölei primare. Alte obiecte, ca geografia, istoria, instrucțiunea civică, studiul naturei, limba francesă și cea anglesă, lucrul de mână și gymnastica, se predă în clasele superiöre ale scölei primare, seü în scölele secundare și suplimentarii.

1. *Geografia*. — Se incepe prin descrițiunea localității unde ze găsesce scöla, și prin finiturile de prin prejur, desemnând pre talloul negru casele, stradele, căile, satele, delurile, etc., spre a iniia astfel pe copii la înțelegerea hartelor. Se trece apoi la geo-

grafia patriei, luând în ajutor o hartă. Pînă aci, procedura este sintetică. Mergînd însă mai departe se urmăzește o cale contrariu : se consideră întîi pămîntul în totalitatea sa, și numai mai la urmă se examinăză amenunțele, adică mările, continentele, insulele, etc. De ordinar, această parte generală, trebuie să fiă precedată de geografia mathematică. Geografia se adresăză nu numai memoriei, ci și imaginațiunii, judecăteli, rațiunii, etc. Desemnarea hartelor de elevi se practică într'un mare număr de scóle.

2. *Istoria*. — S'a încercat de a tracta istoria, întocmai ca geografia : de a începe prin faptele remarcabile ale localității, ale cantonului, și de a trece apoi la acelea ale provinciei, ale patriei, ale umanității în fine. *Biedermann* a lucrat acest sistem. *Dermstedt* și *Jacobi* au aplicat acelaș principiu, nu însă spaciului, ci timpului. Ei încep prin istoria contimpurană și se întorc înapoi pînă în secolele cele mai depărtate. Aceste metode însă, n'au pînă acum mulți partidani. — De ordinar istoria se începe prin mici istorioare, simple și facile, extrase din diverse epoce ale istoriei patriei, sêu ale istoriei universale, urmînd ordinea chronologică. După terminarea acestui curs, se reîncepe altul, unde faptele se presint în legătura lor istorică. Se înțelege însă de sine, că istoria patriei trebuie să aibă precădere asupra celei universale. Operile lui *Dietmar* pentru studiul istoriei, sunt foarte apreciate.

3. *Instrucțiunea civică*. — *Graefe* voesce ca acest studiu să începă cu comuna : trebuie ca copilul să cunoscă scopul, organizația, stabilimentele, administrațiunea și numirea autorităților, precum și drepturile și datoriele membrilor comunei, etc. Te aci se trece la constituțiunea țerei, la administrațiunea, la legile principale. „Învățătorul, dice *Graefe*, care propune acest studiu, trebuie să se ridice preste partidele politice ; decă el n'ar putea face acesta, este mai bine să nu se ocupe cu acest studiu.“

4. *Studiul naturei*. — Natura este un domeniu atît de vast, încât nu se pôte studia în scóla primară, decăt o mică parte din tr'ensul. Altă dată, se proceda dela general, la particular : Se începea prin a expune un sistem de clasificățiune ; dela clase se cobora la ordine, dela ordine, la genuri și dela genuri la specii. Astăzi însă, când se recunósce că intuițiunea este baza fundamentală a or cărei culturi intelectuale, se urmăzește o cale cu totul contrarie : se procede dela particular la general, dela specii la genuri, dela genuri la ordine, dela ordine la clase. *Lüben* dă următorle regule în privința acesta : 1. Să se începă tot d'auna cu corpurile

naturale indigene, și numai mai pe urmă să viă la rînd și cele streine; 2. Să se alegă corpurile cele mai remarcabile și să se arăte raporturile lor cu omul; 3. Să se începă cu plantele, fiind că sunt mai simple de cît animalele, și fiind că organele lor sunt în mare parte exterioare și bine alese; 4. Principalele grupe din cele trei regnuri trebuie să cuprindă fiă-care, cel puțin câte un esemplar bine studiat. — Mai multe opere colorate servesc în Germania la studiul istoriei naturale. Sunt atlasuri pentru elevi și tablouri pentru școle. Unii pedagogi vor să adauge la istoria naturală și *Anthropologia*. După *Schmidt*, nimic nu este mai folositor omului decăt a se cunoște pe sine însu-și. El propune de a începe acest studiu, prin organele exterioare, de a trece apoi la organele interioare și la funcțiunile lor, și de a termina cu sufletul și cu operațiunile sële. — Să nu se uite, ȳice însă tot el, că studiul atentiv a nnui singur obiect, valorăză mai mult, decăt cunoșcința a o miă obiecte, cari n'ar fi cunoscute, decăt superficial.

5. *Limba franceză și cea engleză*. — Limba franceză este introdusă în tôte școlele secundare de orașe; cea engleză însă, în mult mai puține. În unile școle se urmăză după *methoda Jacotot*; în cele mai multe însă după *methoda synthetică*. Studiul se începe prin mici frase; essercițiile însă merg înainte gradat, pînă ce se înțeleg bine tôte părțile gramaticiei, și pînă ce se înlătura tôte dificultățile limbii. Regulele însoțesc essercițiile. Cărțile de lectură completez învățătura, puind pe copil în contact cu aceste limbi vii, și obișnuindu-l cu diversele forme ale stilului lor. În fine, compozițiunile se adang la essercițiile de traducțiune, de lectură și de memorisațiune și încuronez studiul acestor limbi.

6. *Lucrul de mână*. — Lucrul de mână este propus în tôte școlele de fete și constă generalmente din împletituri, cosături, cărpituri și diverse broderii.

7. *Gimnastica*. — Dela *Pestalozzi* încóce, toți Pedagogii au înțeles că dezvoltarea physică a corpului era indispensabilă operei educațiunei. Gimnastica germană, perfecționată de *Jahn* și de *Olias*, are mai cu sémă de scop dezvoltarea forței musculare și a agilităței corporale. Barele, trapezul, scara, fringhia și prăjina sunt instrumentele ordinare ale acestei gimnastici.

CAP. X.

MODURILE DE OCUPAȚIUNE

Germanii au condamnat modul mutual, ca pré mecanic. Acest fapt a avut de consecință naturală divisiunea scólelor în clase puțin numeróse, puse de ordinar sub direcțiunea unui singur învățător. Maximum este fixat la 30 elevi, la 40, la 50 la 80, după State și după natura scólelor. În localitățile cele mari, clasele nu cuprind decât elevi din acelaș an scolar, și prin urmare de aceeași forță aprópe. În localități mai mici se întrunesc în aceeași sală, câte două, trei și patru clase. Imposibilitatea, în care se găsește învățătorul, de a ocupa copii de diverse etăți și capacități, într'un mod convenabil, fără însă a usa de metoda mutuală, obligă pe localități, cari n'au decât o singură scólă și un singur învățător, de a se aranja cu învățătorul lor, spre a ține două seanțe pe di, una pentru cei mai mici cari înveț a ceti și a scrie, și alta pentru elevii mai înaintați. Pe dată însă ce copilul scia a ceti, a scrie și a calcula, învățătorul póte ocupa diversele divisiuni prin essercițiuni scripturistice, ceea ce i dá timpul necesariu de a propune lecțiunile sele succesiv în tóte divisiunile.

În scólele, cari posed mai multe clase și mai mulți învățători, se preferă în genere, din cauza disciplinei, sistemul claselor, sistemului cursurilor. Acesta din urmă nu este admis, decât în clasele superióre, și aci, numai din cauză că este fórte dificil de a găsi învățători, cari să póta preda tóte obiectele de studiu prescrite în programa respectivă, într'un mod satisfăcător. S'au încercat de a perfecționa sistemul claselor, făcând pe învățător să mérgă din clasă în clasă cu elevii seși, și, ajuns în cea mai superióră, să se întórcă ierășl la cea mai inferióră, spre a reincepe o nouă evoluțiune, seú rotațiune. Acest sistem însă a fost fórte puțin urmat — Germanii nu sut partisanii ai clasificățiunei elevilor după cursuri. Elevii unei clase remân, în interesul disciplinei, împreună, pentru tóte obiectele de studiu din programa respectivă.

CAP. XI

PRINCIPALIŢI PEDAGOGI GERMANI

§ 1. — REFLESSIUNI DIVERSE

Am expus mai sus principalele rezultate practice ale pedagogiei germane. Aceste rezultate insa sunt supuse la sisteme numeroase, la tendinte diverse, la scopuri diferite. Acesta parte theoretica a educatiunii a luat in Germania dezvoltari considerabile. Me voiu incerca der de a resuma in acesta revista a principalilor pedagogi tot ce acesta teoriu cuprinde mai esential si mai caracteristic.

§ 2. — EMPIRICII SI PRAGMATICII

Pentru pedagogii din acesta prima clasa, sorgintea si regula pedagogiei este experienta. Tendintele lor altfel sunt forte diverse. In acesta categoriu gasim pe *Schwarz*, *Curtmann*, *Niemeyer*, *Dinter*, *Diesterweg*, *Wichard Lange*, *Denzel*, *Zerrenner*, *Scholz*, *Graefe*, *Stephani*, *Sailer*, *Kellner*, *Overberg*.

Schwarz, nascut la 1766 si mort la 1837, in operele sele : *Lehrbuch der Erziehung und des Unterrichts*, si *Erziehungslehre*, cautu legile educatiunii in natura copilului ; ca si Pestalozzi, el gasesce o armoniu perfecta intre legile naturei si intre necesitatile educative ale omului. Punctul de plecare al dezvoltarii, este vietu, care constituie o forta. Omul nu este alt ceva, decat acesta forta pe cale de dezvoltare. Educatiunea dirige acesta dezvoltare, si, cand a reusit a restabili imagina lui Dumnezeu in om, scopul seü este atins.

Curtmann a prelucrat sistemul lui Schwarz pe basa christianismului pozitiv. Opera sa, *die Schule und das Leben*, seü scöla si vietu, este una din cele mai bune productiuni ale pedagogiei germane.

Niemeyer, nascut in anul 1754 si mort in 1828, in opera sa *Grundsätze der Erziehung und des Unterrichts*, seü bazele educatiunii si instructiunii, face cu succes un eclecticism pedagogic.

Pentru densusul, scopul educațiunii este de a desvolta umanitatea în om. El vede acéastă desvoltare în triumful bunelor principii, asupra instinctelor celor rele

Dinter, născut la anul 1760 și mort în anul 1831, în opera sa : *Vorzüglischste Regeln der Katechetik*, seú regulii excelinți asupra catecheticeii, a desvoltat cu succes principiile și procedările catechisațiunii, acestei forme de învățământ, care, după densusul, trebuie să facă urmare la studiul intuitiv al lui Pestalozzi. Intuițiunea, dice el, este propriă scólei elementare, catechisațiunea însă, scólelor mai superioare.

Diesterweg, născut la anul 1790, s'a ocupat mult cu autonomia scólei, cu independința institutorului și cu libertatea copilului. Pentru Diesterweg, a instrui și a desvolta, este a educa. Dăm aci câte-va aforisme extrase din scrierile seúe pedagogice :

Nici învățătorul, nici obiectele de studiu nu forméză centrul scólei; acest centru îl forméză elevul. Învățătorul este circumferința; el este, împreună cu cunoscințele ce propune, instrumentul și mediul.

A instrui, este a excita; iér sciința instrucțiunii este sciința excitațiunii.

Instrucțiunea trebuie să se bazeze pe experiența copilului și pe cunoscințele ce deja a dobândit prin calea intuițiunii; ea trebuie să se aplice, spre a-i da înțelegerea acestor noțiuni și facultatea de a le exprima prin vorbe.

La început trebuie să se procedă dela cunoscut la necunoscut; mai târziu însă se va urma calea contrariă : se va merge dela general la particular, dela regulă la esemplu.

Copilul trebuie să se deprindă de a se exprima cu facilitate asupra materiei ce a învățat. Învățătorul dér să nu vorbescă, decât cât este de trebuință, spre a excita și desvolta. Elevul, iér nu învățătorul, trebuie să învețe a vorbi. Cu cât elevul vorbește și lucrează mai mult, cu atâta profită mai mult.

Un institut de băeți să se ferescă de două lucruri : 1. De a epuiza forțele copilului prin pré multă învățătură, și 2. De a înăbuși spontaneitatea și libertatea lui printr'o supraveghiere pré aspră.

Spre a putea învățătorul deștepta și excita activitatea elevilor are necesitate de forță în principiile seúe și de energiă în disciplina sa. Trebuie să fiă în deplină posesiune a subiectului seú, și să-și propuiă lecțiunea liber și fără ajutorul vre unei cărți.

Or-ce lecțiune trebuie să essercite inteligența, spre a o desvolta

din ce în ce mai mult. Noi nu măsurăm învățătura după numărul cunoștințelor dobândite, ci după essercițiul ce ea a dat inteligenței. Școala nu este alt-ceva, decât o gimnastică a inteligenței.

Este foarte excelent aceea ce dice Diesterweg, despre desvoltarea inteligenței și a limbajului; însă pedagogia sa, resumată în aceste două puncte, este foarte necompletă. Omul n'are numai o inteligență de desvoltat; el are și o inimă de format și o voință de disciplinat. Nu ne este prin urmare permis, de a concentra, cum face dânsul, totă educațiunea în instrucțiune. A face astfel, este a trece preste necesitățile cele mai intime și cele mai persistente ale naturii noastre, este a refusa inimii nutrimentul său cel mai consistent, și voinței sprijinul său cel mai ferm.

Graefe, născut la anul 1798, în opera sa : *Deutsche Volksschule*, — școala populară germană, — combate cu forță cultura formală și abstractă, preconisată de Diesterweg, de Lang și de totă stânga școlii pestalozziane. Acastă cultură, dice el, desvoltă inteligența în paguba inimii și a necesităților vieții practice. El adaogă, că a cultiva pre om pentru sine însu-și, este o absurditate din cele mai mari; de ore-ce omul nu trăește numai pentru sine, ci și pentru societatea din care el este un membru. „Acela, dice el, care nu se aplică, decât a desvolta, prin essercițiu, forțele copilului, confundă međiul cu scopul; și școala, care face din această desvoltare, principala sa ocupațiune, neglige o datoriă sacră, aceea de a pune pe elevii săi în stare de a-și îndeplini o dată bine vocațiunile lor.“

Stephani, născut la anul 1761 și mort în anul 1850, s'a luptat mult pentru independința școlii. El a inventat metoda de lectură fonetică, a ameliorat salele de școlă, a făcut să se mărească onorariile institutorilor, a organizat școlile sciințifice din Augsburg, etc.

Kellner, vechiul director al unei școle normale din Prusia, catholic, autor al mai multor opere excelente asupra studiului limbei germane, a publicat *Aforisme pedagogice*, cari mărturisesc un christianism sincer și tolerant, o mare experiență pentru școlă, și vederi înțelepte și practice în instrucțiune și educațiune.

Sailer, născut în anul 1751 și mort la anul 1832, a fost un episcop bavarez, cu spirit tolerant, care a câștigat supranumele de *Fenelon german*. Sailer vede în școlă un stabiliment de educațiune, și în institutor, un educator. „Multe sisteme de educațiune s'au imaginat deja, dice el, însă puține reușesc. — După unele nu se

cultivă decât omul exterior : acestea forméză frumósele maniere, o pronunțιά pură și elegantă și picióre agile pentru danț. — Altele se adreséză numai înteliginței : din aceste scóle se vęd eșind nisce vorbitori îngânfați, nisce pretențioși neastâmpérați, nisce ómenii în fine, tot d'auna neliniștiți, cari nu încetez de a turbura pacea altora. — Un al treilea sistem desvoltă cu preferință voința : el produce ómenii bunii și pioși, însă mărginiți. — Un al patrulea cultivă pe omul interior și exterior : acesta dá societății ânimii bune, capete lncide și corpuri agile. — Un al cincilea sistem în fine, cultivă, dupe spiritul christianismului, pe omul interior în întregul seú, și pe omul exterior pe fundamentul omului interior : acest sistem produce pe ómenii cei mai bunii, cei mai înțelepți și cei mai practici. — Sailer afirmă, că omul virtuos nu póte avea decât o singură țintă, aceea de a restabili în sine imagina lui Dumnezeu. O adevărată educațiune dér, trebuie neapărat să se bazeze pe această lucrare a virtuții. „Dacă nu se ține natura animală în frâu, adaugă el, omul devine un selbatic, un brut, o fără. Dacă nu se prepară pentru vieța socială și civilă, el nu póte eși din starea barbară. Dacă nu se pune activitatea și voința sa sub imperiul consciinței, viciurile civilizațiunei seú acelea ale brutalității nu vor lipsi de a-l subjuga.“

Sailer dice institutorilor : „Deveniți mai bunii, și junimea va deveni și ea mai bună. Bunul învățător nu este pedant. Pedantismul este tot ce póte fi mai urit ; și cu tóte acestea, el este atât de comun, încât învățătorul modest pare a fi un fenomen. — Cum trebuie însă să fiă acesta din urmă ? — Dnpě credința mea, învățătorul modest este liber de acel interes meschin, care-l face să închidă ochii asupra defectelor copiilor nobilii, și bogați, și să pedepsească, fără milă, erorile elevilor săracii ; el este liber de acel spirit înoitor, care privesce cu dispreț obiceiurile vechi și care se încântă de tot ce este nou, numai pentru că este nou ; el este liber de nebuuia ce voesce a funda morala fără ajutorul pietății, precum și de aceea care voesce a îndopa junele inteligințe cu cunoscințe, pre cari nu le vor întrebuița nici o dată ; el este liber de mania micilor suflete cari-și imagin, că scóla va putea face vre o dată biserică neutilă ; el este liber de setea petrecerilor, cari-l fac să lăsa pe elevii seii singurii și a alerga după plăceri ; el este liber de aceea mania nedisciplinată, care se aprinde ca fosforul și care lovesce ca orbul ; el este liber de acele deprinderi aspre și barbare, cari fac din copii nisce selbateci ; el este liber de aceea lene și moliciune,

cari fac din scôlă un loc de urit și un essercitiu de răutate ; el este liber de acea umôre posomorită, care provôcă revolta între copii și-i silesce, în loc de a onora pe învățatorul lor, a-și rîde de densusul ; el este liber în fine, de tot ce face pe institutor necapabil de a-și ține bine scôla sa. — De altă parte, el are destulă paciență și inteligență, destul amor și curagiu spre a educa, cum se cuvine juna generațiune ce i se încredințază. El scia să se facă copil cu copiii, spre a putea face dintr'ênșii ômenii ; el scia să pedepsescă cu serioșitate, când descoperă minciunea, hoșia și răutate, și să iubescă cu sinceritate, când zelul și disciplina nu reclam un stimulent mai puternic, ca amorul ; el desvoltă, prin narațiuni și cestiuni, o cugutare dréptă în elevii seii ; el dirige pe cei bunii cu privirea, pe cei dificilii cu reprimande și pe cei răii cu pedepse ; el nu suferă nici o necurățenia la elevii seii, dér se teme de a bleșaa amorul propriu al celor mai înaintații în etate ; el deștéptă emulațiunea și reprimă mișcările vanității și ale mândriei ; el scia să deosibescă exploziunile inocente ale vivacității, din defectele adevărate ale elevilor seii ; el scia să deosibescă erôrea, din defectele caracterului lor ; el priveșce scôla sa ca un mic Stat, în care parțialitatea nu trebuie să descuragieze pe cei slabii, și să facă aroganții pe cei talentuoșii ; el înobiléză anima spre a lumina inteligența, și fortifică sentimentul religios, spre a asigura animei curățenia, și capului claritatea ; el întreține și afară din scôlă raporturi intime cu elevii seii, aceea ce alimentă confiența și amorul din ambele părți ; el i învétă a cunosce plantele veninoșe, dér înainte de tôte a distruge într'ênșii planta veninosă a amorului propriu și a egoismului ; el i deprinde de a planta arborii fructiferii, însă mai întéiu de a deveni ei însile în comună plante nobile.“

Overberg, născut la anul 1754 și mort în anul 1826, a fost un pedagog catholic, care s'a ocupat, în Münster din Westphalin, esșențialmente ca instrucțiunea religiôsă. Methoda sa era fundată pe istoria și pe viața practică. El se servia de forma catihetică, dér întrebunța adesea și pe cea socratică. El era adversar declarat al memorisațiunei neînțelese. „Memorisațiunea catehismului, dicea el, este un chin nefolositor pentru elevii, de ôre ce ei nu trag nici un folos din aceea ce învét pe din afară, fără a înțelege. Mai mult încă decât atâta : acéstă procedură este vătămătóre și educațiunei lor ! 1. I face să urască, atât acéstă lucrare a memoriei, cât și religiunea însuși, care i costă atâta osteneță ; 2. i face să cređă că ei sciu ceva, când nu sciu decât a pronuncia câte-va vorbe ; 3. ea

înăbușește într'ênșii curiozitatea de a cunoște ceva fundamental, și nu permite inteligenței lor de a reflecta; 4. în fine, acesta este una din cauzele, cari fac pe ómenii poporului și chiar pe cei cultivați, de a fi atât de ignoranți în materiă de religie și credință. "

În învățătura sa, Overberg începea de ordinar printr'un obiect bine cunoscut de elevi, dér strein subiectului lecțiunei. Indată însă, obiectul neînsemnat devenia o lecțiune, și când, atențiunea elevilor era bine deșteptată, el intra, prin transițiuni naturale, pe deplin, în subiectul ce-și propusese. Tonul învățăturai séle, era acela al unei conversațiuni familiare, lecțiunile curgeau fără silă unele dintr'altele, și tóte la un loc, prin ordinea în cari se presentaü, deveniaü insinuante și clare. Comparațiunile și essemplele nu lipsiaü nici o dată. Dér nimic nu se putea egala cu cordialitatea lui Overberg : sufletul seü întreg se respândia în lecțiunile séle. Persóne, din tóte clasele societății, veniaü în scóla sa spre a-l asculta; și când îl vedeau, în meșilocol elevilor seü, pe cari avea obiceiü a-ï aședüa în semicerc împrejurul seü, li se părea că ved pe *Mântuitorul*, când pronuncia aceste frumoșe cuvinte : *Lăsați pe copii să viă la mine!* — Studenții în theologiă se siliaü a-și apropria methóda sa; învățații admiraü claritatea și simplitatea explicațiunilor séle, și bogăția imaginelor și a essemplelor trase din viața ordinară; toți erau însă de acord a recunóște pe alesul cerului în acest om extraordinar. — Overberg ne a dat singur secretul forței séle, în paragraful următor, găsit după mórte-ï în diarul seü cotidian : 15 Ianuarie 1790. — Astă dimineță m'am dus éráși la scóla, fără preparațiune satisfăcétóre. O Dómne, értă-mé și ajută-mi să mé corigez ! Imi fac ilusiune, când cred că scóla póte merge bine și fără preparațiuni. Lipsa de preparațiune provóca multe rele : Învețătura devine sécă, neinteresantă, nesigură și confusă; ea aruncă îndoială în spirirul copiilor, împedică atențiunea lor, și le face instrucțiunea neplăcută. etc." Overberg lucră cu aceeași amóre și consciință și în seminariul episcopal. Importanța, ce da Overberg formării învățătorilor, se póte judeca din cuvintele ce pronunță el în Maiü 1825, cu ocasiunea deschiderii seminariului din Büren. „*Pot acum muri în linisce, cât seminariul mé va înlocui.*”

Overberg s'a ocupat asemenea și cu formarea Institutricelor. „Institutricile, dicea el, sunt mai bine dotate de natură, decât bărbații, spre a dirigia, spre a instrui și, mai cu deosebire, spre a educa junele fete, inspirându-le moravuri și sentimente femeesci.”

§ 3. — PSYHOLOGII ȘI ANTHROPOLOGII

Psychologii și anthropologii sunt pedagogi filosofi, cari voesc a funda știința educațiunii pe cunoștința sufletului și a omului. Această aspirațiune este în teoriă cu totul fundată; în practică însă, de ôre ce cunoștința sufletului nu ofera nimic determinat, psihologii se găsesc la fine pe acelaș teren ca și empiricii : și pentru unii și pentru cei alți, observațiunea rămâne singura cale deschisă pentru cunoștința sufletului.

Herbart, care s'a născut la anul 1776 și a murit în anul 1841, învătă că sufletul este scaunul ideilor și reprezentațiunilor noastre. Sufletul însuși este simplu și nemiscător. El numesce *spirit* elementul miscător, al cărui scaun este sufletul, adică *ideile* și *sentimentele* noastre. *Eul*, sentimentul personalității, este o reprezentațiune, care-și are locuința în spirit. „Opiniunea care vede în suflet diverse facultăți, dice el, este un myth psihologic.“ A cugeta, a simți, a voi, nu sunt decât diversele forțe ale spiritului și rapôrtele sufletului cu aceste lucruri. Aceea ce se numesce imaginațiune, memoria, înțeligență, sentimente, dorințe, rațiune, voință, etc., nu sunt decât diversele stări ale activității spirituale în rapôrtele lor reciproce și cu sufletul. Făcând din suflet o ființă simplă, și nemiscătoare, fără organism, și din spirit o masă de reprezentațiuni mișcătoare și diverse, însă numai în formele și rapôrtele lor, *Herbart* a simplificat psihologia într'un mod foarte considerabil. Însă simplitatea unui sistem nu este o garanție a solidității sele; și acela al lui *Herbart* pare atât de fragil, încât este de prisos a ne opri asupra lui, spre a-l refuta. Asemenea, nu ne vom opri nici asupra sistemului seü educativ, basat pe pedagogia sa, de ôre ce el nu cuprinde nimic mai nou și mai instructiv.

Stog, partisan al psihologiei lui *Herbert*, consideră pedagogia ca o știință a parte, care primesce un tribut dela toate științele, și care în schimb profită tutulora. Ea primesce legi dela etică, luminii și direcțiunii dela psihologie și teologie; jurisprudența îi împrumută concursul seü, în acțiunea sa asupra rapôrțelor sociale; medicina o face să cunoscă modul cel mai folositor de a tracta pe omul physic în vederea desvoltării omului interior; politica deschide activității sele noi câi. — Și din contra, pedagogia deschide eticei un câmp întreg de activitate morală; ea procură psihologiei

ceștiuni și soluțiuni asupra mai multor probleme; ea dă teologiei practice consilii indispensabile; ea deschide jurisprudenței, pe domeniul civil, nouă horizonturi; ea propune medicinei fapte și observațiuni pentru nouă cercetări; în fine ea ajută politiceii de a alimenta și înbogăți isvórele prosperității naționale.

Beneke, născut în 1798 și mort în 1854, nu plăcă în psihologia sa, ca Herbart și partisanii săi, dela un principiu, dela o hypothesă, ci dela experiență și dela observațiune. Pentru densus, sufletul nu este o ființă simplă, ci o pluralitate de forțe coordonate, cari nu depind de facultăți fundamentale: Nu e numai o imaginațiune, o inteligență, o voință etc, ci o mulțime nenumărată de imaginațiuni, de inteligențe, de voințe. „Noi vedem, ăice el, pe acelaș om înțelegând bine un lucru și rău un alt lucru, voidnd cu energiă un lucru, și cu mai puțină, un alt lucru, etc.; cum am putea explica acesta prin faptul unei singure inteligențe, unei singure voințe?” — Sufletul, după densus, cuprinde diverse organisme seú sisteme: Unile se raport la organe determinate, la vederea, auzul, mirosul, gustul, tactul; altele se întind în corpul întreg și constituesc *simțul vital*; ele se distribuiesc în diferiți muschi, spre ale comunica mișcarea. Când aceste sisteme sunt lovite seú excitate prin obiecte exterióre, noi simțim óre-cari *sensațiuni*. Când senzațiunea corespunde cu forța, cu capacitatea sistemului excitat, rezultă o *concepțiune*. Când excitațiunea este pré slabă, ea produce *neplăcere*; când ea este plină, ea face să se nască plăcerea, și când ea este pré forte, produce *înbuțbarea seú desgustul*. Înbuțbarea și desgustul produc împreună *durerea*. Din mai multe concepțiuni, unite în virtutea raportelor lor naturale, rezultă o *noțiune*. Când aceleași concepțiuni se repet asupra mai multor obiecte, sufletul forméză aceea ce se numesce o *ideă*. Ideile împreună constituiesc *spiritul și inteligența*. Când o nouă observațiune vine să se adaoge la o ideă, sufletul trage o *conclusiune*. Suma conclusiunilor este *raționamentul*.

Dupé acéstă psihologie, care ne aduce aminte tractatul senzațiunilor al lui Gondillac, educatorul trebuie să plece dela lumea sensibilă, spre a produce în suflet senzațiuni, și prin acestea percepțiuni, apoi noțiuni, idei, raționamente. *Educațiunea*, care se ocupă numai cu cultura sentimentelor și a caracterului, devine, în acest sistem, unul și acelaș lucru cu *instrucțiunea*, care se ocupă de impresiuni și de idei; căci sentimentele, caracterul și ideile se nasc unile dintr'altel. Desvoltarea sufletului fiind astfel identică cu

impresiunile, noţiunile ideile, sentimentele şi caracterul, cultura formală a facultăţilor şi cultura substanţială,— însuşirea cunoştinţelor —, nu se mai deosebesc una de alta : cunoştinţa şi dezvoltare, cugetări şi facultăţi, sunt identice. Sistemul lui Beneke face pe om cu totul dependent de viaţa exterioară, şi prin urmare îl supune la un fel de fatalitate : anima şi voinţa n'au aci un loc independent şi liber ; dăr chiar şi inteligenţa este despoiată de acele idei înăscute, despre cari filosofi spiritualişti au vorbit şi au scris atât de mult.

Gall, născut la anul 1757 şi mort în anul 1828, a fost un medic şi un naturalist celebru, care a proscris psihologia, ce considera senzaţiunile, noţiunile, ideile, dorinţele, aplecările, pasiunile, etc., ca facultăţi primitive, şi a stabilit, că aceste diverse fenomene psihologice, nu sunt decât diferite manifestări ale facultăţilor fundamentale : *înţelegerea, sentimentul şi voinţa*. El a stabilit şi o distincţiune raţionată între facultate şi între manifestările sale. După densus omul ar poseda 27 facultăţi fundamentale : 1, instinctul reproducţiunii; 2, amorul de progenitură; 3, înclinarea; 4, curajul său instinctul de apărare; 5, aplecarea la destrucţiune şi la omor; 6, viclenia; 7, instinctul proprietăţii şi aplecarea spre furt; 8, mândria; 9, vanitatea; 10, circumspecţiunea; 11, memoria de lucruri; 12, simţul de localităţi; 13, memoria de persoane; 14, memoria de vorbe; 15, simţul limbajului; 16, simţul raportului culorilor, său talentul picturii; 17, simţul raporturilor musicale, său talentul de muzică; 18, simţul raportului numerilor, său talentul mathematic; 19, simţul mecanicii şi talentul arhitecturii; 20, sagacitatea comparativă; 21, spiritul metaphysic; 22, spiritul satiric său caustic; 23, talentul poetic; 24, buna-voinţa şi sentimentul justului; 25, wimica; 26, sentimentul religios; 27, fermitatea. Tote aceste facultăţi întrunite în creeri, ar ocupa fiecare un loc particular şi s'ar manifesta, în cas de lipsă, de slăbiciune său de dezvoltare extraordinare, prin depresii sau prin umflături pe suprafaţa craniului. De aci, numele de *phrenologie*, dat la ştiinţa, care constă în a determina, prin examinarea suprafeţei craniului, facultăţile şi înclinaţiunile individului.

Poate să fie aşia cum dice Gall; totă dificultatea însă este, de a putea distinge bine aceste facultăţi şi înclinaţiuni, şi a le da justa lor valoare. Dăr chiar, dacă am putea extrage ore-cari indicaţiuni sigure, tot nu cred că este în interesul educaţiunii, de a basa procedările noastre pedagogice numai pe această phrenologie.

Carol Schmidt, în Cartea sa de educaţiune, — *Buch der Er-*

ziehung —, se anunță ca reprezentantul unei scôle noue, a *pedagogiei anthropologice*, care consideră pe om, ca *unitatea organică* a naturei și a spiritului, ca reprezentantele creațiunei. — Omul după densul, se divide mai întâi în corp și în spirit : unul nu se dezvoltă fără cel alt, însă spiritul este centrul vieții umane. Ca și corpul, spiritul este un organism, pus în activitate, dezvoltat și modificat de lumea exterioară, căreia se asimilează. El cuprinde trei sisteme fundamentale : acela al cugetării, acela al voinței și acela al sentimentului. Fiă-care sistem este un complex de organe. Sistemul cugetării cuprinde organele : 1, *ale spaciului și ale timpului*, precum : simțul formelor, mărimilor, greutateilor, locurilor, culorilor, numerilor, obiectelor, timpurilor și al faptelor ; 2, *diversele talente* : talentele de construcțiune, de ordine, de sunete, de imitațiune și de parolă ; și 3, *ale cugetării proprii și de comparațiunea și conclusiunea*. — Sistemul sentimentului cuprinde : 1, *sentimentul personal* : fermitatea și amorul-propriu ; 2, *sentimentul de dependență* : aprobarea, prevederea, buna-voința, probitatea, idealul, credulitatea, speranța și sentimentul de Dumnezeu. — În sistemul voinței, găsim : 1, *instinctul speciei* : amorul sexual, amorul de copii, înclinarea ; 2, *necesitatea conservățiunei personale* : înclinarea la viață, necesitatea de nutriment, necesitatea secretului, instinctul de luptă și de distrucțiune, necesitatea de a dobândi ; 3, *instinctul de sociabilitate și de concentrațiune*. Fiă-care din aceste sisteme, și în fiă-care sistem, fiă-care organ, facultate sevă instinct, se dezvoltă când este pus în stare de a-și apropia și a-și asimila obiectul ce-î corespunde în lumea exterioară, — adică exterioară la facultatea ce se essercită. — Primul grad al activității, în sistemul cugetării, se numesce *sensațiune* ; în sistemul sentimentului, *emoțiune* ; în sistemul voinței, *instinct*. Crescând progresiv, sensațiunea devine *reprezentațiune* și mai pe urmă *imaginațiune* ; emoțiunea devine *sentiment*, apoi *entuziasm* ; instinctul devine *dorință* și mai pe urmă *passiune*. — Activitatea comună a organismului cugetării se numesce *inteligință*, și produsul sevă *cugetare* ; caracterul comun a tuturilor actelor inteliginței, este *reflexiunea*. Activitatea comună a organismului cugetării și a facultăților superioare ale sentimentului, se numesce *rațiune*, și produsul sevă *ideiă*. În fine, când ideile domină instinctele, omul este liber, este moral : este în armonie cu sine însu-și, în armonie cu lumea, în armonie cu Dumnezeu.

Spre a stabili această armonie, care este ținta educațiunii, tre-

bue să se essercite tôte sistemele armonios, fiă-care cu obiectele ce-î corespund în lume, după legile excitațiunei și ale solidarității între facultăți. În observațiunea legilor excitațiunii și ale solidarității, dice Schmidt, este cuprinsă sciința educațiunii, și speranța de a ameliora pe omul reu și de a-l conduce la veritate și la libertatea morală.

Acest sistem este frumos și mare; însă omul n'are trebuință, numai de a fi desvoltat; ci, și acesta în primul grad, de a fi și înobilat. Sistemul lui Schmidt pare a inclina către pantheism.

§ 4. — THEOLOGII

Theologii caut bazele pedagogiei, nu numai în observațiunea naturei copilului, dér încă și în principiile lor theologice. Pentru densii, veritatea este în christianism, care posedă cheia misterelor naturei și a destinului uman, și care este singurul mediū capabil de a conduce pe om la destinațiunea sa. Theologii se divid în catholici și în protestanți. Printre cei d'ânteiū, găsim pe *Dursch* și printre cei de al douifea, pe doctorul *Palmer*, lutheran.

Dursch, născut în anul 1800, în *Pedagogia sa*, seū *Sciința educațiunei pe terenul credinței catholice*, — *Pädagogik oder Wissenschaft der Erziehung auf dem Boden des katholischen Glaubens* —, se aplică a demonstra, că precum, afară din biserica catholică, nu poté fi salut, tot asemenea și fără concursul acestei biserice, nu poté fi educațiune. Ea singură ne face să cunoșcem destinațiunea noastră, și ea singură, prin urmare, ne poté procura o adevărată sciință a educațiunei. Pedagogia creștină, ne face să cunoșcem starea omului după căderea sa, necesitatea sa de salut, și mediile de a-l conduce către destinațiunea sa, prin Isus Christ. Umanitatea, libertatea în profitul binelui și al bunului, imaginea lui Dumnezeu, pe cari pedagogia modernă le proclamă ca diferite scopuri ale educațiunei, n'aū un înțeles raționabil, decât pe terenul christianismului. Adevăratele umanitate, virtutea și imaginea lui Dumnezeu, n'aū fost realizate, decât prin Isus Christ; prin urmare, singurul stabiliment al educațiunei acreditat, este biserica, basată pe Isus Christ. Adevărata cultură este obținută, când anima omului este pētrunsă și vivificată de Sântul Spirit. — N'am nimic de obiectat în contra pedagogiei lui *Dursch*, decât aceea, că n'aș

putea da, ca densus, unei singure biserici, monopolul unei bune educațiuni.

Doctorul *Palmer*, care s'a născut în anul 1811, și a fost profesor de teologie în Tübingen, privesce, în *Pedagogia sa evangelică* — *Evangelische Pädagogic* —, educațiunea din acelaș punct de vedere ca și *Dursch*, cu deosebire însă că el este lutheran. Școala, de și trebuie să țină compt de drepturile familiei și ale Statului, este cu toate acestea pentru densus, un domeniu al bisericei; ier pedagogia este în ochii sei o ramură a teologiei. Ca și *Dursch*, *Palmer* vede în misterul botezului, începutul și megiul adevăratei educațiuni chrestine; cu toate acestea el nu crede că, afară din biserica lutherană, nu pôte fi o adevărată educațiune chrestină posibilă.

Palmer divide pedagogia sa în trei părți: *pedagogia propriu disă, educatorul și instituțiunile de caritate.*

Pedagogia propriu disă are o parte ideală și o parte practică. În partea sa ideală, pedagogia determină: întâi, scopul educațiunei, aceea ce *Palmer* numesce *principiul theologic*; al doilea, natura copilului, seü *principiul athropologic*; și al treilea, *principiul methodic*, care servește de legătură între cele două d'ântei și pe care *Palmer* îl numesce *înțelepciune*. — Partea practică a educațiunei este pentru *Palmer*: 1. o *disciplină de amóre*, chiămată a regula, atât vieța animală a copilului, cât și raporturile sele cu părinții sei și cu cei alți membrii ai familiei sele, cu conscolarii sei, cu comuna și cu Biserica, cu societatea și cu Statul, cu arta și cu natura, în fine cu sine însuși; ier megiile acestei discipline sunt cuvintele, exemplul, recompensele și pedepsele. — 2. O *disciplină de veritate*, chiămată a-î arêta, prin principii adevărate și în armoniă cu necesitățile sele, calea cea bună de urmat.

În partea consacrată *educatorului*, *Palmer* axaminăză caracterul vocațiunei institutorului, calitățile și cultura acestui din urmă, organisațiunea școlei și diferite obiecte de studiu.

Instituțiunile de caritate sunt acelea, pe cari le am trecut în revistă în capitolul precedent: Școlele germane.

Între pedagogii germani, cari profesăză mai tot aceleași principii ca și *Palmer*, voiü cita pe *Harnisch*, *Zeller*, de *Beuggen*; pe *Stern*, directorul școlei normale din Carlsruhe; pe *Blochmann*, *Bormann*, *Thilo*, director al unei școle normale în Prusia; pe *Voelter*, directorul școlei normale din Wurtemberg, etc.

§ 5. — DIVERŞI AUTORI AMICI AI EDUCAȚIUNEI

Afară de pedagogii menționați mai înainte, Germania numără un mare număr de autori celebri, cari, fără a figura în rîndul pedagogilor propriu șiși, merit cu toate acestea, să fiă menționați. Noi i vom divide în patru clase : *filosofii*, *poetii*, *istoricii* și *omenii de Stat cu medicii*.

Filosofii. — Filosofia s'a ocupat foarte mult în Germania, cu educațiunea. — *Kant*, născut în 1724 și mort în 1804, a lăsat lucrări psihologice, cari au fost exploatate de pedagogi, și mai cu seamă de Niemeyer, Schwarz, și Stephani. — *Fichte*, născut în 1762 și mort în 1814, s'a făcut avocatul educațiunii naționale. — *Schelling*, născut în 1775 și mort în 1854, a substituit în psihologia caracterul speciei, în locul caracterelor individului. — *Wagner* și mai cu seamă *Graser* au dezvoltat psihologia pantheistă a lui Schelling și au înlocuit *specia*, substituită de acesta din urmă în locul *individului*, prin *divinitatea*. — *Hegel*, născut în 1770 și mort în 1831, usând de un limbajiu care seamănă cu acela al christianismului, se perde într'un pantheism vaporos. — *Rosenkranz*, *Anhalt*, *Deinhard*, *Kapp* și *Thaulow* au dat diferite dezvoltări pedagogiei lui Hegel. — *Schleiermacher*, născut în anul 1768 și mort în anul 1834, crede că școala însărcinată de a dirige dezvoltarea societății nu trebuie să se ocupe decât de interese comune tutulora. După acest principiu, în vechitătura religioasă care ese din domeniul comun, ar trebui să se reserve bisericeii, ca și ore-cari lucruri, familiei.

Poetii. — Poetii au procurat educațiunii materiale prețioase. — *Lessing* a făcut să se remarce importanța limbii germane, a științei, a artei și a moravurilor. — *Schiller* a definit vocațiunea femeiei și a răspândit gustul frumosului și al libertății. — *Herder* a arborat drapelul umanității în câmpul educațiunii. În fine, *Ioan-Paul Richter* a idealizat, în *Levana* sa, educațiunea.

Istoricii. — Germania a produs mai mulți istorici ai pedagogiei. Cel mai principal sunt : *Cramer*, care a scris asupra popoarelor vechi; *C. de Raumer*, *C. Schmidt*, *Schwarz*, *Niemayer* și *Ludwig*.

Oamenii de Stat și medicii. — Două omeni de Stat, *Zachariae* și *Jul de Soden* au publicat : cel d'ânteu, o *Educațiune a*

genului uman prin Stat; cel de al doilea, o *Educațiune națională*. — Între medicii, cari au scris asupra pedagogiei, din punctul de vedere sanitar și igienic, vom cita pe *Heinroth*, *Krauss* și *Müller*, pe lângă cari vom mai adăuga pe prelatul *Kapff*, care a publicat o mică carte asupra păcatelor secrete ale junimii și asupra modului de ale preveni.

CAP. XII

CARACTERISTICA PEDAGOGIEI GERMANE

Să terminăm acest studiu asupra pedagogiei germane, prin resumarea trăsurilor ei fundamentale.

1. Germania a făcut instrucțiunea populară și universală, însă prin intervenirea Statului, și nu prin calea libertății, după cum voesce Anglaterra a o face.

2. Germania a reformat învățătura tutulor obiectelor de studiu, supuindu-le legilor ce presid la dezvoltarea facultăților noastre; ea a perfecționat considerabil și corpul învățător. Însă cu aceste înlesniri aduse elevului, activitatea acestuia a devenit mai puțin necesară, și prin urmare, ea n'a putut ajunge la acel grad de dezvoltare, la care ar fi ajuns de sigur, decât *methoda germană* s'ar fi combinat cu cea *anglesă*.

3. Școala a luat în Germania o extensiune atât de mare, încât pe curând cele alte sfere ale vieții, vor avea a se plânge și a se apăsura de amestecul ei dictatorial în afacerile lor. Deja ea paralizază afacerile bisericești, și este de temut ca să nu influențeze și în domeniul familiei, al libertății individuale, etc.

4. Germania a substituit în locul vechii discipline, de altminterlea pré aspră, o disciplină slabă și môle, puțin propriă a dezvoltarea în copil sentimentul datoriei și al supunerii.

5. Școala germană a lepădat cu desăvârșire învățătura *mutuală*.

6. Germanii posed o cantitate imensă de materialuri pedagogice; cu toate acestea, ei s'au ocupat pînă acum mai mult de dezvoltarea facultăților, de cât de obiectele ce trebuie să servescă la dezvoltarea lor. Germanii cultiv spiritele; precând Americanii, Anglesii

sii și Francezii se ocup ale mobila. — Părintele Girard și Naville s'aū aplicat de a face și una și alta.

7. Șciința pedagogică germană stăruesce a se basa numai pe natură singură. Ea nu înțelege încă, că adevărata educațiune nu se pôte opera, decât prin incarnațiunea Divinității în natură. Cel mai bun sistem este acela care este tot d'o dată și religios și natural.

C. — PEDAGOGIA FRANCESĂ

CAP. XIII.

INTRODUCȚIUNE ȘI PLAN

Pedagogia franceză, n'a eșit, ca cea germană, de a dreptul din lucrările lui Pestalozzi; cu toate acestea, Girard, Naville, D-na Necker, Jullien, Cousin, Gauthey, Guimps, s'aū inspirat de principiile marelui pedagog elvețian, și aū essercitat și essercit încă, și astăzi o influință foarte marcată asupra desvoltării pedagogiei franceze: cărțile de studiu devin din ce în ce mai gradate și mai raționate, méthódele se ameliorez, vechiul empirism, al căruia domniă este încă foarte întinsă, dispăre încetul cu încetul.

În această parte asupra pedagogiei franceze, voiū începe prin a expune vieța și principiile celor trei mari pedagogi: Jacotot, Girard și Naville, cari aū fost precursorii și promotorii actualei mișcări pedagogice; voiū areta apoi această mișcare și starea instrucțiunii publice în toate țerile franceze; în fine, voiū trece în revistă pe principalii autori și pedagogi, cari aū publicat opere de educațiune, și voiū termina printr'o ochire generală asupra pedagogiei franceze.

CAP. XIV

J A C O T O T

Jacotot se născu la Dijon în anul 1770. La nouă-spre-dece ani el fu numit profesor la colegiul oraşului seŃ natal. La anul 1791, el se angagiă ca voluntariu în batalionul departamentului seŃ, unde talentele seŃe făcură să fiă ales de camaradiŃ seŃ ca căpitan de artileriă. El fu numit în anul 1794, substitut al directorului de studii dela scóla centrală de lucrări publice, numită în urmă *Scóla politehnică*, Ńi trecu de acolo la scóla centrală din Dijon, unde predă succesiv limbele, mathematicele Ńi dreptul. El deveni, pe timpul celor o sută zile, deputat al acestui oraşiu, Ńi se retrase după 1815, la Louvain. Numit în anul 1818, profesor de limba Ńi de literatura franceză la universitatea acestui oraşiu, apoi director la scóla militară din Belgia, unde aplică cu succes methoda sa de studiu, el reintră în Franca la anul 1830 Ńi muri la Paris în 1840. — El lăsă în urmă-Ń următórele opere : *Enseignement universel, Langue maternelle, Louvain, 1822, 1 vol.*; *Langues étrangères, ibid, 1828, 1 vol.*; *Musique, Dessin et Peinture, ibid, 1824, 1 vol.*; *Mathématiques, ibid, 1827, 1 vol.*; *Droit et Philosophie pancastique, Paris, 1837, 1 vol.*; Ńi *Journal de l'emancipation intellectuelle*, creat spre a-Ńi propaga ideile pedagogice.

Prima operă : *Enseignement universel*, unde Jacotot desvóltă methoda sa, avu un succes imens. Îndată după publicarea ei, se deschiseră stabilimente la Bruxel, la Anvers, la Louvain Ńi într'alte oraşe, spre a face încercarea acesteŃ nouă methóde. Francezi, Anglesi, Americani alergau din tóte pârşile la Louvain, spre a o studia. Jurnalele erau pline de articule cari o recomandaŃ, o discutaŃ seŃu o desaprobaŃ.

Jacotot a stabilit trei principii, cari au fost obiectul unor polemice fórté animate :

- „ToşŃ ómeniu au o egală inteliginşă;
- „Fid-care om a primit dela Dumnezeu facultatea de a se putea instrui însu-Ń;
- „Şi, Totul este în tot.

Stabilind principiul egalității inteligențelor, Jacotot n'a pretins a rădica pe toți oamenii la același nivel; acesta nu se poate, ȳicea el, de ȳre-ce voința nu este egală la toți. Înșă el credea, că determinând acțiunea acesteia, s'ar putea realiza egalitatea cerută. — *Raumer* ȳice, că acest principiu nici nu merită a fi discutat. — Alții ier cred, că neegalitățile ce se observ, sunt în mare parte rezultatul circumstanțelor particulare, în meȳilocul cărora omul se desvoltă. La *Peile-Roșii* el ar fi devenit un selbatec; între *Caraiți*, un canibal! Dér de ce nu s'a născut el între *Peile-Roșii* seú între *Caraiți*, într'un alt loc, seú într'un alt timp? De ce simțurile sele nu sunt tocite ca ale idiotului? Și cine a determinat de mai 'nainte aceste circumstanțe, și a produs, printr'ensele, aceste neegalități? De altă parte, este adevérat, că voința omului este liberă, și că în nisce circumstanțe date, la care nu poate aduce nici o schimbare, el se poate cu tȳte acestea determina în diferite moduri, a face adică, seú a nu face un lucru ȳre-care. Dēcă nu poate scăpa din meȳilocul unde se găsese închis, el poate cu tȳte acestea lucra în contra acestui meȳiloc și a se rădica mai mult seú mai puțin, dupě voința sa. — Să lăsăm dér la o parte cestiunea egalității primitive a inteligențelor, care mi se pare fȳrte problematică, și să ne aplicăm, dupě consiliul lui Jacotot, a face să lucreze voința, imprimându-i o bună direcțiune.

Dēcă primul principiu : *Toți oamenii ai o egală inteligență*, exprimă *spiritul* methodei Jacotot, cel de al douilea : *Fără-care om a primit dela Dumnezeu facultatea de a se putea instrui însu-și*, i determină meȳiul. Jacotot nu voesce învȳțatori explicatori. Un învȳțator explicator împedecă, ȳice el, libera desvoltare a elevului. Cel mai bun învȳțator este acela care nu explică nimic. Nici nu este necesariu, ca el să cunȳscă aceea ce predă. În aceste condițiuni, Jacotot a predat cu succes limba olandeză, cea rusă și musica. — Fără a fi partiȳanii acestei metode, trebuie să recunȳsem că ea are meritul de a face apel la activitatea propriă a elevului și de a-l sili să lucreze prin sine însu-și. Asupra acestui punct, Jacotot este de acord cu Pestalozzi, și se apropiă mult de Socrate. Acest pedagog, care nu explică nimic și care se mulțumese a pune pe elevul seú pe cale, spre a descoperi însu-și aceea ce el vrea să-l învețe, nu face alt-ceva, decât aceea ce făcea și filosoful athenian.

Al treilea principiu în fine : *Totul este în tot*, formeză *procedul* methodei. Jacotot cere ca să se învețe pe din afară o porțiune

óre-care din obiectul ce urmăzează a se studia, o pagină latină, o regulă de aritmetică, o piesă de musică, etc. și să se raporte la acesta tot restul obiectului. Totul este în tot. Tótă limba latină este în această pagină; tótă aritmetica, în această regulă; tótă musica, în această piesă. Totul este în tot.

Să luăm ca essemplu pe un începător, care nu cunoște încă literile. Jacotot i pune sub ochi o frasă óre-care din cartea sa de lectură; spre essemplu acesta : *Dumnezeii a creat cerul și pământul în șese zile; însă pământul era sterp și fără formă.* După ce i-a cetit frasa odată, Jacotot invită pe elev de a o observa cu atențiune și de a cugeta. Acesta va găsi îndată semne cari se aseamăn, de essemplu, pe *a*, pe *e*, pe *u*, pe *g*, pe *t*, pe *s*, etc. Recitind frasa de mai multe ori, elevul va remarca, că literile cari se aseamăn, se citesc într'acelaș mod. Invățătorul nu trebuie să explice nimic; elevul să descopere totul prin sine însuși. I se da apoi să și scrie această frasă, spre a-l deprinde să învețe cu mai multă atențiune. Jacotot unesce astfel *lectura* cu *scrierea*. Totul este în tot. O dată ce elevul știă să descifreze o primă frasă, cea de a doua este iute învățată, încât el nu póte întârzi de a ajunge în josul paginei. Însă, când el va ști să citească o pagină, va putea citi cartea întrégă, și când va putea citi o carte, el va ști să citească tóte cărțile. Totul este în tot. — Îndată ce copilul știă să citească, el trebuie să învețe pe din afară aceea ce citește. Jacotot, ca Anglesii astăzi, essercită fórté mult memoria. — La *lectură* și la *memorisare*, se adăogau și alte esserciții : elevul trebuia să copieze, să scrie pe de rost aceea ce învățase; apoi venia *reproducțiunile libere, resumaturile, transformările, imitațiunile, comparațiunile, exerciții gramaticale*, etc. Totul este în tot.

La studiul limbelor streine, Jacotot proceda aprópe în acelaș mod. Pentru limba latină, el pune în mânele elevului său un *Epitome historiæ sacræ*, care va fi urmat de *Cornelius Nepos* și de *Horace*. Aceste cărți trebuie să aibă pe margine o traducțiune în limba maternă corectă. Elevul citește frasa latină și apoi caută pe margine frazele, locuțiunile, vorbele corespundătoare în limba maternă. El descopere în acelaș mod și regulele gramaticiei. El găsesce, spre essemplu, vorbele *creavit* și *vocavit*; caută în traducțiune și găsesce *crea* și *chiámă*, cari sunt în timpul perfect simplu; prin urmare și timpul verbelor latine *creavit* și *vocavit* este perfectul simplu, iér acesta se exprimă prin terminarea *avit*. În două luni, elevul trebuie să fi învățat *epitomul* său; însă, dice Ja-

cotot, el nu-l sciă numai pe din afară, ci sciă limba, o vorbește, o înțelege. Epitomul cuprinde pôte întréga limbă latină; și, cu vorbele ce el cuprinde, el pôte exprima tot ce cugetă. Totul este în tot. Essercițiile gramaticale se făceau cu ajutorul unei gramatice, care nu cuprindea decât regulile; aceste esserciții constaū în a se căuta în Epitom, confirmarea regulilor ce se învățau. În acest mod, ȕice Jacotot, se obține o intuițiune viă a gramaticei.

Din aceste două essemple date, se pôte înțelege ușor modul, cum s'ar putea aplica acéstă methódă și la cele alte ramuri ale instrucțiunei; este de prisos dér a măi stărui asupra acestui punct. Trebuie însă să adăogăm, că Francezii au primit cu recelă ideile compatriotului lor; Germanii însă s'au grăbit a le adopta, cum făcuseră și cu acelea ale lui Comenius, ale lui Rousseau și ale lui Pestalozzi, supuinđu-le la diferite modifițațiuni. Or-ce s'ar ȕice, methoda lui Jacotot este opera unui geniū, însă a unui geniū, care, ca și Pestalozzi, n'a sciut să găsească pentru ideile sële o formă desul de practică.

CAP. XV

GRIGORIE GIRARD

Grigorie Girard se născu la Friburg din Elveția în 17 Decembrie 1765. El era al șéptelea din cinci spre ȕece copii, pe cari mamă-sa i nutri pe toți cu propriul seū lapte. El primi prima sa educațiune în casa părintescă, iér vieța de familiă essercită asupra cursului cugetărilor sële o influință decisivă.

În etate de șése spre ȕece ani, Grigorie Girard fu trâmisi în calitate de novice la monastirea Cordelierilor din Lucerna. El merse apoi să continue studiile sële în monastirele din Germania și măi pe urmă la universitatea din Würtzburg în Bavaria. În studiile sële, el nu se mulțumia nici o dată cu simpla achisițiune a nouilor cunoscințe; el simția o necesitate constantă de a-și apropria prin reflexiune, aceea ce-i descoperia sciința și observațiunea. La Würtzburg, theologia i inspiră la început mult desgust! „Cum să-mi placă, ȕice el, un studiū, unde spiritul n'are nimic a cugeta, anima nimic a simți și vieța nimic a face?“ Inteligența sa se tur-

bură și merse să se rătăcescă în domeniul sterp al îndoelei. Însă într-o zi, el își dîse, că, pôte, această teologie de scôlă să nu fiă însu-și christianismul; el luă atunci Evangelia, și se puse a o studia singur cu totă serioșitatea. Acest studiū fu lung și dificil; însă și recompensa i fu dulce: Grigorie Girard redeveni creștin.

Numit preut de prințul-episcop din Würtzburg și Bamberg, părintele Girard reveni la Friburg, unde essercită, dela 1790 pînă la 1799, funcțiunile acestui ministeriū eclesiastic. În cursul acestui timp, el consacră orele sêle libere în studiul teoriilor filosofilor moderni, făcend și un curs de filosofie novicilor din monastirea sa. Kant măi cu sémă, i fixă atențiunea și i provocă admirațiunea.

La anul 1799, ministrul elvețian al Artelor și Științelor, primi dela părintele Girard un *Plan pentru educațiunea Elveției întregi*. Frapat de vederile juste și tot d'odată excelente cuprinse în acest plan, ministrul Stapher aduse pe călugăr la densus, spre a-î ajuta în lucrările sêle. Părintele Girard însă nu conservă pentru mult timp acest post; el fu puțin după aceea chiămat ca paroh la noua parohiă catholică creată la Berna. Conduita sa într'un orașiu protestant, unde cultul catholic nu măi fusese celebrat oficial, dela începutul reformațiunei și pînă atunci, fu plină de tact și de prudență. El întreținu cu toți predicatorii protestanți raporturi amicale și pline de o chrestinescă bună-voință.

În anul 1804, municipalitatea din Friburg încredință cordelierilor scôla primară de băeți și chiamă, spre a o dirigia, pe părintele Girard, căruia i dete titlul de *prefect*. Această scôlă numera atunci patru decii băeți, aparținend toți claselor celor măi sêrace; se spera însă, în vederea gustului ce se manifesta pentru instrucțiune, că acest număr s'ar putea urca pînă la șese decii. Realitatea întrecu cu mult tôte aceste prevederi! Sub abila direcțiune a părintelui Girard, care compunea cursuri și stăruia a se construi localuri noue, numărul scolarilor se urcă gradat pînă la cifra de patru sute, aparținend tuturilor claselor societății. Părintele Girard deschise și școle pentru fete, al căror număr egală pe curend pe acela al băeților.

La 1809, asupra cererii lui Pestalozzi, dieta federală numi o comisiune, spre a inspecta institutul din Yverdon, Părintele Girard, făcend parte din această comisiune, fu însărcinat de a face raportul. Această circumstanță essercită o mare influință asupra vederilor sêle pedagogice. El se inspiră la Yverdon de marile cugetări ale lui Pestalozzi, cari-î deschiseră noui horizonturi; însă înțelegend, că ma-

thematicele cari deveniseră la Yverdon principalul mediu de cultură și de educațiune, nu puteau conduce la scop, el substitui, în scólele sele, în locul acestora, studiul limbei. Acesta este origina celebrului său op : *Curs educativ al limbei materne*.

Intorcându-se la Friburg, părintele Girard aplică cu mult succes principiile lui Pestalozzi : Invățătura fu supusă imediat la acea gradațiune raționată, care urmăzează pas cu pas dezvoltarea inteligenței, și pe care Pestalozzi o stabilise ca basă a sistemului său. Inșă invățătura, în scólele părintelui Girard, nu fu supusă numai la principiul progresiunii, formulat de Pestalozzi, ci primi încă și o direcțiune practică și morală. Problemele de aritmetică familiarisau pe elevi cu transacțiunile vieței, și cu cestiunile economiei domestice ; istoria da lecțiunii de morală ; geografia întindea sentimentul carității și făcea să se înțelégă bine-facerile christianismului ; istoria naturală era, înainte de tóte, o demonstrațiune viă a înțelepciunii și a puterii nemărginite a Creatorului ; limba, ca expresiune universală a cugetărilor și sentimentelor nóstre, trebuia să fiă instrumentul unei culturi generale și armonioase a tuturilor facultăților, și mediul cel mai eficace, spre a face să pătrundă în sufletul copilului, cugetări bune și utile, sentimente și principii de moralitate și de religiune.

Pestalozzi, dezvoltând facultățile copiilor după legile naturei, nu da o mare importanță obiectelor cu care se servia în essercițiile sele intuitive. Pentru densusul or-ce obiect i intra în mână, era un mediu excelent pentru dezvoltarea intelectuală a copilului. Părintele Girard inșă voia, ca essercitând inteligența, să o și mobilizeze cu cunoscințe utile și capabile de a imprima cugetărilor, sentimentelor și voinței elevului, o bună direcțiune. Epigrama *Cursului* său *educativ* : *Cuvintele pentru cugetări și cugetările pentru ânima și vieța*, resum întréga sa cugetare pedagogică. — În scólă, fiă-care vorbă trebuie să se înțelégă, și fiă-care cugetare trebuie să fiă apropiată la diversele necesități ale vieței !

Inaintea activității pedagogice a părintelui Girard în orașul său natal, nouă din zece părți ale copiilor, cel puțin, nu frecuentau scólele. Indată inșă ce pedagogul nostru își începu sublima sa misiune, această tristă stare de lucruri încetă, luând o transformare extraordinară. Scólele din Friburg, cari începuseră să deștepte zelul pentru instrucțiune, provocau adesea admirațiunea streinilor, cari nu mai veduseră, pînă atunci scóle primare, funcționând cu o populațiune atât de însemnată. Pestalozzi la Yverdon, părin-

tele Girard la Friburg, și Fellenberg la Hofwyl atrăgeau atențiunea cugetătorilor și a filantrhopilor din toate țările. — Acest frumos spectacul făcu pe D. Iullien din Paris, să exclame :

Celor alte națiuni servind de frumos exemplu,
Al educațiunei, Elveția este templu

Ar fi lipsit ceva la gloria părintelui Girard, dacă persecuțiunea ar fi respectat opera și persoana sa. În anul 1818, jesuiții veniră la Friburg, și tot în acest an, începură și hostilitățile în contra părintelui Girard și a școlilor seale. Sgomotele cele mai absurde circulau în contra persoanei seale și asupra tendințelor seale religioase. În fine, la 1823, marele Consiliu, cu toate protestațiunile consiliului comunal din Friburg și ale părinților de familie, decretă ca învățătura mutuală să înceteze imediat, și, în locul ei, să se introducă, în toate școlile cantonului Friburg, învățătura directă a învățătorului. În principiu, această decisiune era un progres; în fapt însă, ca și în spiritul celor ce o dictaseră, ea era resturnarea operei părintelui Girard. Durerea fu mare în familie! Celebrul cordelier, spre a nu fi un măr de discordiă în patria sa, se retrase într-o mănăstire a ordinului său din Lucerna.

Nici aci însă părintele Girard nu remase neactiv; având la sine gramatica sa essilată, el o încredință D. Ricci, directorul școlii normale a cantonului, care o aplică la limba germană. Sub această influință, se formă îndată în orașul Lucerna o școală, care, în scurt timp, egală, decât nu și întrecu chiar, pe cea distrusă la Friburg. Dér acelaș spirit, care a resturnat școla friburgiană, n'a întârziat de a se manifesta și aci, și a face să cadă și acest nou institut, în ruine.

În timpul essiliului său voluntariu la Lucerna, părintele Girard propuse, cu mare succes, filosofia în lyceul cantonal.

În fine, la anul 1835, creșdend că pasiunile se vor fi calmat la Friburg, părintele Girard se reintorse în orașul său natal, decis de a se închide în solitudinea mănăstirii. El era atunci în etate de șaptezeci ani. O singură cestiune îl mai preocupa: a termina, înainte de a muri, Cursul său al limbei materne. Introducțiunea apăru la Paris, în anul 1844, sub titlul: *Studiul regulat al limbei materne*. În acelaș an, Academia franceză, după raportul D. Willemain, ministrul instrucțiunei publice, acordă acestui volum, premiul Monthyon de 6000 franci. Cursul practic, în șese volume, a-

păru în anii următori, sub titlul : *Curs educativ al limbei materne*.

Părintele Girard fu secondat în publicațiunea acestei opere de D. Rapet, precum fusese secondat și în aceea a *Introducțiunei*, de D. Michel. Mai târziu, D.D. Michel și Rapet publicară sub direcțiunea venerabilului bătrân, un *Manual al elevului*, în trei volume, și mai la urmă, un *Curs de limba franceză în două părți*.

În *Cursul său educativ*, părintele Girard ia de punct de plecare al frumoșei sele lucrări, instinctul matern, această operă minunată a naturii, atât de demnă de atențiunea noastră. — Spre a-și învăța copilul să vorbească, mama i arătă obiecte și le pronunță numele, făcându-i astfel o învățătură intuitivă : nici o dată ea nu despărțesce verbele de realitate, și tot d'auna vorbele sele spun ceva folositor copilului său ; *acesta este primul punct*. — Apoi, mama nu vorbește copilului său numai pentru a-l deprinde ca să pronunție vorbe, ci și pentru a-l învăța ceva : ea nu se opresce la materialul limbei, ci trece preste acesta, spre a-l instrui ; *acesta este al doilea punct*. — În fine învățătura mamei chrestine are un caracter eminent moral și religios ; ea crește pe copilul său pentru binele comun, și pentru Dumnezeuul său ; *al treilea punct*.

Aceste sunt caracterele esențiale ale educațiunei instinctive materne ; ier *Cursul educativ* al acestui celebru pedagog nu este alt ceva, decât desvoltarea acestor caractere, acomodată cu necesitățile copilăriei întregi.

Ecă, după un tablou făcut de părintele Girard însuși, planul *Cursului educativ al limbei materne* :

PARTEA ANTEIŪ

<i>Sintaxă</i>	<i>Conjugare</i>	<i>Vocabular</i>
Concordanța numelui, articolului și adiectului. Propozițiunea simplă, în diferitele sele forme. Propozițiunea compusă. Propozițiunea complexă Expresiuni particulare	Timpurile simple ale indicativului. Imperfectul. Timpurile compuse ale indicativului.	Derivațiuni prin silabe inițiale. Prin silabe finale. Prin inițiale și finale

PARTEA A DOUA

<i>Sintaxă</i>	<i>Conjugare</i>	<i>Vocabular</i>
<p>Frase de două propozițiuni gramaticale.</p> <p>Frase de două propozițiuni logice.</p> <p>Frase de o construcțiune particulară.</p>	<p>Prin frase corespunzătoare la sintaxă, cu concordanța timpurilor și cu acordul particiipiilor.</p>	<p>Derivațiuni de vorbe pe familii, cu amestec de homonyme.</p>

PARTEA A TREIA

<i>Sintaxă</i>	<i>Compozițiuni</i>	<i>Vocabular</i>
<p>Periode de trei propozițiuni.</p> <p>Periode de patru propozițiuni.</p> <p>Periode de cinci și de șase propozițiuni, cu logica copilăriei.</p>	<p>Epistole de familie.</p> <p>Narațiuni.</p> <p>Descripțiuni.</p> <p>Mici discursuri.</p> <p>Dialoguri.</p>	<p>Derivațiuni de vorbe pe familii.</p> <p>Alegere de sinonime.</p>

Cursul educativ, după cum se vede, cuprinde trei părți, compusă fiă-care din trei cursuri paralele: un curs de sintaxă, un curs de conjugare și de compozițiune și un curs asupra înțelesului vorbelor. În aceste trei cursuri paralele, divisate în trei părți, se gădesc cele trei caractere, semnalate în instinctul matern, pe care părintele Girard le numește: *gramaticul*, *dialecticul* și *educatorul*.

Nu mă voi încerca de a face o analiză mai largă acestui subiect; voi adăoga însă, că *Cursul educativ* al marelui pedagog friburgian, este opera cea mai originală și cea mai bine simțită din câte posedăm pînă astăzi asupra studiului limbei.

La anul 1847, părintele Girard vădu căderea regimului care destrusese școlile seie; însă el era pré bun chrestin, spre a se bucura de nenorocirea și risipirea adversarilor seî. De altmintrelea, ómenii, cari ajunseră la putere, erau pré negativi în liberalismul lor, spre a putea merge cu dênșii. El seđu dér retras și închis în chilia sa. În 1848, apăru cel din urmă volum al *Cursului seî educativ*, meditat de patru-spre-đece ani aprópe. Părintele Girard

muri în 6 Martiù 1850, în etate de opt-deci și două ani, iubit, regretat și venerat de toți aceia cari au avut fericirea de a-l cunoște.

CAP. XVI

N A V I L L E

Francisc-Marc-Ludovic Naville se născu la Geneva în 11 Iuliù 1784. Tatăl seù, ministru al santei Evangeliì, era urmașul acelor hugenoți, cari persecutați pentru credința lor, găsiseră refugiù în Geneva. Remas orfan dela etatea de cinci ani, el găsi un adăpost mai înainte la un moșiu al seù, apoi la D. Naville-Galatin, unul din cei mai eminenți ómenii ai Genevei. Acesta era pe timpul cel mai critic al revoluțiunii franceze : Tinerul Naville avu durerea să vedă pe ruda sa, smulsă din casă de o trupă de furioși, și tirită sub cuțitul guilotinei. După câțiva ani, el perdu și pe cel mai bun al seù amic, precum și pe o mătușe, care-i ținea loc de mamă. „Astfel, primii ani ai lui Naville, ne spune biograful seù, fură ocoliți de morminte, și de mormintele acelor pe cari el i iubea mai mult în lume. El fu copleșit de impresiuni dureroase într'o etate, unde ânima n'ar trebui să se deschidă de cât bucuriei.“ Aceste impresiuni însă, urmau neapărat să aibă o influință decisivă asupra caracterului seù. Ele determinară într'ensul două tendințe remarcabile : una era forța cu care scia să suporte ostenețele și supărările vieței, pe cari le considera ca o condițiune a umanității ; cea altă, direcțiunea constantă către seriosul existenței.

Stabilit în etate de cinci spre dece ani la o rudă a sa, D. Duby, pastor și profesor, Naville găsi în acest om destins un al doilea tată, și trecu sub direcțiunea sa literile, științele și theologia. Supt acest învățător, de un caracter eminent religios, de o înaltă morală și de un spirit luminat și just, „el învăță, ne spune D. Diodatti, trei lucruri și mai prețioase încă, decât achizițiunea cunoștințelor pozitive, și cari sunt : *conștiința datoriei, obligațiunea de a lucra*, și aceea ce este, pôte, și mai important, *adevărul mod de a lucra*. Laborios, deprins cu frugalitatea, urând lenea, și detestând viața neutilă, el învățase să fiă aspru cu sine însuși și calculase încă de timpuriu tot prețul timpului.“

Anii ce urmară după chirotonia sa, Naville i petrecu visitând Franca de mătă-đi și Italia, nutrindu-se cu frumuseđile naturei și ale artelor, asistând, spre a se instrui, la predicele cele mai destinse, și predicând și el însuși când ocaziunea i se presenta.

Intorcându-se în patria sa, el se căsători, și după, câte-va luni, adică în anul 1811, el fu numit pastor la Chancy, lângă Geneva. Parohia din Chancy era atunci într'o stare deplorabilă ; dér activitatea junelui seú pastor nu întârđiá de a o rădica, atât materialmente, cât și moralmente. După șapte ani de un devotament infatigabil, în care timp avu să combată epizotii, epidemii, secete, invasiuni, etc., ánima sa fu rănită de contrarietăđi diverse; el cređdend că n'ar mai putea face binele la Chansy, își dete dimisiunea.

Retras din Ministeriul seú, Naville se gândi a se consacra educațiunei copiilor seú, ajunși deja în etate de a-și incepe instrucțiunea ; el voia însă să le asocieze și alți copii, spre a întruni astfel, pe lângă beneficiile vieței de familiă și pe acelea ale vieței de colegiú. El începu scóla sa chiar în Chancy ; însă situațiunea nefiind favorabilă, el închiriá o locuință spaciósă în comuna Vernier, tot aprópe de Geneva, unde fundá stabilimentul, care l'a făcut celebru. Spre a se forma pentru viitórea sa vocațiune, Naville începu prin a visita institutul lui Pestalozzi din Yverdon, stabilimentele lui Fellenberg din Hofwyl, și scólele părintelui Girard din Friburg. Acesta din urmă i deschise comóra reflexiunilor și experiențelor seúe și contribui puternic a-í fixa ideele și principiile ; de aceea, și Naville puse, óreș cum, stabilimentul seú sub patronagiul cordelie-rului-pedagog.

Directorul stabilimentului din Vernier nu este inventatorul unei scóle noué ; el este emulul și continuatorul părintelui Girard. În institutul seú, destinat pentru băceți dela șapte pină la opt spre dece ani, găsim limba maternă predată după principiile, seú mai bine đis, după caietele, nepublicate încă, ale pedagogului friburgian, cu desvoltări însă pentru clasele superióre. Principiile raționate ale *Cursului limbéi*, în virtutea cărora invetătura urma un curs progresiv, însușia cunoscințe utile, desvolta tóte facultățile și imprima junelor spirite o direcțiune morală și religiósă, fură aplicate și la cele alte cursuri, pe atât cel puțin, pe cât permitea natura acestor diferite ramuri. Decă vom adăoga pe lângă aseste principii și o disciplină părintescă, o vieță de familiă și essercițiul în plin aer, proprii a fortifica sănătatea elevilor, vom avea o idee destul de essactă, despre stabilimentul din Vernier.

Însă Naville n'a servit educațiunea numai prin stabilimentul său model, ci și prin diverse publicațiuni, și în particular prin frumoasa sa operă asupra *Educațiunei publice*, operă care nu este alt-ceva, decât dezvoltarea unui memoriu încoronat mai 'nainte de *Societatea pentru methódele de învățatură din Paris*. Cugetările pedagogice ale autorului nostru, fiind depuse, ca să mă exprim astfel, în întregul lor în această operă, nu mă pot dispensa de a nu-î face aci o scurtă analiză.

Autorul începe prin a vorbi de necesitățile societății și prin a demonstra trebuința de a pune instrucțiunea publică, în toate clasele, în armoniă cu aceste necesități; „acesta este, dice el, singurul mețiu de a face să progreseze și să prospere agricultura, artele, industria, comerțul și toate instituțiunile sociale.“ Mai pre sus însă de necesitățile cari se raport la ordinul material, autorul pune interesele morale. „Acastă subordonare adaogă el, este un principiu fundamental, care, nici o dată, nu trebuie să se părădă din vedere, în organizațiunea studiilor și în alegerea methódelor. Trebuie să se fundeze instrucțiunea pe conștiință și christianism și să se combată acele theorii vătămătoare, ce eman dintr'o civilizațiune superficială și problematică.“

In partea a doua, autorul tractează despre principiile de urmat în organizațiunea instrucțiunei publice. Acăsta spre a-și atinge scopul, trebuie să însușescă copiilor cunoscințe, să le desvolte facultățile și să-î învețe datoria în sfera morală.

In partea a treia a operii se le, Naville tractează despre clasificațiunea și despre organizațiunea studiilor și a scólelor. El stabilește cinci grade de instrucțiune :

Gradul I. — *Instrucțiunea primară.* — Copiil dela șese pînă la nouă ani. — Instrucțiunea comună pentru toți copiii fără deosebire și cuprindend : lectura, scrierea, limba franceză : frase simple ; aritmetica : numerațiunea și cele patru regule asupra numerilor întregi ; geografia elementară ; istoria naturală : trăsuri proprii a conduce pe copil la cunoscința lui Dumnezeu ; istoria socială pe scurt. — Spre a înțelege aceste limite înguste date instrucțiunei primare, trebuie să ne aducem aminte că autorul scriă pentru Franția și într'un timp când o mulțime de comune n'aveau încă scóle.

Gradul II. — *Instrucțiunea secundară.* — Copiil dela nouă pînă la trei spre dece ani. Scóle de orașe și de centruri populate, pentru copiil cari fac cursuri comerciale, industriale, agricole seú

clasice. Acest grad, ca și cele următoare, cuprinde atât studii comune pentru toți elevii în genere, cât și studii speciale pentru diverse vocațiuni.

Gradul III. — Instrucțiunea terțiară. — Copiii dela trei spre dece până la șese spre dece ani, cu două secțiuni : O secțiune de litere și de instustriă superiőră, și o secțiune industrială și comercială.

Gradul IV. — Studenții dela șese spre dece până la nouă spre dece, douăzeci, douăzeci și unu, douăzeci și două ani. — Aci studiile clasice și de industriă superiőră variaz după vocațiunea elevilor, și se divid : *în cursuri generale*, urmate în special de elevii, cari voesc a studia *theologia*, dreptul, medicina și farmacia ; *în scõla politehnică*, *în scõla frumõselor arte*, *în scõla militară*, *în scõla de înaltă industriă* și *în scõla de mineri*. Elevii acestor diverse scõle sunt admiși la cursurile generale, ca și bacalaureații în litere, la acelea ale celor alte scõle.

Gradul V. — Aci bacalaureații în litere intru în facultățile de drept, de *theologiă*, de *medicină* seũ de *farmaciă*. Elevii scõlei politehnice, în scõlele seũ facultățile de *artilieriă*, de *geniũ*, de *construcțiunii de marină*, de *punți și șosele*, de *ingineri-geografi*, de *mine*, etc. Elevii scõlei frumõselor arte se duc la Roma.

În partea a patra, Naville vorbește de *învățători* și de *corpurile superiõre* ale instrucțiunei. Naville nu prevede scõlele normale în sistemul seũ. El recrutază pe *învățători* printre *monitorii* și *elevii diferitelor grade*. În genere *monitorul seũ elevul dintr'un grad õre-care*, pôte pretinde de a deveni *învățător* într'un grad inferior. El crede, că *studiul mutual* în cele trei grade inferiõre este fõrte propriũ de a desvolta *talentul* și de a prepara *bunã învãțatori*. Instrucțiunea publică ar deveni, cu acest sistem, o mare scõlă normală. — Naville admite pentru scõle trei *autoritãți principale* : *Consiliul comunal*, *Consiliul districtual* și *Consiliul regal*. El nu primesce *inspectori*.

În fine *în partea a cincea*, Naville se ocupă în particular cu *bugetul instrucțiunei*. *Comunele*, *Statul* și *particularii* pot acorda *subvențiunii scõlei seũ a-ĩ face donațiuni* ; însă *sarcina principală a instrucțiunii* trebuie să o aibă *pãrinții*, de *õre-ce* lor le incumbă în primul grad *datoria de a cresce* și de a educa pe *copiii lor*. El nu propune *obligavitatea instrucțiunei*, de *õre-ce* *mãsurile corective* ar fi cu *totul opuse obiceiurilor Franciei* ; cere însă a se exclude din *funcțiunile publice* *persõnele* cari nu sciũ *citi și scrie*.

După cum se vede, *Educațiunea publică* a lui Naville este o carte de mare însemnătate, cea mai însemnată, pôte, din câte s'aș scris asupra acestui subiect. Nu pôte cineva studia această operă, fără să admire simetria și unitatea sistemului scolar ce propune. După cum s'a putut observa, pedagogia lui Naville este identică cu aceea a părintelui Girard; mai puțin profundă, pôte, însă mai întinsă și sub raportul moral, mai complectă.

Afară de scrierile séle pedagogice, Naville a publicat, între altele, și un *Tractat despre caritatea legală*, o operă economică foarte destinsă. Ca și părintele Girard, el s'a ocupat cu predilecțiune de filosofică, și acesta l'a făcut apt de a tracta tôte felurile de cestiuni. Naville muri la Vernier în 22 Martie 1846.

CAP. XVII

MIȘCAREA PEDAGOGICA IN FRANCIA

§ 1. — REVOLUȚIUNEA FRANCEZA

Pînă la revoluțiune, numai *Frațiî doctrinei chrestine* se ocupa în Franția de instrucțiunea poporului; însă ei nu puteau face această, decât într'o proporțiune foarte neînsemnată. Revoluțiunea înțelese îndată, că spre a se consolida, ea avea necesitate indispensabilă de a instrui poporul. De aceea *Convențiunea*, printr'un decret din 19 Septembrie 1793 asupra organizațiunei instrucțiunei publice, ordonă creațiunea de scóle primare pe tótă întinderea Franciei, cu obligațiunea pentru părinți și tutori de a-și trãmite copiii la scóla, sub pedépsă de amendă, și, în cas de recidivă, de perderea drepturilor civile și politice, pe timp de deuce ani. Inșă agitațiunea era pré mare în Franția, spre a se putea funda ceva stabil. Acéstă lege fu înlecută prin aceea din 17 Novembre 1794, unde nu mai era vorbă de obligativitate. Cu tôte acestea se citește în această lege articolul următor: „Tinerii cetățeni, cari nu vor fi frecventat scólele primare, vor fi essaminați, cu ocașiunea serbătórii Junimeî, în prezența poporului; și aceia, cari se vor constata că nu posed cunoscințele necesarii cetățenilor francezi, vor fi depărtați, pînă ce și-le vor dobândi, din tôte funcțiunile publice.“

Republica mai creâ, prin legea dela 27 Septembrie 1794, scôla politehnică, și prin aceia dela 1 Decembre acelaș an, scôla normală. Convențiunea creâ scôla normală, „spre a instrui, prin învățătorii cei mai abili, pe cetățeni, deja familiarisați cu științele utile, arta de a învăța pe alții.“ Deschiderea scôlei normale avu loc în 19 Ianuariu 1795, cu Profesorii cei mai eminenti ai Franciei, și cu o miă patru sute elevi. Cu toate aceste condițiuni satisfăcătoare, scôla dură foarte puțin. D'abia deschisă, se recunoscu imediat, că ea nu-și poate ajunge scopul spre a forma bunii profesori. După trei luni de la deschiderea ei, ea fu închisă prin ordinul Convențiunii.

O a treia lege din 24 Octombrie 1795 creâ scôle primare în fiecare canton și scôle centrale în fiă-care departament; fundă scôle speciale risipite în totă întinderea teritoriului; organiză instrucțiunea națională de științe și de arte, cu misiunea de a lumina tot, de a ameliora tot. La 1 Maiu 1802, Franția promulgă o nouă lege asupra Instrucțiunii publice; însă ignoranța era pré mare în Franția și agitațiunile politice pré violenți, spre a permite instrucțiunii să facă progrese repeđi.

§ 2. — IMPERIUL

Primul imperiu inaugură o eră nouă pentru instrucțiunea publică din Franția. Spre a-i asigura un mers liniștit și prosper, Napoleon cređu că trebuia să o sustragă dela fluctuațiunile lumii politice, și să o confieze unui corp particular, expresiunea puterii publice, și care să respundă Statului și familielor de viitorul nouelor generațiuni. Acesta este origina *Universității Franciei*, creată prin legea din 10 Maiu 1806. Un decret din 17 Martiu 1808, redeschise scôla normală, căci, lipsa de învățători bine condiționați se simția foarte mult în institutele de instrucțiune publică. Un alt decret din 15 Novembre 1811, ordona ca colegiile și lyceele să fiă puse în stare de a putea primi pe toți elevii ce vor voi să facă studii secundare. Acelaș decret suprima toate institutele private, din momentul ce colegiile și lyceele vor avea destul loc, spre a primi pe toți copiii.

Universitatea Franciei fu constituită în stare de persoană civilă, spre a putea avea o avere a sa proprie. Statul i făcu o donațiune de patru sute mii franci, ca rentă anuală, înscrisă în marea carte

a datoriei publice, și Impăratul i adăogă toate bunurile, mobile și imobile, aparținând colegiului Ludovic-cel-Mare, universităților, academiilor și colegiilor. Institutede, de un caracter mai mult științific și literar, decât pedagogic, ca Museul de istoria naturală, Observatorul, și alte instituțiuni analoge, remaseră sub direcțiunea imediată a Ministerului de interne. În capul seă, Universitatea avea un *Mare-Maestru*, asistat de un *Consiliu universitar*. Imperiul fu divizat în Academii, dirijiate fiă-care de un *Rector* și de un *Consiliu academic*. Universitatea, această autoritate supremă a școlilor, divisă instrucțiunea în trei părți : Instrucțiunea superioară, dată de facultăți; instrucțiunea secundară, dată de licee și colegii, și instrucțiunea primară, dată în școlile primare. Cu totă această înțeleptă organizare, și cu toate că Napoleon era un amic al școlilor, instrucțiunea nu putu face sub imperiul progrese multămitore. Circumstanțele nu favorisară bună-voința Universității și intențiunile Impăratului.

§ 3. — RESTAURATIUNEA

Prima restaurațiune, care dură dela 5 Aprilie 1814, pînă la 20 Martie 1815, nu schimbă nimic în regimul universitar. Este adevărat, că ordonanța din 17 Februarie 1815, cuprindea modificățiuni profunde; însă, Napoleon întorcându-se dela insula Elba, înainte de a se pune în lucrare, ele remaseră o literă mōrtă.

A doua restaurațiune fu mai puțin hostilă regimului universitar. Ordonanța regală din 15 August 1815, se mulțumi de a transmite la o comisiune de instrucțiune publică, totă autoritatea, ce decretul imperial atribuisă Marelui-Maestru și Consiliului Universității. Incolo, ea conserva organizațiunea anterioară. În prima sa circulară către rectorii, cu data din 28 August, Comisiunea de instrucțiune anunță, că ea va conserva „tot ce este bun, tot ce este util, tot ce este onorabil;” însă că ea va lua măsuri rigurose în contra funcționarilor a căror conduită este condamabilă; elevii nesupuși trebuie să fiă expulși imediat din școle. „Cu toate acestea, adăogă circulara, aceste medii exterioare nu pot restabili, decât o ordine exterioară. Buna disciplină și bunele moravuri au necesitate de garanții mai sigure : ele trebuie să se bazeze pe conștiință și pe sentimentul profund al datoriei.” Într'o circulară, dată din 10 Martie 1816, și adresată comitetelor cantonale, este dis că „prin-

cipalul atribut al comitetelor este de a priveghia ca ordinea și moravurile să fie cu scrupulositate observate în școle; că instrucțiunea să fie fundată pe respectul pentru religie și legi și pe amorul datorit Suveranului legitim.“ O ordonanță regală din 29 Februarie, pune o sumă anuală de 50,000 franci, la dispozițiunea comisiei de instrucțiune publică, pentru îmbunătățirea metodelor și școlilor și pentru recompensele de acordat institutorilor ce se desting.

O ordonanță din 1 Iunie 1822, restabili autoritatea *Marelui-Maestru* al Universității, și confiă această sarcină D. de Freyssinous, care cumulă îndată acest titlu cu acelea de episcop de Hermonopolis și de Ministru secretar de Stat al afacerilor eclesiastice și al instrucțiunii publice. Ecă câte-va rînduri din circulara sa, adresată rectorilor, spre a le anunța numirea sa: Chiămînd în capul educațiunii publice un om investit cu un caracter sacrat, Maestatea sa face cunoscut Franciei, că ea doresce să vedă junimea regatului său, crescută în sentimente religioase și monarhice. . . . Acela care ar avea nenorocirea să trăească fără religie, se u să nu fie devotat familiei domnitoare, ar trebui să simță că-î lipsese ceva, spre a fi un demn institutor al junimei. . . .

În 6 Septembrie 1822, școla normală, denunțiată ca o vatră de conspirațiunii și de pretențiunii ambițioase, fu suprimată, și D. de Freyssinous organiză în licee, școle preparatoare, se u școle normale, parțiale, destinate a înlocui școla normală. Aceste școle însă nu prosperară, și de aceea în anul 1826 se restabili școla normală, anexându-se la colegiul Ludovic-cel-Mare, sub numele mai modest de școlă preparatoare.

Cele alte institute științifice și literari nu primiră nici o modificare.

La anul 1828, D. de Vatisnesnil, jurisconsult succedă D-ului de Freyssinous în direcțiunea instrucțiunii publice. „Religie și morală“, ăice el în circulara sa din 5 Februarie, adresată rectorilor spre ale comunica numirea sa, „sunt primele baze ale unei bune educațiunii;“ și adaogă aceste vorbe semnificative: „Este important, ca această veritate să fie tot d'auna presintă în spiritul omienilor însărcinați cu instrucțiunea publică; este însă asemenea important, ca acestia, în conduita lor, către elevii cari profesez religii diferite de ale lor, să nu uite nici o dată aceea ce prescriă Charta, legile regatului și statutele universitare în privința libertății conștiinței și a autorității părintesci.“

După cum s'a vădut, Restaurațiunea, în materie de instrucțiune, s'a aplicat a consolida alianța prințului legitim cu biserica. Devisa sa era : *Dumnezeu și regele*. Acest principiu însă era pré strămt, pré puțin liberal, și mediile întrebuintate pré meschine, spre a putea împinge Franția pe calea progresului. Instrucțiunea primară mai cu sémă remase fórte mulți îndărát. Din 37,000 comune ce numără Franția, nu erau nici 10,000, la finele Restaurațiunei, cari pose-daú case de scóle. În cele alte, se țineaú clasele unde se putea : într'un șopron, într'un grajd, într'o pivniță, într'o sală de danț, și adesea chiar în camera învățătorului, care-î servia tot d'o dată și de bucătăria și de dormitor pentru sine și familia sa. Un mare număr de comune n'avea nici un fel de scólă ! Și câți copii le frecuentaú chiar pe cele ce essistaú ?

§ 4. — REGIMUL ORLEANIST

Guvernul lui Ludovic-Filip conservá intactă instituțiunea universitară, creată prin legea din 10 Martie 1806 ; însă i schimbă spiritul și făcu să facă progrese repeđi, mai cu sémă instrucțiunea primară. „Nici o dată“, dice D. Montalivet, în circulara sa către rectori, cu data de 10 Maiú 1831, nici o-dată necesitatea instrucțiunei elementare n'a fost mai mult simțită decât în timpul de fa-cia ; nici o-dată un guvern n'a înțeles mai bine datoria ce i este impusă, de a respândi lumișele instrucțiunei în popor, ca cel de astăzi. Acéstă primă instrucțiune, care, acum patru ani, a fost solemnel promisă tuturor Francesilor, este timpul a o propaga în tóte clasele societății și mai cu sémă în acele clase laborioșe, cari adesea nu pot avea alt patrimoniu, decât pe acesta“ . . .

Spre a da un rezultat efficace intențiunilor séle, guvernul mări considerabil subvențiunea acordată budgetului instrucțiunei primare. În anul 1831 ea fu ridicată la 700,000 franci ; în 1832, la 1,000,000 ; în 1833, la 1,500,000 franci, și așa mai încolo, pînă ce ajunse în 1847, la 2,400,000 franci.

Legea din 28 Iuniú 1833 ordona tuturor comunelor, de a avea cel puțin o scólă primară de băeți. Scólele de fete fură pînă atunci numai încuragate ; însă în anul 1836 o ordonanță regală le dete o organizațiune regulată. O circulară a D-lui Villemain către rectori, cu data din 12 Iulie 1842, i invită de a provoca fundarea de noui scóle pentru fete. Guvernul încuragiá asemenea și deschide-

rea de sale de asyl, de cursuri de adulți și de școle primare superioare, seî *școle de medîloc*. Însă aceste două ultime instituțiuni, precum și școlele de fete nu produsera rezultatele dorite. Era rezervat D-lui Duruy, Ministrul instrucțiunei publice în al doilea Imperiu, de a le organiza și de a le face să trăescă.

Desvoltarea instrucțiunii primare, se înțelege de sine, nu se putea produce fără îmbunătățirea stării institutorilor și fără creațiunea de numeroșe școle normale. Trebui asemenea să se construescă seî să se repare un forțe mare număr de localuri de școlă, să se institue comisiuni locale, și să se numescă ómenî specialî pentru inspecțiunea lor, etc.

Prima școlă normală fu fundată la Strasburg în anul 1810. Sub restaurațiune se mai deschiseră încă câte-va. La anul 1830, se numeraî în Franca treî spre dece instituțiuni de asemenea natură. În timpul celor d'ânteuî două ani, ce urmaă după revoluțiunea din Iuliu, numărul școlerlor normale se ridică la patru dečí și șapte. Legea din 28 Iuliu 1833, ordonă fiă-cărui departament de a avea o școlă normală; ier aceste școle primiră o organizațiune regulată. La 1842, administrațiunea, care lucra de mult timp la creațiunea școlerlor de fete, încuragiă fundațiunea de școle normale pentru institutore; ier în anul 1847, deschise la Paris o școlă pentru formarea directórelor saeler de asyl. O ordonanță din 6 Decembre 1845 prescria fundarea de școle normale secundare pe lângă facultăți, spre a forma profesori pentru licee și colegii. Acastă ultimă instituțiune însă, numai essistă astăđi.

§ 5. — REPUBLICA ȘI SECUNDUL IMPERIU

Căderea lui Ludovic-Filip nu aduse cu sine nici o schimbare în organizațiunea instrucțiunii publice. D. Carnot, primul ministru de instrucțiune, cređu, că, spre a consolida republica, trebuie să se sprijine pe institutori. Spre acest scop, el i essaltéză, i califică de *magistrați populari* și voesce a le face accesibile tóte gradele universitare. „Nimic nu împedică, đice el, pe acei ce se simt capabili, de a nu se ridica pînă la cele mai înalte grade ale ierarhieî nóstre. Sórtea lor nu se póte considera mai inferióră ca aceea a soldaților; meritul lor trebuie să aibă asemenea dreptul de a câștiga tóte gradele ierarhice.“ El ar voi să aibă și institutori între reprezentanții poporului. „Să viă, đice el, între noi, în numele po-

pulațiunilor rurale, în sinul cărora s'au născut, și să exprime, în sinul legislaturii, necesitățile, dorințele și speranțele acestui element al națiunii, atât de capital și tot d'o dată atât de uitat. . . . Să se aprindă într'enșii focul ambițiunii generose; să uite obscuritatea condițiunii lor : ea a fost din cele mai umile sub monarhia; ea devine din cele mai respectate și din cele mai onorabile, sub republică. . . . Rog pe cei 36,000 institutori primari ai Franciei să se misce la apelul meu și să contribuască și ei din parte-le la fundarea Republicii."

Frumose vorbe, însă imprudente!

D. Carnot nu remase, decât numai câte-va luni în capul instrucțiunii publice, și, cu densus, cădură toate acele speranțe fantastice ce făcuse să se nască în spiritul institutorilor. Acestia primiră imediat ordinul, de a-și mărgini acțiunea în cercul limitat al misiunii lor; ier, spre a-i sili la acesta, o lege din 11 Ianuariu 1850, puse în mâinile prefectilor dreptul de a numi și a revoca pe institutori.

După căderea lui Ludovic-Filip, se rădicară furtuni noi în contra Universității. „De astă dată însă, dice D. Jourdain, numai era în cestiune regimul seü financiar, ci dreptul exclusiv de a instrui, . . . ci toate prerogativele ce decurgeau pentru dënşa din acest drept fundamentul, . . . ci constituțiunea sa întrégă, competența magistraturii sele superiöre, jurisdicțiunea consiliilor sele inferiöre, orthodoxia învățătorilor seü, moralitatea învățaturii lor, a operilor lor și a vieții lor publice și private.“

Legea din 15 Martie 1850 puse capet acestei polemice, proclamând libertatea învățământului, și puind universitatea sub direcțiunea imediată a Ministrului instrucțiunii publice. In 22 August, o adoua lege termină transformarea începută, ordonând suprimarea rentelor Universității și intruparea domeniilor sele cu acelea ale Statului, spre a fi administrate ca proprietăți publice.

Ministrul instrucțiunii publice, însărcinat astăzi și cu direcțiunea Universității, este asistat de un Consiliu, compus din 32 membri și numiți pe timp de un an.

Legea din 15 Martie 1850 aduse cu sine înființarea în Franția a unui mare număr de institute private, laice și eclesiastice, cari se populară imediat cu un mare număr de copii; acesta avu de efect, că colegiile și liceele Statului să se despopuleze considerabil. Mai multe colegii fură, din această cauză, suprimate. Spre a putea ele susține concurența cu stabilimentele private, cari insuflău părinți-

lor mai multă confiență, era indispensabil a se supune la o reformă radicală; cu acesta fu însărcinat D. Tortoul.

Intr'un lung raport către Impăratul, cu data de 19 Septembrie 1853, el spune că aceea ce discretiteză institutele Statului în opiniunea publică, era, pe de o parte profesorii înbuibați de doctrine rele, seú puțin proprii de a essercita o bună influință asupra elevilor; iér pe de alta, réua stare a instrucțiunii, în licee mai cu sémă. Urma dér neapărat a se remedia acest îndoit réu.

Legea din 9 Martiú 1852 este esențialmente destinată a pune ordine în administrațiunea instrucțiunii și în corpul învățător. Ea prescriă între altele: Impăratul numesce pe Consiliul imperial, și pe profesorii facultăților; Ministrul, prin delegațiunea Impăratului, numesce autoritățile academice, pe profesorii institutelor ce depind de ministeriul seú, și pe ai scóleldr secundare; Rectorul, prin delegațiunea Ministrului, autoritățile scolare primare și pe institutorií primarií. — Ministrul are dreptul de a pronuncia direct și fără recurs în contra membrilor corpului didactic secundar: *repriman-da*, înainte Consiliului academic; *censura*, înainte Consiliului superior; *permutarea*; *suspendarea*, cu seú fără perderea, totală seú parțială a salariului, și *revocarea*. El póte pronuncia aceleáși pedepse și în contra membrilor corpului didactic superior, a-fără de revocațiune, care se pronunціă de șeful Statului.

Pînă în anul 1852, liceele franceze erau exclusiv literarií; însă pe lângă litere, se propuneau și diverse studii, reclamate de mer-sul civilizațiunii. Acéstă stare de lucruri presinta doué incoveniente grave: pe de o parte, încărca preste măsură programele, în detrimentul culturéi elevilor; iar pe de alta, ea prepara réu pe elevi pentru carierele sciințifice și tehnice. Acéstă cestiune importantă provocă debateri serióse în sînul Consiliului superior. El se decise, ca, conservând acéstă cultură clasică, cu care Francia s'a onorat în toți timpii, să dea satisfacțiune aptitudinilor particulare ale indiviđilor, preparându-i pentru diversele necesități ale Societății; Pentru acest scop, el organiză liceele din nou, făcend instrucțiunea celor d'ântéiú cinci clase, comună pentru toți elevii liceului; iér pe cea din cele alte trei clase, diviđendu-o în doué secțiuni, una de litere și alta de sciințe, unde limbele moderne, istoria, geografia și logica să fiă comune ambelor secțiuni, iér cele alte obiecte de studiu, distribuite pe secțiuni, după aptitudinea și vocațiunea studenților.

Acéstă organizațiune, cu programele séle, dură pînă la anul 1863.

Experiența făcută în timp de zece ani reclama ore-cari modifi-
cări, cari se făcură printr'un decret din 2 Septembrie. În noile
programe diferitele obiecte de studiu urmez într'o ordină mai ra-
ționată și mai proprie, spre a-și putea împrumuta un sprijin mu-
tual. D. Duruy a înțeles foarte bine, că diversele ramuri ale cuno-
ștințelor noastre, trebuie să fiă prezentate spiritului într'o ordină na-
turală și nici de cum arbitrariă. Un al doilea merit al noilor
programe, este tendința lor practică, mai cu seamă în științe : a-
plicațiunea și experimentațiunea însoțesc tot d'ăuna studiul theo-
retic. În fine D. Duruy s'a ridicat cu forță în contra studiului, care
se mulțumesc a umplea memoria elevilor cu fapte, în loc de a-
învăța să reflecteze, să cugete, și prin acesta a dezvolta facultățile
lor intelectuale. Circulările D. Duruy sunt pline de vederile cele
mai sănătoase asupra diverselor părți ale învățământului.

În anul 1865, Franța număra 75 licee cu 32,794 elevi, și 245
colegii comunale cu 33,038 elevi. Instrucțiunea secundară privată,
număra 1,100 institute, dintre cari 830 laice și 123 mici semi-
nare. — Însă decât studiile acestor școli și regimul alimentar al
internatelor lor, fură obiectul unei sollicitudinii laudabile, nu se pōte
dice tot astfel și de partea lor educativă. Elevii, în loc să găsească
aci o viață de familie, cu învățători cari să-î urmeze cu interes în
tōte pasurile lor, sunt supuși la un regim militar, din nenorocire
puțin educativ. Ar fi prin urmare timpul de a se opera și asupra
acestui punct reformele reclamate imperios de necesitățile sociale
și pedagogice.

Instrucțiunea superiōră se dă în facultăți, cari sunt în nu-
măr de 51, și anume : 5 facultăți de teologie catolică, 2 facul-
tăți de teologie protestantă, 3 facultăți de medicină, 16 facultăți
de știință, 16 facultăți de litere și 9 facultăți de drept. — Între
stabilimentele de instrucțiune superiōră, trebuie încă să mai numē-
răm : Școala normală superiōră ; Școala politehnică ; Școala militară
din Saint-Cyr ; Școala navală stabilită pe vasul *Borda*, staționat la
Brest ; Școala forestieră din Nancy.

Instrucțiunea specială mai este reprezentată și prin următo-
arele școli : Școala de moșit din Paris ; 3 școli regionale de agricul-
tură ; 3 școli de arte și de meserii ; Școlile de Bele-Arte din Paris
și Roma ; școala de cavaleriă din Saumur ; școala centrală de arte și
de manufacture din Paris ; școala superiōră de comerț din Paris ;
școala de Stat-major din Paris ; școala de medicină și de farmaciă

militară din Paris; școala de mine; școala de punți și șosele din Paris, etc. etc.

Instrucțiunea primară, care a fost asemenea obiectul unei atențiuni speciale al regimului imperial, căci acesta a deschis școle noi, a ameliorat localurile, a mărit onorariul institutorilor, a facilitat formarea institutorilor prin școlile normale, etc., a fost reprezentată la 1 Ianuariu 1864, prin 68,480 școle, în cele 37,510 comune ale Imperiului. Aceste școle au fost frecventate de 4,270,234 copii. — Cele 68,840 școle se clasază în moduri următoare :

Școle publice 52,524, dintre cari 20,703 de băieți, și 14,059 de fete și 17,762 mixte.

Școle libere 16,316, dintre cari 3,108 de băieți și 13,208 de fete.

Programa școlilor primare cuprinde : învățătura morală și religioasă, lectura, scrierea, elementele limbii franceze, calculul, sistemul legal al greutateților și măsurilor și gimnastica. Se poate însă adăoga : aritmetica, aplicată la operațiuni practice; elemente de istorie și geografie; noțiuni de științe fizice și de istoria naturală, aplicabile la uzurile vieții; învățături elementare asupra agriculturii, industriei și igienei; arpentagiu, nivelarea, desemnul liniar și cântul.

Până la anul 1867, școlile publice de fete nu erau încă organizate și obligatorii în Franța. Însă infatigabilul D. Duruy, înțelegând că această regretabilă lacună nu mai putea subsista fără prejudiciul Societății, se grăbi a umplea golul, prin legea din 10 Aprilie, care prescria, că „fiă-care comună dela 500 locuitori în sus, este datoră a avea cel puțin o școală de fete.”

În fiă-care școală mixtă ținută de un institutor, este însărcinată o femeie de a dirige lucrul de mână al fetelor. Pe cât este cu putință, alegerea trebuie să cadă pe femeia institutorului, seú, cel puțin, pe o rudă a sa.

D. Duruy a organizat și instrucțiunea secundară a fetelor; însă această învățătură nu este bine vădită de o parte din cler, care se teme de spiritul în care ea ar putea fi dată.

Școlile normale primare, în cari se formează institutorii laici, sunt în număr de 78. Pentru formarea institutorilor, se numără vre o țece școle normale și preste 50 cursuri dirijete, cele mai multe, de *Surorî*. Obiectele de studiu din aceste școle, cari urmez a se trece în cnrs de trei ani, sunt identice cu ale școlilor primare. — Este de observat, că *Pedagogia*, această știință indispensa-

bilă învățătorului, nu figurază încă între obiectele de studiu din aceste scôle. Elevii lor se deprind numai cu ținerea practică a scôlei.

Cursurile de adulți s'au început a se ține încă din anul 1837, în lungile serii ale ernei, în cari se învătă lectura, scrierea și calculul. Aceste cursuri sunt destinate a umplea golurile ce lasă scôla primară. În anul scolar 1864—65, s'au ținut asemenea cursuri de 7407 institutori și 437 institutóre, la 187,000 de adulți. Rezultatele lor intelectuale și morale sunt destul de mulțumitóre. Astăzi în mai multe orașe ale Franciei, cărciumarii sciind bine că frumôsa lumină intelectuală ar face să pâlască luminele suspecte ale magazinului lor, nu aprind gazul, decât după terminarea acestor cursuri.

Salele de asil, organizate prin legea din 15 Martiu 1850 și puse, prin decretul din 16 Maiu 1854, sub protecțiunea Impărătesei, sunt stabilimente de educațiune, publice seú private, unde copiii de ambe sexe, dela doui pînă la șapte ani, primesc îngrijirile ce reclamă desvoltarea lor fizică și morală. Învățătura cuprinde: primele principii de învățătura religioasă, lectura, scrierea, calculul verbal și desemnul liniar; apoi, cunoscințe usuale după puterea copiilor; lucru de mână apropiat etății lor, cânturi religiose, esserciții morale și esserciții corporale. Lecțiunile nu duréză nici o dată mai mult de deuce pînă la cinci-spre-deuce minute și sunt tot d'auna schimbate cu esserciții corporale. Nimini nu pôte dirige o sală de asil publică seú privată, înainte de a avea etatea de doué-deci și patru ani împliniți.

Stabilimente de bine-facere sunt fôrte multe în Franția. Ea numără mai multe orfelinaturî, iesle, ospiciuri, scôle de Duminecă, stabilimente pentru idioți, pentru orbi și surdo-muți, cari fac onóre spiritului caritabil al Francezilor.

CAP. XVIII

MIȘCAREA PEDAGOGICA ÎN ELVEȚIA ȘI BELGIA

§ 1. — ELVETIA ROMANDA

Elveția romandă, care d'abia are întinderea unui departament al Franciei, este pré mică spre a putea avea stabilimente sciinți-

fițe ca Franția. Cu toate acestea ea numără șese scóle cantonale séu gymnasii, și mai multe colegii. Pentru instrucțiunea superióră, ea posedă cinci facultăți pentru theologia protestantă și doué facultăți de drept. Studiile sciințifice superióre se fac la Zurich, în scóla politehnică federală.

Instrucțiunea specială este dată, într'un mare număr de sate și orășele, în scólele díse secundare, de međiloc, industriale, séu în pensionate. — Scólele primare, perfecționate de Pestalozzi, Girard, Naville, Gauthey, sunt într'o stare înfloritóre. — În toate părțile, exceptând Geneva, instrucțiunea este obligatoriă dela etatea de șese pînă la șese-spre-dece ani. — Localurile de scóla sunt în genere vaste și comode. — Onorariile institutorilor au fost ameliorate considerabil.

Se numără în Elveția romandă șese scóle normale pentru institutori, și patru, pentru institutóre; se mai găsesc încă, grădini de copii, scóle copilăresci, orfelinate, stabilimente pentru copii vicioși, maladivi, surdo-muți, orbi, etc. — Cu acest număr considerabil de scóle și de institute de educațiune, Elveția a essilat, pentru tot d'una, ignoranța din međilocul séu. O persónă, care nu sciă scrie și citi, este acolo un fenomen. — Cu toate acestea ea are încă multe de făcut pentru perfecționarea methódelor și institutelor séle. Institutorii séi s'au constituit în *Societate a institutorilor Elveției romande*, și, prin conferințe particulare, prin adunările lor generale și prin organul lor *Educatorul*, dirigiati de un pedagog eminent, Profesorul *Daguet*, lucréză din toate puterile pentru perfecționarea scólelor.

§ 2. — BELGIA

Belgia posedă doué universități de Stat, una la Gand, și alta la Liege; doué universități stabilite, prin inițiativa privată, una la Brucele și alta la Louvain; acésta din urmă singură, are, pe lângă facultățile de litere, de sciințe, de medicină și de drept, și una de theologie. Se mai găsesc dece Atheneuri regale pentru studiul humanităților și al sciințelor profesionale; cinci-deci scóle de međiloc, întreținute de Stat pentru studiile literarii și comerciale; un institut superior de comerciú în Anvers; scóle de međiloc într'un destul de mare număr și o mare cantitate de colegii, de pensionate, de institute și de scóle private.

Statul mai are o școală normală pentru științe în Liège, două școli normale primare la Nivele și la Liere, și cursuri normale la Brüge, Couvin, Gand, Huy și Virton. O lege din 29 Maiu 1866, prescrie creațiunea altor patru școli normale, două pentru institutori și două pentru institutóre. În fine, există în Belgia șapte școli normale private pentru institutori, și șapte spre zece pentru institutóre. — Școli primare, organizate după legea din 23 Septembrie 1842, sunt deschise pentru toți copiii. Instrucțiunea este gratuită pentru copiii săraci, însă nu este obligatoriă.

CAP. XIX

PRINCIPALII PEDAGOGIȘTI FRANCEZI

Prin pedagogiști înțelegem pe educatori sêu pe autori cari au în vedere ameliorațiunea speciei noastre după ore-cari principii particulare. Persónele, cari nu s'au ocupat decât de învățământ sêu de methóde, fără să caute de a da junimei o direcțiune morală sêu religiósă determinată, nu pot fi prenumerate între pedagogiști.

Cestiunile de educațiune nu sunt încă destul de înaintate în Franca, spre a le putea distinge în diverse școli; cu toate acestea le putem deosebi în două curinți: unul, provenind din al opt-spre-decelea secol, care ne prezintă tendințe, mai mult sêu mai puțin raționaliste; și altul, mult mai considerabil, care este vivificat de spiritul creștin. În cel d'ântéiu, găsim pe dómna de Genlis, dómna Campan, dómna Guizot, pe de Gerando, Aimé-Martin, Jules Simon, și pe M. They: în cel de al douălea, pe abatele Reyre, pe dómna de Remusat, dómna Necker, pe Vinet, Laurentie, pe abatele Gaume, Dupanloup, Barrau, de Margerie, Gauthey, Guimps, L. Burnier, Charbonneau, M. Daligault și pe Levy.

Dómna de Genlis, — 1746-1830 —, guvernanta copiilor ducelui de Orleans și care avu prin urmare de elev pe Ludovic-Filip, a scris vre o optzeci de opere într'un timp de șesezeci de ani. Cea mai principală operă a sa pe terenul pedagogic este *Adela și Theodor*, sêu *Epistole asupra educațiunei*. Principiile sêle sunt în realitate acelea ale lui Rousseau, cu toate că ea nu urmăzează pe *Emil* în toate sofismele sêle. Dómna de Genlis, s'a silit și ade-

sea a reușit de a face plăcute junimeii materialele educației; stilul său este natural, simplu și elegant, însă nu i-ar strica, decât ar fi puțin mai animat și mai forte.

Dómna Campan, — 1752-1822 —, a fost prima cameristă a Mariei-Antoinette, apoi, după Revoluție, directoară unui pensionat privat, și în fine, directoară *Caselor d'Ecouen*, fondată de Napoleon I-ă, pentru educația orfanilor Legiunii de onore. Opera sa posthumă, *Educația*, cuprinde vederi înțelepte, reguli practice, însă puține principii. „A crea mame, șicea ea, este singurul scop al educației femeilor.“ Acest principiu este foarte bun, însă nesuficient.

Dómna Guizot a scris mai multe opere asupra educației, și în particular, *Epistolele sële de familie asupra educației domestice*, o operă celebră, încoronată de Academia franceză. Romanțul său, *Scolarul său Raoul și Victor*, în 4 volume, obținuse încă de mai înainte premiul Monthyon. Dómna Guizot pune în adevăr sentimentul religios ca basă a educației; însă ea nu ridică acest sentiment pînă la înălțimea ideii christianismului. Cu cetățenul *din Geneva*, ea tăgăduiesce esistența rēului în ânima omului; cu tôte acestea însă, morala sa este superioară aceleia a lui *Emil*, însă pré indulgentă pentru rētăcirile junimeii.

De Gerando, născut în 1772, fu mai înteuău oficer, apoi, sub Napoleon I-ă și sub a doua Restaurație, Consilier de Stat și la anul 1837, Pair al Franței. El aparține, ca filosof școlii lui Condillac. *Istoria sa comparată a sistemelor de filosofie* este singura operă, ce a produs Franția, demnă de acest nume. În *Educația sa a surdo-mușilor*, de Gerando desvöltă mai multe puncturi interesante despre teoria limbajului și despre influința semnelor asupra cugetării. *Cursul său normal pentru instituții primare*, este o operă însemnată care a făcut mult bine institutorilor.

Aimé Martin, — 1786-1847 —, a scris *Educația mamei de familie*, operă încoronată de Institut. Într'un limbajiu atrăgător, el caută a ridica educația femeii în Franția și prin acēsta instituția familiei. Scopul său este excelent; însă christianismul autorului, care nu este alt ceva decât religiunea naturală, poetisată într'un limbajiu evangelic, este un punct de sprijin foarte slab pentru sistemul său. Aime Martin este un sofist amabil și seducător.

Jules Simon, în cartea sa intitulată *Școla* din 1865, luptă

pentru principiul liberar. El ar vrea să emancipeze scôla de biserică. Ca și Aimé Martin, el se preocupă mult de femeie. „Educațiunea femeilor, ȳice el, este o operă de făcut în Franca.” Libertatea este în adevăr un lucru frumos; însă libertatea, fără christianismul pozitiv, nu pôte funda nimic solid și durabil.

M. A. Thery, rector al academiei din Caen și unul din principalii colaboratori ai *Cursului complet de educațiunea fetelor*, în 21 volume, este un pedagog foarte merituos. *Consiliile sêle către mame, asupra međiilor de a dirige și a instrui ficele lor*, cuprinse în opera de sus, i-a produs o medaliă de aur de două mii franci din partea Academiei franceze. M Thery a publicat și o *Istoriă a educațiunii* din Franca, dela al cincilea secol și pînă în ȳilele nôtstre, precum și *Epistole asupra profesiunii institutorului*, cari constituiesc un adevărat curs asupra învățătorei și ȳinerii scôlei.

Abatele Reyre, — 1735-1812 —, este autorul unei opere adesea reimprimată, *Scôla domnișioarelor*, sêu *Epistolele unei mame virtuose către fiia-sa, și respunsurile acesteia către mama-sa*. Principiile sêle sunt chrestinesci; însă morala sa pôte lesne conduce la acel christianism de formă, care lasă consciința la o parte, și care din nenorocire este astăzi atât de respândit. Abatele Reyre idealisază și preconisază educațiunea mănăstirilor. El n'ar fi ȳis cu Fenelon: „Educațiunea unei mame capabile valorază mai mult, ca aceea ce se face în cea mai bună mănăstire.”

Dómna de Rémusat, — 1780—1821 —, damă de onóre pe lângă împărătésa Iosefina, a lăsat neterminată o operă, *Ȫncercări asupra educațiunii femeilor*, dór care publicată de fiul sêu, fu încoronată în 1825 de Academia de sciințe. Dómna de Rémusat se apropiă cu principiile sêle de jansénisti.

Dómna Necker de Saussure, — 1763—1841 —, din Geneva, a scris *Educațiunea progresivă*, sêu *Studiul cursului vieței*, în trei volume, dintre cari două părți sunt consacrate copilăriei și cea de a treia, vieței femeilor. Nicî un alt pedagog, n'a pētruns mai adânc în încreștiturele animei umane, și, în particular, în natura femeiei. Nicî unul n'a adus în educațiune o consciință mai delicată și principii mai evangelice. Acéstă frumósă operă, unul din cele mai bune tractate de educațiune ce essist, a fost încoronată de Academia franceză.

Vinet, — 1797—1847, — theolog ptoestant, literat și critic destins, a lăsat, între altele, o operă intitulată *Educațiunea*,

Familia și Societatea, plină de cugetări profunde și originale și marcată de un christianism serios.

Laurentie, născut în 1793, eclesiastic catholic, a scris *Epistole către o mamă asupra educațiunii fiiei sêle*, pline de direcțiuni înțelepte, și inspirate, de o pietate sinceră și profundă.

Abatele Gaume, în scrierile sêle asupra educațiunii, are mai cu sêmă în vedere studiile clasice. El reclamă o educațiune exclusiv catholică și cere expulsivunea din scôle a clasicilor păgânî, și înlocuirea lor cu scrierile sântilor Părinți.

Dupanloup, episcopul de Orleans a scris, în trei volume, o operă intitulată : *Educațiunea*. Ca și abatele Reyre, el este pentru o educațiune eclesiastică, în opozițiune cu sistema instrucțiunii publice de astăzi, care este laică. El s'a declarat, în timpul din urmă, în contra învățătorei secundare de fete, predată de profesorii liceelor. Dupanloup n'a fost tot d'auna episcop, el a început prin a instrui pe copii. „Timpul îndelungat, în care m'am devotat pentru educațiunea copiilor, dice el, a fost cel mai dulce, d'er și cel mai laborios al vieței mele ; și, decă perii capului meu aũ albit înainte de timp, acêsta s'a făcut în serviciul copilăriei.“ Nimeni n'a înțeles, mai bine decăt d'ensul, importanța educațiunii.

M. Lévi Alvares, în *Cursul său practic asupra educațiunii materne*, se ocupă esențialmente de educațiunea junelor fete prin mamele lor. M. Lévi a fost și este încă și astăzi unul dintre cei mai zelosi și dintre cei mai activi educatori, cu cari se onorează Franția.

Barrau — 1794—1865 — a scris mai multe opere de instrucțiune și de educațiune, între altele : *Rolul familiei în educațiune*, sêu *Theoria educațiunii publice și private*, operă încoronată de Academia de sciințele morale și politice. Barrau este un autor plin de bun simțiu și de morală justă, care a mai scris : *Consiliu asupra educațiunii în familiă și în colegii* ; — *Legislațiunea instrucțiunii publice* ; — *Direcțiune morală pentru institutori* ; — etc.

De Margerie a publicat o excelintă operă intitulată : *Familia sêu Lecțiuni de filosofă morală*. El recomandă a basa educațiunea pe religiune. Morala sa este pură și înaltă. Opera onorabilului profesor de Nancy, scrisă cu eleganță și luciditate, merită a fi citită și meditată de toți câți se ocup de educațiune.

Baronul de Guimps, discipolul lui Pestalozzi, în opera sa : *Filosofia și Practica educațiunex*, a desvoltat cu mult talent,

sistemul lui Pestalozzi, asupra dezvoltării raționate a facultăților, după legile naturii lor. El a scris încă și *Noua carte a mamelor*, mult mai interesantă și mai instructivă, decât *Cartea mamelor* a lui Pestalozzi.

Gauthey, — 1794—1865 —, a fost întâi pastor, apoi director al școlilor normale din cantonul de Vaud, și în fine director al școlii normale protestante din Courbe voie, lângă Paris, unde remase pînă la mórtea sa. Gauthey a adus, întâi patriei seile și în urmă Franciei, servicii însemnate în ramura instrucțiunii primare, nu numai ca director de școle normale, din cari a eșit un mare număr de institutori destiși, dăr și prin publicațiunile seile pedagogice, dintre cari cele mai principale sunt : *Școala normală în cantonul de Vaud*; *Educațiunea în școlile de meșiloc*; *Educațiunea*. Acéstă din urmă, formată din două volume, este cea mai importantă.

Ludovic Burnier, pastor și profesor la școala superióră de fete din Morges, a publicat o *Istoriă literală a educațiunii morale și religioase în Franția și în Elveția romandă*, plină de fapte și de învățături interesante. — *Cursul seii elementar de educațiune* pentru usul mamelor și institutórelor, este una din cele bune opere pedagogice franceze.

Michel Charbonneau, directorul Școlii normale din Melun, s'a pus, prin *Cursul seii theoretic și practic de pedagogiă*, în numărul pedagogistilor francezi celor mai destiși. Cursul seii probează studii seriose și cunoștințe profunde. Principiile seile religioase sunt acelea ale unui christianism serios și pozitiv.

M. Daligault, directorul școlii normale din Alençon, a publicat un *Curs practic de pedagogiă*, care aruncă multe lumini asupra materialului claselor și asupra organizațiunii lor.

CAP. XX

CARACTERISTICA PEDAGOGIEI FRANCEZE

1. Rolul familiei este în Franția mult mai restrâns, decât în Anglia și în Germania. De aceea, necesitatea de a rădica femeia și priur'ensa a consolida familia, este aci mult mai simțită, decât în or care altă țără.

2. Disciplina este mai puțin austeră decât în Anglia ; ea caută aci punctul său de sprijin în sentimentul de onoare și de datorie, și în prescripțiunile conștiinței.

3. Școala franceză, în toate gradele sale, este religioasă. Sub acest raport ea este în progres. Cu toate acestea, deșteptarea conștiinței pare mai puțin înaintată, decât aceea a sentimentelor.

4. Instrucțiunea primară în Franca are o organizațiune forte ; ier toate părțile ei sunt regulamentate cu îngrijire. Impulsiunea care vine de sus este chemată a pune în mișcare totă economia școlară. Însă, decât viața merge dela centru la extremități, ea merge și dela extremități la centru : institutorii, rectorii, funcționarii sunt toți consultați asupra observațiunilor și experiențelor lor, și Puterea modifică fără mare greutate, aceea ce este reclamat de circumstanțe.

5. Instrucțiunea privată este foarte răspândită în Franca și se bucură de drepturi și prerogative, cari nu se văd în nici o altă țară, afară de România. Ea își are fotoliurile sale de drept în Consiliul superior al instrucțiunii și primesce adesea subvențiuni din partea Statului, a departamentelor și a comunelor.

6. Franca a făcut, dela un timp încôce, progrese însemnate în didactică și mai cu seamă în studiul limbii franceze, și cu toate acestea timpul empirismului n'a trecut încă. Franca n'are încă o cultură pedagogică. Ea, care domină filosofia, theologia, științele și artele, de ce nu se pune și în corentul pedagogiei? De ce nu introduce ea cursuri de pedagogie în toate școlile normale și chiar în facultăți?

7. Instrucțiunea clasică și științifică este în genere bună în Franca. Instrucțiunea superioară întrece pe a tuturor celor alte țări, și încât pentru formă, ea este cea d'antăiă din lume.

8. Franca cu geniul său practic și organizator, decât va continua a merge încă douăzeci de ani pe calea pedagogiei, și va face aceleași progrese, ce a făcut în ultimii treizeci ani, va ajunge de sigur la un grad de dezvoltare, pe care i-l vor invidia, poate, cele alte țări. Decât pe lângă acestea, va putea imprima pedagogiei sale și sigiliul frumóselor și nobilelor sale calități naționale, opera sa ar fi perfectă și neimitabilă.

D. — CULTURA ROMÂNĂ

CAP. XXI

I N T R O D U C Ț I U N E

Scopul meu, scriind această istorie a fost de a resuma într'un op, tot ce s'a făcut în lume mai important, spre a aduce pe om în stare, de a-și înțelege înalta sa destinație. Acastă lucrare, după cum se înțelege de sine, este una din cele mai utile, însă tot d'o dată și din cele mai serioase și mai dificile. Sarcina mea prin urmare, decât n'aș fi putut urma, pas cu pas, lumina, înțelepciunea și experiența unor autori, cu autoritate în această materie, ar fi fost zdrobitoare. Din fericire, firele conductoare nu mi-a lipsit : Istoria D-lui Jules Paroz, mi-a procurat materia pedagogiei universale ; cronicile noastre, istoria noastră națională, diferite alte scrieri, istorice și statistice, m'a condus la cultura română din diferite timpuri. Decă cu toate acestea, se vor fi strecurat ori-cari lacune, decât nu se vor fi accentuat îndestul meritele unor persoane amice ale educației și instrucției, seă decât se va fi omis a se menționa ore-cari nume, cari aă bine meritat dela Instrucție, persoanele în cestiune și iubitoare de adevăr sunt rugate să bine voescă a scuza insuficiența cunoștințelor mele și a-mi indica omisiunile seă erorile făcute, spre a le putea intercala seă îndrepta cel puțin cu a doua ediție, și ajunge astfel scopul ce mi-am propus.

CAP. XXII

MIȘCAREA EDUCAȚIUNII ȘI INSTRUCȚIUNII ÎN TIMPII TRECUȚI

Dela anul 270 pînă la anul 1238 după Christ, cătaă durat năvălirile barbarilor, Români, îngrijiați de prezentul și viitorul lor, nu numai că nu se mai gândiră a merge înainte cu instrucția, dér ei detere încă și îndărăt, mulțumindu-se a avea ce bea și ce

mânca, spre a putea trăi de astăzi pînă mâine. Și acesta este foarte adevărat; căci pre când Goții, cari năvăliră în Dacia pe la anii 240—270, găsiră pre Români, locuind în orașe frumoase, dotate cu șosele, teatruri, amfiteatruri, băi, etc.; știind a scrie și a ceti, și trăind într'un mod civilizat; Tătarii, cari inundară țera pe la anul 1238, i aflară într'o stare cu totul opusă: orașele lor erau ruinate, șoselele și stabilimentele stricate, știința lor perdută, și în fine, barbaria lor tot atât de mare, ca și a popórelor ce veniseră preste dênșii.

Aceste năvăliri dér, cari se perprtuară în timp de una miă ani aprópe, făcură cel mai mare rău culturei Românilor: civilizațiunea și știința lor, stabilite deja, în loc să mERGă înainte și să facă dintr'ênșii unul din primele popóre ale Europei, decădură din Ți în Ți mai mult. Dumnezeu lor cel misericordios însă, nu permise ruina și căderea lor totală; el le păstră, cu tóte nenorocirile și suferințele venite asupra-le, nu numai vieța și naționalitatea, dér și limba străbună, care, prin secolele depărtate, era în pericol de a fi copleșită de cea slavonă.

Se scia, că pe la anii 862 înainte de Christ, Metodiu și Chiril, două călugări români, întórseră pe Bogor, regele Bulgarilor și cu dênșul pe tot poporul bulgar, la christianism. Chiril, care era un om foarte învEțat, după ce inventă séu perfecționă alfabetul slavon, traduse cărțile religioase în limba slavonă, și întemeiă astfel, împreună cu Methodiu, biserica bulgară. Români, fiind pe acel timp órecum supuși Bulgarilor, recunoscură supremația bisericei bulgare și primiră, ca limba slavonă, care singură se scria și se citia pe atunci, să deviiă nu numai limba bisericei lor, dér și chiar limba oficială a Statului. — Nu este dér o adevărată minune, că *poporul român*, care, în timp de mai multe secole, remase singur depozitar al limbei și al naționalității române, putu conserva intacte și nemaculate aceste prețioase odóre, confiate lui de strebunii sei Români?

Acéstă stare de lucruri dură pînă în secolul al 15-lea. Pînă aci, aprópe nici o mișcare, în favorul instrucțiunii române. Cu secolul acesta însă, începe o eră nouă: limba română se ivesce ierășii pe orizontele României; imprimeria, acest motoriu al civilizațiunei se introduce în țeră și mișcări diverse se fac pentru deșteptarea Românismului.

Și în adevér, *Alessandru cel bun*, Domnul Moldovei, înființeză

la anul 1401 o școală domnescă în Suceva, capitala țerei, unde funcționează pînă la anul 1644.

La anii 1507—1512, în timpul Domniei în Țera Românească a lui *Radu V*, ier în Moldova, a lui *Bogdan*, fiul lui Stefan cel mare, se introduce tiparul în România și se tipăresce cea d'ânteiu carte slavonă.

Petru Cercel pleacă între anii 1500—1510 la Paris, și cel d'ânteiu dintre Români își face educațiunea în Franca.

Neagoie Vodă Basaraba, unul din principii cei mai religioși și cei mai instruiți ai epocii sele, care domni dela 1513 pînă la 1521, scriă el singur în românește, o autobiografiă, și o colecțiune de tractate istorice, religiose și politice, intitulată : „*Învățături către fiul meu Theodosie.*“ ¹⁾

Luca Stroicș, numit de comun Lupul, mare logofet sub șese Domni și supraumit părintele filologiei române, scriă în anii 1533 1534, *Orațiunea duminicală* cu litere latine.

Vornicul Nistor Ureche, cel mai vechiu chronicar al Moldovei, scriă în anul 1595, istoria Moldovei, dela Dragoșii și pînă la Aron Vodă, — 1313—1593.

Că funcționa și în Bucuresci școle în secolul al 16-lea, ne dovedesc ôri-cari chrisôve vechi : *Petrașcu-Vodă* scriă într'unul astfel : „*Și eă micul am scris și am învățat în scaunul orașului Bucuresci. 1563, Aprilie 12.* — Asemenea și *Mihaiu Vodă* scriă într'altul, aprôpe identic : „*Și am scris eă Teurus cel mic, carele am învățat în scaunul orașului Bucuresci, 1581, Iuniu 22.*“

Aceste mișcări, de și neînsemnate la început, avură însă efectele lor salutari. Români, — înțelegem aci pe cei din clasele de sus, căci poporul nu uitase, nici un moment măcar, origina și limba sa, — își aduseră aminte că ei aă limba lor națională, ajunseră să recunoască că este rușinos a se adresa Dumnezeuului părinților lor într'o limbă streină, că este necuviincios a se servi de limba slavonă, ca de limba oficială a Statului român, și, *Matheiu Basarab* în Muntenia, ier *Vasilie Lupu* în Moldova, în urma unui sinod ținut sub *Varlaam* Mitropolitul Moldovei, în prezența Patriarhului Constantinopolului, și la care aă luat parte toți episcopii și

¹⁾ Acastă scriere, care este una din cele mai importante prin frumusețea stilului, puterea logice și amănuntele sele sociale, se găsește în **Arhiva istorică a României**, tom I, part. 2, pag. 122.

arhieriei Țerilor surorii, deciseră alungarea limbei slavone, atât din biserică, cât și din deregătoriele Statului.

Acești buni și înțelepți Domni însă nu se mulțumiră numai cu atâta; ei făcură și alte multe fapte, demne de memoria unor *Domni mari*.

Matheiū Basarab, care se sui pe thron în anul 1633 și domni pînă la 1654, vedînd abuzul ce făceau călugării greci cu averile mănăstiresci, i alungă din Țeră și înapoiă acele averi mănăstirilor pămîntene; el zidi vre o patru decii biserici și mănăstiri; înființă la anul 1634, o tipografiă în mănăstirea Govora din județul Vâlcea, pe care o permută la 1643, în mănăstirea Dealului de lîngă Târgoviște; tipări într'însa mai multe cărți; între cari, la anul 1652, *Pravila cea mare, seū îndreptarea legii*, tradusă din grecește de Stefan, Mitropolitul Munteniei, și înființă mai multe scoli pe la mănăstiri și în orașe.

Vasilie Lupu, acest demn emul al lui Matheiū, care a domnit dela 1634, pînă la 1654, înființă la anul 1640 cea d'ânteiū tipografiă în Moldova; tipări într'însa mai multe cărți, dintre cari: *Casania*, 1643; *Respunsurile Mitropolitului Varlam la catehismul român tipărit în Belgrad*, 1645; *Șepte taîne ale bisericei răsăritului*, 1645; *Carte romănescă de învățatura pravilelor împărătesci, tălmăcită, din elinesce*, 1646, etc. Însă, ar fi fost de prisos a se înființa o tipografiă și a se tipări cărți, decă nu se învăța poporul a ceti pe ele. *Vasilie Lupu* înființeză decii în 1644 scôla din trei lerarchi, permutând aci pe cea din Suceava, complectându-o cu limbele clasice, și numindu-o după numelel seū, *Academia Vasiliană*; institue încă doue scoli de teologiă pe lîngă episcopii, și alte doue pentru limba română și cea slavonă pe lîngă Mitropolia din Iași, etc. și încuragieză în tôte modurile instrucțiunea.

Temelia scôlelor române fiind, după cum am vedut, pusă într'un pămînt solid, acestea meraseră înainte, prosperară și se înmulțiră. Essemplele bune, ca și cele rele, sunt contagiöse. *Matheiū Basarab* și *Vasilie Lupu* găsiră d'er imitatori demni de dênșii. — *Serban Cantacosin*, Domnul Munteniei, care domni dela anul 1679 pînă la 1689, fundă primul Colegiū în Bucuresci aședîndu-l în mănăstirea St. Sava; i'er *Constantin Duca*, care ocupă de doue ori thronul Moldovei între anii 1693 și 1704, este primul, care fundă scôle primare pentru popor, pe lîngă fiă-care biserică domnescă de prin târgurile Moldovei. — Scôla din Hotin, înființată de acest Domn și care se conducea de un efor, fu mult timp înfloritore.

Ultimul seŃ efor a fost Amfilochie, episcopul Hotinului, om f3rte inv3tat Ńi însemnat pentru publicarea mai multor scrieri folositoare.

Pe timpul acestor Domni patrioți, au trăit mai mulți bărbați remarcabili prin scrierile lor. Astfel ; Stefan, Mitropolitul Munteniei, traduce în 1652 Pravila cea mare; Theofil completează în 1644 Casania ; Theodosie scriă în 1653 Apostolul, Ńi în 1682 Evangelia română ; Frații Șerban Ńi Radu Grecenii public în 1688 Biblia ; Jupân Ioan traduce din franțuzesce calendarele pe anii 1692, 1694, 1695, 1699 etc ; Varlam, Mitropolitul Moldovei, traduce în 1643 Casania, scriă în 1645, respunsurile la catehismul luteran Ńi tipăresce în 1644 noul testament ; Dositheii traduce în 1666 psaltirea în versuri , în 1675 Acatistul , Ńi în 1679 liturgia ; Miron Costin, istoric Ńi om de Stat, compune, pe lângă mai multe poezii, o poemă intitulată : *Vięta lumii*, precesă de un tractat de versificațiune română, Ńi scriă chronica, începând cu venirea lui Traian în Dacia Ńi terminând cu Dabija-Vodă, anul 1662 ; Eustație, logofetul scriă în 1645 cele șapte sante taïne ale bisericeii, în 1646 pravila mare împărătescă Ńi codicele lui Vasilie Lupu Ńi în 1648 Istoria Moldovei dela 1632, pînă la 1648 ; C. Cantemir publică în anul 1697 *Divanul lumii* ; Antim Ivirénu dă la lumină în 1697 Evangelia română Ńi în 1699 Lumina, cu drepte dovediri din dogmele bisericeii răsăritului, Ńi despre desbinarea catholicilor.

Spre a încheia acest capitol, voiă mai adăoga, că atât *Pravila cea mare*, seŃ îndreptarea legii a lui Matheii Basarab, cât Ńi *Cartea românescă de învățatura pravilelor împărătesce a lui Vasilie Lupu*, nu cuprind nici cea mai mică dispozițiune legislativă asupra scólelor. Cu tóte acestea, fiind că ele erau înființate prin Chrisóve Domnesci, cari aveau pe acel timp putere de lege, continuaă a funcționa, Ńi, împreună cu *Dascălii greci*, ce se aduceau într'adins din țeri streine pentru instruirea filor de *Domni* Ńi de boeri, dér la ale căror învățături participaă de ordinar Ńi copiii amicilor Ńi protegiaților acelor familii, aceste scóle propagaă educațiunea Ńi instrucțiunea între junimea română, nu numai din Muntenia Ńi Moldova, dér Ńi din țerile învecinate.

CAP. XXIII

EDUCAȚIUNEA ROMÂNĂ ÎN SECOLUL AL 18-lea

§ 1. — MIȘCAREA INSTRUCȚIUNII ÎN MUNTENIA ȘI MOLDOVA
SUB REGIMUL FANARIOTILOR ¹⁾

Fanarioții, acest flagel al patriei noastre, acești arendași din Fanar, aceste lipitori flămânde, usurpând Domniele Țerilor surorii, au ciuntit, au exterminat în regnul lor de 120 ani, tot ce România produsese de mare și național, tot ce guvernele românesce precedente introduseseră de bun și folositor Româanismului. Ei n'au respectat nici unul din drepturile Țerei, nici una din instituțiile ei, ei au cufundat sub densii, ca într'un cumplit naufragiu, tot ce au găsit aci bun și românesc. — Putem noi dér presupune, un moment măcar, că i-ar fi durut ânima de învățătura și educaținea poporului român, de scótele séle românesce?

Și cu tóte acestea, istoria ne spune că mulți din Domnii fanarioți acordaú scótelor o atențiune destul de seriósă și de activă! Acésta póte fi adevărat; însă de sigur, ei făceaú acésta numai în interesul elenismului. Cu venirea acestor Domni, limba română și chiar și cea slavonă începură a cădea din flóre; ele fură înlocuite în scóle, în biserică, în pretorie și în salóne cu autocrata limbă helenă.

Primul Domn fanariot, care s'a gândit la scóle, fu *Grigorie Ghika*, bătrânul, care a domnit în Moldova, dela 1727 pînă la 1733. El înființă în Iași patru scóle: elinésă, grecésă, slavonă și română, și stabili lefile dascălilor, rânduind să se platésă o parte dintr'ensele dela vistierie, și alta, de către boerii funcționari. „Și, dice chronica, or cine vrea să-și dea copiii la învățătură, învêța fără nici o plată.“ ²⁾ Vêdend însă Ghica Vodă, că nici boierii nu-și căutaú de datoriă, nici dascălii nu-și primiaú plățile regulat, făcu o nouă regulare: Pînă atunci, preuții plătiaú dajdiă

¹⁾. Dupe D. G. Misail.

²⁾. Nicolaï Muste, *chronicarul Letop. Moldovei*. Ediț. Cogălnicénu, tom. III, pag. 82.

Statului câte patru galbeni pe an; el reduse această dare numai la un galben pe an, de preut și de diacon, și destină această dare numai pentru școle; ier Mitropolitul fu însărcinat cu strângerea ei și cu distribuirea lefilor. În cât pentru economiele ces'ar fi putut realisa, Domnul le destină pentru ajutorul copiilor săraci și streini, pentru îmbrăcăminte și hrana lor. Mazilindu-se însă Grigorie Ghica la 1733, așediământul său scolar remase în părăsire.

Constantin Mavrocordat, prin renumita sa reformă, operată la 1735, dincoace de Milcov, și în 1741 dincolo de Milcov, se ocupă ierăși de școle. În Muntenia, el desființă darea la care erau supuși preuții, după așediământul predecesorului său, înființă școli speciale pentru membrii clerului și prescrie a nu se mai chirotonisi pe viitor preuți neînvęțați. — „Aceste școli, scriă Dionisie Fotino, nu mai essistaū pe timpul său; ier preuți se făceau numai din ómenī neînvęțați.“ — În Moldova, el întări școlele elinesci și slavonesci. — „A mai făcut școle de învățătura latinescă și arăbescă,“ dice chronica, „și a dat de scire tutulor maziilor din totă țera, ca să-și aducă copiii la învățătura la școlă, ca să învețe or ce limbă le ar fi voea, pentru ca să se aște ómenī învățați și în pământul nostru al Moldovei, precum sunt și printr'alte țeri și părți de loc.“¹⁾ — În a treia sa Domniă în România muntenă, Mavrocordat înființă aci școli pentru limbele: elină, slavonă și italiană. Se presupune a fi fost o clasă și pentru limba română, însă acesta nu se pôte afirma cu siguranță.²⁾ — Când veni pentru a treia óră în Moldova, el fu și mai liberar: Prin așediământul său din 1741, hotărî „să fiă pre lingă Mitropoliă, Episcopii și prin tóte mănăstirele, dascăli și copii la învățătura, fiă-și care după putința sa; — și Mitropolitul și Episcopii în eparhiele lor să aședie pe la sate mari preuți de ispravă, să învețe copiii; și ánteias dată să-ī învețe ruga și credința, adică cele 12 puncturi ale creștinătății, ce se cuprind în Cređul, și cele șapte taie ale bisericiei, și cele privitoare la Dumnezeu; și acestea, nefiind ostenelă multă, să le învețe pe înțeles . . . și să-ī învețe a scrie.“³⁾

Dacă s'aū pus său nu în lucrare dispozițiunile din acest așediământ, nu se sciă cu siguranță, de óre-ce nu se găsește vre un document posterior care să vorbescă despre acesta. Tot ce se pôte

¹⁾ Chronica lui Ioan Neculcea. Letopisiștele Moldovei, tom. II, pag. 462.

²⁾ Fotino, tom. I, pag. 155.

³⁾ Uricarul; tom. IV, pag. 396. — Actul reformei din 1741.

însă afirma este, că pe la jumătatea secolul al 18-lea, adică chiar sub C. Mavrocordat, domnia în Muntenia și mai ales în clasa boierescă, o deplină ignoranță. Acesta se dovedește printr'o anafora din 1746, Maiu 9, subscrisă de cei d'ânteiu notabili ai Țerei și supusă la cunoscința acestui Domn, unde se dice : „In pământul nostru vedem că, de o sémă de vreme, toți feciorii de boiări s'au recit de către învățatură, la care mai 'nainte, totă boiărima a-vea plecare, spre a-și da pe fiii lor ca să învețe să se procopsescă *la carte elinescă*; ier acum nu ne putem pricepe din ce pricină s'au lenevit atât părinții cât și feciorii lor, a urma acestei bună-tăți de folos și de podóbă némului boiăresc, *incât ei au ramas mai proști la învățatură, decât alte trepte mai de jos.*“ Boiării încheiau apoi anaforaua lor, cerënd dela Domn a aproba, ca pe viitor „or-care fecior de boiăr, au de cei cu părinți, au de cei fără părinți, nu se va sili să mērgă la învățatură *și să învețe carte elinescă, cu tot temeul ei pe deplin, să nu fiă vrednic a se înălța la stēpēna boiărie, nici a se primi în orânduiala Curții, și nu se va primi nici o dinióră la trēptă de cinste.*“ — C. Mavrocordat primi cu bucuriă această rugăciune, care îndeplinea una din dorințele séle cele mai intime, și se grăbi a o întări, puind sigiliul și semnătura sa sub următoarea rezoluțiune : „Acastă hotărâre ce au făcut Domniile-lor, cinstiții și credincioșii boiări, cei mari ai Domniei-mele, pentru feciorii de boiări, . . printr'acastă carte, cunoscēndu-o Domnia-mea că este de folos, o am întărit și Domnia-mea“ ¹⁾).

În facia acestui act făcut de boiării țerei din secolul trecut și întărit de Domn, trebuie ôre să ne mai mirăm de decadința limbei și a naționalității, găsite în țeră de secolul al 19-lea? — Și cum ar fi putut fi altfel, când țeranul, masa cea mare a națiunii, n'avea scoli; când boiărul nu învăța de cât grecesce; *când cel ce nu învăța grecesce era pus afară din lege?* — Dér chiar aceste scoli grecesci cum mergeau ele? — Ele stau în mare parte închise și în părăsire, căci vistieria Țerei, fiind împovărată cu alte cheltueli de un ordin secundar, nu putea plăti, după cum hotărâse Mavrocordat, lefile dascărilor.

În a treia sa Domniă în Moldova, 1743—1748, *Grigorie Ghica* cercetând scólele le află închise și dērăpănate cu desevărsire. Decî, reînființă în Iași vechile séle patru scoli; aruncă ierăși pe preuți

¹⁾. Acest document se află în achiva Statului.

și diaconii darea de un galben; însărcină cu strângerea banilor și plata lefilor ierăși pe Mitropolitul Țerei, și orându-i a se da :

„Dascălului celui mare elinesc lei 360 —,

„Dascălului al douilea elinesc, „ 120 —,

„Dascălului slavonesc . . . „ 130 — și

„Dascălului românesc . . . „ 100 — plătiți la câte șese

luni, la sântul George și sântul Dimitrie. — Copiii săraci și streini redobândiră și densii hrana și îmbrăcăminte lor. — In fine, totul fu adus pe piciorul vechi, cu adaus, că Mitropolitul, pe lângă sarcina de mai înainte, mai obținu încă alte două : 1. de a îngriji însu-și de copiii săraci; și 2, de a face căutarea scólelor, luând séma dascălilor de două ori într'un an, cu ce fel de sciință se port asupra învățătorei copiilor, și fiă-și care copil cum se învăță și la ce sporesce. — Afară de acestea, Grigorie Ghica, „considerând că din cauza depărtării și a sărăciei, nu toți locuitorii își vor putea trămite copiii la Iași, mai așediă, spre înlesnirea acestora, alte trei scoli, slavonesci și romănesci la cele trei episcopii de Roman, Rădăuți și Huși, pe cari le puse sub purtarea de grije a Episcopilor, fixând léfa dascălilor câte 70 lei la unul pe an, plătiți tot în două termine, și tot din dajdia preuților ce se strângea de Mitropolit, acordându-li-se și scutelă de birul vistieriei. — Ier privighiător și zapci, cu putere domnescă, spre deplinirea tutulor prescrierilor acestui așediământ, însărcină pe *vel visternicul*, căruia i dete facultatea de a lua socotelii de cheltuēla banilor în fiă-care an, și cu isvod lămuritor, să le supue *Domnului*.”¹⁾

Grigorie Ghica luă și în Muntenia, cu un an mai târziu, mesurii analoge; însă aci, cifra lefilor și sarcinele dascălilor sunt schimbate. Așa, dincóce de Milcov, se reguléază, ca dascălului elin, al *învățăturilor celor filozofe din scóla elinescă*, să i se dea, după pocmélă, pe fiă-care lună, câte 45 taleri; dascălului al douilea de *învățătura gramaticeii*, câte 20 taleri; ier *scólei slavonesci*, la două dascăli, câte 10 taleri pe lună. — Din numirea profesorilor și plata lor, ne putem face o ideeă essactă, despre cea ce se învăța în țeră pe atunci, și despre importanța ce se da limbei elinesci.

Din nenorocire, *Constantin Mavrocordat* ajungēnd în 1748 ierăși la Domnia Moldovei, scólele, înființate de Grigorie Ghica, fură din nou paralisate. — In adevēr, de ce an mai târziu, sub

¹⁾ Chisovul lui Grigorie Ghica Voevod, bătrânul, din 25 Decembre 1748.

Domnia lui *Ioan Theodor Calimah*, adică în 1758, aflăm scótele în starea cea mai miseră. — Acest din urmă Domn, vrând a afla cauza adevărată a rēului ce bēntuia scótele, rândui o comisiune compusă de *Iacob Mitropolitul* și renumitul *Critia-Caisi*. Aceștia, cercetând, și facēdu-și raportul către Domn, afirm, că scóla se află în stare próstă, nu din cauza dascălilor, ci din alte două cause și anume : Antēiū. din risipirea scolarilor, dintre cari unii iubesc mai mult onorurile Curții, de cât scóla ; ier alții, fiind ómenī străini, sēraci și lipsiți de cele neapērate ale viețuirii, nu pot urma cursul pînă în capēt. Al doilea, din cauza dascălilor particulari, străini de loc și venetici, cari strāngeau băiați, inființau scóle, și nu numai că concuraū cu scóla domnescă pînă o spārgeau, ci „*incă hulind și pe dascāl, instreméză și inimile părinților ca să-și dea copii la scóla cea domnescă, . . . socotind că dascālul e nepricopsit.*“ În fine Comisarii, spre curmarea rēului, propun următórea mēsură, în care găsim multe lucruri interesante despre trecutul nostru scolar :

1. Scolarii pînă nu vor plini șese ani cel puțin, să nu lipsescă dela scóla ; ier decă vor plini șese ani, să pótă ajunge *la pro-copselă*.

2. Scótele laturale, făcute de dascăli particulari pre la mănăstiri séu or-unde aiurea, „de vreme ce sunt dovedite de stricăciunea și risipa scólei cei mari domnesci,“ s'aū socotit ca împedicătóre progresului „*procopselei* ;“ prin urmare, să se desființeze, rămāind a se învăța numai la scóla domnescă.

3. Dascălii ce se află *pe la casele boiăresci*, să învețe numai pe fiii D-lor, ier nu și pe alți copii de strănsură.

4. Dascālul cel mare, Nicola, fiind că este vrednic și „*pricopsit*“ să rămāe ierăși dascāl la scóla cea mare ; asemenea și dascālul al doilea și al treilea dela *scóla grecescă*, tot cu alegerea dascālului celui mare să fiă. — Domnul întări cu bucuriă propunerea Comisarilor sei în tóte punctele ei, printr'un înadins chisov ; ier plata dascălilor, regulă a se face dupē așediământul lui Grigorie Ghica Voevod, cu deosebire numai, că dascālului grec i-a mai adaus câte cinci lei pe lună. ¹⁾

Din acest chisov resultă, că afară de scótele publice, mai funcționaū pe la 1758 o mulțime de scóle private în Iași, pe la mănăst-

¹⁾. Chisovul lui Ioan Theodor Calimah Voevod, publicat în Uricariū, tom. I, pag. 64.

tiri și în totă țera; că unii boiări țineau dascăli în casă pentru copiii lor, ai amicilor și protegiaților lor; că de mai mult timp exista la mănăstirea Putna o școală, în care învățau copiii ce nu puteau merge la școlile din Iași, și că în fine Theodor Calimah recunoscu formal esistența așestei școli, hotărînd dascălului de acolo 60 lei pe an din dajdia preuților.

În Muntenia, *Constantin Cehan Racoviță* Voevod și *Stefan Racoviță*, prin trei chrisóve din 1763, 1764 și 1765, condamnă mesura luată de predecesorii lor, de a se plăti lefile dascălilor din Vistieria. După această regulă, dic ei, nu se răspundeau lefile pe câte patru și cincă luni; ba une-orî nici de cum, de óre-ce Vistieria, fiind împovărată cu nenumărate cheltueli, nu putea subveni și în ajutorul școlilor. Spre a înlătura atari necuviințe, ambi Domni scutesc mănăstirile Dealul și Glavaciogul de tóte dările către Vistieria, punându-le sub de aprópe luare aminte a Mitropolitului Țerei și-l îndatoresc ca din veniturile acestor mănăstiri să plătescă simbriile dascălilor la fiă-care lună, însă :

„Dascălului celui mare dela St. Sava pe lună, taleri 40.	
„Dascălului al douilea „ „ „ „ 30.	
„Dascălului al treilea „ „ „ „ 10.	
„Ântéiului dascăl slavonesc. 15.	
„La al douilea dascăl slavonesc 10.	
„Cheltuéla bisericeii domnesci 20.	

Preste tot, într'un an, 1500 taleri. ¹⁾ — Din aceste chrisóve, și mai cu sémă din cel din urmă, mai vedem, că unul din dascălii simbriați de Stat, era special pentru clasele filosofice.

Alessandru Ghica, prin chrisovul seú din 5 Octombore 1767, se interesază și el de școla din St. Sava orânduind a i se face dese revisii.

De aci înainte nu mai dăm de urma școlei din St. Sava, decât în Domnia lui *Alessandru Ipsilante*, care, prin pitacul seú din 1 Februarii 1775, aflat în Archiva Statului, însărcinează pe Mitropolitul *Terei românesce* a face o rigurosă cercetare de starea școlei de limba elinescă și slavonescă din St. Sava.

În Moldova, Grigorie III Ghica, supranumit ténérul, în prima sa Domnie, 1764—1766, cumpărând un loc mare lângă Mitropoliă,

¹⁾ Chrisóvele lui Constantin Cehan Racoviță Voevod din 1763, Iuniu 26, și ale lui Stefan Racoviță din 30 Maiu 1764 și din 10 Iuniu 1765, se află în Archiva Statului.

a pus de l'au îngrădit, și făcu „case mari și frumoase, orânduindu-le trei scóle pentru învățatura copiilor, orânduind și trei dascăli cu bună léfă, de a învăța elinesce și chino-grecesce și moldovenesce, rămându-î mare pomenire, etc.“¹⁾

În starea acésta se găsiău scótele române, când isbucni resbelul din 1769 între Rusia și Turcia, care găsi pe Grigorie Ghica, ténérul, Domn în Muntenia, și pe Constantin Mavrocordat, în Moldova. Cel d'ântéiū, pentru că încrucisése planurile rusesci, fu prins și dus sub escortă la St. Petersburg; iér cel de al douilea, căruia nu i se putea imputa nimic, decât că este creatura Turciei, fu făcut simplu prizonier de resbel, în care stare și muri la Iași, în 4 Decembre 1769.

Dupé încheiărea păcii din 17 Iuliū 1774, Caterina II-a, care sciu să aprețieze aceea ce era bun în Grigorie Ghica, care se deprinsese a-l stima pentru spiritul și instrucțiunea sa, căci el vorbia turcesce, rusesce, franțuzesce, italienesce, grecesce și romănesce, i dete libertatea și i meșiloci thronul Moldovei.—De îndată ce ajunse la Iași, *Grigorie Ghica* se îndeletnici a închide ranele resbelului și introduse atâtea îmbunătățiri în tóte ramurile administrațiunei publice, în cât laudele cele mai mari, nu i-ar putea recompensa în de ajuns meritele. Printre cele alte îmbunătățiri însă, el nu uită scótele, pe cari le găsisse părăsite și părăginite. Voind a le rădica și a le organisa pe un picior statornic, el octroia, prin chrisovul seū din 15 Novembre 1775, un nou așediământ, pe care-l resumăm în punctele următóre :

1. — Epitropiī tutulor scótelor sūnt : Vistiernicul Ioan Cantacuzin; Hatmanul Iordache Ghica; Vistiernicul Tereī; Spătarul Manolache Bogdan; Comisul Matheiū Cantacuzin; Comisul Scarlat Sturza; Medelniciărul Costachi Papañil; Ilie Catargiu și Costea Avram.

2. — Din acesti epitropi, Vistiernicul este însărcinat cu strângerea veniturilor scótelor.

3. — Dupé alegerea celor alți, un epitrop este numit Casier și păstrător al banilor.

4. — Casieria nu se acórdă decât pe un an. La sfârșitul anului, Casierul vechiū dă semī epitropilor, iér ei aleg un Casier nou tot dintre dênșii.

¹⁾ Chronica lui Enache Cogălnicenu, Letopisițele Moldovei; Tomul III, pag. 262.

5. — Vistiernicul dă sēma către Casier de numărul preuților și al diaconilor dela cari a srtâns banī ; acesta din urmă încă își dă sēma către episcopul de ce a primit dela Vistier și de ce a cheltuit.

6. — Prisosind banī la capētul anului, ei se cheltuesc dupē consiliul dascălului celui mare, în cele ce prevede chrisovul cel d'ântēiū al scōlelor.

7. — Dascălul celui mare „al filosoficescilor mathimī de la Academia Moldovei“ se alege de către Domn și Mitropolit ; iēr acesta alege pe cei alți dascăli ai Academiei, orânduind tot el despre numărul și salariile lor și despre obiectele ce au a preda.

8. — Tot dascălul întēiū alege și hotărăsca pe scolariī sēraci și străini, ce au să fiā susținuți pe comptul Statului.

9. — Dascălii primesc și cinstesc pe scolariī *cei harnici și cu minte* ; iēr pe cei nesupuși i gonesc.

10. — Alegerea celor alți dascăli de pe la ținuturi se face de episcopul și se întăresce de Domn.

11. — Dēcă s'ar prelungi plata lefilor dascărilor și a stipendiilor scolariilor, preste termenul de șese luni, și episcopul nu le o vor da, atunci dascălii și scolariī au voiā să tragă pe episcopul la judecata Domnēscă.

12. — Pină dupē trecerea de trei ani și mai bine, nici un scolar nu se va înainta la vre o onóre ; dēr și chiar atunci, „numai dēcă va arēra cărțile, și ale dascălului celui întēiū, și ale celor alți dascăli dela Academia Iașilor, că a fost ucenic silitor și cu osârdiā, și cum că a câstigat învățaturile și că s'au cinstit despre dascăli cu nume de om învățat.“

13. — Voia Domnului este ca să nu se dea la nimeni aceste cărți, pină nu se va face o cercetare publică, un essamen.

14. — Voia Domnului mai este ca acești învățați să fiā onerați de către toți, și „orânduiala și cinstea lor să fiā dupē boiării.“

15. — Domnul fāgăduesce, a cinsti pe acești învățați cu suiirea și cu boiării, mai mult decât pe alții, dupē averea procopselei lor.“

16. — Mitropolitul este îndemnat a nu mai preuți pe nimeni în viitor, de nu va avea cartea dascărilor celor preuțiți, care să a-rate *pricopsēla lor* la bisericēscă învățatură ; căci la din contra, or-care va fi supus la tōte birurile mirenesce ¹⁾.

¹⁾. Uricariul ; Tom. I pag. 64. — Așediământul scōlelor Moldovei din 15 Novembre 1775.

Grigorie Ghica mai înființă o școală și în Galați, în mănăstirea Mavromolu, hotărând ca această școală să fie în folosul orașului Galați cu numirea de școală elinască, și orânduind ca epitropii-ingrijitori pe boiărul Nicolae Virant, cămarașiu și părcălab de Galați; pe neguțătorii ce îmai aleși: Dincă Jani, Alessandri, Constantin Ducuzlogul, și Paraschiv și pe egumenul mănăstirei Antomant. Aceștia le a dat împuternicire să deschidă școle, să găsească dascăli buni, și să fie și ipodascăli și preuți de trebă, cari să fie și pentru șanta bisericii și să învețe pe copiii kyragramata. "Lefle să se plătescă din veniturile mănăstirei; de asemenea mănăstirea să plătească dascălilor. Dascălul cel mare să depindă numai de epitropii școlilor din Iași; ier simbria lui să fie de 200 lei pe an ¹⁾. — Printr'un alt chrisov al acestui Domn din Maiu 1776, se dau mai multe drepturi dascălilor dela școala domnescă pentru popor, ce se afla atunci în biserica St. Nicolae cel mare, și în care școală se învăța *inceputurile în limba națională și Cântările* bisericești.

Cădând Grigorie Ghica, acest Domn bun și patriot, în ziua de 1 Octombrie 1777, sub pumnalul Capegiului, victimă a intrigelor lui *Constantin Muruzi*, care-l luă locul, cădura în disuetudine și frumoșele sele așezăminte școlare, cari merseră din rău în mai rău. De acum înainte, nici vorbă nu mai era despre limba românească; dér chiar și cea grecească ajunsese o adevărată deridere, un adevărat pretext pentru câți-va dascăli inelători, spre a fura banii Țerei, și spre a face pe copii să părădă câte 10 și 12 ani, învățând ca nisce papagalii, gramatica elinască. Abusul și pedantismul dascălilor greci ajunsese de nesuferit. Nemulțumirea și strigătul general resbătu pînă în palatul domnesc. Domnul Țerei, neavînd ce face, se decise în fine, după insistența mai multor bărbați patrioți, a numi o comisiune cercetătoare, spre descoperirea adevărului și propunerea înbunătățirilor, ce s'ar găsi mai nemerite pentru vindecarea rēului și îndreptarea școlilor. Ca președinte al acestei comisiuni fu numit Mitropolitul Iacob Stamati, cel ce a păstorit Moldova dela 1792 pînă la 1803, și care este unul din capii cei mai însemnați ai bisericii noastre, deosebindu-se ca adevărat preut, ca bun chrestin, și ca român patriot.

Această comisiune, după ce-și făcu cercetările, își supuse rezultatul la cunoștința Domnului, printr'o anafora, care, de și a ajuns pînă la noi, însă fiind fără dată, nu se pôte spune cărui Domn a-

¹⁾ Uricariul, tom. I. p. 113. Chrisovul acestui Domn din 13 August 1765.

nume, din cei cinci cari au domnit pe timpul venerabilului Mitropolit Iacob Stamati, a fost adresată. Din acest act vedem însă, că Mitropolitul mai sus menționat posedă o învățătură și o erudițiune foarte mare ; că pedagogia și didactica i erau familiare ; că în fine, era, înainte de toate, om practic, de ore ce, arătând viciurile, propunea și ameliorările ce urmau a se introduce.

Dăm aci pe scurt planul general al organizațiunii școlilor propus de documentul ce ne preocupă, precum și câte-va fragmente din considerantele ce-l însoțesc.

Acest plan, divizat în 9 Capítule, tratéză :

Cap. I, despre zidirea școlilor ; Cap. II, despre venitul și cheltuețele școlilor ; Cap. III, pentru dascălii elinesci ; Cap. IV, pentru dascălii deosebitelor obiecte ; Cap. V, pentru dascălii latinesci ; Cap. VI, pentru dascălii de geometriă și practică ; Cap. VII, pentru ucenici ; Cap. VIII, pentru epistatul și păzitorul curților ; Cap. IX, despre epitropia școlilor.

Écă și câte-va considerante :

„Dascălii elinesci au o sistemă rea, procedând cu întunecarea dela cele nesciute la cele sciute, învățând cu numiri, și cu canóne și cu mulțime de cuvinte. Însărcinez mintea ucenicilor poruncindu-le numai acele date lor să citéscă și ca papagalii să le învețe de rost, nimic cu totul înțelegând seú sciind din cele ce învêț ; din care pricină, mai și 10 și 12 ani îmbătrănesc în gramatică ucenicii, în vreme când neamurile Europei, tot acésți limbă, măcar de și le este streină, déră, ca pre una ce le este foarte trebuitoare, atât mai cu înlesnire o învêț de cât noi, încât în cinci ani, pe cei mai adânci *singrafi*, pré cu aménuntul îi înțeleg.“ Drept aceea, el cere să se pună în școli următórea programă :

Gramatica. — Fabulele lui Esop. — *Sciințele desvoltătóre înțelegéerii copilului*, pînă când el va ajunge treptat a putea primi lecțiunii de obiecte mai seriose ; apoi : Orthografia. — Limba elinescă. — Limba franceză. — Limba latină, ca neapérată pentru învățătura legilor și încă și spre îndreptarea și împodobirea *limbei moldovenesci*. — Dreptul. — Geometria seú ingineria, predată în limba franceză, pînă când se va putea învăța în limba națională.

Mitropolitul Iacob motivéză trebuința ultimei cathedre pe considerantele „că Moldovenii n'au alt meșteșug decât lucrarea pământului care-i hrănesce, din care pricină résar și cele din toate ȕilele sfeđi și judecâți pentru hotarele moșielor ; . . drept aceea

aŭ trebuință de hotarnici după meșteșug.“ — Apoi când vine la limba latină, ȳice : „După cum ȳice adîncul *Montesquieu*, tóte cele ce sunt aŭ pravili : Dumnezeirea, lumea, mintea cea înaltă, omul, animalele, aŭ pravilele lor, pre cari și suflet al politiciel le numesce Dumnezcescul *Platon*. Decî legile sunt neapărate ómenilor, dér învățatura lor este grea. Drept acea este trebuință a fi un dascál de pravili în scólă. Apoi cine nu scia, că spre înțelegerea pravilelor, este trebuitoare limba latinescă ? . . . Și încă și spre îndreptarea și împodobirea limbei moldovenesci.“

Afară de acestea, anaforaua în cestiune prevede și înființarea unei bibliotecî, pe care o pune sub priveghiârea și îngrijirea *Epistatului*, și prescrie ca nici un neguțator să nu pótă aduce în țéră cărți noi, fără a depune un essemplar la *biblioteca Academiei*. De va fi însă opera mare, i se va plăti preful pe jumătate.

Din nenorocire, acest plan și acéstă programă de *Academiă* al *Mitropolitului* *Iacob*, cari erau chiamate a reaprinde în *Moldova* facla luminei intelectuale, și a readuce învățaturile din *Țéră* la vechia lor splendóre, nu putură place *Grecilor* fanarioți; ei puseră dér anaforaua la dosar, iér pe *Mitropolitul* *Iacob* îl exilară în cele de pe urmă într'o mănăstire, spre a-și mai potoli focul patriotismului.

Ne mai rămâne acum a vorbi și de scóla din *Botoșani*, care s'a bucurat de o mare considerațiune sub fanarioți. De cea d'ântéiŭ urmă a acestei scóle dăm în anul 1754, într'un chrisov al *Domnului* *Ioan Calimah*, ce menționéză despre o scólă ce a fost înființată acolo, și prin care ordonă vornicului de *Botoșani* ca să găsecă dascál la acea scólă, orânduind ca simbria lui să se dea din banii *Botoșanilor*, adică din tot sfertul câte cincî lei. — Patru ȳeci de ani apoi trec, fără să se mai vorbescă unde-va de scóla din *Botoșani*. La anul 1793, scóla nu mai essista. *Domnul* epoei, *Mihail Sutu*, printr'un chrisov din acel an, *Septembre* 30, dănucesc biserica din *Botoșani*, numită *Adormirea Maicei Domnului*, împreună cu tóte dughenele și aferosirea ce are și va avea de acum înainte, scólei de acolo, orânduind epitropi pe neguțatorii, *Theodor Mustéȳia* și *Grigorașiu Avram*, cu îndatorire, ca din prisosul veniturilor să ajute pe scolarii sêraci, iubitori de învățatură, cari vor năđui la acea scólă. Din acest chrisov mai vedem că la *Botoșani* erau trei învățatori : unul elinesc, unul pentru religiă și serviciul bisericesc, și altul pentru limba română.

Trei ani mai târđiŭ, întări acéstă daniă și *Domnul* *Alessandru Calimah* *Voevod*, sporindu-î încă veniturile. Acésta făcu și succe-

sorul seü Domnul *Alessandru Moruz Voevod*. Dér cu tóte acestea, scóla din Botoşiani nu întârziá de a cădea în nelucrare, ceea ce se învederezá dintr'un chrisov al lui *Michail Şutu Voevod*, din 5 Martie 1820, care, dupé tânguirea târgoveţilor din Botoşiani, recunoscénd tóte daniile predecesorilor seí, ordoná redeschiderea scólei, spre învăţatura limbelor : elinescí, grecescí şi românescí.

Acesta a fost mersul scólelor sub urgisita Domniá a Fanarioţilor. Resultatul însă final fu, că România a intrat în secolul al 19 numai cu urmátóarele scóle :

„ *O scólá domnéscá grecescă*, cu 6 dascáli pentru învăţaturí filosofice şi literarii, în Bucurescí; *afará de scólele private*, cari, dice Fotino, erau în oraşiu şi prin casele boiárilor.

„ *O altá scólá de limba română* cu 2 dascáli, tot în Bucurescí.

„ *O scólá publicá elinescă* în Craiova.

„ *O scólá principalá* la Iaşi, care avea preste 40 interni, băeţi sêrací.

„ *O scólá* la Focşiani.

„ *Una* la Bârlad.

„ *Una* la Galaţi, sub numele de Mavromolu.

„ *Una* la Chişinău.

„ *O scólá* la episcopia din Huşi, şi

„ *Una* la episcopia din Roman.

§ 2. — MIŞCAREA INSTRUCŢIUNEI ÎN TRANSILVANIA

Origina scólelor române transilvane nu datéză decât din meşlocul secolului al 18-lea. Înainte de uniunea Românilor cu biserica Romei, ceea ce se întâmplá în anul 1697, ei nu puteau să aibă scóli, de óre-ce Românilor nu le era permis să frecventeze nici chiar scólele streine. Puţina lumină de cari se bucurá, strebátea numai din *România*. Noi contractam atunci cu dênşii un împrumut, pe care ei aveau să ni-l întórcă cu prisos. Dupé uniune însă, Impératul *Leopold* ordoná ca să se înfiinţeze scóle mai înalte pentru *Românii uniţi*, la Alba-Iulia, Haţeg, Făgăraşiu şi mai târziu şi la Blajiu; însă aceste scóle, ca şi drepturile politice ale Românilor, promise cu ocasiunea uniunei, remaseră scrise numai pe hârtiá. Într'o cercetare oficială, făcutá pela 1721, dupé plângerea Românilor din ţinutul Albei, se descoperi, că Ungurii nu per-

miteaŭ acestora să mērgă la scōlă, și că, decă vre unul dintr'eușii îndrăsnia să frecventeze vre o scōlă, ei îl aduceaŭ îndărăt cu mâ-nile legate la spate. Așia se întâmplase feciorului popei din Grind, care fusese adus dela scōlă din Clușiŭ și pus să păzescă bivoliŭ baronesci; dér care, fugind iērăși la scōlă, a fost gonit de ómenii baronului Kemeny pînă la Arieși, unde sări de frică în apă. ¹⁾

Persecuțiunile Ungurilor în contra deșteptării Românilor fură atât de furióse, în cât, după mórtea Arhiepiscopului Athanasie I, nu se găsi un singur preut român, destul de învățat, spre a-î putea lua locul; Româniŭ fură prin urmare siliți a alege pe jesuitul *Ioan Giorgiu*, care însă n'avu nici o grije pentru luminarea lor. Murind acesta la anul 1727, Româniŭ fură siliți, tot din lipsă de ómeni competenți, a alege pentru scaunul arhiepiscopal pe Ioan Micul — Klain — din Sad, care atunci abia era auditor de teologă în al treilea an la Seminariul catholic din Transilvania.

Acéstă alegere fu cel puțin mai norocită. — *Ioan Micul* se ilustră prin mai multe fapte frumoșe, și numele seŭ remase nemuritor între Români. Micul se póte numi fundatorul culturēi transilvane române. El, îndată ce se așediă pe scaun, începu a edifica, cu banii dați de popi, în urma soborului ținut la Blajiŭ în 26 Ianuariŭ 1738, zidiri bisericesci și scolare. El fu cel d'ânteiŭ care trămise la Roma tineri români, și anume pe Grigorie Maior și Silvestru Caliani, pentru cursul filosofiei și teologiei. El lucra și muncea cu atâta efect la cultivarea neamului seŭ, în cât demonstră lumii întregi, că o națiune se póte regenera și fără ajutorul guvernului central. Ungurii însă, neputēnd tolera deșteptarea Românilor, se sculară asupra celui ce era capabil a-î deștepta, și făcură pe generosul Episcop, după mai multe persecuțiuni, să fugă la Roma, unde și muri la anul 1768. ²⁾

Scólele din Blajiŭ s'au început pe la anul 1754, sub episcopul *Paul Aron*, în urma unui Rescript imperial, când se termină și zidirea localelor începute de Ioan Micul. Ánteași dată au fost acolo numai douē scóle și doui profesori: Grigorie Maior și Athanasie; apoi douē Seminare, dintre cari, unul se numia Crăiesc seŭ al Mănăstirii, unde trebuia să se țină 20 de copii, și altul, al lui Aron seŭ Episcopesc, în care s'a crescut și Samuel Klain din Sad.

¹⁾. Istoria Românilor din Dacia superióră de A. P. Ilarian; Tomul I, pag. 196.

²⁾. Cipariŭ, pag. 198

— Aron mai ținea cu spesele sële și deosebite alte scôle românesce. — Pe timpul seü erau în Blajiü preste 300 studentï, pe cari Episcopul îi ținea cu pâne, și, la serbătorï, și cu fertură; pe uniñ încă, chiar și cu haine și cârți. — Se propunea aci fôrte bine limba latină, și pentru aceea fama scôlei curënd se și respândi. 1).

Obiectele, ce se propuneañ în scôle, erau Rugăciunile, Sacramentele, cetirea Psaltiriei, și cu încetul, declinațiunile și alte studii ce țin de gymnasiü. — Episcopul Aron era un om bine învățat și fôrte merituos pentru cultura româna. El traduse din nou Biblia, influență tipografii, regulamentă scôlele, și, prin testamentul seü din 6 Novembre 1758, lăsă tötă averea sa clerului și junimeï studiöse.

Sub episcopul *Athanasie Rednic*, care urmă după Aron, și care de altmintrelea era fôrte învățat în cele bis-ricesci, cultura română dete îndărăt.

Urmasiul seü *Grigorie Maior*, care pastori dela 1762 pînă la 1782, dispuse a se mai învăța în Blajiü filosofia și theologia Cei d'ântëiñ profesori pentru aceste sciințe, fură Samuel Micul—Klain — și Stefan Pop. Maior vedënd că Româniï, din cauza sërăciei n'au cu ce-și ține copiii la scölă, întemeiă la Blajiü o fundațiune, din care se împărția pâne, pe tötă ziua, la 200 scolarï. Cultura Românilor transilvani atinse sub episcopatul lui Maior, punctul ei culminant Blajiul se învrednici a înbrățișia între muriï seï pe cei mai mari ömeni ai Românilor, ca Iosafat Devai, Stefan Pop, Filotheiü, Laslo, German, Petru Luchi, Samuel Micul, Petru Maior și George Șincai. — Tot cam pe atunci, Româniï isbutiseră a avea și vre o 300 scôle sătesce, ridicate de George Șincai, ca directore al scölelor primare din tötă țera Ardélului. — Sörta însă ce o avu Ioan Micul, o avu și episcopul Maior. Persecuțiunile neomenöse ale Ungurilor îl siliră să părăsescă episcopatul și să cedă în 1782 locul seü lui Ioan Bob.

Sub episcopul *Ioan Bob*, Româniï au stat pe loc. El prigonia pe ömeniñ învățați, în cât toți se imprăștiară lăsând chiar catedrele vacante. Cel ce suferi mai mult fu nemuritorul istoric George Șincai, care fu înlocuit în directoratul scölelor de protopopol Vasilie Nebili. — Aceste persecuțiuni ale lui Bob în contra ömenilor învățați crescea mereü. Filipan, cleric din Lemberg și doctor în theologiă fu silit a se hrăni muncind cu carul cu boii. Acesta mer-

1). Cipariü. Act. pag. 98—100.

gînd o dată la Clușiü, spre a vinde un car cu bucate, auzi că un june depune essamenul riguros la Academiă. Intră și el în scôlă, îmbrăcat țărănesce și cu biciul pe spinare. Mare fu mirarea tuturilor, când Filipan ceru voe a pune și el junelui, în limba latină, câte-va întrebări din filosofią. — Dupe essamen, Guvernatorul îl pofti la prânz, dér Filipan mulțumi, spuindu-î că a prânzit *pită* și *slănină* pe *rôta carului*. — Filipan era cel mai mare orator al Transilvaniei pe acel timp.

Pe lingă multe rele, Bob a făcut și câte ceva bun. El făcu fundațiunii pentru profesori și scolarî pe la mai multe Academii din Transilvania, și lăsă mai multe sume de bani în folosul româniei studiose. — Cu tôte persecuțiunile lui însă, ómenii mari abundau din tôte părțile. Ca probă vom cita, afară de Samuel Klain, Petru Maior și Geoge Sincai, pe Paul Iorgovici, Constantin Loga, Ioan Mihuțiu, Dimitrie Țichindel, Dimitrie Caiani, Dimitrie Vaida, Stoica Tudor, Ratin și alții, mai toți profesori la Institutul pedagogic din Aradul-vechiü, întemeiat la anul 1812 de împératul *Francisc I, drept recunoscință nemuritoarelor serviciü, făcute în tot d'auna Austriei, de Români*.

Continuatorii luptei întreprinse de acesti dascăli ai seminției române pentru lumină și cultură, au fost : renumitul avocat și poet Vasilie Aron, Simion Crainic, Nicolae Maniu, Ioan Alexi, Murgu, Damaschin Bojincă, Theodor Aron, Stefan Neagoe și alții, dintre cari unii ca favoriți ai muselor ; alții ca puriști geloși și raționabili ai limbei ; alții ca gramatici aleși și alții ca juriști și publiciști distinși. — Vom mai menționa încă pe venerabilul D. Thimoteiü Cipariü, care introduse încă din 1829, filosofia germană, studiul limbelor europene și orientale și literatura modernă în scólele din Blajiü ; pe demnul D. George Barițiu, care prin scóla sa, prin Gazeta Transilvaniei formă și pregăti pe Români pentru viața politică și literară de astăzi ; pe neuitatul poet Andreiü Mureșenu în fine, care prin inspirațiunile séle introduse gustul sublimului și frumosului în națiunea română.

§ 3. — MISCAREA LITERATUREI ROMANE

Spre a fi justî și spre a da fiă-cârnia ce este al seü, vom arăta aci în prescurtare și tot ce s'a scris mai important în secolul al 18-lea ; căci afară de nemuritoarele scrieri ale câtor-va bărbați în-

semnații ai Transilvaniei, cari au pus basa literaturii și istoriei naționale, precum sunt : Prima gramatică română cu litere latine, etc., de Samuel Klain ; Istoria despre începutul Românilor în Dacia, și istoria bisericăscă de Petru Maior ; Chronica tuturor Românilor, etc., de George Șincai ; Fabulele de Cichindel, etc., mai sunt și altele, ale căror Autori au contribuit mai mult sêu mai puțin la cultura limbii române. Astfel, Episcopul Mitrofan din Buzëu, a publicat în 1701 Molitfelnicul și Pentecostarul ; Chesarie în 1704 Evangelia cu tilc, și în 1707 Triodul ; ier Damaschin în 1704 Apostolul. — Dimitrie Cantemir a scris în 1710 Chronicul Moldo-Valachilor în rusesce ; Manoil al lui Apostol în 1713 Pilde filosoficesci ; ier episcopul Climent al Rômnicului în 1737 Mineul, în 1742 Pentecostarul, în 1745 Evangelia, în 1747 Apostolul și Liturgia și în 1748 Casania. — Mich. Beccherechi din Clușiu a publicat în 1744 Bucovna cu deprindere la citire ; ier episcopul Varlam în 1745 Ceaslovul mare. — Gabr. Șincai a imprimat în 1753 la Blajiu Catehismul cel mare cu întrebări și răspunsuri ; Dimitrie Rômnicénu în 1756 tot în Blajiu, Invățătura creștină, și în 1785 la Rômnic, Secretele lucrării pământului și sădirii ; ier un anonym Abecedarul sêu Alfavita pentru folosul și procopsela scôei române, cu litereși slove — Enache Văcărescu a tipărit în 1787 Gramatica română, sêu Observații gramaticale asupra regulilor limbii române ; Amfilohie, episcopul titular al Hotinului, în 1795 Aritmetica și Geografia, . . și Alessandru Văcărescu în 1796 Poezii originale autografe. — Radu Tempea a publicat la Săbiu în anul 1797, Gramatica românească ; Dr. I. Molnar la Buda în 1798, Retorica, întâiaș dată pe românește ; și Radu Golescu tipăresce în 1800 un Atlante mare cu 30 charte, etc. etc.

CAP. XXIV

EDUCAȚIUNEA ROMÂNĂ ÎN SECOLUL AL 19-LEA

§ 1 — MISCAREA INSTRUCȚIUNII ÎN GENERE

Operile literarii ale unor scriitori, ca Paul Iorgoviciu, Enache și Alessandru Văcărescu, Petru Maior, Șincai, Samuil Micul, Amfi-

lohie, etc, cari străluciau pe la finitul secolului trecut, seû pe la începutul celui presinte, reintroduseră limba română în capetele mulțimei, ca o limbă nobilă și demnă de a fi cultivată. Or ce s'ar dice însă, scânteia electrică, care avea să străpungă munții și să reaprindă focul patriotismului și al Românilor, atât în Transilvania, cât și în Muntenia și Moldova se produse în bateria din Blajii. Această scôlă, ale căreia testimoniile le primim astăzi, dintr'o rea deprindere, aprôpe cu dispreț, produse o mulțime de lucéferi, cari aû luminat întunecatul orizont al culturii noastre. Fiă-care din acești lucéferi fu ca un toiag al lui Moise, care despica negurile ignoranței, și conduse pe Români cu siguranță prin această mare de întunec, care-i despărția mai bine de un secol și jumătate, de limanul luminos al Românilor.

Unul din acești lucéferi strelucitori, unul din acești apostoli ai Românilor, venit de preste munți, spre a-și îndeplini apostolatul în țera greacă a Munteniei, fu *George Lazăr*. — Acesta se născu la anul 1779 în satul Avrig din Transilvania și fu cel mai mic din cinci copii ai părinților seî, George și Maria. Prin ajutorul baronului Bruckenthal, proprietarul Avrigului, el își urmă anteu învățaturile la Academia din Clușiu, apoi cursul facultății de științele fisico-mathematice, și în urmă de tot, al celei de teologie la universitatea din Viena. Întorcându-se în Săbiu, el primi în 1814 chirotonia de Arhidiacon al scaunului episcopale și postul de profesor catihet la seminariul candidaților de preuți. Lazăr însă nu conservă mult timp acest post; căci după o predică fulgerătoare în contra stării lucrurilor de atunci, și după o aspră reprimandă ce i se făcu de episcopul Moga, el părăsi Săbiul, și, cu cartea în mână, trecu munții să spună Românilor de sub Fanarioți, că ei erau Români.

Venind dér în Bucuresci la anul 1816, Lazăr se adresă către Eforia scôlelor ¹⁾ cu programa ce proiectase, aretând că voia a deschide aci o scôlă românescă cu diferite învățături și științe și a propune lecțiunile sele în limba națională a Românilor. După multe străgăniri i se incuviință cererea și i se dete un mic apartament din spaciosul edificiu al St. Sava, unde-și și aședă scôla cu numărul de scôlari ce-și putu recruta printre Români amatori de știință. — Învățăturile sele însă, nu puteau fi de o cam dată un

¹⁾ Eforia se compunea pe atunci din Mitropolitul Țerei și din trei boiari, aleși dintre membrii Divanului Domnesc.

curs sistematic, de óre-ce auditorul seú nu poseda cunoştinţele preliminare, indispensabile pentru înţelegerea subiectelor serioase. De aceea şi Lazár împestrîta lecţiunile seúe cu un fel de conferinţe, cãutând a deştepta printr'ensele în auditorul seú, gustul de sciinţă, plãcerea pentru limba romãnescã, şi mai 'nainte de tóte, a le inspira simţul naţional. Scóla sa prindea astfel, din ñi în ñi mai mari rãdãcini, ier scolarii seí, dupé ce se preparaú, ántéiú în gramaticã, geografíã, aritmeticã, desemn, etc., înaintaú succesiv la studiile speciale de filosofíã şi mathematicã, aplicãnd acésta din urmã la rãdicarea de planuri topografice şi de diferite construcţiuni mecanice.

În curs de cincî ani cât durã scóla lui Lazár, mulţi elevi ai seí se destinsérã cu solide cunoştinţe, ca ingineri, ca profesori, etc., între cari memorãm aci cu onóre pe repausatul *George Paladi*, care cel d'ántéiú introduse *methoda lancasterianã* în scólele primare; pe merituosul patriot, genialul poet şi destinsul literat, repausatul *Ioan Heliade Rãdulescu*, care ca profesor în scóla lui Lazár şi urmaşu al seú, continuã, şi întemeiã Romanismul şi patriotismul între fiii acestei ţeri. — Nu vom uita a adãoga, cã, pe timpul lui Lazár, se trãmisérã de Eforia scólelor, la universitatea din Pisa în Italia, patru tineri, spre a se prepara acolo pentru misiunea de profesori la scólele naţionale. Acestia sunt : Eufrosin Poteca, Constantin Moroiú, Simeon Marcovici şi Pandele; mai în urmã însã, dupé mórtea celui din urmã, fu trãmis la universitatea din Paris, Petru Poenariú, pentru specialitatea sciinţelor fisico-naturale.

Din nenorocire, în urma evenimentelor resbelnice dela 1821, scóla lui Lazár fu închisã; ier dënsul, sleit de puteri, descuragiat şi infirm, pãrãsi Bucuresciú şi se reîntórse la satul Avrig, locul seú natal. Acolo sdrobotit de restriştea, ce-í turburase destinul, încetã din vieţã la anul 1823 în etate de 40 ani.

George Lazár ne a lãsat ca scriitor un opuscul important: *Povãtuitorul tinerimei*, scris la anul 1820 şi tipãrit la Buda în 1826. Mai citim însã într'un apel, cã el era gata a pune sub presã: *filosofi*, *mathematica*, *geografia*, şi mai la urmã *Istoria universalã*. Din tóte acestea elaborate, cari n'aú apucat sã se puie sub presã, nu se gãsesce astãzi decãt un singur manuscris, aflat în biblioteca universitãţii din Bucuresciú şi intitulat: *Curs de Aritmeticã*, compus în limba romãnescã şi în folosul scólelor din St. Sava, de G. Lazár, la anul 1821, Februariú 26.

Scóla lui Lazár avu efectele cele mai salutari: Scóla grecescã

cădu cu totul și cea românească i luă locul. Astfel vedem înființându-se scóle naționale la anul 1823, în Bucuresci cu doi profesori, *Ioan Heliade Rădulescu* și *Răducanu*; la 1824 Februarie 1, în Slatina, cu *George Ardelénu*; și la 1826 Maiu 20, în Craiova, cu *Stanciu Căpățînénu*. Afară de acesta, vedem formându-se în acest din urmă an, de Constantin Golescu și I. Heliade, o *Societate pentru propășirea Românilor*, care căuta între altele, a grăbi înființarea de colégi în Bucuresci și Craiova, de scóle primare în fiă-care oraș și sat, de diare românesci și a unui theatru național. Acesta din urmă se și puse în lucrare în anul 1834. — Scóla română însă nu putu lua o dezvoltare mai mare, decât după întórcerea în țéră a stipendiștilor, preparați în streinătate pentru profesoratul diverselor sciințe. Intre acestia, trebuie să punem în primul plan pe veneratul repausat *Petru Poenariu*, care, adăpat cu cunoscințele positive în curs de dece ani aprópe prin scólele Austriei, Franciei și Angliei, fu chiămat, încă de sub guvernul generalului Chiselev, la directoratul scólelor române, în care calitate el putu desfășura o activitate fórte mare în interesul lor.

Curintele bine-făcétor, care redesteptase spiritul național în România de dincóce de Milcov, nu întârziă a-și manifesta acțiunea sa salutară și în Moldova. Scóla română începu a lua și aci o dezvoltare nu mai puțin importantă. Seminariul din Iași — Socola —, sub patronagiul nemuritorului Mitropolit *Veniamin Costachi*, organizat cu profesori învățați, aduși de preste Carpați, prepara nu numai theologii destinși, dér și profesori apți de a forma scóle române. Deosebit de acesta, un fiu al Moldovei, *George Asachi*, născut la Herța în 1788 Martiu 1, fu alesul Provedinței pentru a grăbi și mai mult regenerarea compatrioților sei. În etate de 16 ani numai, el obținu gradul de Doctor în filosofie, și preste un an dobândi și diploma de inginer și arhitect dela universitatea din Leopold în Galiția. Starea sănătății sale însă nepermițendu-ı a sta în Iași, el plecă în 1805 la Viena, unde, cu óre-cari micı întreruperi, provocate de evenimentele timpului, continuă studiul înaltelor mathematice, sub direcțiunea celebrului astronom *Burg*, pînă la anul 1809. Din Viena se duse la Roma, unde se aplică la studiul Arheologiei și limbei italiene, pînă la anul 1812. Atunci întorcându-se în patria sa, găsi thronul Moldovei ocupat de *Scarlat Calimah*, care, dinpreună cu fanarioții ce-l înconjuraü, desprețuia tot sentimentul românesc. Asachi însă nu se descuragiă; vędënd el tóte dregătoriele Statului ocupate de Greci, se decise a trage folóse din

singura ocupațiune ce mai rămăsese neocupată, din aceea adică a Ingineriei și a Hotărniciei, care reclama, pentru descifrarea vechilor documente, cunoștința perfectă a limbei românești. El începu d'ér a expune, în dreapta și în stânga, nevoia ce are țera în genere, și proprietarii în parte, de ingineri-hotarnici, și a propune înființarea unei școlii, care să producă asemenea ómenii, indispensabili Moldovei. Propunerea sa fu adoptată și Asachi fu numit la 1813, profesor de științele theoretice și practice la școla de ingineriă ce se înființă. Acesta, spre a-și facilita sarcina și tot d'odată spre a proba detractorilor seii că se póte scrie și în românește o carte de știință, compuse pentru prima dată în limba românească un curs de mathematică, și anume Aritmetica, Algebra și Geometria, și începu a-și îndeplini misiunea cu tot zelul ce-î inspira patriotismul seii luminat. Deosebit de acesta, Asachi reuși a organiza în 1817, cu cheltuiala sa, un theatru de societate în salonul hatmănului Costache Ghica, care nu puțin contribuie la înobilarea sentimentelor românești.

Din nenorocire, surveni revoluțiunea grecăscă din 1821, care făcu să emigreze o mare parte din locuitorii Moldovei. Asachi fugi și el în Basarabia. Restabilindu-se liniștea, el fu numit Agent diplomatic pe lângă Curtea din Viena, unde petrecu 5 ani, ocupându-se, între altele, a descoperi și a cumpăra chisóve vechi, pe cari, Mitropolitul Dorofteii, refugiat la anul 1687, le retăcise prin Polonia. — Intorcându-se în Moldova, Asachi fu numit Referendar seii Director al școlilor, în care calitate, el putu revendica dela călugării greci, prin ajutorul chisóvelor aduse din Galiția, venitul moșiilor, donate de Vasilie Lupu Academiei fundate de densusul în mănăstirea Trei Ierarchii, și secuestra o parte din casele mănăstirei, unde și deschise îndată o școlă primară. — Tot în cuprinsul acestei mănăstiri se statornici mai în urmă și *Colegiul*, în care *George Săulescu* predă, pentru prima dată, Gramatica și Filologia română, de el compuse. Asachi a mai bine meritat dela Patriă și prin scrierile seile foarte instructive, cari nu puțin au contribuit la luminarea compatrioțiilor seii. Astfel, afară de operele menționate mai sus, el a publicat : *Albina Românilor*, *Harpa română*, *Spicui-torul*, *Romania*, *Icóna lumii*, *Lexicon de conversațiune*, *Istoria Rusiei*, *Istoria Moldovei*, *Poesii originale*, *Pedagogul din Coțebue*, etc.

Dupé resbelele Ruso-Turce, din a treia deceniă a secolului presinte, și dupé încheiarea păcii dela Adrianopole se dete Țerilor surorii o Constituțiune, sub numele de *Regulamentul organic*, lu-

crat la St. Petersburg și revisuit în București de o Comisiune de boiări, la care a luat și George Asachi parte, ca Secretar. Acest Regulament, care deveni Legea fundamentală a Țerilor în 1832, era un adevărat progres pentru timpul seǔ. El introducea în Țeră guvernul reprezentativ de care pré puține State se bucurău pînă atuncî; dispunea alegerea Domnilor pămētenî de Adunări electivē; regula sǔrta țeranului și justiția; înființa magazinele de rezervă, spre a putea găsi țeranii bucate în timp de lipsă, și, pe lingă alte multe, bune și rele, prescria cel din Muntenia la Sect. 4, Cap. 8, art. 306, *înființarea de scǔle începătoare pentru ambele sexe, prin tǔte capitalele județelor, ier cel din Moldova, pentru capitalele județelor celor mai însemnate*. Acest regulament dēr, atât de urgisit la 1848, fu prima lege regulată a Romāniei, care se ocupă de scǔle și care făcu dintr'ensele o instituțiune de Stat.

În adevēr, chiar în acelaș an, Eforia scǔlelor din Muntenia înființa scǔle primare mixte aprǔpe în tǔte capitalele districtelor; ier Epitropia învățaturēi publice din Moldova transformă scǔla din Trei Ierarchi în scǔlă normală, numită Vasilie Lupu, și înființa șese scǔle primare, în principalele orașe ale Țerei. Acēsta din urmă mai înființa în Iași la 8 Novembre 1834 o scǔlă publică centrală, pentru crescerea fetelor, și în 1835 Iuniū 16, tot la Iași, Academia Mihailǔnă, seǔ Lyceul de astădi. Cu tǔte acestea, Eforia scǔlelor din Muntenia, sub impulsuniua bunului și patriotului Domn Alessandro Ghica, care și acesta era inspirat de partida națională, compusă pe atuncî de Cămpinēnu, Heliade, Aristia, Cantacosin și alții, avu fericirea, de a putea desfășura, prin Directorele scǔlelor Petrache Poenariu, o activitate mult mai mare în ramura Instrucțiunii, de cât Epitropia învățaturēi din Moldova. Ea organizēză Colegiul național din St. Sava, înființēză în anii 1836 și 1838 seminariile din Curtea de Argeșiu, Rǔmnicul-Vălcei și Buzeu, numesce, cu aprobarea *Domnului* pe I. Heliade inspector general al scǔlelor, stăru-esce a se clădi localuri de scǔle în tǔte satele Munteniei, înființēză în 1838 scǔlele sătesci cu învățatori preparați în pripă de Profesorii scǔlelor domnesci din capitalele districtelor, și institue în 1841 Lyceul din Craiova. — Din nenorocire, Alessandro Ghica părăsesce Domnia în anul 1842, ier scǔlele muntene perd în Dēnsul pe unul din cei mai sinceri susțitori ai lor. Cu tǔte acestea, Instrucțiunea merse înainte, mai bine seǔ mai rēu, pînă ce Revoluțiunea din 1848, întrepruse pentru cât-va timp mersul ei regulat.

Dupē potolirea revoluțiunei de către Ruși și Turci, și numirea

pe șapte ani a Domnilor : Barbu D. Știrbei în Muntenia și Grigorie Ghica în Moldova, școlile, afară de celerurale, reîncepură funcționarea lor. Trebuie să spunem însă aci în parentesă, că Eforiile școlilor erau nise adevărații părinți ai școlilor și ai învățătorilor; ele încurajau pe cei buni și merituosi și blamau, însă părintesce, pe cei răi și îndărătnici; chiar instrucțiunea privată era obiectul unei îngrijiri particulare din parte-le : persóna care voia a deschide o școală privată, urma neapărat să se supuie, înaintea unui juriu, la un essamen de capacitate. Acesta era o garanția destul de sigură pentru părinți, cari erau siliți, din cauza micului număr al școlilor publice, a-și încredința copiii Institutelor private.

Spre a ne putea forma o ideeă precisă, despre înființarea progresivă a școlilor primare, urbane și rurale, precum și a celor secundare și superioare, dăm aci, dupe raportul Directorului lor, mult regretatului *Ioan Maiorescu*, prezentat, în numele Eforiei școlilor din Muntenia, Măriei Săle Domnitorului, cu ocasiunea solemnității împărțirii premiilor de finele anului școlar 1859—1860, Statistica învățământului pe 10 ani, adică pe anul 1847, luat ca punct de purcedere și pe anii următori 1852, 1853, 1854, 1855, 1856, 1857, 1858, 1859 și 1860. După cum se vede, acest șir de zece ani nu e continuu. Causa este că în anul 1848 s'au închis școlile înaintea essamenelor și prin urmare nu s'a putut constata numărul școlarilor; în 1849 și 1850 școlile au fost închise, ier în anul 1851 nu s'a constatat starea lor.

Écă această statistică :

ANUL	Instrucțiunea primară						INSTRUCȚIUNEA SECUNDARA		INSTRUC. SU- PERIOARA		TOTALUL ELEVILOR
	PUBLICĂ				PRIVATĂ		Numărul Institu- telor	Numărul elevilor	Numărul Institu- telor	Numărul elevilor	
	SCOALE PRIN SATE		SCOALE prin orașe		Numărul scólelor	Numărul elevilor					
	Numărul scólelor	Numărul elevilor	Numărul scólelor	Numărul elevilor							
1847	2309	48545	18	2416	187	5339	2	408	2	7	56715
1852	—	—	22	2666	150	5049	2	355	2	32	8102
1853	—	—	23	3813	147	3210	2	376	1	21	7422
1854	—	—	23	3649	116	1039	2	354	1	17	5059
1855	—	—	23	3432	118	4614	2	310	1	21	8477
1856	—	—	23	3600	102	4017	2	324	1	10	7951
1857	—	—	23	3658	124	3917	2	420	2	27	8022
1858	1011	22940	24	3696	117	4877	2	441	2	31	31985
1859	1381	35450	34	4540	108	4807	2	530	2	31	45362
1860	2129	53580	41	5932	250	4538	5	718	2	42	64810

Décă însă numărul scólelor și al elevilor a mers în acest timp crescând, produsul lor intelectual pare a nu fi satisfăcut tóte necesitățile României. — Écă ce dice, în această privință, *Mesagiul Domnesc*, rostit în 6 Decembre 1859, în sala *Adunării electice*, de D. Președinte al Consiliului de Miniștri :

„De 27 de ani de când essist scólele nóstre, *ele nu au realizat nici cum sperările națiunii*. Departe de Mine cugetul de a inculpa pe cine-va ; Îmi place mai bine a da culpa sistemului de învățatură publică ce s'a urmat pînă acum : *Noi am prea căutat a imita aceea ce se petrece în alte țeri*, pregătind ómeni numai pentru profesiunile liberale. România are și alte nevoi ce i sunt speciale, și la cari a sosit timpul ca să cugetăm “

„Guvernul Meū va pune tótă silința pentru ca Instrucțiunea publică să fiă graduale și pusă în deosebitele séle graduri, la îndemâna tutor claselor. În educațiunea poporului bine condusă, se află cele mai bune garanții de ordine, de progres și de patriotism luminat. Ea trebuie dér în fiă-care națiune să răspundă la adevăratele ei nevoi și la adevărata sa pozițiune. Décă o instrucțiune superióră, cuprindend facultăți de înalt însemnămint, ne este folositóre, *instrucțiunea elementară și primară ne este neapărată, spre a răspândi o viață nouă în tótă țera.*“

..... Eă țin numai de cât ca fiă-care lo-
cuitar să scidă în curênd a scrie și a ceti pentru ca să profite
pentru industria sa de înformările folositoare ce ar găsi în cărți bu-
ne și speciale. Doresc ca *instrucțiunea primară și cea secunda-
ră să fiă răspândite pre larg*, de și nu însă cu profusiunea ne-
socotită, pentru de a pregăti elevi capabili să urmeze însemnămin-
tul înalt; dér tot d'o dată, nu mai puțin aș voi ca *sistemul total
de învățături să fiă mai mult și mai special apropiat trebuinte-
lor și naturei Românilor*, de cât imitat fără nici o desbatere din
cutare seă cutare instituțiune streină."

„Pre lângă cele alte facultăți, starea de astăzi a României și
viitorul ei *cer numai de cât o facultate de sciință economică și
administrativă*, precum și *o facultate de sciință agronomică,
industriale și comerciale*. Administratori, finanțiar, agricultori,
industriali, comercianți, étă ómenii de cari avem mai simțită tre-
buintă."

„In scurt, pentru ca să resum ideele mele asupra acestui o-
biect: Eă doresc ca, într'un viitor apropiat, un doctor de agrono-
miă să ajungă în țeră la aceeași considerare și avantagie materiale,
precum ar putea ajunge un doctor de litere."

Acest Mesagiū avu pentru instrucțiunea Munteniei un efect sa-
lutariū. Eforia scólelor, și în special Directorele seă, repausatul Ioan
Mairescu, se puseră pe lucru și instrucțiunea începu să mérgă cu
pași repedi înainte.

Cu tóte acestea anul 1859, a fost un an fertil, nu numai pentru
instrucțiunea Munteniei, dér și pentru aceea a Moldovei. În 11 Iunie,
Ministerul Instrucțiunii publice de preste Milcov, se gândi pentru
prima dată la învățatura fetelor din sate, și institui liceele din Băr-
lad și Botoșani. Eforia scólelor din Muntenia înființă din nou în 22
Iuliū, alte două scóle pentru fete sêrace în două diferite părți ale
Capitalei; Ctitorul așediămintelor Brancovenesci, Principele Bi-
bescu B. Brancovenu, institui în 28 Iuniū cinci Externate de fete
în capitala Bucuresci și douăzeci stipendie pentru copii sêraci, din-
tre cari dece pentru băeți și dece pentru fete, creând și două pre-
miū pentru cea mai bună carte originală românescă, care ar trac-
ta despre Istoria, Geografia, Statistica, Industria, Comerțul și A-
gricultura Țerei românesci. Regele Sardiniei trãmite în 9 Octom-
bre Munteniei și Moldovei, câte șese lădi cu diferite obiecte din is-
toria naturală, alese din museele din Turin și Genua. Eforia scóle-
lor muntene mai înființază în 18 Novembre Gimnasiul Lazăr; or-

ganisază facultatea de drept și cursul special de ingineria civilă, cari se găsea alipite pe lângă gimnasiul St. Sava și le mută într'un local separat; iea măsură a se mai înființa încă un gimnasiu în anul viitor, numit Mathei Basarab; înființază școle primare în Oltenița și Roșii de vede, și reorganisază școala de arte din Bucuresci, precum și școala de agricultură dela Pantelimon. Asemenea și principele Brâncovenu iea dispozițiunii a se mai înființa încă două școli gratuite, una în Craiova și alta în Caracal.

Anul 1860 însă fu și mai productiv. Ministeriul din Muntenia înființază o școală specială pentru Economia silvică în Bucuresci și cel din Moldova organisază Universitatea din Iași. — Eforia școlilor muntenesci, sub direcțiunea lui I. Maiorescu, reorganisază instrucțiunea primară rurală, ridicând onorariul învățătorilor dela 300 la 600 lei anual, numind inspectorii pentru fiă-care județ, pentru prepararea candidaților de învățători și privighiarea școlilor, și instituind în fiă-care plasă câte un subinspector, spre a observa neconținut ca învățătorii să-și împlinescă cu sancțiune datoriele lor; afară de acestea, ea institue în interesul acestor școle patru premii decâte 100 galbeni, pentru elaborarea următoarelor cărți: un manual de igienă, un manual de morala practică, un manual de agricultură și un manual de pedagogie. — În interesul instrucțiunii primare urbane de băeți, ea completează de ce școle primare, prin înființarea clasei a IV-a și prin numirea Institutitorilor respectivi; înființază mai multe școle primare sucursale în Bucuresci, Craiova și alte orașe secundare; proiectază, pentru formarea de Institutori bine calificați, înființarea pe lângă cele patru seminarii a patru școle normale, în cari, studiul pedagogiei și al methodiceii să fiă obiectul principal al programei, și dispune ca pe lângă fiă-care dintr'ensele, să se aședie și câte o școală de agricultură practică, spre a se iniția toți institutorii și clericii în acest ram de cultură, atât de importante pentru țera noastră. ¹⁾ — Nu mai puțin îngrijitoare a fost Eforia și pentru educațiunea feminină. Unde pînă în acest an, esceptând externatele Brancovenesci menționate mai sus, nu erau în Țeră, decât șese școle bine organizate pentru instrucțiunea fetelor, adică internatul Statului din Bucuresci, școala Savoii din Târgul Jiului, școala Lazaro-Oteteleşenu din

¹⁾ Este regretabil că această Eforie patriotică și în special neuitatul Director al școlilor I. Maiorescu, n'a avut timpul material de a pune în practică și acest proiect, atât de salutar pentru Țere; el ar fi înălțurat de sigur multe nevoi ale prezentului.

Craiova, fondată de repausatul Vornic G. Oteteleşenu, scôla Elisabetană din Bucuresci, fondată de *Dómna* Elisabeta Stirbeiú, Scôla din Slatina, întreţinută din fondurile Ionaşcului, şi scôla din Ploesci, din fondurile Municipalităţii acestui oraşiu, Eforia înfiinţă încă două scôle în Bucuresci şi câte o scôlă primară de fete, nu numai în tóte Capitalele judeţelor, ci şi în tóte oraşele secundare din Țără; afară de acestea, ea mai institui în Bucuresci, spre a forma femei apte pentru conducerea instrucţiunii primare, o scôlă normală cu un internat de 20 eleve şi creă 6 stipendie pentru şese fete române, spre a se prepara în streinătate pentru posturile de Directrice şi profesóre la scôlele normale. — În zelul seú însă, de a face să prospere Instrucţiunea primară, Eforia nu uită nici pe cea secundară: ea decise înfiinţarea de o cam dată a două scôle comerciale, una în Capitala Țerei şi alta în Brăila, şi a unei scôle tehnice în Bucuresci; ea introduse gimnastica în internatele Statului; înfiinţă un internat pe lângă liceul din Craiova; prevădu două stipendie pentru doi tineri, ce urmaú să se trâmîă în streinătate pentru studiul Teologiei; mări fondul bibliotecei şi museului naţional; stărui a se termina edificiul Academiei; amelioră onorariile tutor membrilor corpului didactic, spre a putea găsi profesori bine calificaţi, şi în fine recunoscú necesitatea înfiinţării unei *Societăţi academice, seú literariú*, destinată a concentra activitatea Eru-diţilor români, mai înteiú de tóte pentru cultura limbei şi pentru studiul istoriei naţionale.

Nu vom continua a face istoricul educaţiunei române dela 1861 înainte; vom adăoga însă, că în anul acesta unificându-se administraţiunea ambelor Țări surori se uni şi administraţiunea instrucţiunii, trecând tóte drepturile şi sarcinele Eforiei şi Epitropiei scôlelor, la Ministeriul Instrucţiunei publice al României; că acestea se ajută în administraţiunea scôlelor de un Consiliú superior de Instrucţiune şi de un Director general, şi că la anul 1865 se promulgă noua lege organică a Instrucţiunii, care este şi astăzi în vigóre. Pe lângă acestea, spre a-şi putea face cineva cel puţin o idee despre mersul scôlelor nóstre române în ultimii ani, dăm aci pe scurt statistica lor în 2 tabele sinoptice, din cari, primul pe anii 1861, 1862, 1863 şi 1864, iér secundul pe anii 1872, 1873, 1874, 1875, 1876, 1877 şi 1879, cu cari şi încheiám acest paragraf.

TABELA I¹⁾

No. corent	INSTITUTELE	1860-1861		1861-1862		1862-1863		1863-1864	
		Muntenia	Moldova	Muntenia	Moldova	Muntenia	Moldova	Muntenia	Moldova
1	Școlile rurale	2129	64	2096	65	2096	71	2096	71
2	Școlile urbane de băieți și fete	41	40	68	44	68	65	68	76
3	Seminarii mari	—	1	—	1	—	1	—	1
4	Seminarii mici	4	2	4	2	4	2	4	2
5	Școlile secundare de fete	—	1	—	1	—	1	—	1
6	Școlile preparandale (normale)	—	1	—	1	—	1	—	1
7	Școlile de medicină	1	—	1	—	1	—	1	—
8	Gimnaziile	4	3	4	3	4	3	4	3
9	Școlile superioare	2	4	2	4	3	4	3	4
10	Bibliotecile	1	1	1	1	1	1	1	1
11	Muzee	2	1	2	1	2	1	2	1
12	Conservatoarele române	—	1	—	1	—	1	—	1
13	Cabinetele de fizică	1	1	1	1	1	1	1	1
14	Pensionatele private de ambe-sexe	250	—	—	46	—	—	54	26

¹⁾ După anuarul general al Instrucțiunii publice din România, pe anul școlar 1863-64, diris de D. V. Alessandrescu Ureche, Directorele general al Instrucțiunii publice și al Cultelor.

TABELA II ¹⁾

SCOALELE DIN INTREAGA ROMANIA							
CATEGORIA SCOALELOR	1871-2	1872-3	1873-4	1874-5	1875-6	1876-7	1878-9
Scóle primare rurale de băeți	2070	1891	1017	974	1661	1195	1252
Scóle primare rurale de fete	60	84	107	119	141	148	133
Scóle primare rurale mixte	—	—	996	1089	528	652	547
Scóle primare urbane de băeți	133	136	135	134	134	134	128
Scóle primare urbane de fete	106	110	110	108	109	110	112
Lycee	6	6	6	6	6	7	7
Gymnasia	15	15	18	19	21	19	18
Seminaria	8	8	8	8	8	9	9
Scóle secundare de fete	6	6	7	8	9	9	9
Scóle normale	7	7	7	7	7	7	10
Diferite scóle speciale	20	15	16	10	15	19	29
Facultăți	8	9	7	7	7	7	7
Scóle private	152	180	240	220	212	211	216
Total	2591	2467	2674	2709	2858	2527	2477

§ 2 — SCOALELE NORMALE

După cum am văzut, Moldova își avea scóla sa normală, numită Vasilie Lupu, încă dela anul 1831. Acésta da Țerei, nu numa

¹⁾ Dupa diferite statistice și programe oficiale.

învățători foarte buni, dăr și institutori abili. Și cu toate acestea în Muntenia, unde se generalizase instrucțiunea primară rurală încă din anul 1838, nu se gândia nimeni la stabilirea unei pepiniere, de unde să se recruteze acești modești apostoli ai satelor. Autoritățile scolare după vremuri, se mulțumiau a încredința dificila sarcină de învățator unor persoane neinstruite și necapabile, cari d'abia puteau învăța pe copii mecanismul lecturii și al scrierii și ore-cari rugăciunii bisericești. Despre o instrucțiune mai superioară, și mai cu seamă, despre o educațiune bine înțelesă, care să formeze pe omul moral și social, nici vorbă nu era. Este adevărat, că se luaă ore-cari măsuri, cu scop de a spori contingentul științific al acestor învățători improvisați : ei se adunau în fiă-care an în capitalele județelor, unde Institutorii claselor a IV-a aveau obligațiunea de a face cu densii lecțiuni repetitoare și dezvoltătoare asupra obiectelor ce urmau a se propune în școlile rurale ; însă toate acestea nu erau decât nise paliative, cari nu puteau produce rezultatele ce se așteptau dela dăsele. O singură voce se rădică în contra acestui us neraționat ! Acăstă voce era aceea a mult regretatului Domn I. Maiorescu, unul din acei profesori aleși care a trecut cu demnitate prin câte-și trele grade ale instrucțiunii, și care, în raportul seă, prezentat la 29 Iuniu 1860 Măriei sele Domnitorului, în calitatea sa de Director al școlilor, dicea : „Spre a da instrucțiunii primare totă dezvoltarea și perfecțiunea ce merită, ca una ce constituie fundamentul instrucțiunii publice, nu ajunge a înmulți numai numărul școlilor. Lipsa de învățători, calificați cum se cade, s'a simțit și pînă acum, și se va simți mai mult încă de aci înainte. Este dăr o necesitate imperioasă a îngriji tot de o dată și de formarea de institutori. Din acest punct de vedere, Eforia a proiectat *instituirea de 4 școle normale*, fiă-care cu câte un internat, cari, după inițiativa luată de fostul Minister al Cultelor, se vor aședia pela vetrele Episcopielor și Mitropoliei . . . — Scopul acestor școle normale este de a prepara institutori bine calificați, mai întâiu pentru școlile primare urbane, apoi și cu încetul și pentru școlile rurale. Drept aceea, pe lângă recapitularea și dezvoltarea cunoștințelor elementare, ce constituiesc obiectele de învățatură în școlile primare, studiul pedagogiei și al methodiceii va fi obiectul principale în aceste institute.” — Din nenorocire aceste vederi juste ale marelui om de școlă, n'avură nici un efect : evenimentele ce se succedară în anii următori, zădărniciară acest plan salutaru, ier instrucțiunea remase și de aci înainte fără școle normale.

A venit în fine legea organică a Instrucțiunii din 1865. Ea prevede în adevăr la art. 344 și 345 instituirea de școle primare normale pentru prepararea învățătorilor, precum și la art. 311, înființarea de școle pentru formarea profesorilor de licee și facultăți; ea nu prescria însă nimic pentru formarea Instituturilor. Cu toate acestea, autoritatea respectivă găsi de cuviință a amâna și de aci înainte înființarea școlilor normale primare, cari, decât s'ar fi essecutat adlitteram art. 344 și 345 din citata lege, s'ar fi putut stabili, cu pré mică cheltueli.

Aceea ce însă se părea foarte greu guvernelor de a pune în practică, inițiativa privată o essecută într'un timp, relativ foarte scurt. — Alteța sa regală *Domnul*, destinând din caseta Sa particulară, suma de 12000 galbeni pentru a funda un Institut de bine-facere, acel Institut nu fu altul de cât Școala normală primară „Carol I din Bucuresci,” care se deschise în 25 Novembre 1867 cu un număr de 99 scolari, recrutați din toate districtele țerei. — Societatea pentru învățătura poporului român, *Secțiunea de Prahova*, constituită d'abia în 8 Novembre 1866 și care prin urmare nu putea dispune de vre un fond, înființă în Ploesci în ziua de 8 Februariu 1868, în ciuda necredincioșilor, și numai prin puterea voinței sele, a doua școlă normală primară, cu un număr de 70 elevi, la care se adăogă dela Septembrie viitor și un internat pentru 40 bursieri. Tot această Societate, însă *Secțiunea de Ilfov*, înființă la 1870 în Bucuresci încă una. — Apoi se mai instituiră asemenea școle, în 1870 în Craiova, în 1872 la Târgul Jiului și în 1875 în Bârlad etc, astfel că astăzi România numără de ce școle normale pentru formarea învățătorilor rurali. — Trebuie însă în interesul adevărului să adăogăm, că, după înființarea lor, Guvernul român a încurajat foarte mult aceste școle, de ôre-ce pe unile dintr'ensele le subvenționează chiar și astăzi cu sume destul de însemnate, ier pe altele le a luat sub administrațiunea sa directă, înscriându-le în budgetul Statului. Nimeni însă nu s'a gândit a lua măsuri și pentru formarea Instituturilor primari urbane; acestia continuu a fi recrutați și astăzi, ca și în trecut, din absolvenții gimnasielor.

§ 3. — ȘCOLELE REALE, SPECIALE ȘI SUPERIORE

Diracțiunea reală ce se dete școlilor nôstre, atât de George Lazăr în Muntenia, cât și de George Asachi în Moldova, dispăru în-

cetul cu încetul și clasicismul cel mai pur i luă locul. Omenii noștri de Stat au constatat și constat și astăzi acest reu, au constatat și constat că școlile noastre secundare, în majoritatea lor, nu produc decât aspiranții la diferitele funcțiuni ale Statului, și cu toate acestea, ei au făcut și fac pre puțin spre a-l înlătura.

Este adevărat, că legea Instrucțiunii din 1865 a prevădut la art. 199, înființarea *de școle reale*, în cari să se dea *învățătura trebuincioasă pentru essecutarea unei arti seii profesiunii*; la art. 207, instituirea în centrurile principale ale României, *de trei școle de agricultură*, cari vor cuprinde și *ferme model* pentru inițierea practică a agriculturii; la art. 208, înființarea *de școle de industrie* în orașele București, Iași, Galați, Brăila, Craiova, Ploesci și Turnu-Severinului; la art. 214, instituirea *de școle de comerț* în aceleași orașe. Este încă netăgăduit, că onor. Consiliul general de Instrucțiune a elaborat în mai multe rânduri programe speciale pentru gimnasia reale, însă, cu toate aceste mișcări făcute în interesul învățământului real, clasicismul n'a pierdut nimic pînă astăzi din terenul său. Școle, seii gimnasia reale nu s'au înființat nici una pînă acum.

România însă posedă câte-va școli speciale, ale căror înființare i s'a impus oș-cum de necesitățile ei neînlăturabile. Astfel ea numeră, afară de opt seminarii și de zece școle normale menționate mai înainte, încă o școlă de agricultură, o școlă de punți și șosele, o școlă de farmacia și alta de veterinăria, precum și o școlă militară, toate în București; o școlă a fiilor de Militari în Iași; cinci școli de meserii, în Craiova, Turnu-Severin, Ploesci, București și Iași, înființate parte de Guvern și parte de Primărie; patru școli de comerț, în București, Galați, Ploesci și Craiova, înființate asemenea; două școli de musică și declamațiune și două de bele arte în București și Iași. Afară de acestea, ea mai are o școlă profesională de fete a Statului în București, o școlă profesională de fete a Societății pentru învățătura poporului român în Ploesci, Asilul „Elena Dóma” pentru fete orfane și Institutul surdo-mușilor lingă București, înființate aceste două din urmă de Eforia Spitalelor.

Instrucțiunea superioară se dă în România în două universități din Iași și București, cari au împreună 7 facultăți, și anume : cea din Iași trei : facultatea de drept, de științe și de litere; cea din București patru : de drept, de științe, de litere și de medicină.

§ 4. — SOCIETĂȚILE DE CULTURĂ

Ioan Maiorescu, mult regretatul nostru profesor și ultimul Director al Eforiei școlilor, dicea între altele în discursul său rostit înaintea *Domnitorului*, cu ocaziunea solemnității împărțirii premiilor, de finele anului școlar 1859—60 : „*O societate academică sêu literară* destinată a concentra activitatea erudiților Români, mai întâi de toate pentru cultura limbei și pentru studiul istoriei naționale, e încă una din necesitățile cele mari; cu toate acestea, motive de o însemnătate gravă au determinat pe Eforia a amâna pentru anul viitor realizarea acestui proiect.” — Acastă semănță aruncată într'un pământ fertil, produse imediat fructele sêle. Vedem în acelaș an o comisiune instituită de Ministerul respectiv și formată din D. A. Treb. Laurian ca președinte, D.D. P. I. Cernătescu, A. Florian, I. Maiorescu, Odobescu ca membrii, și D. G. Sion ca Secretar, prezentând aceluși Ministeriu în 15 Decembre un proiect de Statute pentru o Societate academică; însă „*motivele de o însemnătate gravă*,” invocate de perspicacele Maiorescu pentru amânarea ei, au fost, pôte, cauza, că acest proiect n'a putut deveni lege, decât în anul 1868, când s'a și constituit Societatea cu mare pompă.— Ea a lucrat și lucrăză de atunci și pînă astăzi, cu mare stăruință la cultura limbei și literaturii române, la cultura istoriei și științelor, și promite prin scrierile sêle proprii și prin încurajarea destinselor opere streine, a-și împlini cu succes marea misiune ce i este încredințată. Trebuie însă să mai adăogăm, că dela anul 1879, prin noua organizațiune ce i s'a dat, acastă Societate a devenit o Instituțiune de Stat, luându-și numele de *Academia română*.

Altă Societate, care a produs asemenea mult bine Culturei române este *Societatea pentru învățătura poporului român*, înființată în anul 1866.—Câți-va bărbați patrioți și de un merit destins pe terenul literar și științific, ca Ioan Heliade Rădulescu, Comitele Carol Roseti, Papiu Ilarian, Petrache Poenariu, I. Massim, cari din nefericire nu mai essist astăzi între noi, și D.D. V. Alessandrescu Ureche, Const. Essarcu, Petre Grădiștenu, Sion, Misail, Maniu, se întâlniră într'un scop românesc și schimbându-și ideile cu lealitate, concepură planul unei întinse asociațiuni, spre a propaga pe o scară largă învățătura în poporul român. Acastă instituțiune se constitui, și, prin

Secțiunile sêle județene, ea reuși a-și întinde cercul activității sêle, aprôpe preste țera întregă. Ea se destinse, mai cu sémă prin înființare de scôle de adulți, prin instituirea a douë scôle normale în Bucuresci și Ploesci, și prin stabilirea unei scôle secundare de fete în Ploesci.

Vom mai face încă mențiune despre Atheneul român, care, prin discursurile și lecturele sêle publice, a contribuit fôrte mult la cultura română; asemenea și despre Societatea Macedono-Română, care și-a impus înalta misiune de a propaga limba română printre confrății nostri de preste Dunăre și Balcani, etc.

§ 5. — PEDAGOGII PRINCIPALI ROMANI ȘI ALTE PERSÔNE AMICE ALE INSTRUCȚIUNII

Am vorbit în Capitulele precedente, despre scriitorii români a secolelor trecute; ne remâne a trece aci în prescurtare pe autorii secolului presinte, cari s'aũ destins, prin scrierile și lucrările lor, pe terenul pedagogic.

Lăsând la o parte pe *George Lazăr* și pe *George Asachi*, ale căror activitate pedagogică și literară am arêtat'o în primul paragraf al acestui capitol, vom face să urmeze pedagogii și autorii cei mai însemnați, cari aũ urmat după dênșii,

Petrache Poenariu, născut la anul 1799 în Craiova, s'a devotat studiilor încă din copilăria. Trecând scôlele grecesci din Craiova și Bucuresci, el ajunse încă de ténér în cariera profesoratului: la anul 1816 a fost chiămat *ca dascal* în Clasa a III-a primară dela scôla grecescă, spre a urma lui Eufrosin Poteca, care plecă ca stipendist în streinătate. În acéstă calitate, Poenariu propunea limba grecescă în paralel cu cea românescă, și introducea astfel o inovațiune, ce nu putea fi concepută, decât de o minte nutrită de idei naționale, dér care făcu în public o impresiune din cele mai fericite. După întôrcerea sa din streinătate, unde înlocuise ca stipendist al Statului pe repausatul Pandelescu, el fu numit profesor de mathematică și director al scôlelor. În calitatea din urmă, el avu ocaziunea, mai cu sémă după stabilirea guvernului național și sub patriotica *Domniă* a lui *Alessandru Ghica*, a merge înainte cu brazda culturei naționale, lucrând la opera cea mare a înființării scôlelor sătesci; ier în cea d'ânteu, a pune basele facultății nôstre de sciințe. — *Petrache Poenariu* luă inițiativa și lucră,

împreună cu Aron, și Hil, primul Dicționar francezo-român; publică, în unire cu Aron și Marcovici, Museul național; dete la lumină în 1837, Geometria după Legendre; în 1841 Algebra de Alpentaufer, și în 1849, Învățături pentru prăsirea dușilor și crescerea gândacilor de mătase. Poenariu perdu în 1848 postul său de director al școlilor, însă el deveni mai târziu membru al Eforiei școlilor și la anul 1871, membru al Societății academice.

Constantin Marcovici, unul din primii stipendiști ai Statului, se destina ca profesor, ca membru al Eforiei școlilor și chiar, după 1865, ca membru în Consiliul permanent de Instrucțiune. Ca autor, el conlucra cu Poenariu la *Museul național* și ne lăsa următoarele scrieri: *Triumful virtuții* din 1830; *Datoria omului creștin* și *Rethorica* din 1834; *Noaptea lui Jung* și *Belisarie* din 1835; *Gilblas de Santilana* din 1837; *Condica comercială* din 1839; *Pravila Tereș* din 1845; *Francesca de Rimini* din 1846; *Filip și Orest* din 1847; etc., etc.

Eufrosin Poteca, fost dascăl de clasa a III-a primară la o școală grecască și predecesorele lui P. Poenariu, se născu în satul Nucșora, plaiul Telejenu din județul Prahova, și fu cel d'ânteu, care se servi de limba română în predarea obiectelor ce era dator a preda în limba grecască. El fu trimis ca stipendist în școlile din străinătate, spre a se prepara pentru misiunea de profesor la școlile naționale. După întorcerea sa, el funcționa cu mult succes ca profesor de morală și religione și avu fericirea a ne lăsa mai multe scrieri, destul de importante: *Maț 'nainte gătire* spre cunoșterea lui Dumnezeu din 1818; *Discurs la școla din Bucuresci*, 1825; *Cuvinte panegirice și morale*, 1826; *Doă cuvinte* din 1827; *Elemente de Filosofică, Logică și Itică* din 1829; *Enchirid*, adică mănăstirele pravoslavnicului creștin, din elinesce, 1832; *St. Scriptură pe scurt*, 1836; *Slujba St. Alessandru* din 1839; *Obiceiurile Israiliților și ale creștinătății* din 1845; *Doă spre dece cuvinte* din Masilon, 1846; etc. Dér cea ce probă și mai mult devotamentul său pentru Românișm și în special pentru școla română, fu testamentul său din 10 Decembre 1856, prin care dorind, ca și după mórtea sa să slujescă instrucțiunii publice, lăsa totă averea sa, compasă de 5200 galbeni și din mai multe dulpuri cu cărți în diferite limbi, ce se află în mănăstirea *Motrulut*, unde și densus funcționa ca egumen, Colegiului național din Bucuresci. — Asemenea mai lăsa și pentru instrucțiunea fetelor 5000

galbeni, ce i se furase din Arhiva St. Mitropolii „și ai căror hoți erau ca și dovediți, de ôre ce streini, nu putură intra acolo.”

Ioan Heliade Rădulescu, care a meritat numele de părinte al literaturii române, este originar din Târgul-Vestei, județul Dâmbovița. El își făcu primele studii în școlile grecești din Bucuresci, le completă însă imediat în școala națională a lui Lazăr, unde și deveni secundantele cel mai energic al profesorului său. După plecarea acestuia la locul său natal, Heliade îl înlocui, continuând și întemeiând principiile românesce ale cordialului său amic și învățător. — Ioan Heliade se ilustră ca Profesor, ca Inspector general al școlilor și mai cu osebire ca publicist și autor al mai multor scrieri importante, astfel ca : *Gramatica română*, tipărită în Sibiu la anul 1828; *Curierul român*, diar început la anul 1829; *Aritmetica raționată* din 1832; *Curierul de ambe sexe*, scriere periodică foarte interesantă, prin care a introdus treptat în scrierea română literile latine; *Gramatica franceză* din 1834; *Regulele său Gramatica poeziei* din 1831; *Bărbatul bun și femeia bună* din 1832; *Culegeri de scrieri* : prosă și poezie din 1835 și 1836; *Asupra traducției lui Omer*, 1837; *Almanah-ul literal și Căderea drăgilor* din 1839; *Literatura* : critice, etc., din 1840; *Mic curs de morală*, 1840; *Paralelism între limba română și cea italiană*, și *Gramatica Româno-Italiană* din 1841; *Vocabular* cu vorbe curat române și streine; *Istoria universală* cu Mithologia din 1843; în fine, *Biblia, Biblicele, Isahar* și alte multe opere sociale, literarii și didactice.

Theodor Paladi, unul din cei mai demni discipuli ai lui Lazăr, introduse, el întâiași dată în școlile românesce, metoda mutuală. său lancasteriană. Pe acel timp, când lipsa învățătorilor era în România foarte simțită, această inovațiune, care permitea unui singur învățător de a da lecțiunii de o dată la 200 pînă la 300 scolari, era un progres pedagogic destul de însemnat. — Paladi, spre a o acredita, publică în 1824, o *Scriere către toți iubitorii de lumină compatrioți*, unde expunând folósele acestei methóde, arăta mecanismul ei; ier la anul 1826, spre a se putea aplica, dete la lumină Abecedarul, Silabismul, Lectura, Aritmetica, Gramatica, Geografia, Istoria și alte cunoscițe, imprimate tóte pe table de perete.

Ioan Maiorescu, născut în satul Bucerdea lângă Blajii în Transilvania, își făcu studiile în Blajii, Pesta și Viena, pe cari absolvindu-le în 1838, trecu în România, unde, cu mai multe in-

treruperi, funcționă succesiv, ca director al gimnasiului din Craiova, ca rector al seminariului din Socola în Iași, ca profesor de istorie la Bucuresci, ca inspector al școlilor din Muntenia, și în fine ca Director al Eforiei școlilor din Bucuresci, în care calitate el făcu mult bine culturii române în genere. — El scrisese foarte mult pentru drepturile Românilor din toate provinciile; propuse principiul, că *orthografia română cu litere latine trebuie să aibă atâtea semne sevă litere, câte sunete simple are și limba*, și ne lăsă următoarele publicațiuni: Desvoltarea drepturilor principatelor Moldo-Române în urma tractatului de Paris; Starea Instrucțiunii publice în 1859—60; Reflexiuni fugitive asupra Instrucțiunii; Itinerariul în Istria și Vocabularul istriano-român; etc.

Simeon Barnuț, născut la anul 1808 în comuna Brósca-română din Transilvania, absolvi cursul gimnasial, precum și studiile theologice în Blajiu, unde fu și numit profesor la cathedra gimnasială de fizică și istorie. Sântit în urmă preut, el fu numit prefect al Seminariului, și în 1835, notar al Consistoriului din Blajiu. După trei ani, el renunță la aceste posturi și remase numai cu cathedra de Profesor; Episcopul Lemeny însă persecutându-l, îl destitui și din această. Atunci Barnuț se retrase la Săbiu, unde se apucă să studieze Dreptul. După evenimentele din 1848, la cari luă și densus o parte activă, plecă la Viena și mai în urmă la Pavia, unde, continuându-și studiile juridice, obținu Doctoratul în Drept. — La 1855, Barnuțiu fu numit profesor de filosofie și dreptul natural la universitatea din Iași, în care calitate funcționă cu mare succes pînă la anul 1863. — La 28 Maiu 1864, retras la locul sevă natal, muri în brațele rudelor sevă. — Simeon Barnuțiu lăsă următoarele scrieri: *Dreptul public român*; *Pedagogia* și *Filosofia*, manuscripte, etc.

Ioan C. Massim fu unul din apostolii cei mai laborioși și cei mai devotați ai educațiunii și instrucțiunii române. Ca profesor el ilustră cathedra română; ca membru al Consiliului permanent de instrucțiune preferă a-și da dimisiunea motivată, decât a masca arbitrariul și inertiă prin presința sa în Consiliu; ca Român, ellucră din toate puterile sevă la propagarea limbii române între frații nostri macedonen; ca membru al Academiei române, elaboră, împreună cu D. A. Treb. Laurian, Dicționarul și Glosarul limbii române; ca autor în fine, el ne lăsă Gramatica română, Gramatica macedono-română, Introducție în linguam latinam, etc.

Dimitrie Jarcu, acest demn apostol al Instrucțiunii, care de

un an de zile nu numai essistă între vii, a adus serviciile eminente, atât școlilor în special, cât și culturii naționale în general. Ca profesor, el a știut, printr'o stăruință conștiincioasă, a deveni adevăratul luminător și povățuitor al junimeii ce i a fost încredințată; ca inspector școlar, a reușit, prin consiliile s'ele, tot d'auna afabile și frățesci, a corege multe rele ce se găseau în școlile primare; ca autor în fine infatigabil, el a dotat școlile și familiile cu scrierile cele mai folositoare: Prietenul copiilor, Abecedarul seii, ale căruia edițiunii se numără cu decimele, Enciclopedia sa populară, compusă din mai multe cărți foarte interesante, Comptabilitatea în partidă dublă, Economia domestică, etc., etc, sunt atâtea opere, cari trebuie să ne facă scumpă memoria acestui demn bărbat.

D. *August Treboniu Laurian*, născut în anul 1810 în satul Foverte din Transilvania, își făcu studiile primare și gimnaziale în Săbiu; urmă apoi facultatea de filosofie din Clușii și mai la urmă științele matematice, fizice, astronomice, filologice, filosofice și politice la Universitatea din Viena. — La anul 1842, el fu numit profesor de filosofie la București și la 1847 inspector al tuturor școlilor din Muntenia. — Evenimentele din anul 1848 întrerupseră activitatea sa pe terenul educațiunii și instrucțiunii; ele îl chiamară în Transilvania, unde pe terenul politic fu unul din cei mai activi capi ai Românilor. — Intorcându-se în România, D-nu Laurian fu numit în anul 1851, Inspector general al școlilor din Moldova, și mai la urmă, însărcinat a visita școlile din streinătate, spre a aduna elementele necesarii pentru organizațiunea școlilor moldave. — După întorcerea sa din această călătorie, el fu numit în 1859, Efor al școlilor din Muntenia și tot d'o dată bibliotecar și profesor de literatură clasică; apoi, succesiv, director al școlii superioare de litere, decan al facultății filosofice, membru în Consiliul permanent de Instrucțiune, și în 1867, membru al Academiei române. — D. A. T. Laurian a elaborat multe opere didactice și a înbogătit biblioteca română cu cărțile cele mai prețioase, din cari facem aci un mic resumat: *Tentamen criticam*; *Magasinul istoric al Daciei*; *Manual de filosofie*; *O aruncătură de ochi asupra Românilor din ambele Dacii*; *Filosofia și istoria filosofiei* dupe Krug; *Temșiana*, seii scurtă istorie a banatului Temșian; *Istoria Romanilor dela Romul pînă la cădere*; *Manual de geografie*; *Istoriile și biografii*; *Elemente de Cosmografie*; *Istoria Românilor*; *Charta Daciei*; *Geografia Țerilor române*; *Dicționarul și glo-*

sarul limbei române, lucrat în unire cu repausatul I. C. Massim ; etc. etc.

D. *Ioan Brezoianu*, unul din primii profesori români, după nstituirea scólelor *domnesci* în capitalele districtelor, se destina atât ca învățător, cât și ca autor al mai multor cărți didactice și literari. Densul a publicat : *Învățătorul primar, din franțuzesce ; Manual complet de învățatura mutuală, — methoda lancasteriană — ; Manualul mamelor ; Rudiment agricol ; etc., etc.*

D. *Aron Florian*, născut în Transilvania la anul 1805, a trecut cursurile elementare în Săbiu, cele gimnasiale în Blajiu, ier studiile academice la universitatea din Pesta. Venind la anul 1827 în Țera Romănescă, D. Florian funcționă pînă la anul 1830, ca învățător la scóla din Golești, înființată și susținută de patriotul boer Constantin Goleșcu. La anul 1831 însă, organizându-se scólele publice, trecu ca profesor de geografie, istorie universală și stil la scóla din Craiova, de unde la anul 1833 fu permutat la Colegiul St. Sava din București, ca profesor de istoria universală și a Patriei. — În această calitate, funcționă pînă la anul 1847, când fu numit Revisor general preste scólele districtuale. Evenimentele anului 1848, care-l chiamară în Transilvania, puseră capet activității sele școlare ; însă în anul 1857, reintorcându-se în București, primi înteu cathedra de retorică la colegiul St. Sava, apoi pe aceea de istorie universală critică la facultatea de litere și filosofie, unde funcționă pînă la anul 1865. — Der venerabilul D. A. Florian n'a contribuit, numai cu lecțiunile sele, la Cultura română ; domnia-sa a lucrat încă și mai mult pentru această cultură, înteu ca autor al mai multor opere importante, și apoi ca membru și Președinte în Consiliul permanent al Instrucțiunii. Écă operele ce avem dela acest venerabil bărbat : *Catehismul omului chrestin, moral și social, premiat de Eforia scólelor cu 50 galbeni ; Elemente de geografie pentru scólele primare ; Elemente de Istoria vechiului și noului Testament ; O idee repede despre istoria Țerei Romănesci, în 3 volume ; Manual de istoria Țerei Romănesci pentru tinerimea studiósă ; Catehismul religiunei orthodoxe pentru scólele primare ; Elemente de istoria universală pentru tinerimea studiósă ; etc.*

D. *Titu Maiorescu*, născut în Craiova pe la anul 1838, își făcu studiile elementare în Țeră, cele secundare în institutul Theresian din Viena, ier pe cele academice în universitățile din Berlin și Paris, obținend dela prima, doctoratul în litere și filosofie,

iér dela secunda, licența în drept. Întorcându-se în patria sa, fu numit profesor de filosofie la liceul din Iași, iér mai pe urmă profesor și director la institutul pedagogic Vasilie Lupu, unde-și putu pune în lucrare vastele séle cunoscințe pedagogice. Mai târziu, părăsi acest post, spre a ocupa cathedra de filosofie la universitatea de acolo, unde mai ținea și cursuri publice de séră, mai ales de esthetică și de pedagogie, contribuind astfel foarte mult la propagarea culturii. D. T. Maiorescu fiind chemat în anul 1874 la Ministerul Instrucțiunii publice, veni cu ferma decisiune de a da învățământului public o direcțiune mai practică și mai potrivită cu necesitățile naționale. Din nefericire, voința sa nu se putu esecuta : reforme leséle proiectate, mai ales în învățământul superior, i creară în Senatul României, o opozițiune imposantă, care-l siliră a părăsi Ministerul mai înainte de a fi implinit doui ani. Cu toate acestea, D. T. Maiorescu are destule drepturi la recunoscința culturii române : Cursurile séle, conferințele séle, scrierile séle în fine, dintre cari cele mai importante : Despre scrierea limbii române ; Poesia română, cercetare critică ; Regulele limbii române ; Criticele ; Logica, etc, sunt titluri, cari nu i se pot contesta de nimeni.

D. *Vasilie Alexandrescu Ureche*, născut în 1834 la Piatra, se trage din vița Vornicului George Urechii, întâiul istoric moldav. Studiile gimnasiale și le a făcut în Academia din Iași, iér cursul de literatură și filosofie l'a trecut în universitatea din Paris, unde a și obținut gradul de licențiat în litere și filosofie. După terminarea acestor studii, fu numit Director al Ministerului Instrucțiunii publice din Moldova și profesor de literatură la universitatea din Iași, în cari posturi a desfășurat activitatea cea mai neadormită și mai consciincioasă pentru înaintarea învățământului în Moldova. După unirea definitivă a Țărilor surori, D. V. A. Ureche fu chemat din Iași, ca Director al Ministerului Instrucțiunii publice din România și ca profesor de Istorie și literatură română la universitatea din Bucuresci. Aci, avu un câmp imens pentru desfășurarea activității séle neobosite în interesul învățământului public. Sub domnia-sa scólele publice și mai cu sémă cele primare își luară un avânt ne mai pomenit : Mai multe scóle se înființară din nou, cari dinpreună cu cele essistente se puseră sub inspecțiunea unor Revisori scolarii, ómenii maturii și experimentații, aleși în mare parte dintre institutori ; diferite concursuri se publicară pentru elaborarea cărților didactice și scolastice celor mai indis-

pensabile ; o statistică scolară regulată se înființă pentru prima dată în România, și *methoda mixtă* se introduse în școala primară. Afară de acestea, domnia sa a contribuit puternic la instituirea mai multor societăți de cultură, și a dat la lumină o mulțime de scrieri foarte interesante, dintre cari cele mai principale sunt : România literară și Atheneul român ; Istoria Românilor pentru școle ; Femeia română ; Despre elocința română ; Poesia în facia politicei ; Limba frauliană ; Buletinul și Anuarul instrucțiunii publice, etc. D. Ureche susține astăzi cu demnitate un fotoliu în Consiliu permanent de instrucțiune, altul în Camera legiuitoare și altul în Academia română.

D. *Timoteiș Cipariș*, unul din cei mai însemnați literați ai Transilvaniei, s'a născut în anul 1805 și s'a destins, atât ca profesor și director al gimnasiului din Blajiu, cât și ca autor al mai multor opere filologice și istorice, precum : Extract din orthografia română cu litere latine din 1841 ; Acte și fragmente istorice bisericesci din 1853 ; Limba română după dialecte și monumente vechi, 1854 ; Gramatica latină pentru clasele inferioare, 1857 ; Christomatia, s'eu Analecte literare, 1858 ; Poetica metrică și versificațiunea, 1859 ; Gramatica latină pentru clasele superioare, 1859 ; Elemente de filosofie după Krug din 1862 ; Archiva pentru filologie și istoria, 1867—1873 ; Gramatica limbei române, 1869 ; mai multe scrieri religioase, etc. etc.

Pe lângă acești mari factori ai școlilor române, avem datoria a menționa încă câți-va, cari prin scrierile lor pedagogice, s'eu didactice, au contribuit și densii, mai mult s'eu mai puțin, la dezvoltarea acestor școle. Acestia sunt :

Mult regretatul Dr. *Iuliș Barașiu*, care prin cursurile și scrierile s'eu : Minunile naturei, 1852 ; Istoria naturală, 1856 ; Isis s'eu natura, pe mai mulți ani ; Curs de igiena populară, 1857 ; etc., a contribuit puternic la popularizarea științelor fisico-naturale.

D. Dr. *Anton Velini*, fost profesor și revisor scolar, a dotat școlile române cu un *Manual de methodică și pedagogie*, tipăritu în 1860, la Iași.

D. *I. M. Rîurênu*, ca profesor și inspector scolar, ca director al internatului Statului *Mateiș Basarab* și ca autor al mai multor opere morale și didactice, a știut a se face folositor școlilor în general și junimei în special.

D. *I. Popescu* din Săbiș ; profeser la institutul pedagogic de

acolo, a dotat literatura scolară în 1863, cu *Organul seii pedagogic* și în 1865 cu un *Compediū de pedagogiă*.

D. A. Melidon, fost director la Ministeriul Instrucțiunii publice, fost Revisor scolar, și dela anul 1867, profesor de pedagogiă și director la scôla normală „Carol I“ din Bucuresci, se destinsese, atât prin activitatea sa ca revisor scolar, cât și prin scrierile ce a publicat, și din cari cele mai importante sunt: *Prietenul tinerimei*, 1856; *Primele cunoștințe culese pentru scôle*, 1858; *Relațiune de starea statistică a scôlelor din Moldova*; *Lecțiunii de pedagogiă*; *Anuarul scôlei normale din 1871*, etc.

D. Dr. *Barbu Constantinescu*, profesor la Seminariul central și profesor și director la scôla normală a Societății pentru învățătura poporului român din Bucuresci, a adus servicii reale Culturii române, atât prin cursurile seile, cât și prin scrierile seile istorice, religioase și pedagogice. Actualmente redigază ziarul pedagogic „*Învățătorul*“ care este chiămat a face mult bine scôlelor române.

D. *Ioan P. Eliade*, fost, în curs de 17 ani trecutți, Institutator și Revisor scolar, ier actualmente profesor de pedagogiă și director la scôla normală a Societății pentru învățătura poporului român din Ploesci, a publicat în interesul scôlelor primare, următoarele scrieri pedagogice și didactice: *Elemente de Pedagogiă și Metodologiă* theoretică și practică, operă aprobată și premiată de Ministerul respectiv cu galbeni cinci-deci; *Scôla primară și Conductorul ei*, *Desemn* pentru scôlele primare de fete, *Noțiuni de Aritmetică* pentru usul claselor primare de ambe sexe, toate aceste cărți aprobate asemenea de Ministerul Instrucțiunii publice; apoi acum în urmă, *Istoria universală a Pedagogiei*, *Manualul bunelor cuviințe*, seii *Conductorul junimei în societățile alese*, și alte mai multe scrieri de un interes mai general.

Mai sunt încă mulți autori, cari prin scrierile lor au devenit folositori Instrucțiunii în genere și scôlelor în parte; însă cadrul acestei opere fiind limitat, sunt silit a renuncia la plăcerea de a-i enumera pe toți; voi încheia dér acest capitol, spre a încerca în cel următor, de a extrage din această istoriă, la al căreia termen am ajuns, lecțiunile principale ce ea conține.

CAP. XXV

C O N C L U Ș I U N E

Am văzut pe Chinezii, Indieni, Persii și Egyptianii, ce se găseau sub imperiul unei teocrații absolute și păgâne, făcând pe om să intre cu sila într'o sistemă dată, și producând prin acesta imobilitatea și sclavia fizică și morală a individului. — Am găsit la Helenii și la Romanii, o altă cultură, ca să dic așa mai umanitară, adică mai proprie omului și necesităților sale; însă și la cei d'ânteiuși și la cei de al douilea, Statul grăbindu-se a se substitui omului, spre a face pe individ să dispară într'o supunere absolută către Stat. — În totă antichitatea păgână, găsim în genere acelaș principiu: *supunerea întrégă a omului către Stat*. Sub imperiul acestui principiu, omul nu putea ocupa un alt loc, decât acela ce i era indicat prin forța lucrurilor. Libertatea antică era identică cu independința Statului. Cetățenul nu se bucura în Stat de nici o libertate adevărată, cel puțin, de nici o libertate durabilă. — Prin urmare toate sistemele păgâne, de și se găsesc multe lucruri bune într'ênsele, sunt astăzi judecate și condamnate.

Sub teocrația lui Iehovah, Evreii se ridicău din când în când la o înălțime morală și religioasă, care-i destingea de cele alte națiuni. Se simția aci acțiunea puternică a unei adevărate religiuni. Acastă teocrație însă, nu era decât o instituțiune preparatorie, mărginită la un singur popor, ca toate teocrațiile: într'un timp, când poporele nu recunoscău altă lege, decât aceea a supunerii absolute la principiul superior ce le domina, un popor-copil nu putea să intre încă pe calea supunerii libere și voluntarie. Trebuia mai ânteiu să facă experiență cu cele alte popore și să se convingă, că autoritatea impusă nu era în stare de a conserva și de a mântui națiunile. Vorbesc aci și acesta să fiă bine înțeles, de autoritatea în domeniul moral, care este domeniul libertății.

Acastă experiență a poporului israilit și a națiunilor învecinate se găsea consumată sub imperiul lui August: atunci apăru *Isus Christ*. El nu venia însă, spre a aboli supunerea umanității la principiul suprem; el venia din contra, spre a predica supunerea absolută către Creatorul lumii, către Tatăl ómenilor. Tot d'o dată,

el schimbă condițiunile acestei supunerii : el o deslipi de Stat, o liberă de obligațiunea ei legală, și o declară individuală, liberă și voluntară. Amorea este noua legătură ce unesce pe om cu Dumnezeu. Acastă legătură este forte în adevăr, însă ea este liberă și prin urmare de o natură cu totul morală. Prin urmare, după acest nou principiu, omul nu mai datoresce supunere către Stat, decât pentru lucrurile timpurale și materiale ale acestei lumi. Isus Christ a formulat acest nou principiu, prin următoarele cuvinte, cari, pe timpul când au fost pronunțate, au trebuit să pară destul de strani : *Dați Cesarului aceea ce este a Cesarului, și lui Dumnezeu aceea ce este a lui Dumnezeu.*

Acest nou principiu al christianismului fu proclamat în primele zile ale bisericeii, sus și tare, de miile de martiri, cari nu voiaș, sub nici un chip, în afaceri de credință și de conștiință, a se supune Cesarului. În fine Cesarul, învins de christianism, oferi brațul seii bisericeii, spre a-și întinde conchistele : din acest moment, principiul material, principiul păgân al supunerii obligatorii, al supunerii forțiate pe care biserica îl biruise, își reluă imperiul său ! Christianismul, închis pe tot timpul evului meiu în cerul de fer al scolasticeii sta gata să reintre în imobilitatea vechilor theocrațiilor, când reascerea, reformațiunea și filosofia apărură la timp, spre a sfărâma férele scolasticeii și ale supunerii materiale. Cu toate acestea, principiul supunerii libere și voluntarie nu fu restabilit preste tot locul în condițiunile séle primitive. Unii slăbiră principiul libertății și continuară a-l nega ; alții îl exagerară, și, spre a-l afirma mai bine, se legară de credință, de religiune, formulând principiul, că omul nu atârnă de cât de sine însu-și : orgoliu monstruos, urmat tot d'auna de demoralisațiune și de anarhiă ! Omul, fără Dumnezeu, este ca o ramură tăiată dela arborele care i-a dat viață : fără principiul de la care emană, el nu pôte trăi. Acest principiu chrestin a făcut mari progrese în zilele noastre ; cu toate acestea nu putem susține că el a triumfat. Libertatea conștiinței este proclamată astăzi în mai multe constituțiuni și respectată cu mai multă séu cu mai puțină sinceritate : România, Statele-Unite, Angletera, Francia, Belgia, Holanda, sunt țările unde această libertate este mai sincer recunoscută, și mai bine realizată în domeniul scóleii. Acéta este un progres real, însă scóla nu se va putea stabili și funcționa, de cât când statul va renuncia la orî-ce presiune asupra conștiințelor, când va lăsa un curs liber influinței particularilor, a familieii, și a bisericeii în afaceri de credință, și când în

fine, va evita în toate sferele orî-ce fel de siluire și de violință. Influențele sunt legitime, sunt necesarii; însă siluirea și violența mai cu seamă, când este în cestiune legătura amórei, ce Isus Christ a stabilit între Dumnegeu și ómenî, sunt tot d'auna și în tot locul detestabile. Ar fi dér timpul să ne deprindem odată a respecta, atât libertatea consciințelor, cât și veritătîle sublime ale religiunii.

În asemenea condițiunii, care trebuie să fie opera actuală a educațiunii? Mă voiî încerca a răspunde, avînd în vedere cei patru factorî fundamentali ai seî: *Copilul, obiectele proprii a opera desvoltarea sa, methoda și educatorul.*

Copilul se nasce într'o ast-fel de stare de debilitate, încât ar peri de sigur, decă s'ar abandona în propriile seî puteri: necesitatea de a-l cresce este dér impusă prin îngrijirile ce el reclamă. O educațiune cu totul negativă, cum o reclama Rousseau, este o imposibilitate, și Emilul seî este în contradicțiune continuă cu principiile seî: de ce s'a dat lui Emil din prima sa etate un educator, decă nu spre a-l face educațiunea dupě modul seî de a vedea? — Însă spre a putea educa pe copil, trebuie să cunóscem, natura sa, necesitătîle seî, dispozițiunile seî, legile desvoltării seî. Aceste sunt veritătî vulgare, și cu toate acestea pînă la Pestalozzi, educațiunea era cu totul empirică, și nimenî nu se gîndia a studia natura copilului, spre a-l tracta dupě trebuințele seî. Astăzi este sciut de toți, că copilul trebuie să se crească potrivit cu natura sa. Din nenorocire, cunoscînța copilului nu este, nici destul de complectă, nici destul de respândită; acéstă ignoranță însă dă nascere la diferite neajunsuri. Cunoșcem astăzi cu toți că trebuie să desvoltăm tot d'odată natura fizică, facultătîle intelectuale și facultătîle morale; dér cine cunoșce fundamental toate necesitătîle naturei fizice, naturei intelectuale și naturei morale și religióse ale copilului? Asupra acestui punct, și mai cu seamă în domeniul psihologic, suntem încă fórte înapoi. Numerósele systeme, ce am desvoltat în acéstă istoriă, constat în de ajuns că pedagogii nu sunt încă fixați asupra acestor cestiuni delicate. Cu toate acestea, progrese s'au făcut destul de mari și suntem în drept a astepta și altele pe viitor.

Obiectele, proprii a essercita facultătîle copilului și a le desvolta sunt toate acelea ce corespund cu necesitătîle seî: natura, omul, Dumnezeu. — Copilul, care depinde de natură, are necesitate de a o cunoșce, atât pentru a-și putea satisface trebuințele seî fizice, cât și pentru a o putea supune voinței seî, decă acesta i-ar fi util

și necesariu. Se înțelege de sine, că primul studiu al lumii materiale, trebuie să fie o simplă intuiție, și că numai mai în urmă poate veni un studiu mai aprofundat. — Copilul însă depinde în al doilea ordin și de Societate; el are dăr trebuință de a cunoște încă pe semenii săi, și modul cum trebuie să se porțe cu aprópele săi. Se va începe, însă și aci, prin a-l face să observe aceea ce oferă privirilor săle, viața cotidiană a Societății, și numai mai târziu se va conduce către un studiu istoric mai profund al națiunilor și al vieții lor. — În fine copilul depinde și de Dumnezeu, și inima sa reclamă o fericire pe care, nici natura, nici Societatea nu i-o poate oferi; este dăr indispensabil a-i face cunoscut drumul ce conduce la posesiunea bunurilor spirituale, reclamate imperios de necesitățile intime a le naturei săle. — Măsura, prin care trebuie să fie oferite aceste obiecte copilului, se determină de circumstanțele, de gusturile săle, de societatea în meșlocul căreia trăesce și de vocațiunea ce-șf propune a îmbrățișia. Pestalozzi nu voia ca cunoscințele unui om să trecă preste sfera în care va fi o dată chieamat a trăi. Inșă acastă sferă fiind mobilă și schimbătoare, șola trebuie să se organizeze ast-fel, în cât să pótă corespunde cu necesitățile cele mai varii a le Societății și a le indivișilor.

Methoda, este al treilea factor al educațiunii. Pestalozzi este primul pedagog, care a acordat acestei cestiuni o atențiune constantă și care i-a dat o soluțiune rașionată. — Germanii au desvoltat fórte mult acest punct al pedagogiei săle, aplicându-se a face materiile învțămentului accesibile intiligințelor și a le apropia desvoltării lente și progresive a copiilor. — Francezii, mai puțin pestalozzianii, s'au mulțumit în genere de a depune cunoscințele în memoria copiilor, și de a lăsa intiliginței grija, pentru a-șf apropia obiectele memorisate și a le pune în lucrare. — Anglezii se adreseze și ei memoriei, însă făcând apel la activitatea propriă a elevului, deșteptând într'ensul spiritul de cercetare și de reflesiune, și fortificând, nu numai facultățile pasive, ca Germanii și Francezii, dăr și tóte facultățile active a le copilului. — Resultă de aci invederat, că cestiunea methódelor nu este încă resolută, și că multe probleme importante aștept încă o soluțiune grabnică și rașionată.

În fine, *Educatorul* este al patrulea factor al educațiunii. Inștrucțiunea și ținerea șolei constitue o artă, o vocațiune, care se învță în șolele normale și care se perfecțiunează prin practică. — Inșă învțătorii nu sunt singurii educatori ai copiilor; prima și principala sarcină a educațiunii cade în sarcina părinșilor, cari,

din nenorocire, nu toți sunt apti pentru această înaltă misiune. Ce a făcut însă Societatea pentru acești agenți principali ai Educațiunii? — Nimic până astăzi! — Ar fi d'ér de dorit, ca ómenii competenți să se grăbescă, prin scrieri populare și cursuri publice, a procura părinților luminele de cari aú atáta trebuință pentru îndeplinirea acestei mari și dificile misiunii. — S'aú făcut în adevér, în timpul din urmă, óre-cari progrese în vastul câmp al educațiunii; s'aú luat óre-cari mesuri pentru ameliorarea educatorului, d'ér lucrul nu este de cât început, iér rezultatele decisive, mai cu sémă în domeniul moralei, sunt încă a se realiza. — Nu vom putea însă a-ajunge aci, nu vom putea conduce junimea română către o veră și complectă educațiune, de cât când vom reuși :

„ A cunoșce natura copilului sub tóte fazele sële ;

„ A alege pentru desvoltarea facultăților copilului obiectele ce corespund mai bine la necesitățile sële legitime, și, în particular, la cele morale și religioșe ;

„ A avea Institute pentru tóte necesitățile reale și a da fiá-cărui copil, cultura propriá vocațiunii sële ;

„ A întrebuița în educațiune methódele cele mai proprii la obținerea rezultatului ce căutám ;

„ A avea în fine părinți și învățători bine cualificați, cari, *prin esemplele* și învățăturele lor, să pótă îndeplini cu succes pe lângă copii, ministerul sacru al educațiunii.

F I N E.

1884.
30 Noembre demisionați totși prop
sme. 1 Decembre, rebuse demis
nele, conferința la scóla, decise
a alege de directorie pe Dono Spuria
Lihleanu foste suposeu
C. J.

TABELA
MATERIELOR CUPRINSE IN PRESENTA
ISTORIA

Prefata	3
PARTEA I. Educațiunea la popóarele nechristine	7
<i>Cap. I.</i> — Popóarele sêlbaticе	7
„ II. — Educațiunea la Chinczi	8
„ III. — Educațiunea la Indieni	11
„ IV. — Egypteni vechi	14
„ V. — Educațiunea la vechii Perși	15
„ VI. — Educațiunea la Feniciani	18
„ VII. — Heleni	19
§ 1. — Educațiunea lor în genere	19
„ 2. — Spartanii	21
„ 3. — Athenianii	22
„ 4. — Platon și Aristotel	25
<i>Cap. VIII.</i> — Romani	28
„ IX. — Mahomedanii	38
„ X. — Educațiunea la Evrei	38
PARTEA II. Educațiunea sub influința christianismului	44
Epoca I. — Evul mediu	44
<i>Cap. I.</i> — Considerațiuni generale	44
„ II. — Monachismul	45
„ III. — Carol cel mare	46
„ IV. — Cavalerismul	47

Cap. V. —	Burgesia	48
" VI. —	Filosofia scolastică	49
" VII. —	Reflessiuni asupra filosofiei scolastice	52
	Epoca II. — Renașterea	53
" VIII. —	Renașterea în Italia	53
	§ 1. — Generalități	53
	" 2. — Dante	54
	" 3. — Boccace	54
	" 4. — Petrarca	55
	" 5. — Alți învățați	55
	" 6. — Victorin de Feltre	56
Cap. IX. —	Germania și Țările de jos	60
	§ 1. — Jeromiții	60
	" 2. — Ioan de Wesel	61
	" 3. — Rudolf Agricola	62
	" 4. — Alessandru Hegius	64
	" 5. — Rudolf de Lange	64
	" 6. — Herman de Busch	65
	" 7. — Erasm	65
	" 8. — Ioan Reuchlin	68
	" 9. — Thoma Platter	69
Cap. X. —	Privire generală	70
PARTEA III. —	Educațiunea în timpii moderni : al 16, 17 și 18 secol	73
Cap. I. —	Miscarea generală a pedagogiei	73
	<i>A. Curintele protestant în al 16 secol.</i>	74
Cap. I. —	Martin Luther	74
	§ 1. — Biografia sa	74
	" 2. — Instrucțiunea publică	75
	" 3. — Educațiunea domestică	77
" II. —	Filip Melanchton	79
" III. —	Valentin Friedland Trozendorf	81
" IV. —	Ioan Sturm	83
	<i>B. Curintele catholic în al 16 și 17 secol.</i>	87
Cap. V. —	Iesuiții	87
" VI. —	Carol Borromée	91
" VII. —	Iosif de Calasenz	93
" VIII. —	Port-Royal	95
" IX. —	Ioan Baptist de la Salle	98
" X. —	Fenelon	103

Cap. XI. — Rollin	108
<i>C. Curintele curat filosofic în al 16, 17 și</i>	
18 secol	111
XII. — Științele moderne.	111
§ 1. — Generalități asupra lor	111
2. — Bacon	112
3. — Descartes	113
XIII. — Mihail Montaigne.	115
XIV. — Wolfgang Ratich	117
XV. — Ioan Amos Comenius.	120
§ 1. — Biografia sa	120
2. — Școala maternă	123
3. — Școala populară	123
4. — Gymnasiul său școala latină	123
5. — Universitatea	124
6. — Cugetări pedagogice	124
XVI. — Locke	126
§ 1. — Biografia sa	126
2. — Despre educațiunea fizică.	127
3. — Despre educațiunea intelectuală	127
4. — Despre educaț. morală și religioasă	129
XVII. — August Herman Francke	130
XVIII. — Realismul și școlile reale în Germania	137
XIX. — Jean Jacques Rousseau	139
§ 1. — Viața și principalele sefe scrieri	139
2. — Emil.	144
Cartea I. — Instrucțiune. — Primiș	
două ani.	144
Cartea II. — Copilăria lui Emil: de	
la 2, până la 12 ani	146
Cartea III. — Dela 12 până la 15 ani	150
Cartea IV. — Adolescența, dela 15	
până la 20 ani.	152
Cartea V. — Sofia său Femeia	154
XX. — Basedow și filantropiș	157
Wolke	158
Schweighauser. — Simon. — Olivier din	
Lausana. — Trap. — Lieberkuhn, — Ro-	
chow. — Greiling. — Stuwe. — Weiler	164
PARTEA IV. — Educațiunea în timpș actualș	165

Cap. I.	— Pestalozzi	165
	Fischer. — Krüsi. — Russ din Tübingen.	
	Tobler din Alpenzell. — Naef vechiū militar	174
	Smid, Blochman, Sern, Ackerman, Ram-	
	sauer, M. Julien și Niederer.	182
	A. — Pedagogia engleză	185
"	II. — Andrei Bell și Iosif Lancaster	185
"	III. — Hamilton	188
"	IV. — Școlile și Educațiunea în Anglaterra	190
	Robert Raikes.	190
	I. K. Schuttlerworth și C. Tuffnel	191
"	V. — Importanța școlii în uniunea americană	194
	§ 1. — Generalități.	194
	" 2. — Școla primară	196
	" 3. — Institutele superioare și științifice	200
	" 4. — Colegiile	201
	" 5. — Instituțiunea Smithson	202
	" 6. — Stabilimente de binefacere	202
"	VI. — Caracteristica pedagogiei engleze	202
	B. — Pedagogia germană.	204
"	VII. — Deșteptarea cugetării pedagogice	204
"	VIII. — Școlile germane	205
	§ 1. — Școlile populare	205
	" 2. — Ieslele. — Salele de Asil. — Fröebel	
	și grădinele de copii	205
	Fröebel	206
	" 3. — Orfelinatele. — Casele pentru copii	
	vicioși, orbi, surdo-muți, etc.	207
	Em. Felemburg din Berna	207
	Valentin Haüy	208
	" 4. — Școlile de știință	208
	" 5. — Planurile studiilor și necesitatea re-	
	formeii lor	209
"	IX. — Invățătura în școlile populare	211
	Graser. — Selzmann. — Vogel	212
"	X. — Modurile de ocupațiune	218
Cap. XI.	— Principalii pedagogi germani	219
	§ 1. — Reflecțiunii diverse	219
"	2. — Empiricii și pragmaticii :	219
	Schwarz ; Curtman, și Niemeyer.	219

	Dinter și Diesterweg	220
	Graefe, Stephani, Kellner și Sailer	221
	Overberg	223
§ 3.	— Psihologii și arthropologii :	225
	Herbart și Stog	225
	Beneke	226
	Gall și Carol Schmidt	227
§ 4.	— Teologii	229
	Dursch	229
	Dr. Palmer	230
	Harnisch, Zeller, Beuggen, de Stern, Bloch- mann, Bormann, Thilo, și Voelter	230
§ 5.	— Diversii autori amici ai educațiunii	231
	<i>Filosofii</i> : Kant, Fichte, Schelling, Wagner, Graser, Hegel, Rosenkranz, Anhalt, Dein- hard, Kapp, Thaulow și Schleiermacher	231
	<i>Poezii</i> : Lessing, Schiller, Herder și Jean- Paul Richter	231
	<i>Istoricii</i> : Cramer, C. de Raumer, C. Schmidt, Schwarz, Niemayer și Ludwig	231
	Oamenii de Stat și medici : Zachariae, Jul de Soden, Heinroth, Krauss Muller și Kapff.	231
Cap. XII	— Caracteristica pedagogiei germane	232
	C. — Pedagogia franceză	233
„ XIII.	— Introducțiune și plan	233
„ XIV.	— Jacotot	234
„ XV.	— Girard	237
„ XVI.	— Naville	243
„ XVII.	— Mișcarea pedagogiei în Franca	247
	§ 1. — Revoluțiunea Franceză	247
	„ 2. — Imperiul	248
	„ 3 — Restaurațiunea	249
	„ 4. — Regimul orleanist	251
	„ 5. — Republica și secundul imperiū	252
„ XVIII.	— Mișcarea pedagogică în Elveția și Belgia	257
	§ 1. — Elveția romandă	257
	„ 2. — Belgia	258
„ XIX.	— Principalii pedagogisti francezi	259
	Dómna de Genlis	259

	Dómna Campan, Dómna Guizot, De Gerando, Aimé Martin și Jules Simon . . .	260
	M. A. Thery, Abatele Reyre, Dómna de Remusat, Dómna Necker de Saussure și Vinet	261
	Laurentie, Abatele Gaume, Dupanloup, M. Levi Alvares, Barrau, De Margerie și Baronul de Guimps	262
	Gauthey, Ludovic Burnier, Michel Charbonneau și M. Daligault	263
Cap. XX.	— Caracteristica pedagogiei franceze.	263
	D. — Cultura Română.	265
"	XXI. — Introducțiune.	265
"	XXII. — Mișcarea educațiunii și instrucțiunii în timpul trecuți	265
"	XXIII. — Educațiunea română în secolul al 18-lea.	270
	§ 1. — Mișcarea instrucțiunii în Muntenia și Moldova sub Fanarioți	270
	" 2. — Mișcarea instrucțiunii în Transilvania	281
	" 3. — Mișcarea literaturii române	274
"	XXIV. — Educațiunea română în secolul al 19-lea.	285
	§ 1. — Mișcarea instrucțiunii în genere	285
	" 2. — Școlile normale	297
	" 3. — Școlile reale, speciale și superioare	299
	" 4. — Societățile de Cultură	301
	" 5. — Pedagogii principali români și alte persoane amice ale Instrucțiunii	302
	George Lazar, George Asachi și Petrasche Poenariu	302
	Constantin Marcovici și Eufrosin Poteca	303
	Ioan Heliade Rădulescu, Theodor Paladi și Ioan Maiorescu	304
	Simeon Barnuț, Ioan C. Massim și Dimitrie Iarcu	305
	D. August Treboniu Laurian	306
	D. Ioan Brezoianu, D. Aron Florian și D. Titu Maiorescu	307
	D. Vasilie Alessandrescu Ureche	308
	D. Timoteiu Cipariu, Dr. Iuliu Barașiu,	

D. Dr. Anton Velini, D. I. M. Rîurénu și D. I. Popescu	309
D. A. Melidon, D. Dr. Barbu Constanti- nescu și D. Ioan P. Eliade	310
<i>Cap. XXV. — Conclusiune</i>	311
Numele D-lor Abonați.	325

Ed. Iași

N U M E L E

Onorabilelor persoane, cari au bine-voit a susține, prin abonamentele D-lor, imprimarea operelor :

ISTORIA UNIVERSALA A PEDAGOGIEI

ȘI

MANUALUL BUNELOR CUVINTIE SI AL MANIERELOR PLACUTE

No corent	NUMELE D-LOR ABONAȚI	COMUNA unde domiciliéză	No. esemplar.	
			Ist. ria Pedago- giei	Manual bunelor cuv. in te.
Județul Prahova				
1	D. M. I. Georgescu . . .	Ploesci	1	1
	" B. Drăgoșescu . . .	"	1	1
	Pr. N. Angelescu . . .	"	1	1
	D. N. Gernănescu. . .	"	2	2
	D. Z. Antinescu. . .	"	1	1
	Pr. C. Theodorescu . . .	"	1	1
	D. Temelă Dinescu . . .	"	1	1
	" Panait Boiciu . . .	"	2	2
	" Juliu Gorăneanu . . .	"	1	1
10	" Tase Dumitriu . . .	"	1	1
	D-șiora Ecat. Siru . . .	"	1	1
	" Elena Zink . . .	"	1	—
13	D. Christ Negoescu . . .	"	1	1

No. corent	NUMELE D-LOR. ABONAȚI	COMUNA unde domiciliéză	No. esemplar.	
			Istoria Pedago- giei	Manual. bunelor cuvinte
14	D. Mariu Petrescu . . .	Ploesci	1	1
	" Theodor Nicolau . . .	"	1	1
	" N. Crapelenu	"	1	1
	" I. I. Romanescu . . .	"	1	1
	D. Radu Stanian	"	1	1
	" Const. Gingulescu . .	"	1	1
20	" Nic. Garoflid	"	1	1
	" N. Pârvulescu	"	1	1
	" Petru N. Apostolescu .	"	1	1
	" M. C. Stavridi	Boldesci	1	1
	" G. Carjean	Ploesci	10	10
	" C. A. Sterescu	"	1	1
	" Ilie Ionescu.	"	1	1
	" G. Georgescu	"	—	1
	" Ios. Ionescu	"	1	1
	" G. I. Popescu.	"	1	1
30	" St. C. Frassinenu. . .	"	1	1
	" Mihail Tanovicu. . . .	"	1	1
	D-șiora Elisa Ionescu . .	"	1	1
	" Lucia Demetriu. . . .	"	1	1
	Pr. V. Iosifescu	"	1	1
	D. Stefan P. Brăteanu . .	"	1	1
	" M. Alessandrescu . . .	"	1	1
	D-șiora Ecat. Georgescu	Păcureți	1	1
	D. H. Mauriciu	Ploesci	2	2
	" Ignat Ipcar.	"	1	1
40	Biblioteca „Luca Moisi“	"	10	10
	D. Ioar S. Tonciu.	"	—	1
	" Alexie V. Rădulescu. .	"	—	1
	" Ioan Rainov	"	—	1
	D-șiora L. Pandelescu. .	"	—	1
	D-na Eufr. Demetrescu .	"	1	1
	D. N. A. Negoescu	"	—	1
	" Ghiță I. Dimitrescu. .	"	—	1
48	D. Ghiță Hristescu	"	—	1

No. corent	NUMELE D-LOR ABONAȚI	COMUNA unde domiciliéză	No. esemplar.	
			Istoria Pedago- giei	Manual bunelor cuvinte
49	D. I. Ionescu	Ploesci	—	1
50	" I. Porumboiu	"	—	1
	" G. D. Bădulescu	"	—	1
	D-șiora Maria Rădulescu	"	—	1
	" Eug. Gogălnicenu	"	—	1
	" Maria Pandulescu	"	—	1
	" Stefana Ionescu.	"	—	1
	" Ana Zamfirescu .	"	—	1
	" Elena Fudulescu	Urlați	1	1
	D. C. Nicolau	Floresci	—	1
	" M. Petrescu	Inotesci	—	1
60	" G. R. Dăscălescu	Hârșă	—	1
	" Ioan D. Stănescu	Cocorâșci Mislei	—	1
	" C. Zamfirescu	Ploesci	1	1
	" M. Tomescu	Gherghița	1	1
	" Ghița Dumitrescu.	Dițesci	1	1
Elevi din școala normală a Ploescilor				
	Elev. Demetriu Basilescu	Drajna de sus	1	2
	" Theodor Popescu	"	1	1
	" Nicolau Mihăescu	"	1	—
	" George Ionescu.	Aricesci	1	—
	" Angel Rădulescu	Podeni noui	1	—
70	Constantin Ionescu	"	1	—
	" Mihail Cărlan.	"	—	1
	" Nedelcu Christescu	Gherghița	1	1
	" Ioan D. Angelescu	Călugăreni	1	—
	" Demetriu Popescu	Ceptura	1	1
	" Pantele Nicolescu.	"	1	1
	" Thoma Martinescu	Podeni noui	1	1
	" Ioan M. Sturđa	Predeal	1	1
	" Ioan Constantinescu.	Provița	1	1
	" Ioan Chitulescu.	Bréza	1	1
80	" George Marinescu.	Valea lungă	1	1

No. cõrent	NUMELE D-LOR ABONAȚI	COMUNA unde domiciliéazã	No. esemplar.	
			Istoria Pedago- giei	Manual bunelor cuvinte
81	Elev. George Stoicescu .	Berthea	1	1
	" Thoma Theodorescu. .	Ogretinu	1	1
	" Sterie Marinescu . . .	Buzëu	1	1
	" Constantin Potãrniche.	Zuisténca	1	1
	" Sterie Ionescu	Scurtescî	1	1
	" Demetriu Popescu. . .	Petrõsa	1	1
	" Alexandru Popescu . .	"	—	1
	" Ioan Dumitrescu . . .	Colții	1	1
	" Ioan C. Marinescu . .	Botenî	1	1
90	" Ioan Bãdescu.	"	1	1
	" Barbu Rãdulescu . . .	Colilia, Ialomita	1	1
	" Grigore Rãdulescu . .	Vișianesci, Dãmb.	1	1
	" George Arțuichi	Țifesci. Putna	1	1
	D-nu Vasilie Mãrginenu.	Vãleni de munte	1	1
	" George Gologanu	" "	1	1
	D-na Elisa Ionescu	" "	1	1
	D-șiora Maria Ghinea. .	" "	1	1
	D-na Eutihia Boeroiũ . .	" "	1	1
	D-șiora Ecat. Popescu .	" "	1	1
100	" Aurelia Avrigenu	" "	1	1
	D-na Smar. Georgescu .	" "	1	1
	" Z. Protopopescu.	" "	1	1
	D-șiora Victoria Voinescu	" "	1	1
	" D-na A. Petrescu. . .	" "	1	1
	" E. S. Angelescu.	" "	1	1
	D-șiora Victoria Ioanovicî	" "	1	1
	Pr. Grigorie Ștefãnescu .	Urlatiũ	1	1
	D. Iordache Comãnescu .	"	1	1
	D-șiora Lucretia Russo .	"	1	1
110	" Georgeta Pãrvulescu.	"	1	1
	D-nu I. Georgescu, Invet.	Provița de sus	1	1
	" I. Ștefãnescu, "	Bréza de jos	1	1
	Pr. V. Rãdulescu. "	Cornul	1	1
	D-nu P. Georgescu, "	Bãnesci	1	1
115	" Chr. Mãnciulescu, "	Dițesci	1	1

No. Corent	NUMELD D-LOR ABONAȚI	COMUNA unde domiciliăză	No. esemplar.	
			Istoria Pedago- gicilor	Manual. bunelor cuvînte
116	D. G. Șerșea, Invet.	Poșesci	1	1
	" S. Rădulescu, "	Ploestiori	1	1
	Pr Er. Preuțescu, "	Ciupelnița	1	1
	D-nu G. Ionescu "	Gherghița	1	1
120	" C. Popescu, "	Star-Chiojdu	1	1
	" Codrea Georgescu, "	Coslegiu	1	1
	" I. Panaitescu, "	Drăgănesci	1	1
	" Petre Ionescu, "	Râfov	1	1
	" T. Popescu, "	Puchenii mari	1	1
	" P. Georgescu, "	Poenarii-Burchi	1	1
	" M. Dimitrescu, "	Cornu	1	1
	" Al. Alexandrescu, "	Albescii	1	1
	" N. Sorescu, "	Bo-deni	1	1
	Pr. A. Ionescu, "	Nedelea	1	1
130	D-nu I. Georgescu, "	Călinesci	1	1
	Pr M. Constantinescu "	Măgurelele	1	1
	D-nu I. Mănescu, "	Gornetu	1	1
	" D. Mateescu, "	Bătrâni	1	1
	" N. Anastasescu, "	Păcureții	1	1
	" G. Voiculescu, "	Comarnic	1	1
	Pr Ioan Grigorescu, "	Po-ana	3	34
	D-nu Ales. Stoica	Băicoii	1	1
	Preotul Stroe	"	1	1
	" Dimitrie	"	1	1
140	D-nu Ioniță Onel	"	1	1
	" A. Popescu	"	1	1
	" N. Co-onea	"	1	1
	" Savu Georgescu	"	1	1
	" Ghiță Coconeia	"	1	1
	" Artaserse Georgescu .	Ceptura	—	1
	" Stelian Georgescu . . .	"	—	1
	" Andrei Păitineu . . .	Păitineu	—	1
	" Condrea Georgescu, inv.	Tăresci	1	1
	" Costache Vasilescu . .	Star-Chiojdu	—	1
150	" Mihail Ionescu	Gornetu	—	1

No. corent	NUMELE D-LOR ABONAȚI	COMUNA unde domiciliéză	No. esemplar.	
			Istoria Pedago- giei	Manual. bunelor cuvînte
151	D. George Ivanescu . . .	Gornetu	—	1
	" Constantin Georgescu .	"	—	1
	" Barbu Ionescu	"	—	1
	" Dima Dinescu	"	—	1
	" Ioan Georgescu	Chiojdénca	—	1
	" Stan Rădulescu	"	—	1
	" Costea Ionescu	Trenu	—	1
	" Stan Vasilescu	Udresci	—	1
	" Ghiță Constantin	"	—	1
160	" Ioan Grigorescu	"	—	1
	" Stefan Thomescu	Rusavetu	—	1
	" Mihăiță Mihalache	Fântânelele	—	1
	" Ignat Ignatescu,	Chiojdénca	—	1
	" Filip Constantinescu. . . .	Calvinii	—	1
	" Ioan Constantinescu.	"	—	1
	" Constantin Popescu	Călugăreni	—	1
	" Vasilie Stănescu	Jilava	—	1
	" Tănase Stoicescu	Hârșa	—	1
	" Costache Dimitrescu	"	—	1
170	" Mihail Popescu	Lapotelu	—	1
	" Constantin Brătulescu. . . .	Sibiciu	—	1
	" Apostolescu Nicolae.	Podeni noui	—	1
	" Eliă Drăgulescu	Valea Boului	—	1
	" Mitică Constantinescu. . . .	Ploescii	—	1
	" Gh. Ionescu, Invăț.	Șoimari	1	1
	" Nicolau Năstăsescu	Tătaru	—	1
	" Ioan Bănescu.	Jugurenii	—	1
	" Grigorie Georgescu	Chiojdénca	—	1
	" Theodor Bădulescu	Hârșa	—	1
180	" Constantin Iliescu.	Vai-de-ei	—	1
	" N. Munténu.	Morenii	1	3
	" G. Popescu	"	1	1
	" M. Ionescu	"	1	1
	Preutul D. Vintilescu	"	1	1
185	" Stan Popescu	Bănesci	1	1

No. corent	NUMELE D-LOR ABONAȚI	COMUNA unde domiciliéză	No. exemplar.	
			Istoria Pedago- giei	Manual. bunelor cuvinte
186	D. Ioan Dimulescu	Bănesci	1	1
	" Dem. M. Caserenu . . .	"	1	1
	" Costache Dărmonescu.	Măgureni	1	1
	D-șióra Ecat. Vintilescu.	"	1	1
190	Preutul N. Preutescu . . .	Mănesci	1	1
	D. G. I. Ioanidi	Poenariii Apostol	1	1
	" Iordache Stănescu . . .	" "	1	1
	" George Stefan Invetj. . .	Călugăreni	1	1
Județul Ilfov				
	D. Vasilie Paapa	Bucuresci	5	6
	" C. Aricescu	"	1	—
	D-na I. C. Aslan	Bucuresci	1	1
	Pr. G. Stravolca	"	1	1
	D-na Paulina Poppini . . .	"	—	1
	D-nu Theodor C. Aslan . . .	"	—	1
200	D-șióra E. Nițescu	"	—	1
	" El. Ionescu	"	—	1
	" Sm. D. Economu	"	—	1
	" Maria Tănăsescu	"	—	1
	" Ana Chiriachidi	"	—	1
	" Elena Bădescu	"	—	1
	" Maria Stănescu	"	—	1
	D-nu I. Manliu, profesor	"	1	—
	" D. Mirescu, "	"	1	—
	" Ioan Beiu, instit.	"	1	1
210	Pr. N. Theodorescu, "	"	1	1
	D-nu Mih. M. Burca, "	"	1	1
	" P. S. Popescu, "	"	1	—
	" Al. Dumitrescu "	"	1	1
	" I. Ionescu. stud.	"	1	1
	" M. Nestor, instit.	"	1	1
	" I. Grozescu, "	"	1	1
	" St. Marinescu, "	"	1	1
218	" C. Bărcănescu, "	"	1	1

No. corent	NUMELE D-LOR ABONAȚI	COMUNA unde domiciliéză	No. esemplar.	
			Istoria Pedago- giei	Manual. bunelor cuvinte
219	D. E. Măntulénu, instit.	Bucurescî	1	1
220	Pr N Demetrescu, "	"	1	1
	D-nu C Glodénu, "	"	1	1
	D-na M Par. institutórá	"	—	1
	" Mar. Poenariú, "	"	1	1
	" E Petrescu, "	"	—	1
	" Eufr. Demar. "	"	1	—
	" B Demetrescu "	"	1	1
	D. Ch. Bodoianu, Instit.	"	1	1
	" D. Demetr Zorilă, "	"	1	1
	" G Ioanutescu, "	"	1	1
230	" D. Dombișior, "	"	1	1
	" P Andreescu, "	"	1	1
	" V. Radu, "	"	1	1
	Pr T R. Artarénu, "	"	1	1
	D. Alex. Vinescu, "	"	1	1
	" I Marinescu, "	"	1	1
	" Christ Ionin, "	"	1	1
	" N. Giurescu, "	"	1	1
	" N Poenariú, "	"	1	1
Elevi din șoala normală Carol I din Bucurescî				
240	Elevul Sóre Bărbescu. .	Butiman	1	1
	" Theodor Ștefănescu. .	Mogosesciú	1	1
	" Demetriu Manu . . .	Cociocu	—	1
	" Florinte Popescu . . .	Cătrunesciú	—	1
	" Ioan Georgescu. . . .	Fundeniú	—	1
	" Ioan Budeștenu. . . .	Budești	1	1
	" D. Gășceanu	Prisiceniú	—	1
	" Ioan Vasilescu	Bolintinu	—	1
	" Thoma Păunescu. . .	Dobrotesciú Roman.	1	1
	" Ioan Marinescu. . . .	Letea veche	—	1
	" Radu Spălățescu . . .	Putineiú	1	1
250	" George Nestorescu . .	Brăila	—	1

Judetul Ilfov

Vlașc.

No. corent	NUMELE D-LOR ABONAȚI	COMUNA unde domiciliază	No. exemplar.	
			Istoria Pedago- giei	Manual bunelor cuvinte
251	" Sava Enăcenu	Voetinu	—	1
	" Constantin Popescu. . .	Pardoșii } R. Sărat	—	1
	" Ioan Popescu.	Mănescii } Dâmbo.	—	1
	" S. Săndulescu	Comișani } Dâmbo.	1	1
	" Ioan Căprărescu	Oprisoru. Mehedin	—	1
	" Atanase Pițigoiu	Broșteni	—	1
	" Teodosie I. Diaconescu	Mușetescii } Arge.	—	1
	" Constantin Ionașcu . . .	Deagu	—	1
	" Petre Diaconescu. . . .	Godeni	1	1
260	" George Iorgulescu	Drăghici	—	1
	" Constantin Becuți. . . .	Cotești	—	1
	" Constantin Georgescu	Valea Popi	1	1
	" G. Brătulescu	Petroșani	—	1
	" Ilie Anghelescu.	Spătăreii } Teleor-	1	1
	" Constantin Dinulescu.	Litza } man	1	1
	" Marin Ionescu	Timpenii	—	1
	" Radu Plăpăcenu.	Potcova } Oltu	—	1
	" Florea Drăghicescu. . . .	Piereti	—	1
	" Nicolae Călinescu. . . .	Gimbașanii } Ialo-	—	1
270	" Th. Mănescu	" } mița	—	1
	Judetul Iași			
	D. Nanu Alessandru	Iași	1	1
	" Stefan Iacob Cerechez . .	"	1	1
	Preut. Stefan Șuțovenu . . .	"	1	1
	D. L. Sermacasch. prof.	"	1	1
	" G. C. Bou. profesor. . . .	"	1	1
	" Manoil Manoiu	"	1	1
	" Christe A. Karakasck.	"	4	4
	" Petru Cujbă. profesor.	"	1	1
	" B. Ionescu. "	"	1	1
280	" G. Apostolescu "	"	1	1
	" D. (nedescifrabil) "	"	1	1
	" C. Moisuer "	"	1	1
283	" I. Grigorescu "	"	1	1

No. corent	NUMELE D-LOR ABONAȚI	COMUNA unde domiciliază	No. esemplar.	
			Istoria Pedago- giei	Manual. bunelor cuvinte
	Județul Vâlcea			
284	Protosing. Geras Safrin. D. Gabriele Mihailescu .	Râmnic "	2 1	5 1
	Elevii din seminariul Râm- nicului			
	Elev. Const. Baltaneanu.	Râmnic	1	1
	" Nicolau Comanescu . .	"	1	1
	" Basiliu Bălăceanu. . .	"	1	1
290	" Ioane Barlogeanu. . .	"	—	1
	" Petru Crăciunescu . . .	"	—	1
	" Spiridon Dănculescu .	"	—	1
	" George Demetrescu. . .	"	1	1
	" Ioane Drăgoescu . . .	"	—	1
	" Petru Garbovicénu . . .	"	1	1
	" Demetriu Ioanescu . . .	"	1	1
	" Georgiū Isvercénu . . .	"	1	1
	" Alexandru Marinescu .	"	1	1
	" Demetriu Pompiliu . . .	"	1	1
300	" Demetriu Predénu . . .	"	—	1
	" Spiridon Ionescu . . .	"	1	1
	" Antoniu Popescu . . .	"	1	1
	" Demetriu Theodorescu	"	—	1
	" Corstantin Cioroianu .	"	1	1
	" Constantin Naiculescu.	"	1	1
	" Ioane Pretorian. . . .	"	—	1
	" Constantin Rădulescu .	"	—	1
	" Demetriu Stănescu . . .	"	—	1
	" Marin Urdiceanu . . .	"	1	1
	" Basiliu Vintilescu. . .	"	1	—
310	" Gregoriu Viciescu. . .	"	—	1
	" Constantin Locusténu.	"	1	1
	" Ioane Matheescu. . . .	"	1	1
	" Oprea Băleanu	"	—	1
314	" Theodor Pompiliū. . .	"	—	1

No. corent	NUMELE D-LOR ABONAȚI	COMUNA unde domiciliază	No. exemplar.	
			Istoria Pedago- giei	Manual bunelor cuvinte
315	Elev. Ioane Petrescu . .	Râmnic	1	1
	„ Constantin Dobrescu .	„	1	1
	„ Anastasiu Mirescu. . .	„	—	1
	„ Nicolau Popescu . . .	„	1	1
	„ Demetriu Crăciunescu.	„	1	1
320	„ Constantin Plenicénu .	„	1	1
	„ Nicolau Bărzeanu . .	„	2	1
330	Pr. Const. Rădulescu, Ins.	Salinele mari	1	1
	D. Theodor Niculescu, „	„	1	—
	D-na Sulța Predelénu „	„	1	1
	D I, Vintilescu	„	1	1
	„ T. Dimitriu.	„	1	1
	Pr. M. Nicolescu Inst.	Drăgășiani	1	1
	D. Const. M. Barcan, „	„	1	1
	„ Theofil H. Petre, „	„	1	1
	D-na Marie Pârscovénu .	„	1	1
	D. Stefan Dobrescu. . .	„	1	1
Județul Iul de sus				
340	D. Stef. St. Sadovénu . .	Târgul Jiului	1	1
	Pr. P. Cernadianu	„	1	1
	D. Al. Ștefulescu	„	1	1
	„ D. I. Bozianu.	„	1	1
	„ Const M. Danaricu. .	„	1	1
	„ Ioan Pășăreanu.	„	1	1
	„ N. N. Saulescu	„	1	1
	D. Alexandru Truscă . . .	„	1	—
	D-na A. August.	„	1	—
	D-na Sevastia Condruș .	Târgul Jiului	—	1
345	D-ra Alexandrina Popescu	„	—	1
	D. G. Onițescu	„	—	1
	„ C. G. Popescu	„	—	1
„ I. Călniceanu	„	—	1	

No. corent	NUMELE D-LOR ABONAȚI	COMUNA unde domiciliéză	No. exemplar.	
			Istoria Pedago- giei	Manual, bunelor cuvinte
Județul Argeș				
346	D. P. Arsenescu, instit.	Pitesci	1	1
	Pr. Stefan Rudeanu	"	—	1
350	D. M. Andreianu, instit.	"	1	1
	" N. Athanasiu "	"	1	1
	" A. Apostolescu "	"	1	1
	D-ra E. Tănăsescu "	"	1	1
	" Alexandrina Georgescu	"	1	1
	D. T. Gheorghiu	"	1	—
	Pr. N. P. Boerescu	"	1	1
	D-ra Sița Theodorescu	"	—	1
	D. C. P. Isvoranu	"	—	1
	" Vasile Constantinescu	"	—	1
360	Pr. I. Petculescu	"	1	1
	D. G. Mumnenu, telegraf.	"	—	1
	" C. Bradeanu	"	—	1
	" C. Budișteanu, propr.	"	—	1
	" G. I. Arsenescu	Curtea de Argeș	1	1
	" Theodor C. Braloteșcu	" "	1	1
" Theodor Munteanu	" "	1	1	
Județul Ialomița				
370	D. G. M. Font nini	Craiova	1	1
	D. I. Mihaescu	"	—	1
	" G. Arnold	"	—	1
Județul Brăila				
370	D. Athanasie Popescu	Brăila	1	1
	" Dragomir Constantin	"	1	1
	" N. G. Demetrescu	"	1	1
	" Z. (nede-cifrabil)	"	1	1
	Pr. M. Guzianu	"	1	1
	D. P. Moisescu	"	1	1
	Pr. M. Dicheo-hilax	"	1	1
376	D. Chr. Athanasiu	"	1	1
	" S. Ionescu	"	1	1

No. Corent	NUMELD D-LOR ABONAȚI	COMUNA unde domiciliază	No. esemplar.	
			Istoria Pedago- giei	Manual. bunelor cuvintre
	Judetul Buzeu			
377	Mon. Ghelasie. dir. semin.	Buzeu	1	1
	D. Niță Rădulescu . . .	"	1	1
	" Em. Apolin. profesor .	"	1	1
380	" Radu Nicu " .	"	1	1
	" I. Hentescu " .	"	1	1
	" Dr. Angelescu " .	"	1	1
	" G. Grigorescu. șef-ped.	"	1	1
	Pr. I. Teodorescu	"	1	1
	D. R. Nestorescu	"	1	1
	Protosinghelul Teophil. .	"	1	1
	D. N. Ionescu.	"	1	1
	" Ioan Drăgoșescu. inst.	"	1	1
	Pr. George Stan. " .	"	1	1
390	D. Ioan Sburlan. " .	"	1	1
	" Ioan B. Sburlan. funcț.	"	1	1
	Elev. Christea Bănescu .	"	—	1
	" Stefan Mihăescu . .	"	—	1
	" Petre Antonie . . .	"	—	1
	" Alexandru Stănescu.	"	—	1
	" Theodosie Ionescu .	"	—	1
	" Eftimie Teodorescu.	"	—	1
	" Vasilie Gregorescu.	"	—	1
	" Dimitrie Nicolescu .	"	—	1
400	" Nicolae Șerdin . . .	"	—	1
	" Alexandru Lahovari	"	—	1
	" Ioan Doiciu	"	—	1
	" Nicolae Ștefănescu .	"	—	1
	" Costache Dimitrie .	"	—	1
	D. I. Alesandrescu. notar.	Gherăseni	—	1
	" G. Rădulescu " .	Costești	—	1
	" N. I. Samuilescu. învăț.	Gherăseni	1	1
	" N. Căciulă. cămărciant.	"	1	1
	" Nicolae I. Lazăr . . .	"	1	—
410	" D. Ilescu. învățător .	Costești	1	1

No. corant	NUMELE D-LOR ABONAȚI	COMUNA unde domiciliéză	No. esemplar.	
			Istoria Pedago- giei	Manual. bunelor cuvinte
411	„ Serafim D. Ghica „ .	Albești	1	1
	„ B. Nicolescu „ .	Smeenî	1	1
	„ N. Constantin „ .	Brădianu	1	1
	„ Nic. Comănescu „ .	Maxenu	1	1
	„ P. Georgescu	Tintesci	—	1
	„ M. Ionescu. învățator .	„	1	1
	„ Răducan I. Titeică „ .	Pogone	1	1
	Pr. Ioan Georgescu „ .	„	1	1
	D. George Mihăilescu . .	„	1	1
	420	„ Petre Bosnénu	„	1
Județul Putna				
	D. Alexandru T. Puiu . .	Focșani	1	1
	„ I. C. Florescu	„	1	1
	„ I. E. Petrescu	„	1	1
	„ D. I. Georgiu	„	1	1
	„ N. Tipeiș	„	1	1
	„ D. Constantinescu . . .	„	1	1
	„ G. I. Pamfilu	„	1	1
	„ G. Lanai	„	1	1
	„ P. Mironescu	„	1	1
430	„ Stefan Vasilianu	„	1	1
	„ El. V. Pimescu	„	1	1
	„ A. Georgescu ,	„	1	1
Județul Tutova				
	D-nu Ioan Popescu	Bărlad	3	1
Județul Botoșani				
	D. Grigorie Rozan, inst.	Hărlău	1	1
	„ Gheorghe I. Chiriță, „	„	1	1
	„ N. I. Bobu „	„	1	1
	„ Const. Manuilescu . . .	„	1	1
	D-na Maria Bădărău . . .	„	1	1
439	„ Profira Graneschi	„	1	1

No. corent	NUMELE D-LOR ABONAȚI	COMUNA unde domiciliază	No. exemplar.	
			Istoria Pedago- gicel	Manual. bunelor cuvințe
	Judetul Dorohoiu			
440	D-nu Petru A. Ionescu. .	Mihăileni	1	1
	D-na Zoe Ionescu	"	1	1
	„ Elena Penescu	"	1	1
	„ Elena Testily	"	1	1
	D. Ioan Tazlaunu	"	1	1
	Judetul Vlașca			
	D-nu Iosef Silberman . .	Giurgiu	1	1
	Judetul Tulcea			
	D. C. Andrian, institutor.	Tulcea	1	1
	„ C. Theodorescu ”	"	1	1
	„ I. Avramescu ”	"	1	1
	A N E X			
	D. B. Rocneanu, profesor	Ploesci	1	1
450	„ Paraschiv Ionescu, proc.	"	1	1
	D-ra Lucreț. Negoescu, el.	Craiova	1	1
	„ Ecaterina Nicolescu	Ploesci	1	1
	„ Zoe Nicolau	"	—	1
	D. G. Mirghisescu	Gherghița	1	—
	„ Alexandru Grecenu . .	"	—	1
	„ Apostol Rădulescu . .	Poenari Apostol	1	1
	„ Ales. I. Borănescu, prof.	Babadag	1	1
	„ Sarmescu, sub-locoten.	"	1	1
459	„ Dimitrie Papinian. . .	Ploesci	1	1
	Total.		359	514

VERIFICAT
1987

VERIFICAT
2007

BIBLIOTECA
UNIVERSITATII
BUCURESTI